
A N U A R I

I E C

CURS 1994-1995

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

ANUARI
IEC
CURS 1994-1995

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

This One

RAL2-4HG-WNTN

Disseny de l'obra: Maria Casassas

© 1996, Institut d'Estudis Catalans
Editat per l'Institut d'Estudis Catalans
Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: febrer de 1996
Tiratge: 1.500 exemplars

Compost per Fotocomposició Marqués, SL
Av. Meridiana, 354, 12 A-B. 08027 Barcelona

Imprès a Romanyà/Valls
Verdaguer, 1. 08786 Capellades (Anoia)

ISBN: 84-7283-308-9
Dipòsit Legal: B. 6861-1996

ÍNDIX

Presentació	5
Lliçó inaugural	
<i>Sobre paradisos perduts i espècies extingides. La crisi de la biodiversitat,</i> per Xavier Bellés	7
Resum dels plens	25
Debats del Ple	
<i>Debat sobre els incendis forestals</i>	33
<i>Debat sobre les societats filials de l'Institut d'Estudis Catalans.</i> <i>Funcions. Integració en l'estructura acadèmica i organitzativa de l'IEC.</i>	58
Informes presentats davant del Ple	
<i>Informe sobre el Diccionari del Català Contemporani</i> per Joaquim Rafel i Fontanals	69
Conferències pronunciades davant del Ple	
<i>Bosc marginal, territori combustible,</i> per Ramon Folch	85
Parlaments del president de l'Institut d'Estudis Catalans	
<i>Presentació del llibre Ciència i tècnica als Països Catalans:</i> <i>Una aproximació biogràfica, de la Fundació Catalana</i> <i>per a la Recerca</i>	113
Pressupostos	117
Convenis	127
Premis i borses d'estudi	131
Homenatges	137
Necrologies	153
Membres emèrits	203

Nous membres.....	207
Consell Permanent	227
Secció Històrico-Arqueològica	228
Secció de Ciències Biològiques	230
Secció de Ciències i Tecnologia.....	232
Secció Filològica.....	234
Secció de Filosofia i Ciències Socials.....	236
Societats filials.....	239
Representants de l'IEC en altres institucions	245
Representants de l'IEC en jurats de premis.....	255
Personal tècnic i administratiu	257

PRESENTACIÓ

Aquest ANUARI recull l'activitat, en tant que corporació acadèmica, de l'Institut d'Estudis Catalans durant el curs 1994-1995, darrer any del mandat del president Emili Giral i Raventós. Les activitats més pròpiament de recerca de les diferents seccions i societats filials són recollides en la *Memòria*, que es publica separadament.

Les persones configuren, en bona manera, les institucions i, per això, al mateix temps que hem de lamentar la inestimable pèrdua dels senyors Miquel Dolç i Dolç, membre corresponent de la Secció Filològica; Miquel Tarradell i Mateu, membre emèrit de la Secció Històrico-Arqueològica, i Josep M. Vilaseca i Marcet, membre emèrit de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, ens felicitem per l'ingrés, com a nous membres de l'Institut, dels senyors Pere Alberch i Vié i Àngel Pellicer i Garrido, membres corresponents de la Secció de Ciències Biològiques; Josep Moran i Ocerinjauregui, membre numerari de la Secció Filològica, i la senyora Encarna Roca i Trias i els senyors Salvador Giner i de San Julián i Josep M. Terricabras i Nogueras, membres numeraris de la Secció de Filosofia i Ciències Socials.

L'Institut d'Estudis Catalans, en finalitzar aquest curs 1994-1995, compta amb vuitanta quatre membres numeraris dels cent cinc estatutàriament possibles, i amb trenta-vuit membres emèrits, que, junt amb els vint-i-cinc presidents de les societats filials, constitueixen el Ple de la institució. Aquest és el nostre principal capital.

Vull destacar especialment dos aspectes del contingut d'aquest ANUARI. En primer lloc, el «Debat sobre les societats filials», que ha

tingut lloc com a conseqüència de la inquietud de tot el col·lectiu per integrar més aquestes societats en l'estructura acadèmica i organitzativa de l'Institut; les societats filials, amb un total de més de vuit mil afiliats, són un component bàsic que cal potenciar i estimular.

En segon lloc, el seguit d'actuacions sobre el nostre patrimoni natural. Des de la lliçó inaugural del curs, a càrrec del senyor Xavier Bellés, en la qual analitzà, entre altres temes, la crisi de la biodiversitat, passant per la conferència del senyor Ramon Folch, que presentà un estudi de les múltiples causes —naturals i no naturals— que predisposen el nostre país als incendis forestals, fins al debat sobre aquest tema que fou iniciat el juny de 1995 i finalitzarà el març de 1996. La preocupació de l'Institut per aquesta problemàtica és un exponent més del compromís adquirit per l'Institut d'Estudis Catalans amb la societat, analitzant, des d'una perspectiva eminentment científica, els problemes que interessen la societat dels Països Catalans.

Manuel Castellet
President

LLIÇÓ INAUGURAL DEL CURS

SOBRE PARADISOS PERDUTS I ESPÈCIES EXTINGIDES. LA CRISI DE LA BIODIVERSITAT

*Hi ha poques persones que hagin assolit
un coneixement tan net dels arbres tropicals
com Al Gentry, o de les aus dels tròpics
i del seu cant com Ted Parker.
Exploradors infatigables i entusiastes
de la biodiversitat dels boscos tropicals,
l'any passat tots dos morien
en un accident d'aviació a l'Equador.
Dedicatòria i homenatge.*

L'any 1977 vaig formar part d'una expedició espeleològica al Perú, amb l'objectiu d'estudiar la fauna de diverses coves localitzades al nord del país, a la part amazònica de la província de Cajamarca. Una de les zones estudiades fou el Parque Nacional de Cutervo, ja que teníem notícies de l'existència d'una gran cova, la Cueva del Guacharo, que semblava que oferiria bones possibilitats de recerca faunística. La consideració de parc nacional ens feia suposar que ens trobaríem amb una zona de bosc tropical no alterat per l'home, i així fou en la major part dels indrets visitats. Tanmateix, descobrírem també grans extensions on el bosc tropical havia estat arrasat i convertit en terres de conreu i pastura. Tan sols algunes palmeres, preservades de la destrucció per alguna estranya raó supersticiosa, restaven com a testimonis muts, ací i allà, d'un passat prou més esponerós. Recordo que a les coves situades en aquestes zones humanitzades acostumàvem a trobar insectes típicament forestals. L'ambient hu-

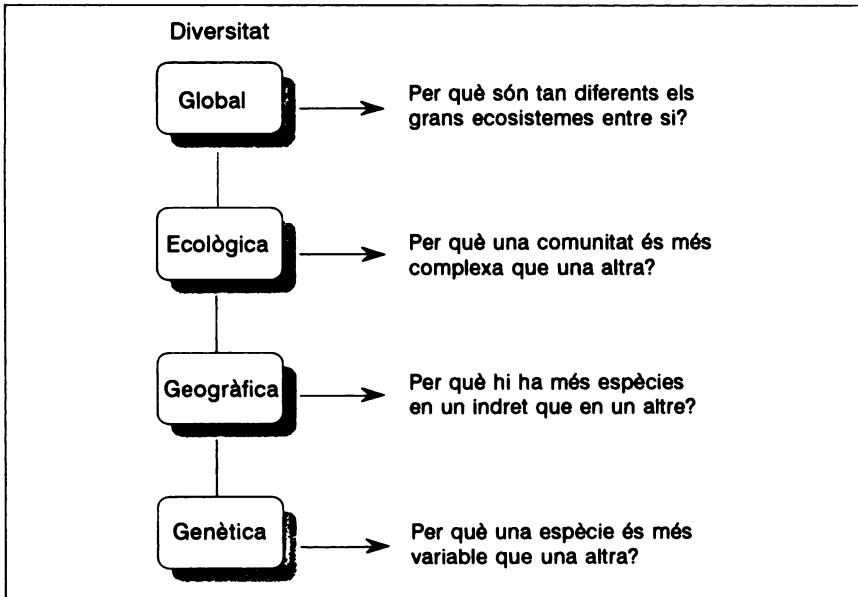
mit i de penombra de l'entrada de les coves, encara amb restes orgàniques en descomposició procedents de la caiguda de matèria vegetal de l'antiga coberta forestal, oferia a aquests insectes el seu darrer refugi. En les publicacions que férem especulàrem sobre les possibilitats d'adaptació i de supervivència d'aquestes espècies arraconades en aquest nou hàbitat refugi.

Crec que aquesta fou la meva primera experiència directa, si més no una de les més colpidores, de la destrucció dels hàbitats naturals i del risc d'extinció d'espècies. És a dir, sobre la crisi de la biodiversitat.

Què és la biodiversitat i per què està de moda?

Biodiversitat és un neologisme popularitzat modernament per l'eminent especialista Edward O. Wilson, i que hom emprà per a referir-se a la diversitat biològica. Aquesta, alhora, pot manifestar-se a escales diferents. En el marc dels grans ecosistemes trobem, per exemple, diferències notables entre la flora i la fauna d'una selva tropical i d'un desert. Parlem, doncs, de diversitat d'ecosistemes, i escau preguntar-nos per què són tan diferents els uns dels altres. Dins d'un ecosistema, podem mesurar la diversitat ecològica combinant el nombre d'espècies amb la presència relativa de cadascuna. Per a fer aquest tipus de mesura s'utilitzen sovint les eines matemàtiques manllevades de la teoria de la informació. L'índex de diversitat calculat així és una mesura clàssica en ecologia, que dóna una idea quantitativa de la complexitat de l'ecosistema en qüestió. En aquest cas, podem fer-nos la pregunta de per què un ecosistema és més complex que un altre. Hom usa també el mot *biodiversitat* per a referir-se simplement al nombre d'espècies diferents que viuen en un lloc determinat. Es tracta d'allò que abans s'anomenaven *inventaris*. La pregunta adient en aquest cas és per què hi ha més espècies diferents en un indret que en un altre. Finalment, hom es refereix també a la biodiversitat intraespecífica quan parla de la diversitat genètica dins d'una mateixa espècie. De fet, és una altra manera d'anomenar la variabilitat genètica, un fenomen estudiat a bastament, en el qual es basa l'evolució biològica. I aquí podem preguntar-nos per què una espècie és més variable que una altra.

Veiem, doncs, que el mot *biodiversitat* ha vingut a definir una munió de coses que abans es deien de maneres diferents. De fet, ha esdevingut una mena de paraula màgica, en bona part gràcies a la popularitat que li han donat els mitjans de comunicació de masses. Ha ocupat i continua ocupant les pàgines de les revistes científiques més presti-

gioses, com *Nature* o *Science*, revistes de divulgació d'alt nivell, com *Scientific American* o *La Recherche*, i així fins a arribar als setmanaris i periòdics locals. També ha atret l'atenció dels polítics. A la Cimera de la Terra, celebrada a Rio de Janeiro l'any 1992, ocupà un lloc predominant, i els governs comencen a destinar un finançament específic per a l'estudi de la biodiversitat. Però, per què preocupa tant la qüestió de la biodiversitat? L'arrel d'aquesta preocupació és la publicació de xifres alarmants sobre el ritme actual d'extinció d'espècies. En el rerefons de tota la qüestió hi ha segurament un interès dels especialistes en diversitat biològica per generar un interès renovat, suficientment atractiu per a les agències finançadores de la recerca. Ben entès, l'actitud és lícita, i escau fer vots per l'èxit de la campanya, atès que no ens sobra gaire sensibilitat per a aquestes qüestions. Al marge, però, d'aquestes consideracions prosaiques, les xifres d'extincions d'espècies són tristament espectaculars. Hi ha, certament, extrapolacions teòriques més o menys discutibles, però hom disposa també de dades empíriques fiables. Tot plegat mereix una reflexió seriosa.

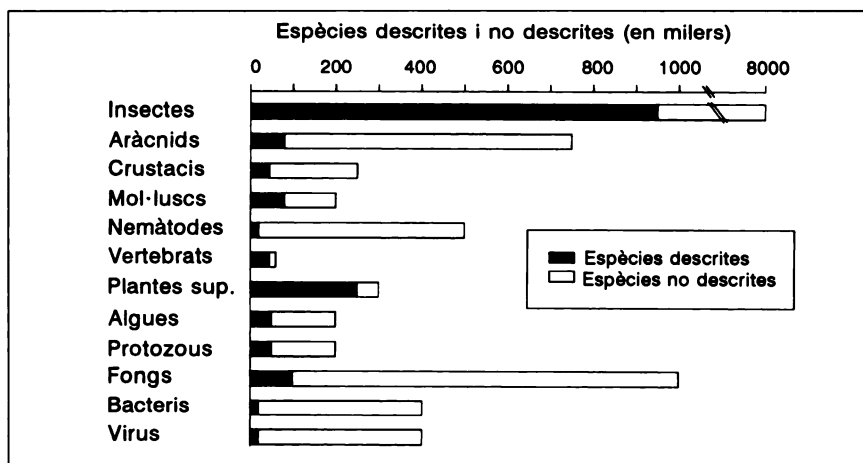
Quantes espècies hi ha a la Terra?

Per tal de racionalitzar el tema de l'extinció d'espècies caldria disposar, per començar, d'un inventari de les espècies que hi ha a la Terra. Tanmateix, en això consisteix el primer problema: aquest inventari

no existeix. El cas és que no tan sols no sabem el nom de totes les espècies, sinó que tampoc sabem, ni de manera aproximada, el nombre d'espècies que viuen a la Terra.

Actualment hi ha prop d'un milió i mig d'espècies que han estat descrites formalment i que tenen un nom científic d'acord amb els codis internacionals de nomenclatura biològica. De la major part d'elles, posem un 90 %, en sabem molt poca cosa més que això. A més, tampoc tenim un catàleg d'aquestes espècies descrites, la qual cosa resulta paradoxal en aquesta època en què la informàtica arriba a tots els racons de la societat. No deixa de ser curiós que, en canvi, hom hagi trobat els mitjans per a realitzar un catàleg d'estels (la qual cosa em sembla molt bé), que deu costar diversos ordres de magnitud més car que un catàleg de les espècies que viuen al nostre propi planeta. Val a dir que aquest catàleg d'espècies es farà, i possiblement es farà aviat. Aquest no és el principal problema. El principal problema és que el milió i mig d'espècies descrites constitueix tan sols un petit percentatge de les que existeixen realment.

A partir de diverses estimacions i extrapolacions, hom ha arribat a la conclusió que a la Terra deuen viure entre cinc i trenta milions d'espècies. El marge entre aquests dos extrems és molt important i palesa, d'una banda, els diferents mètodes emprats per a fer l'estimació, i de l'altra, la nostra considerable ignorància sobre la qüestió. Les estimacions més prudentes parlen d'uns deu milions d'espècies, però s'inspiren en les dades conegudes d'animals i plantes, sobretot vertebrats i plantes superiors. El grup dels insectes, per exemple, és el que conté més espècies descrites (unes 750.000) i és, alhora, un dels més desconeguts, i també, per això, és on resulta més difícil fer extra-

polacions. Si anem, tanmateix, al cas dels microorganismes, ens trobem situacions que escapen a tota estimació fiable, atesos els escassos coneixements actuals. Posem per cas els bacteris: unes cinc mil espècies descrites. Els mètodes clàssics d'identificació de bacteris impliquen fer cultius al laboratori i caracteritzacions bioquímiques. Sembla, però, que tan sols entre un 0,1 % i un 1 % de les espècies de bacteris són accessibles a aquests mètodes convencionals. Els mètodes de biologia molecular permeten avui sistemes d'identificació alternatius més eficaços. Així, un treball realitzat recentment amb aquests mètodes ha permès comptabilitzar quatre mil espècies (genomes) diferents en 1 gram de sòl forestal. És a dir, en 1 gram de sòl hom pot trobar un nombre de bacteris diferents similar al de totes les espècies descrites fins ara.

La conclusió evident de tot això és que queda molta feina per fer, i escau preguntar-nos a quin ritme s'està fent aquesta feina. Doncs bé, sabem que entre 1978 i 1987 es varen descriure unes 13.000 espècies per any. Llavors, si donem per bona aquesta xifra avui i assumim l'estimació, més aviat a la baixa, que hi ha 8,5 milions d'espècies per descriure, tenim que ens caldrien sis-cents cinquanta anys per tenir registrades científicament totes les espècies que existeixen. Edward O. Wilson ho enfoca d'una altra manera en estimar que descriure totes les espècies que hi ha a la Terra demanaria la dedicació durant tota la vida d'uns vint-i-cinc mil especialistes.

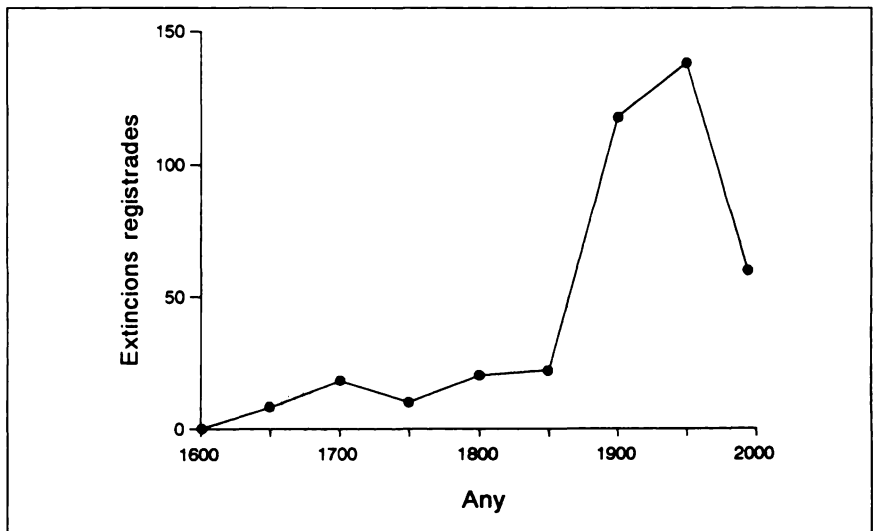
És clar que les perspectives van més enllà d'allò que podríem considerar raonable. Hi ha, certament, projectes per a accelerar el ritme de descripció, com el que propugna la Systematic Agenda 2000, una agrupació d'entitats naturalistes que ha llençat el desafiament de descobrir, descriure i classificar totes les espècies de la Terra en un termini de vint-i-cinc anys. Cal saludar amb entusiasme aquesta iniciativa, tot i que a primer cop d'ull sembla ingènuament optimista.

Desforestació tropical i extinció d'espècies

Des del segle XVII fins al present hom ha registrat formalment l'extinció de prop de cinc-cents espècies animals i unes sis-cents de vegetals. Si considerem les espècies animals de les quals disposem de la data en què es va registrar l'extinció, veiem que el nombre d'extincions en funció del temps dóna un perfil amb un increment brusc al segle XIX, que coincideix amb l'expansió colonial europea, possibilitada en gran mesura per la revolució industrial. Després veiem un decrement notable des de 1950. Aquest decrement, però, sembla més aparent que real, i pot ser conseqüència de l'aplicació del criteri

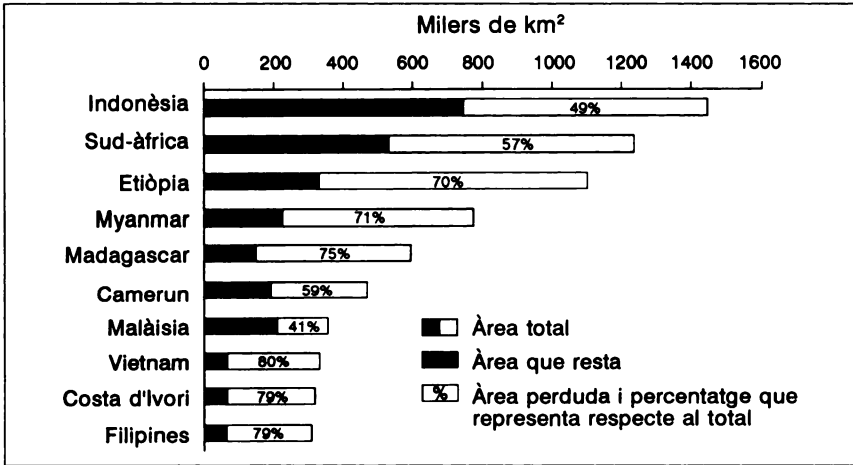
adoptat per la CITES (Convention on Trade in Endangered Species), que considera una espècie formalment extingida quan no ha estat registrada durant un període de cinquanta anys.

En realitat, les estimacions sobre el ritme d'extinció d'espècies que circulen avui dia, i que es basen sobretot en la riquesa en espècies dels boscos tropicals i en el ritme de destrucció d'aquest hàbitat, parlen de 17.000 espècies extingides per any. Abans dèiem que el ritme de descripció és d'unes 13.000 espècies per any i apuntàvem algunes estimacions sobre el temps que caldria esperar per a tenir un inventari de totes les espècies que componen la biosfera. Doncs bé, hi ha gent que fa la broma (cruel, per descomptat) de comparar el ritme de descripció (13.000 espècies/any) amb el d'extinció (17.000 espècies/any) i concloure que tan sols cal esperar uns quants anys i ens estalviarem molta feina.

La qüestió és prou seriosa i admet poca broma. Si analitzem com es distribueix geogràficament la riquesa d'espècies, veiem tot seguit que entre la meitat i les tres quartes parts de totes les plantes i animals del planeta es concentren a la zona tropical. I les dades que tenim de la velocitat de destrucció de boscos i selves tropicals són esfereïdores. Si prenem les dades de la FAO, tenim que en la dècada de 1980 es destruïren 114.000 km² de boscos tropicals per any. En la dècada de 1990 aquest ritme s'ha incrementat de 160.000 a 200.000 km² per any. És a dir, l'any passat es destruïren 200.000 km² de selva tropical. Unes sis vegades Catalunya. En un any.

En els darrers quaranta anys han estat destruïts més de la meitat de tots els boscos tropicals que havien arribat fins a nosaltres. Robert H. May, un dels especialistes que més temps i reflexió ha esmerçat en aquest tema, ha estimat que la meitat de les espècies actuals podrien extingir-se en els propers cent anys si continua el ritme actual de destrucció de boscos tropicals.

D'altra banda, observacions recents semblen establir lligams entre canvis globals i perturbacions als boscos tropicals, les quals poden influir en la diversitat biològica. Per exemple, les dades obtingudes per O. L. Phillips i A. H. Gentry (1994) en quaranta indrets situats en selves tropicals arreu del món indiquen que el recanvi d'arbres s'ha incrementat de manera sostinguda des de 1950 i ha experimentat una forta acceleració en els darrers vint-i-cinc anys. Els boscos tropicals constitueixen unes reserves immenses de carboni i de diversitat biològica, i ambdues coses podrien veure's afectades per aquest fenomen. L'acceleració en el recanvi d'arbres pot facilitar el predomini de plantes que cerquen la llum, altes i de creixement ràpid, en perjudici dels arbres que es desenvolupen bé a l'ombra i són de creixement lent. Les plantes altes, heliòfiles, tenen una fusta menys densa que els arbres que viuen a l'ombra. Si aquesta dinàmica continua, el bosc tropical emmagatzemarà menys carboni per unitat d'àrea i, en darrer terme, por arribar a actuar més aviat com a generador que no pas com a consumidor de carboni atmosfèric. Quant a la biodiversitat, el recanvi ràpid pot menar fàcilment a un empobriment en espècies. Phillips i Gentry són molt prudents a l'hora d'analitzar les causes de l'increment del recanvi d'arbres. Aporten, però, dades suggeridores que correlacionen aquest fenomen amb l'increment de diòxid de carboni atmosfèric.

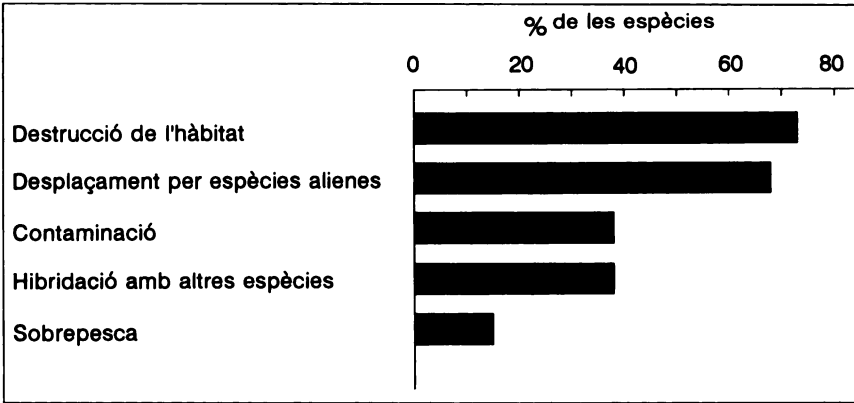
Introducció d'espècies alienes

Tot i que la destrucció dels hàbitats és el fenomen més important lligat a l'extinció d'espècies, també n'hi ha d'altres no gens negligibles, com per exemple, el desplaçament d'espècies per d'altres que han estat introduïdes, la contaminació, la hibridació amb altres espècies i l'eliminació directa (per sobreexplotació, sigui en la pesca o en la caça). De totes aquestes, la segona en importància, després de la destrucció de l'hàbitat, és el desplaçament per espècies introduïdes.

Hi ha casos molt coneguts que il·lustren perfectament aquest problema. Per exemple, el dels peixos cíclids del llac Victòria, gran llac de l'Àfrica equatorial compartit per Uganda, Tanzània i Kenya. Els cíclids del llac Victòria constitueixen potser l'exemple més extraordinari de la capacitat d'especiació i de radiació adaptativa d'un grup d'organismes. Una sola espècie ancestral donà lloc a més de tres-centes espècies que saturen pràcticament totes les possibilitats ecològiques del llac. Quan això fou descrit féu trontollar els conceptes que hom tenia abans sobre capacitat i velocitat d'especiació, i l'exemple dels cíclids del llac Victòria esdevingué emblemàtic. Doncs bé, el 1959 els colons anglesos varen tenir la pensada d'introduir la gran perca del Nil en aquest llac, amb la finalitat que fos un peix engrescador per a practicar la pesca esportiva. Certament fou engrescador, ja que una presa que pot assolir gairebé dos metres de longitud feia les delícies dels colons. La presa dels pescadors, però, esdevingué el més gran i ferotge depredador dels cíclids del llac Victòria.

La perca del Nil ja ha extingit diverses d'aquestes espècies autòctones, i s'estima que acabarà per extingir més de la meitat de tots els cíclids endèmics del llac. A més de l'acció directament depredadora, hom ha observat també efectes indirectes, en cadena, que afecten el conjunt de l'ecosistema. En desaparèixer els cíclids que menjaven algues, aquestes estan prosperant de manera incontrolada, es descomponen, redueixen l'oxigen de les aigües del fons i, a part d'accelerar els problemes per a d'altres cíclids, posen també en perill d'extinció d'altres formes de vida, com per exemple, artròpodes aquàtics de diversa mena.

Posem un altre exemple, aquesta vegada protagonitzat per cargols terrestres dels gèneres *Partula* i *Samoana*, amb onze espècies endèmiques a les illes de Tahití i Moorea. El primer despropòsit fou introduir el cargol africà *Achatina fulica*, de gran talla i comestible, el qual va convertir-se en un flagell. Per controlar-lo, hom introduí el cargol carnívor *Euglandina rosea* (segon despropòsit), que no tan sols acabà amb l'espècie africana sinó que el 1987 ja havia eliminat tots els cargols endèmics de Moorea, i està a punt de fer-ho a Tahití.

Hi ha molts exemples d'aquests tipus, que indiquen que la introducció d'una espècie (animal o vegetal) comporta conseqüències imprevisibles. Tan aviat pot acabar no aclimatant-se i extingint-se en aquest lloc, com multiplicant-se prodigiosament a causa de molts factors, com la manca d'enemics naturals. Si l'espècie s'aclimata i s'estableix, ben segur que hi haurà desplaçaments més o menys palesos. Els que hem esmentat parlen d'espècies prou visibles per a constatar fàcilment els resultats. D'altres casos protagonitzats per espècies de talla més petita, com els insectes, poden ser menys aparents, però no per això són menys significatius des del punt de vista ecològic.

Una extinció massiva més?

En el passat geològic hi ha hagut diversos episodis d'extincions massives d'espècies, als quals han seguit períodes d'especiació ràpida i de canvi. Això suggereix que la biosfera és capaç de recuperar-se d'una catàstrofe d'aquesta mena, la qual cosa dóna arguments a les tendències que trivialitzen l'actual ritme de desaparició d'espècies. Anem, però, a veure les circumstàncies de les extincions passades més importants, i com poden comparar-se amb l'actual.

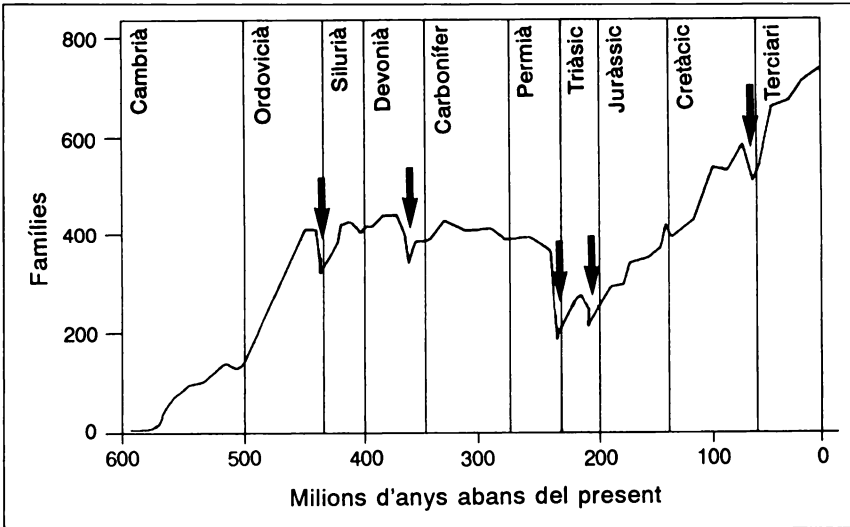
Tot i que al llarg de la història geològica de la biodiversitat hi ha hagut nombrosos alts i baixos de rellevància diversa, hom està d'acord a definir cinc extincions massives que destaquen per damunt del soroll de fons. Aquestes cinc grans extincions, per ordre cronològic, són la de l'ordovicià, la del devonià, la del permia, la del triàsic i la del cretàic.

Val a dir que en els sediments d'origen marí és on es troba una quantitat i una diversitat de fòssils més gran, els quals, alhora, acostumen a

estar prou ben conservats. És per això que la majoria de les dades utilitzades per a estimar les fluctuacions de la biodiversitat es basen sobretot en espècies marines. D'altra banda, el nivell taxonòmic usualment emprat en aquest tipus d'estudis és el de família. En primer lloc perquè aquest nivell és relativament fàcil d'identificar en els vestigis fòssils i, a més, resulta prou informatiu quant a la magnitud de l'extinció.

L'extinció del final de l'ordovicià es produí fa uns 440 milions d'anys i afectà un gran nombre de formes planctòniques i grups de coralls, que haurien format potents esculls al llarg d'aquest període. La del devonià tingué lloc fa 365 milions d'anys. Va extingir els placoderms i afectà greument (en un 70 %, aproximadament) nombroses formes marines (gasteròpodes, equinoderms, cefalòpodes ammonoides) i també els coralls. L'extinció del final del permian, fa 245 milions d'anys, fou la més espectacular. Afectà tots els ecosistemes marins i va acabar amb més del 90 % de les espècies, entre elles els trilobits. Significà la fi del domini de les formes sèssils per a donar pas a l'expansió de les formes mòbils. La quarta gran extinció va produir-se al final del triàsic, fa 210 milions d'anys. Prop del 70% de les espècies invertebrades marines en resultaren afectades, en particular, espècies de foraminífers, braquiòpodes, bivalves, gasteròpodes i cefalòpodes ammonoides. La darrera gran extinció es produí al final del cretàcic, fa 65 milions d'anys. És la que més s'ha popularitzat, sobretot perquè comportà la desaparició dels dinosaures i propicià l'expansió dels mamífers terrestres, que conduí, en darrer terme, a l'home. També s'extingiren els cefalòpodes ammonoides i nombroses famílies d'organismes marins, especialment de bivalves, esponges i equinoderms. Aquesta extinció del final del cretàcic també ha esdevingut famosa per la hipòtesi que en postula un origen extraterrestre. Aparentment, l'extinció fou marcada per l'impacte d'un enorme meteorit contra la Terra. L'origen de les extincions anteriors ha estat explicat de diverses maneres relacionades amb el vulcanisme, fenòmens geofísics i activitat tectònica, units o no a importants canvis climàtics.

En general, aquestes extincions foren lentes i la desaparició de les espècies fou una mena de degotall que es perllongà al llarg de milers d'anys. En això consisteix precisament la diferència clau entre aquestes extincions i l'actual: la velocitat d'extinció és incomparablement més alta ara. A més, després d'aquestes catàstrofes calgueren uns deu milions d'anys per a recuperar els nivells de biodiversitat perduts. Això ve a tomb per a respondre a aquells que argumenten que la pròpia natura reconstruirà les pèrdues de biodiversitat. Pot ser que sí, però en qualsevol cas seria en una escala de temps que no tindria cap sentit per a nosaltres.

Causes i conseqüències de la crisi de la biodiversitat

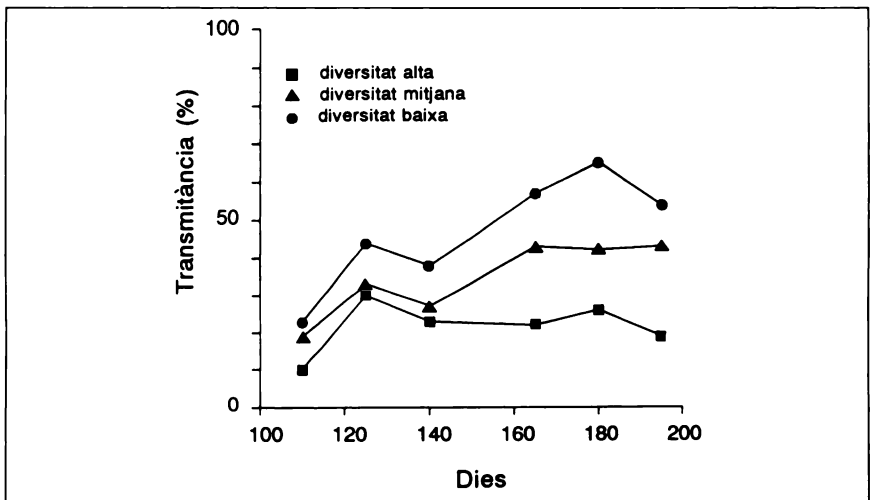
Hem vist quines són les principals causes directes de l'extinció actual d'espècies: la destrucció de l'hàbitat, que és especialment palesa a l'àrea tropical, la introducció d'espècies alienes, que poden desplaçar i arribar a eliminar espècies autòctones, i la contaminació, que pot afectar des d'àmbits locals fins a globals.

Llavors, cal preguntar-nos per què es destrueixen els hàbitats, s'introdueixen espècies alienes i es produeix contaminació. Les raons són, en gran mesura, antropocèntriques. D'acord amb l'opinió de la UNESCO, cal cercar-les a nivells diferents, entre els quals destaquen: una mala percepció de l'ús dels recursos, un utilitarisme exagerat, el fenomen del colonialisme, una mala planificació econòmica, una mala gestió política a diferents escales, i també la pobresa endèmica i l'increment sense control de la població en determinats indrets, sovint aquells indrets que gaudeixen de la biodiversitat més rica.

Les conseqüències de la crisi de la biodiversitat podem considerar-les a escales diferents. En un pla general, hom ha debatut a bastament les possibles relacions entre la biodiversitat i la productivitat i estabilitat dels ecosistemes. Tanmateix, hom ha passat ja de l'especulació a l'anàlisi objectiva dels fets i àdhuc a l'experimentació. Per exemple, els treballs de S. Naeem, L. J. Thompson, S. P. Lawler, J. H. Lawton i R. M. Woodfin (1994), fets sobre microecosistemes experimentals controlats al laboratori, en els quals es fixà la diversitat de

plantes i animals a tres nivells — baixa (nou espècies), mitjana (quinze espècies) i alta (trenta-una espècies)—, mostren que la productivitat i la respiració estan positivament relacionades amb la biodiversitat.

Quant a la relació entre biodiversitat i estabilitat, les observacions a llarg termini de D. Tilman i J. A. Downing (1994) en prats de Minnesota que tenien nivells diferents de biodiversitat han mostrat que les comunitats vegetals més diverses suporten millor un episodi de sequera i se'n recuperen més aviat, és a dir, són més resilientes, propietat òbviament lligada a l'estabilitat.

En el pla específic, la desaparició de determinades espècies pot comportar alteracions en cascada en els ecosistemes, particularment si es tracta d'espècies clau, de les quals depenen moltes altres. A més, cada espècie és única. La pèrdua d'una espècie implica perdre irreversiblement una font de coneixement singular i potser una font de riquesa i de benefici per a l'home, com veurem després.

Si arribem al pla genètic, trobem també que la pèrdua de diversitat genètica en una espècie fa minvar la seva capacitat de resposta davant de canvis de qualsevol mena. Això, però, transcendeix el nivell d'una espècie concreta i té a veure directament amb el procés evolutiu, el qual es basa, justament, en la variabilitat genètica. De fet, una altra manera de veure la biodiversitat conjuntament és considerar-la com un immens banc genètic sobre el qual la natura fa els seus experiments evolutius. Sembla clar que un banc empobrit limitarà les possibilitats d'experimentar i de respondre amb èxit a situacions canviant i noves. És a dir, limitarà les possibilitats d'evolucionar. No és una qüestió trivial.

Biodiversitat aplicada

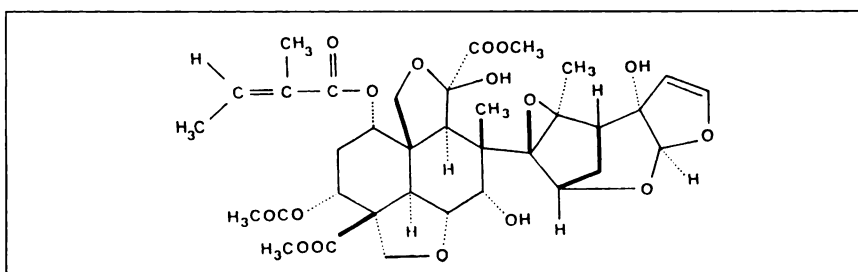
La preservació i l'estudi de la biodiversitat pot també generar coneixements d'interès aplicat. En el camp dels fàrmacs, per exemple, escau recordar que la penicil·lina fou isolada a partir de fongs de l'espècie *Penicillium notatum*, i que l'aspirina fou preparada per acetilació de l'àcid salicílic descobert en plantes de l'espècie *Filipendula ulmaria*.

D'acord amb l'Organització Mundial de la Salut, entorn de vint mil espècies de plantes tenen propietats medicinals conegudes. Als Estats Units, una quarta part dels medicaments tenen substàncies originades en plantes, un altre 13 % provenen de microorganismes i un 3 %, d'animals. Edward O. Wilson ha recopilat una llista d'una trentena de medicaments emblemàtics descoberts en plantes i fongs. D'entre els trobats més recentment podem esmentar el taxol, la vinblastina i la vincristina. Aquests productes són anticancerosos. El taxol, obtingut del teix, tant del Pacífic (*Taxus brevifolia*) com d'Europa (*Taxus baccata*), és especialment eficaç contra el càncer de mama i d'ovari. La vinblastina i la vincristina, obtingudes de la vincapervinca rosada (*Catharanthus roseus*), que viu a Madagascar, és capaç de curar dos tipus de càncer especialment mortífers: la malaltia de Hodgkin i la leucèmia limfocítica aguda. Encara més recentment s'ha descobert una nova espècie de fong (*Taxomyces andreanae*) que viu sobre el teix pacífic i que és també capaç de produir taxol. Això obre noves possibilitats de produir aquest potent anticancerós de manera barata.

Els beneficis per a l'home que es poden obtenir de diferents espècies no es limiten als fàrmacs. Hi ha un ventall molt ampli de possibilitats, des de noves fonts nutritives fins a insecticides naturals. Aquest és el cas de l'oli de piretre, obtingut dels crisantems, a partir del qual s'han preparat els moderns piretroides, un dels grups d'insecticides fàcilment biodegradables més emprats avui dia. Un exemple més recent és el dels extractes de meliàcies, sobretot de l'espècie *Azadirachta indica*, que han rendit un compost anomenat *azadiractina*. L'azadiractina és un dels inhibidors de l'alimentació i de la muda dels insectes més potents que es coneixen, i és emprada com a agent bioracional per al control de plagues.

Un cas molt recent d'aprofitament dels recursos que ens ofereix la natura (any 1994) és el de la primera operació realitzada amb èxit d'una implantació d'illots de Langerhans en el pàncrees d'un pacient de diabetis *mellitus*, tipus 1, és a dir, un tipus de diabetis que fa dependre el pacient de l'administració d'insulina. Els illots de Langerhans són unes glàndules del pàncrees que produeixen insulina, i

la malaltia esmentada s'origina per l'atac del sistema immunitari a aquestes glàndules. La idea de trasplantar illots de Langerhans a aquests malalts és òbvia, però tots els intents en aquest sentit fracassaven perquè el sistema immunitari del pacient rebutjava l'implant. L'èxit del trasplantament que ara esmentem es basa en l'embolcallament dels illots de Langerhans que s'han d'implantar amb un material obtingut a partir d'extractes d'una alga marina. Aquest embolcall resisteix l'atac del sistema immunitari i, alhora, deixa passar la insulina produïda per les glàndules que conté. Allò que no pogué resoldre la tecnologia moderna ho ha vingut a solucionar una humil alga marina que, altrament, hauria passat absolutament desapercebuda.

Aquests són tan sols uns pocs exemples dels innumerables recursos i beneficis que ens pot proporcionar el coneixement de la biodiversitat. Sens dubte, un dels camps d'investigació més prometedors avui dia és la recerca de productes bioactius a partir d'organismes, particularment, marins i vegetals terrestres.

Vers una ètica perdurable de la biosfera

La biodiversitat actual de la Terra és el resultat d'una història llarga i plena de vicissituds. Calgueren 3.000 milions d'anys d'evolució per a començar a donar cos a la fauna marina. Per a construir les pluvisilves es requeriren 350 milions d'anys. Hi va haver períodes de creixement lent, d'estancament, d'explosions de biodiversitat i catàstrofes que la feren minvar dràsticament. Malgrat tot, la diversitat biològica anà augmentant, com si es tractés d'una llei natural. I segurament ho és.

Ensems, l'evolució de la vida féu possible l'evolució de les condicions físiques de tot el planeta. Els mateixos organismes configuren i modelaren l'ambient de la Terra i la feren habitable i confortable per a tots els organismes que hi viuen. També per a nosaltres. La Terra física no es pot deslligar de la biosfera. Ambdues coses interactuen estretament i estableixen tot el sistema: és la teoria de

Gaia de James Lovelock, que veu la Terra com un tot funcionalment integrat.

Els perjudicis que poden derivar-se per a l'home d'una pèrdua massiva de diversitat biològica són difícils de predir; però, en qualsevol cas, no poden ser trivials. Aquest tot integrat, Gaia, permet suposar una influència de la pèrdua de biodiversitat sobre els canvis globals. I així fins a arribar a l'escala d'una espècie concreta, l'extinció de la qual pot significar la pèrdua del seu valor pràctic afegit. Tot plegat, mirat des d'una perspectiva antropocèntrica, tal vegada perquè no pot ser d'una altra manera.

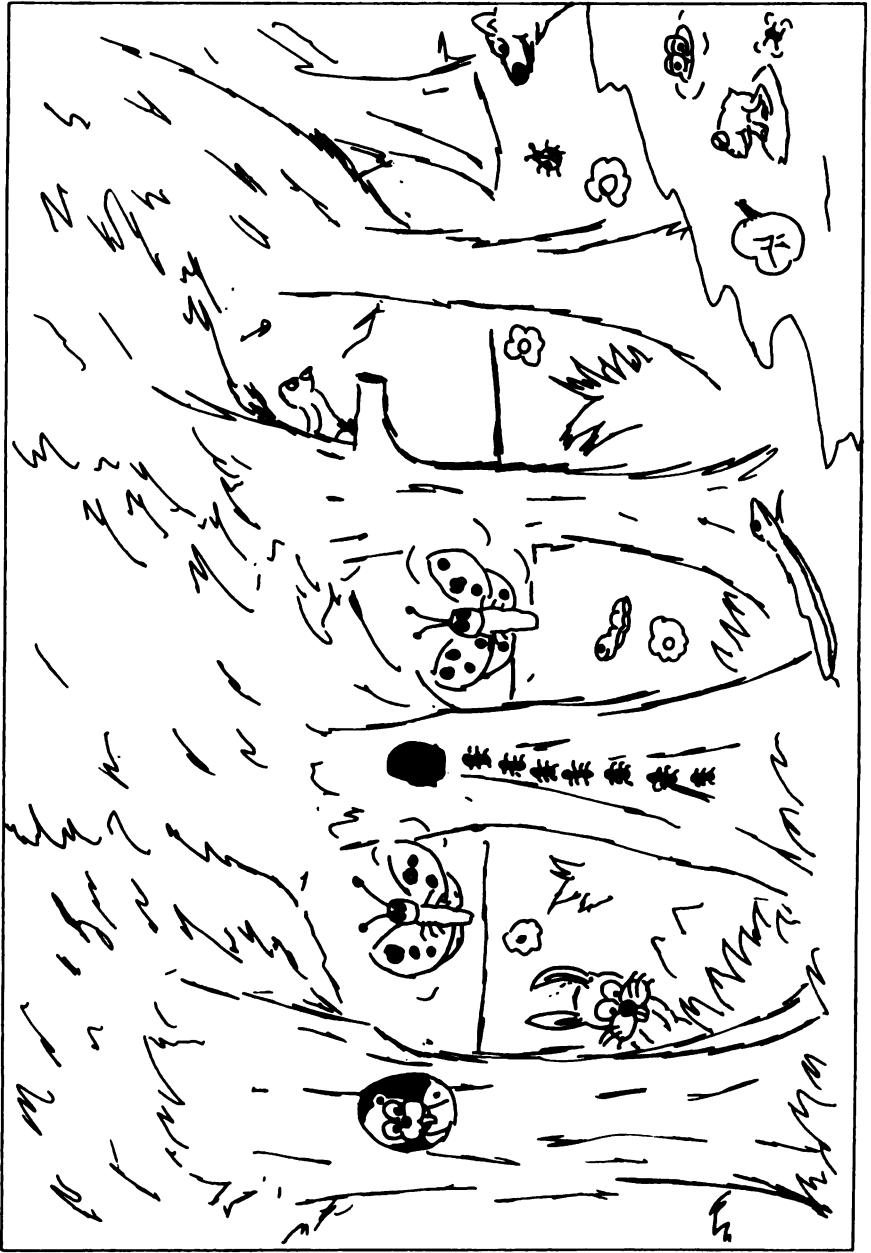
És clar que la natura presta serveis fonamentals per al benestar de l'home, des del manteniment de l'estabilitat del planeta fins a beneficis lúdics i emocionals. Ara, els especialistes en economia ecològica pretenen taxar aquests beneficis i incorporar-los a l'immens balanç del progrés. És una estratègia lícita que pot introduir novetats (certament desconcertants per a segons qui) i que pot permetre trobar solucions operatives, tot i que parcials, al problema de la degradació del medi. Tanmateix, posar preu a un bé qualsevol obre la porta al mercadeig. Una cosa que té preu es pot comprar i vendre i, si molt convé, llençar. És un llenguatge que pot resultar entenedor per a aquesta societat que ens ha tocat viure, però no pot ser la base d'una solució per sempre. Cal un canvi d'actitud, pregon i general. Escau una consideració de la natura sota l'òptica d'una ètica transgeneracional, més enllà de les conjuntures socials, polítiques o de qualsevol mena.

Una espècie, poc importa quina, l'escarabat més petit o un bacteri anònim, és una mena de miracle. Una peça única dipositària d'una herència de milions d'anys d'evolució. Una obra d'art superior, per descomptat, a qualsevol artefacte de factura humana i capaç de despertar emocions pregones, si es pensa bé i si es té un mínim de sensibilitat. I l'extinció és per sempre.

El tòpic diu que la natura és una herència dels nostres avantpassats que hem de saber administrar. Els indis nord-americans en tenien una visió segurament més assenyada en considerar que la natura, en realitat, és més aviat un préstec de les generacions futures. El dibuix reproduït aquí és del meu fill Roger, que ara té nou anys. Vaig demanar-li que el fes aquest estiu, al Pirineu.

M'agradaria que el seu fill pogués fer-ne un de semblant. I el fill del seu fill. I així... fins que s'apagui el Sol.

XAVIER BELLÉS
El Roig, Llanars, agost de 1994

SELECCIÓ DE REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALBERCH, P. (1993). «Museums, collections and biological inventories». *Trends in Ecology and Evolution*, 8, núm. 10, p. 372-375.
- BORMAN, F. H.; KELLERT, S. R. [ed.] (1991). *Ecology, economics, ethics: the broken circle*. New Haven: Yale University Press.
- COLLINS, M. [ed.] (1990). *The last rain forests: A world conservation atlas*. Nova York: Oxford University Press.
- EHRlich, P. R.; WILSON, E. O. (1991). «Biodiversity studies: Science and policy». *Science*, 253, p. 758-762.
- HAILS, C. (1989). *The importance of biological diversity*. Gland: World Wide Fund for Nature.
- HALFFTER, G. (1992). «Diversidad biológica y cambio global». *Ciencia y Desarrollo*, 28, núm. 104, p. 33-38.
- MAY, R. M. (1988). «How many species are there on Earth?». *Science*, 241, p. 1441-1449.
- MYERS, N. (1990). «The biodiversity challenge: Expanded hot-spots analysis». *Environmentalist*, 10, núm. 4, p. 243-256.
- NORTON, B. G. [ed.] (1986). *The preservation of species: The value of biological diversity*. Princeton: Princeton University Press.
- RAUP, D. M. (1991). *Extinctions: Bad genes or bad luck?* Nova York: Norton.
- SIGNOR, Ph. W. (1990). «The geologic history of diversity». *Annual Review of Ecology and Systematics*, 21, p. 509-539.
- SMITH, F. D. M.; MAY, R. M.; PELLEW, R.; JOHNSON, T. H.; WALTER, K. R. (1993). «How much do we know about the current extinction rate?». *Trends in Ecology and Evolution*, 8, núm. 10, p. 375-378.
- SOLBRIG, O. T. [ed.] (1991). *From genes to ecosystems: A research agenda for biodiversity*. París: The International Union of Biological Sciences.
- SOULÉ, M. E. [ed.] (1986). *Conservation biology: The science of scarcity and diversity*. Sunderland: Sinauer.
- WILSON, E. O. (1984). *Biophilia. The human bond with other species*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- (1992). *The diversity of life*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press. [Hi ha una traducció al castellà de Joandomènec Ros: WILSON, E. O. (1994): *La diversidad de la vida*. Barcelona: Editorial Crítica.]

RESUM DELS PLENS

Ple del dia 21 d'octubre de 1994

Assisteixen a aquest Ple 33 membres i 7 presidents de societats filials.

El senyor Pere de Palol, president de la Secció Històrico-Arqueològica, presenta les activitats de la Secció.

El senyor Xavier Bellés i Ros presenta la candidatura a membre corresponent de la Secció de Ciències Biològiques del senyor Pere Alberch i Vié.

El senyor Joaquim Rafel, director del Diccionari del Català Contemporani, presenta les activitats d'aquest programa. El senyor Rafel fa una síntesi del projecte, síntesi que emmarca amb una presentació i una descripció de decisions de caràcter metodològic que es produïren a la Secció Filològica. També fa un resum del desenvolupament del projecte al llarg dels anys, de l'evolució i de l'estat actual dels treballs.

Ple del dia 21 de novembre de 1994

Assisteixen a aquest Ple 53 membres i 13 presidents de societats filials.

El president de l'Institut informa sobre les relacions entre l'Institut i la Diputació de Barcelona.

El Ple aprova per unanimitat la declaració de l'Institut d'Estudis Catalans arran de la carta de la Real Academia Española al president del govern de l'Estat.

El Ple vota la candidatura a membre corresponent, presentada en el Ple anterior, del senyor Pere Alberch i Vié, que queda nomenat membre corresponent de la Secció de Ciències Biològiques de l'Institut.

Ple del dia 16 de desembre de 1994

Assisteixen a aquest Ple 48 membres i 13 presidents de societats filials.

El president de l'Institut dóna compte de les converses mantingudes amb representants de la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya sobre el manteniment de la Casa de Convallescència.

El president també comunica que ha estat nomenada la Comissió d'Investigació de l'Institut.

La senyora Mercè Durfort, ponent del debat sobre les societats filials de l'Institut d'Estudis Catalans, presenta el document que és debatut pel Ple. El Ple acorda que el Consell Permanent estudiarà una per una les demandes que es formulen en el document per tal d'emprendre accions que facilitin les activitats de les societats filials.

En absència del tresorer, senyor Antoni Serra, el secretari general presenta el projecte de pressupost de l'Institut per a l'any 1995.

Ple del dia 16 de gener de 1995

Assisteixen a aquest Ple 47 membres i 7 presidents de societats filials.

El president de l'Institut informa de la subvenció que ha estat concedida a l'Institut per al programa del Diccionari del Català Contemporani. L'ajut prové del Ministeri d'Educació i Ciència i és una aportació de 100 milions de pessetes durant tres anys.

El president informa també que han estat presentades cinc propostes per a l'edició del *Diccionari de la llengua catalana*.

La senyora Mercè Durfort, presidenta de la Secció de Ciències Biològiques, presenta les activitats de la Secció.

Es presenten i són aprovades les ponències dels premis i de les borses d'estudi Generalitat de Catalunya convocats per l'Institut.

Ple del dia 17 de febrer de 1995

Assisteixen a aquest Ple 38 membres i 7 presidents de societats filials.

El president de l'Institut informa de l'estat del concurs públic convocat per l'Institut per a la publicació del *Diccionari de la llengua catalana*.

Atès el canvi jurídic dels estatuts de la Biblioteca de Catalunya, el Ple ratifica l'acord segons el qual es dissol el Consorci de la Biblioteca.

El senyor Ramon Folch, membre de la Secció de Ciències Biològiques, pronuncia la conferència «Boscos marginals, territori combustible» (text que és reproduït íntegrament en aquest ANUARI sota l'epígraf «Conferències pronunciades davant del Ple»).

Ple del dia 13 de març de 1995

Assisteixen a aquest Ple 43 membres i 11 presidents de societats filials.

El senyor Carles Miralles, membre de la Secció Filològica, fa una glossa del senyor Miquel Dolç i Dolç, il·lustre llatísta i poeta, que fou membre corresponent de la Secció Filològica i que ha mort recentment (el text de la glossa del Sr. Miralles és reproduït a l'apartat «Necrologies» d'aquest ANUARI).

En el seu informe el senyor Giralt comunica al Ple que el Consell Permanent acordà adjudicar la publicació del *Diccionari de la llengua catalana* al grup editorial format per les editorials 3 i 4, Moll, Enciclopèdia Catalana, Edicions 62 i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Es presenta i és aprovada la liquidació de despeses del 1994.

El Ple aprova el pas de membre numerari a membre supernumerari del senyor Joaquim Molas i Batllori.

El Ple aprova les propostes de les ponències per a l'adjudicació de premis i borses d'estudi de l'Institut i de les societats filials corresponents a la convocatòria de 1994 (la llista de premis i borses apareix a l'apartat «Premis i borses d'estudi» d'aquest ANUARI).

Ple del dia 28 d'abril de 1995

Assisteixen a aquest Ple 41 membres i 8 presidents de societats filials.

El president de l'Institut comunica que ha signat el contracte d'edició del *Diccionari de la llengua catalana* amb el grup editorial responsable de l'edició. També fa saber que ha mantingut reunions amb els hereus de Fabra per tal de tractar els problemes que sorgeixen de la reclamació de drets d'autor.

El president comunica que la Fundació Catalana de Gas ha concedit a l'Institut una subvenció per a l'elaboració de l'*Atles Lingüístic del Domini Català*.

Es presenten les candidatures a nous membres següents:

- Àngel Pellicer i Garrido candidat a membre corresponent de la Secció de Ciències Biològiques,
- Josep Moran i Ocerinjauregui, candidat a membre numerari de la Secció Filològica,
- Salvador Giner i de San Julián, Encarna Roca i Trias i Josep Maria Terricabras i Nogueras, candidats a membres numeraris de la Secció de Ciències Socials.

El senyor Antoni M. Badia, president de la Secció Filològica, presenta les activitats de la Secció.

Ple del dia 22 de maig de 1995

Assisteixen a aquest Ple 48 membres i 10 presidents de societats filials.

El president de l'Institut informa dels acords del Consell Permanent sobre el procés de presentació de candidatures per a les eleccions dels càrrecs del Consell Permanent de l'Institut d'Estudis Catalans.

El Ple vota les candidatures a membres presentades durant el darrer Ple. Atès que tots els candidats superen el mínim de vots necessari, les persones següents queden nomenades membres de l'Institut: el

senyor Àngel Pellicer i Garrido, membre corresponent de la Secció de Ciències Biològiques; el senyor Josep Moran i Ocerinjauregui, membre numerari de la Secció Filològica; els senyors Salvador Giner i de San Julian, Josep M. Terricabras i Nogueras, i la senyora Encarna Roca i Trias, membres numeraris de la Secció de Filosofia i Ciències Socials.

Es presenten cinc ponències a càrrec dels senyors Joandomènec Ros, Oriol Riba, Josep Vigo, Joaquim Casal i Rufí Cerdan que seran la base d'un debat sobre els incendis forestals que tindrà lloc en un proper Ple.

Ple del dia 16 de juny de 1995

Assisteixen a aquest Ple 56 membres i 12 presidents de societats filials.

El president de l'Institut informa de la constitució del Consell Rector de la Biblioteca de Catalunya. També dóna compte del procés que ha donat lloc al pas del senyor Joaquim Molas a membre supernumerari.

Són llegides al Ple les dues candidatures als càrrecs del Consell Permanent següents (per ordre de presentació):

President:	Manuel Castellet i Solanas
Vicepresident:	Josep Carreras i Barnés
Tresorer:	Antoni Serra i Ramoneda
Secretari general:	Joaquim Rafel i Fontanals

President:	Josep M. Muntaner i Pascual
Vicepresident:	Josep Egozcue i Cuixart
Tresorer:	Joaquim Agulló i Batlle
Secretari general:	Albert Balcells i Gonzàlez

El Ple aprova l'adscripció de la Societat Catalana d'Estudis Hebraics com a societat filial de l'Institut.

El senyor David Jou, secretari de la Secció de Ciències i Tecnologia, en nom del senyor Enric Casassas, president de la Secció, llegeix l'informe de les activitats de la Secció.

Ple del 3 de juliol de 1995

Assisteixen a aquest Ple 76 membres i 18 presidents de societats filials.

Es voten els càrrecs al Consell Permanent. Organitza la votació la mesa formada pel president de l'Institut, senyor Emili Giralt, que la presideix, i els senyors Antoni M. Badia i Margarit i Josep M. Terricabras i Nogueras.

Voten en la primera votació 34 membres emèrits, la qual cosa fa que la majoria absoluta sigui de 72 vots. El resultat de la primera votació és el següent:

President

Manuel Castellet i Solanas	72 vots
Josep M. Muntaner i Pascual	52 vots
En blanc	16 vots

Vicepresident

Josep Carreras i Barnés	71 vots
Josep Egozcue i Cuixart	51 vots
En blanc	18 vots

Tresorer

Antoni Serra i Ramoneda	73 vots
Joaquim Agulló i Batlle	50 vots
En blanc	17 vots

Secretari general

Joaquim Rafel i Fontanals	69 vots
Albert Balcells i González	53 vots
En blanc	18 vots

D'acord amb aquests resultats, el senyor Manuel Castellet i Solanas és elegit en primera votació per al càrrec de president de l'Institut i el senyor Antoni Serra i Ramoneda per al càrrec de tresorer de l'Institut.

Per als altres dos càrrecs —vicepresident i secretari general— cal procedir a una segona votació, en la qual voten 33 membres emèrits, la qual cosa fa que el nombre de vots necessaris per a resultar elegit sigui de 71 vots.

El resultat de la segona votació és el següent:

Vicepresident

Josep Carreras i Barnés	73 vots
Josep Egozcue i Cuixart	51 vots
En blanc	15 vots

Secretari general

Joaquim Rafel i Fontanals	69 vots
Albert Balcells i González	57 vots
En blanc	13 vots

D'acord amb els resultats és elegit, en segona votació, el senyor Josep Carreras i Barnés per al càrrec de vicepresident de l'Institut.

Per al càrrec de secretari general, es convoca per al 10 de juliol un Ple extraordinari per tal de procedir a noves votacions.

Ple extraordinari del 10 de juliol de 1995

Assisteixen a aquest Ple 45 membres i 8 presidents de societats filials.

Es vota el càrrec de secretari general, al qual opten els senyors Joaquim Rafel i Fontanals i Albert Balcells i González. Voten vint-i-un membres emèrits. La majoria absoluta necessària per a resultar elegit és de 69 vots.

El resultat de la votació és el següent:

Secretari general

Joaquim Rafel i Fontanals	71 vots
Albert Balcells i González	50 vots
En blanc	7 vots

D'acord amb aquests resultats, el senyor Joaquim Rafel i Fontanals resulta elegit secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans.

Ple del 18 de setembre de 1995

Hi assisteixen 50 membres i 9 presidents de societats filials.

El president informa dels actes previstos per a la presentació del *Diccionari de la llengua catalana* a Barcelona, a València, a les Illes Balears i a Perpinyà.

El senyor Giralt s'acomiada del Ple, en finalitzar el dia 30 de setembre el seu mandat al capdavant de l'Institut, i fa un repàs d'alguns assumptes que queden pendants de resoldre.

El secretari de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, senyor Pere Lluís i Font, presenta les activitats de la Secció.

DEBATS DEL PLE

DEBAT SOBRE ELS INCENDIS FORESTALS

En el Ple del 22 de maig de 1995 foren presentades les ponències que reproduïm a continuació i que han de servir de base a un debat sobre els incendis forestals que tindrà lloc en el transcurs d'un ple.

Les ponències foren encarregades a les seccions, que designaren els ponents següents:

- Joaquim Casal i Fàbrega, Secció de Ciències i Tecnologia.
- Rufí Cerdan i Heredia, Societat Catalana de Geografia.
- Oriol Riba i Arderiu, Secció de Ciències i Tecnologia.
- Joandomènec Ros i Aragonès, Secció de Ciències Biològiques.
- Josep Vigo i Bonada, Secció de Ciències Biològiques.

I

Intervenció del Dr. Joandomènec Ros i Aragonès

Aquest debat va ser proposat ja al setembre de l'any passat, just després dels incendis catastròfics que va patir el Principat de Catalunya, per la Dra. Mercè Durfort, presidenta de la Secció de Ciències Biològiques, a la Permanent de l'Institut, que ho va acceptar. Posteriorment, jo m'he encarregat d'organitzar-lo tal com es presentarà aquí.

Tots vostès coneixen la problemàtica social i la problemàtica ciutadana dels incendis forestals. Tanmateix, els aspectes científics, els aspectes que tenen més a veure amb l'Institut, són menys coneguts, malgrat que no fa pas massa el Dr. Ramon Folch va fer una conferència extensa i molt completa sobre aquest tema en aquesta mateixa sala. La manera com hem pensat organitzar aquest debat, que ocuparà una hora com a màxim perquè vostès puguin intervenir posteriorment, és la següent: jo mateix començaré amb una introducció, parlaré bàsicament de les causes. A continuació, el Dr. Oriol Riba, de la Secció de Ciències i Tecnologia, parlarà dels factors meteorològics que incideixen en la propagació dels incendis forestals. Tot seguit el Dr. Josep Vigo, de la Secció de Ciències Biològiques, parlarà dels aspectes botànics i fitosociològics de la vegetació implicada en els incendis. Després, el Sr. Joaquim Casal, de la Secció de Ciències i Tecnologia, parlarà d'aspectes més tècnics relacionats sobretot amb la lluita contra el foc. I, finalment, el Sr. Rufi Cerdan, de la Societat Catalana de Geografia, clourà la presentació parlant de planificació del territori en funció del foc i del risc d'incendi.

A continuació debatrem el tema tots plegats i, si queda temps, jo mateix faria unes conclusions que recullin el que s'hagi dit i alguna cosa de collita personal.

Sense més preàmbul començaré aquesta introducció.

Darrere els incendis forestals dels boscos de Catalunya hi ha tres grans tipus de causes. En primer lloc, hi ha causes climatològiques, meteorològiques i ecològiques recurrents, regionals o globals, sobre les quals no s'hi pot fer res. La meteorologia amb prou feines permet la previsió a molt curt termini; només podem estar-hi preparats mentalment i amb programes de protecció civil eficaços. Hi ha, en segon lloc, causes estructurals, ecològiques, agrícoles, forestals, socials i econòmiques, mediatas i immediates, determinades pel tipus de bosc que tenim, mediterrani i, en bona part, relativament recent, procedent de recreixement a partir d'explotacions forestals actives o bé agràries o forestals abandonades i també per l'ús que n'hem fet al darrer segle i el que en fem ara. És possible actuar sobre aquestes causes a termini mitjà i relativament llarg i amb molt d'esforç i voluntat, amb polítiques generals, és a dir, no exclusivament forestals. I finalment hi ha causes circumstancials que provenen de com s'ha fet l'ocupació del bosc al llarg del darrer mig segle, amb urbanitzacions, abocadors, pistes forestals, etc., i que reclamen polítiques concretes de prevenció i extinció d'incendis i de recuperació —que no vol dir reforestació de boscos després dels incendis—, polítiques que són les úniques que es poden adoptar de manera relativament ràpida i amb

una despesa econòmica notable. I a més, polítiques que només resolen una part del problema, com he dit abans. El Pla contra incendis de la Generalitat se centra en aquest darrer tipus de mesures. Així doncs, en resum, no podem fer res per a modificar les causes subjacents de tipus regional o global. Cal un gran esforç econòmic i polític per tal d'endegar la política que abordi les mancances logístiques circumstancials i, per a resoldre la problemàtica de les causes estructurals mediantes i immediates, cal un canvi polític i social encara més costós, si es valora econòmicament, però que per mi és l'únic viable.

Per què ara el bosc crema més que fa uns anys?

Perquè els usos han canviat. Abans uns especialistes hi explotaven molts recursos: llenya, fusta, carbonet, etc., i ara aquesta explotació s'ha reduït molt a causa del desús d'aquests materials i a la desaparició dels oficis relacionats amb ells. Al mateix temps, les espècies vegetals que l'home seleccionava per a aquests usos, i que encara conformen bona part dels nostres boscos, són especialment propenses als incendis, sigui per les seves característiques intrínseques —grans productors de biomassa, piròfits— o perquè els boscos catalans són relativament joves, en haver-se establert en conreus abandonats o en haver-se regenerat recentment —recentment a l'escala ecològica. Són boscos que ja no s'exploten i que són en etapes encara joves de la successió ecològica secundària, successió que és parsimoniosa i que si es trunca, per exemple per incendis, no acaba mai de completar-se i torna a recomençar.

Ara els nostres boscos estan hiperfreqüentats per gent que no els coneix, qui hi va a caçar bolets o a fer-hi una passejada que potser no comporta el capteniment tradicional de l'excursionista d'abans, qui hi desenvolupa activitats poc respectuoses amb el medi, des de la conducció de vehicles tot terreny als esports d'aventura o la caça, i encara rai si no s'hi fa una costellada, s'apedreguen nius, s'arrenquen plantes o es malmeten arbres. La gent que va al bosc és molta i no tothom és conscient que allà el capteniment no pot ser el mateix que a ciutat. El nombre i la varietat d'animals herbívors a la fauna autòctona ha disminuït també i això vol dir una reducció del consum del sotabosc que cal afegir al que no fan llenyataires i carboners. Sobretot el nombre de pagesos s'ha reduït molt i la manca de llur saviesa popular i les activitats que tradicionalment feien (netejar camins, mantenir els tallafocs naturals que són els camps de conreu, etc.) es deixa sentir. Menys població forestal i humana i més activitat al bosc de part dels nouvinguts, que no l'entenen i sovint tampoc no el respecten.

Qui crema el bosc?

Per a la majoria de ciutadans, els responsables principals dels incendis forestals són uns quants eixelebrats o piròmans o els interessos forestals, ramaders o urbanitzadors. A aquesta creença, cal contraposar-hi una evidència menys colpidora però més real: el foc al bosc, el provoquem, poc o molt, tots. Els que hi calen foc a consciència i els que inconscientment hi fan la costellada, hi cremen rostolls i marges i hi dirigeixen coets. Els que consumeixen l'aigua de manera excessiva, sovint a molts quilòmetres de distància, i n'assequen els freàtics i les fonts, el sòl i les plantes, o bé propicien que estigui esquitxat d'urbanitzacions, abocadors i polígons industrials i travessat per conduccions elèctriques i pistes forestals. O, dit altrament, tots els ciutadans de Catalunya que no són generalment conscients del valor ecològic del bosc ni de la seva enorme fragilitat i no exigeixen als seus polítics altra cosa que solucions puntuals i immediates, i a més barates i, per tant, solucions impossibles. Caldria, en canvi, demanar polítiques forestals adequades als nostres boscos mediterranis, però també polítiques a seques, globals i a llarg termini, que tinguin en compte aquests i altres aspectes que hom creuria marginals però que són a la veritable base del foc al bosc. Entre aquestes polítiques hauria d'haver-hi les que permetessin el retorn de la pagesia, de l'excursionisme respectuós, de l'ús assenyat d'uns recursos diferents als tradicionals però que el bosc encara pot oferir a l'home del segle XXI, o les que no basessin el desenvolupament econòmic de Catalunya en uns recursos que són escassos, com l'aigua que traiem dels nostres boscos, i que tant com la sequera meteorològica són causants de l'eixut que propicia els incendis, o les que permetessin unes urbanitzacions, polígons industrials i altres ocupacions del territori que respectessin el bosc i en protegissin els valors ecològics, econòmics i de lleure.

Molt pocs d'aquests aspectes han estat fins ara objecte de les polítiques sectorials del Govern de la Generalitat, ni del Govern de l'Estat, evidentment. Tampoc, no cal dir-ho, no existeix una planificació general del territori que consideri la seva gestió global. Per exemple, el Pla Territorial General de Catalunya no en diu res, d'aquesta planificació del territori segons els usos del bosc, malgrat que el bosc ocupa més de la quarta part de la superfície del Principat i que les dues terceres parts d'aquestes hectàrees ocupades pel bosc són molt inflamables en condicions d'eixut i de calor, com les que enguany sembla que tornen a produir-se.

II

Intervenció del Dr. Oriol Riba i Arderiu

Ja s'han fet moltes publicacions sobre incendis forestals i se n'han fet moltes conferències i taules rodones, a més d'articles de premsa. És un problema molt greu per al nostre país, que, no cal dir-ho, no té cap solució immediata i les que es puguin presentar no creiem que satisfacin els desitjos de la nostra gent. Caldria fer-ne un resum, cosa no massa senzilla ateses les nombroses opinions emeses i les circumstàncies en què s'han fet públiques.

En primer lloc, sembla que hom no ha fet gaire atenció a les causes dels grans incendis i els factors que hi han intervingut. Per les dades que hem pogut reunir, tot fa pensar que els factors meteorològics han estat menystinguts.

Un llibre que considerem fonamental, com a base de partida, és el de Francesc Robert i Graupera, titulat *Incendis forestals a Catalunya, lluita integral*, publicat pel Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca (1991), en el qual hi ha una anàlisi estadística dels incendis forestals esdevinguts a Catalunya durant els darrers anys.

D'aquesta publicació es desprèn que les causes dels incendis són majoritàriament d'origen humà, és a dir, provocats directament o indirectament per l'home, en un 98,4 %, la resta d'aquests incendis, el 1,6 %, són causats pels llamps de les anomenades *tempestes seques*. D'ací que la prevenció dels incendis calgui centrar-la en el control d'aquesta pressió humana.

De conats de focs, de petits i de grans incendis, n'hi ha molts durant qualsevol any. En una conferència molt documentada i raonada, feta pel Dr. Ramon Folch i Guillèn en aquest Institut d'Estudis Catalans (17 de febrer de 1995), es va projectar un quadre on s'exposava el nombre d'incendis anuals en relació amb les hectàrees cremades. Hi quedava ben de manifest que no hi havia una correlació clara entre el nombre total d'incendis i el nombre total d'hectàrees cremades. També s'arriba a aquesta conclusió en comparar les xifres estadístiques del llibre esmentat de Robert i Graupera.

Aquesta discrepància o manca de correlació ens mostra que hi pot haver un factor poc tractat fins ara que altera la natura del foc. És a dir, que afecta la propagació del foc i, per consegüent, el nombre d'hectàrees cremades. Aquest factor, segons les primeres recerques,

creiem que és l'abrandament provocat pel vent en el moment que el foc s'inicia, un vent fort que continua actiu a mesura que l'incendi augmenta d'extensió i que al cap de poc temps fa que el foc adquireixi unes proporcions catastròfiques.

No podem deixar d'esmentar que en la conferència impartida pel Dr. Jeroni Lorente, també en aquesta sala, el dia 16 de febrer prop passat, es va proposar un gràfic de risc d'incendis —que ell va dir que era provisional— on la velocitat del vent era un dels factors principals.

Al nostre parer, és molt important de tenir presents les circumstàncies dels grans incendis. En primer lloc, n'hi ha d'adverses que condueixen les masses forestals a una situació crítica d'alta combustibilitat, produïda per la sequera, per la manca de pluviositat, de recursos hídrics, les quals poden persistir durant mesos sencers. Aquesta manca d'aigua al sòl i al subsòl es revela per l'estat de la vegetació: la mort per sequedat de certes plantes, la defoliació de molts arbres —avui, la quantitat de branques mortes que hi ha a les capçades realment és enorme. També es pot detectar per les dades climatològiques: períodes sense pluja efectiva, dades d'evaporació, d'humitat relativa, de temperatures elevades, etc. També es pot revelar per teledetecció de satèl·lit. Hi ha un bon munt de publicacions dedicades a la interpretació de les imatges rebudes de satèl·lit. El Centre de Recerques Ecològiques i Aplicacions Forestals, dirigit pel Dr. Jaume Terrades, ha reunit un arxiu molt complet sobre aquestes qüestions referides al nostre territori.

Per altra banda, la Conselleria d'Agricultura manté al dia un mapa de risc d'incendis, en el qual, mitjançant el tractament amb diversos índexs, s'expressa la capacitat de posar-se en ignició una massa forestal. El mapa elaborat d'aquesta manera ha d'ésser molt canviant i cal mantenir-lo al dia. El risc pot créixer progressivament per la manca de pluges o, per contra, disminuir en poques hores en produir-se una precipitació o una seqüència pluvial. Per aquesta raó la xarxa d'estacions pluviomètriques connectades amb l'ordinador central del mapa ha d'ésser molt densa. Aquesta infraestructura preventiva ja és en funcionament al Departament d'Agricultura.

En segon lloc, tots els investigadors han comprovat que al moment d'iniciar-se els grans incendis, sovint en dies precedents i durant tot el temps en què l'incendi ha romàs en plena activitat, hi ha hagut una advecció d'una massa d'aire extraordinàriament sec amb humitats relatives inferiors al 50 % i que sovint no ultrapassen al 20 %, temperatures molt altes que a l'estiu superen els 30 % i un vent fort de com-

ponent oest amb ràfegues de velocitats superiors als 50 km/h, molt més fortes que les nostres marinades estivals. Aquesta massa d'aire sec té totes les qualitats (aire en moviment, temperatura i sequedat) per a produir evaporacions que poden triplicar i fins i tot sextuplicar l'evaporació diària mitjana anual, que en una estació com la de Coll Sacreu és de 2,04 mm/dia. A l'Observatori Fabra s'enregistraren evaporacions d'11,5 mm en un dia (14/07/1994). La invasió d'aquestes masses d'aire alteren profundament el règim de calmes estivals, de pantà baromètric, amb brises humides i relativament fresques durant el dia i rosades a les nits amb vent sovint encalmat. Els efectes sobre els sòls i la vegetació són realment ràpids i degradants.

Volem afegir que un incendi de grans proporcions modifica localment les característiques de l'aire i, al damunt d'aquest forn, l'aire transformat i arremolinat, ple de cremallots i de guspises mal apagades, pot assolir temperatures molt elevades i humitats extraordinàriament baixes, com comenta Jaume Terrades en un dels seus escrits. Les diapositives projectades pel Dr. Lorente a la seva conferència demostraven que aquell aire adquiria el caire d'un cumulonimbus paràsit del foc. A més, les volves de cendra de l'incendi a Montserrat del 6 de juliol de 1982 van formar un plomall de fum allargassat que passà la vila d'Arenys, situada exactament a 60 km a l'est d'aquella enorme pira. El terra va quedar sembrat de flocs de cendra.

En tercer lloc, hi ha la qüestió dels vents forts. L'experiència de l'any 1994 és força alliçonadora. No hem de confondre les brises humides estivals amb situacions de vent de ponent molt fort, sec i calent, com s'esdevingueren durant els mesos de juliol i agost del 1994.

Hi va haver tres situacions meteorològiques successives en què els butlletins meteorològics van anunciar el pas d'unes perturbacions acompanyades de pluges i tempestes intenses. Foren anunciades el 4 de juliol de 1994, el 17 del mateix mes i el 10 d'agost. Aquestes dates, cal retenir-les perquè foren l'inici de tres tongades de grans incendis forestals l'any passat. Això no obstant, cal afegir-hi a més les que s'escaigueren al mes d'abril i els incendis del 14 de setembre. No creiem que aquesta coincidència sigui producte de l'atzar.

Cal esbrinar allò que va succeir amb els mapes sinòptics del temps d'aquells dies i amb les dades fornides per les estacions climatològiques del país, com són les dels termohigrogrames, les dades d'evaporació i les dades de velocitat i direcció del vent de les estacions que tenen un registre continu.

Aquesta primera anàlisi va demostrar que en els dies esmentats, és a

dir, els dies en què es va declarar cadascun dels grans incendis, hi hagué una advecció d'aire molt sec (humitats relatives inferiors al 50 %), temperatures molt altes i un vent fort de ponent (o mestral) que va precedir llur inici. Aquest vent vingué animat per unes pertorbacions atmosfèriques que travessaren la Península d'oest a est. La durada del pas d'aquest aire no va ser breu, generalment va superar els dos o tres dies. Cadascuna d'aquestes depressions estivals, amb els seus fronts, era perfectament dibuixada en els mapes sinòptics del temps transmesos des de Reading per a tot el continent europeu i va ésser anunciada dies abans en el pronòstic ofert a la televisió i als diaris.

La predicció meteorològica, corresponent a les dues jornades esmentades del 4 i del 17 de juliol, era de temps inestable, tempestes i pluja. Aquestes pertorbacions venien avalades per la presència d'una depressió en altura amb estratificació d'aire fred. Aquesta predicció, però, tot i que era correcta en un mapa sinòptic a macroescala, resultà fallida en atènyer la zona de Catalunya. Els fronts de la depressió, les formacions nuvoloses van desaparèixer i, de tot plegat, no en quedà altra cosa que l'aire calent, sec i remogut per la pertorbació. Els incendis que es generaren en aquelles dues ocasions són ben coneguts. A la tercera depressió, la del 10 d'agost, hom no volgué comprometre's a anunciar això que vulgarment en diem «mal temps». Novament tinguérem temps sec i ventós, un vent que va propagar una nova família d'incendis.

Els mapes publicats sobre l'extensió de cadascun dels grans incendis de 1994 demostren que la seva propagació es va fer d'oest a est, d'acord amb la direcció general del vent. Cal remarcar i no oblidar que el vent pot ser deflectit pel relleu muntanyós, s'adapta bastant a la direcció de les valls, i que a redós de certes muntanyes hi ha calma eòlica o vent ascendent de direcció oposada, formant remolí. Per les ressenyes de la premsa, molts incendis no s'extingiren fins que el vent va amainar. L'ofici de pilot d'helicòpters i d'avions apagafocs (avions amfibis, Canadair) és molt perillós, sobretot quan cal volar arran de terra. El vent i els remolins poden fer saltar el foc en trobar certs obstacles al seu pas (carreteres, autopistes, ferrocarrils, tallafocs, etc.). Recordem, a més a més, que la mala mar, generalment encalmada al mes de juliol, va provocar víctimes mortals a les platges catalanes (04/07/1994).

En quart lloc, no dubtem a dir, amb la primera experiència adquirida, que aquest vent sec i calent ha estat el factor principal i desencenador dels incendis forestals catastròfics.

Hi ha reunides moltes dades per a establir aquesta asseveració, la qual quedarà plenament demostrada si hom fa un estudi sistemàtic de tots els esdeveniments en què s'hagin presentat incendis en circumstàncies similars a les descrites. Això exigeix disposar de totes les dades anteriors fornides per les estacions meteorològiques de tot el territori català, aragonès i valencià que disposin de registres anemomètrics, de temperatures, d'humitats, i també de tots els mapes sinòptics del temps, dels sondatges aerològics, etc.

Amb aquestes dades de partida, cal proposar de fer un estudi de meteorologia dinàmica sobre l'esvaïment de les pertorbacions estivals acabades de relatar en assolir l'àrea mediterrània.

Vull recordar que el doctor Eduard Fontserè ja parlava, en general, ara fa prop de mig segle («Arxius de la Secció de Ciències», vol. 21, 1950, p. 73-76) de les situacions de ponent («mestral», «vent de dalt», el «serè», el «cerç»), generades a la conca de l'Ebre i comarques tarraconines, i de «tramuntana» a l'Empordà i de «mistral» a la vall del Roine. Eren situacions atmosfèriques que s'esdevenien a qualsevol estació de l'any, amb un màxim de freqüència, però, al gener i febrer i un mínim a l'estiu, quan hi havia una depressió a la Mediterrània nord-occidental. Són unes situacions eòliques que també cal tenir presents en fer una previsió meteorològica d'incendis. Cal esbrinar si més d'un incendi s'ha esdevingut en unes circumstàncies semblants a les relatades per Fontserè.

Ara bé, aquestes pertorbacions estivals de l'any passat potser són un cas particular, estacional, que requereix un tractament adient. Es tracta d'un fenomen a mesoescala poc estudiat a casa nostra?

N'hem parlat amb experts que assimilen el fenomen a un efecte «Foehn», un efecte que transforma l'aire humit i fresc en aire sec i calent en travessar uns relleus tan importants com els Pirineus. Si pensem, però, en el Piemont i, en general, a la vall del Po, de posició orogràfica semblant a la depressió de l'Ebre, tancada a ponent, no sembla que la sequedat atmosfèrica hi hagi produït efectes de desertització com en la zona de Los Monegros fins a Las Bárdenas Reales. Podem proposar una altra causa de la sequedat: la conca reclosa de la depressió de l'Ebre, allunyada per les muntanyes del sistema litoral i cantàbric dels vents marítics humits i refrescants, és prou gran perquè la massa d'aire encalmat i estancat esdevingui calent i sec i estable, és a dir, que s'hi transformi durant les jornades de l'estiu. Aquesta massa d'aire, pròpia d'un país desèrtic i calent, empesa per una situació de vent de ponent es pot desplaçar cap a llevant i envair les boscuries catalanes.

En conclusió, d'acord amb aquesta breu exposició, gosem pensar que la predicció de les adveccions d'aire calent i sec, amb vents forts de ponent, especialment a l'estiu, és factible, sempre, és clar, en un termini que difícilment pot depassar les quaranta-vuit hores. Cal establir un model evolutiu i predictiu, que els meteoròlegs qualificarien de mesoescala. És a dir, que no són uns fenòmens previsibles a gran escala com es fa a partir dels mapes sinòptics europeus, però que es repeteixen inexorablement a la nostra terra. Per llurs malvestats, aquestes situacions són comparables amb les provocadores de les riuades i rierades tardorenques que han flagel·lat tantes vegades les terres catalanes. Vegeu, si més no i en aquest sentit, els escrits del doctor Manuel Puigcerver i els alumnes de la seva escola (1995).

La previsió de les situacions atmosfèriques d'alt risc, apuntades més amunt, és realitzable també per als incendis que esdevenen catastròfics. Per part de les conselleries més interessades, caldria establir una col·laboració i una coordinació amb l'organisme meteorològic corresponent o amb persones expertes en meteorologia. Les àrees més vigilades durant els dies de perill haurien de ser les indicades en el mapa de risc d'incendis, ja que aquest tipus de situacions de vent fort i sec abasten tot un territori com el de Catalunya.

No volem ficar-nos en qüestions polítiques. Caldria, però, fer-ne un tractament semblant amb allò que es fa amb les situacions de risc d'inundacions. En aquests dies i en aquestes circumstàncies d'alt risc caldria sostreure els boscos més afectats per la sequera a la gran pressió humana que pateixen. No s'haurien de plànyer les precaucions, els esforços i les despeses que una alarma d'aquest tipus pugui originar. Ens hi va molt!

Fora dels mots que acabo de pronunciar, voldria afegir algunes reivindicacions d'equipament material i humà que em semblen necessàries:

1) Cal disposar a Catalunya d'una xarxa d'estacions automàtiques permanentment connectades amb un centre de previsió.

2) Cal disposar també de sondatges aerològics que permetin detectar les estratificacions d'aire anòmales i les situacions d'alta inestabilitat. Les estacions més pròximes actualment són lluny de les nostres terres: Múrcia, Madrid, Nimes i Palma de Mallorca. Cal disposar també del radar meteorològic, existent a Barcelona, però que, malauradament, es va espallar durant les inundacions de la tardor passada.

3) Cal organitzar un equip de meteoròlegs especialistes que, amb un

model ben documentat, pugui preveure les situacions de risc, les de vent i les de pluges intenses.

III

Intervenció del Dr. Josep Vigo i Bonada

M'han demanat que parlés del foc i la vegetació. D'entrada m'he d'excusar, i fa lleig d'excusar-se d'entrada, perquè aquesta xerrada o aquesta exposició l'havia de fer el Dr. Bolòs i a última hora no ha pogut venir. Se m'ha demanat si el podia suplir d'alguna manera i he tingut poc temps; de fet només he tingut temps d'asseure'm, ordenar-me una mica les idees, posar-les en un fil i endreçar-les. Ho dic perquè segurament, ben segur, la meva exposició serà bastant incompleta i en alguns aspectes també poc precisa, però suposo que podrà servir per a puntualitzar algunes qüestions, per a plantejar el tema, i encara suposant que digués inexactituds o errors, posem pel cas, com que es tracta de promoure un debat, arran dels meus errors també es poden promoure intervencions.

Bé, entrarem en el tema. Abans de parlar del foc volia parlar una mica de la vegetació. Potser és tirar molt enrere, ja que podria parlar directament de la vegetació i el foc, però a mi em sembla que per a parlar d'un tema és necessari moltes vegades recórrer als començaments. No vol dir que per a parlar d'història s'hagi de començar per Adam i Eva, però almenys fer un plantejament general per a saber on ens trobem i veure cap on tiraré jo també, avui.

La vegetació: és el conjunt de vegetals que poblen una determinada superfície. Aquests vegetals no són qualssevol vegetals, sinó uns de determinats, perquè hi ha uns certs condicionants ecològics, històrics, que fan que en un lloc es trobin unes plantes i en uns altres, unes altres. Tampoc aquests vegetals no es disposen de qualsevol, no es disposen d'una manera uniforme ni a l'atzar, sinó segons unes pautes determinades, d'acord també amb uns certs factors. En aquesta pauta de distribució de la vegetació es poden distingir, amb bona voluntat, una sèrie d'unitats elementals que es poden anomenar «comunitats vegetals».

No entraré aquí a explicar què són, ni com es poden classificar, ni els mètodes que s'han utilitzat per a detectar-les o per a estudiar-les, simplement posaré un exemple, assenyalaré que tothom veu, de ma-

nera espontània, el paisatge o la vegetació formada per unitats més o menys separables, i per això la gent parla de pinedes, de rouredes, de pastures, de prats de dall, de vegetació de ribera, etc.

Aquestes comunitats vegetals es poden estudiar separatament dels factors ecològics que les condicionen i d'altres organismes concomitants amb aquestes comunitats vegetals. Però s'ha de dir que aquestes comunitats vegetals no existeixen com a tals separades, sinó que formen part de la biosfera o, si voleu, dels ecosistemes. En definitiva, una comunitat vegetal és la part vegetal d'un ecosistema més complex en el qual hi ha implicats altres éssers vius: animals grossos o petits, mamífers o ocells, però també microfauna del sòl i també organismes microscòpics que no són ni animals ni vegetals. Hi ha implicats els factors ecològics i la sèrie de relacions dinàmiques que hi ha entre tots aquests factors.

Per tant, en parlar de comunitats vegetals ja sóc conscient que parlo d'una part estreta artificiosament d'un conjunt molt més complicat.

Un altre aspecte que m'interessa destacar és que la vegetació no és estàtica, està canviant contínuament. Potser d'entrada podríem pensar en uns canvis cíclics, com poden ésser els canvis que es donen anualment, de caiguda de la fulla, de floració, de producció de fruits, etc. Hi ha canvis cíclics que no són anuals sinó que es donen a més llarg termini. Per exemple, canvis durant períodes de secada, els quals succeeixen a períodes d'humitat, de manera que a part d'uns fenòmens cíclics anuals existeixen, més o menys, uns fenòmens cíclics meteorològics que fan que la vegetació canviï d'una manera cíclica per a tornar, més o menys, al mateix lloc. Però la vegetació també té uns canvis que no són cíclics sinó que són lineals, van en una sola direcció. És a dir, hi ha una evolució de la vegetació i aquesta evolució, per més que a nosaltres ens sembli poc important o que sigui insensible, existeix i és molt important. Hi ha canvis lineals deguts a canvis climàtics que es donen sempre. El clima contínuament canvia i la vegetació canvia amb ell. Ho demostren, per exemple les anàlisis pol·líniques, és a dir, l'estudi del pol·len que s'ha fet en sediments, més o menys recents o antics, del quaternari. El pol·len és un material que es conserva molt fàcilment, en els sediments, en les molles, en els fons dels llacs, etc. El gra del pol·len és una mena d'espóra que té una coberta que és pràcticament inatacable, de manera que es conserva intacta. Per tant, es poden fer sondeigs, es poden extreure les mostres de pol·len i es pot veure com ha variat el pol·len al llarg del temps, perquè aquestes mostres es poden datar mitjançant diversos procediments, i així es pot veure com ha canviat la vegetació.

Una cosa que es veu, ara que ja es tenen bastants anàlisis pol·líniques fetes, fins i tot a la regió mediterrània (fins a temps recents no n'hi havia gaires), és que la vegetació ha canviat molt més del que podríem suposar. En els últims mil·lennis —ja sé que un mil·lenni és molt, però a escala geològica és ben poca cosa—, ha canviat bastant, de manera que, si hem de creure els especialistes, la vegetació que hi havia 10.000 anys o 12.000 anys abans de Jesucrist era força diferent de la que hi ha ara. És clar que no era tan diferent com la de l'època dels diplodocus, però hi ha hagut uns canvis bastant espectaculars que no ens imaginàvem que fossin tan dràstics.

A part d'aquesta evolució insensible dels factors ambientals i de la vegetació, també hi ha de vegades uns canvis sobtats, hi ha uns factors o uns agents que actuen molt dràsticament, i aleshores tot es modifica molt de cop i volta. Per exemple, un factor que causa canvis sobtats en la vegetació és una riuada: una riuada es pot emportar un bosc de ribera o pot modificar la llera terriblement, i aleshores s'instaura una vegetació diferent en una zona arrasada i s'ha de tornar a recolonitzar aquella zona a partir de les restes del que hi havia.

Un altre factor sobtat que influeix en la vegetació és el foc. Evidentment, si hi ha un incendi es destrueixen moltes coses, s'ha de regenerar el que hi havia, però això és un canvi sobtat que engegarà un procés lineal que pot portar cap a la mateixa vegetació que hi havia abans, o no.

D'aquests factors o aquests agents que influeixen molt dràsticament sobre la vegetació, de vegades nosaltres en diem «catàstrofes naturals» i de moment voldria que el terme «catàstrofe» no s'agafés en el sentit negatiu que té.

Un altre agent que pot provocar canvis dràstics en la vegetació és l'acció humana. L'home és un agent transformador molt fort de l'ambient i des de sempre hi ha influït molt. Ha obert artigues per a cultivar, s'ha servit del foc. L'home també pot provocar focs volgudament o no.

Entrem ara en la qüestió del foc. No diré res sobre les diverses menes de focs, naturals o provocats, perquè ja hi ha molts estudis fets sobre la natura del foc en el bosc o en la vegetació, de la variació de les temperatures, de l'efecte que té sobre la vegetació, de la distinció entre focs que passen de pressa i focs que passen lents, uns que consumeixen només capçades, altres que consumeixen lentament l'humus, per exemple.

Un punt que voldria fixar és que el foc, evidentment, és un factor ecològic com qualsevol altre, en principi, com les pluges. Ara em vénen al cap uns estudis sobre el foc als boscos de coníferes a Suècia (no són mediterrànies però també es cremen de tant en tant). Per l'efecte d'un llamp, el bosc pot cremar. Hi ha estudis que indiquen amb quina freqüència es donen aquests incendis en boscos de coníferes boreals (que és de més d'un segle a la mateixa zona), que la regeneració d'aquests es fa a través de la proliferació de plantes arbustives o arbòries caducifòlies, i que aquesta vegetació caducifòlia mena al capdavant, al cap d'uns cinquanta anys aproximadament, a la regeneració del bosc primitiu. Si la vegetació boreal crema, la vegetació mediterrània és més fàcil que cremi. La vegetació mediterrània està més exposada a ser pastura del foc perquè està sotmesa a unes condicions de sequera normals. Gran part de les plantes mediterrànies són qualificades, com tothom sap, de xeròfiles, és a dir, plantes adaptades a la secada. Això vol dir que són plantes que tenen bastants teixits llenyosos, que poden cremar quan són secs. Molts teixits estan bastant deshidratats o poden passar llargues temporades deshidratats sense que hi hagi danys mecànics greus en la cèl·lula com perquè no puguin tornar a reviure. De manera que en situacions especials la vegetació mediterrània està bastant resseca i, si les condicions externes són favorables, fàcilment hi pot haver un incendi. Aquestes condicions poden ser naturals: si hi ha secada, si hi ha vent, si hi ha una tempesta seca i cau un llamp. També si hi ha una descurança per part de l'home o una mala idea per encendre foc, fàcilment la vegetació natural crema.

De tota manera, què en sabem, dels focs naturals en el Mediterrani? No sé si els ecòlegs em contradiran, però penso que no massa coses. En situació natural, i com a natural vull dir primitiva, abans que l'home es fes el paisatge a la seva mida, que creés espais agrícoles, que hi guardés uns boscos per explotar, que hi fes camins i, per tant, hi pogués també apagar els focs, com i quan i on es produïen els focs? És una mica difícil de contestar. Quina freqüència tenia el foc en una zona determinada?

Tanmateix, sembla que el foc existia. He vist escrit que quan l'home no existia, en un paisatge primitiu, el foc era un fenomen bastant esporàdic però molt destructiu, perquè quan es produïa no hi havia ningú que l'apagués. Tampoc cal pensar que el paisatge primitiu fos una cosa completament uniforme. A vegades (i els fitocenòlegs antics en tenen una mica la culpa), ens han pintat una vegetació actual molt transformada per l'home, i un paisatge primitiu, d'abans d'existir l'home, molt diferent, ple de boscos i de fonts i de rius i de molta vegetació. Bé, s'ha de pensar que abans de l'existència de l'home també

hi havia factors que creaven irregularitat en aquest paisatge. Hi havia carenes seques, hi havia zones amb poca terra, hi havia molts animals, com per exemple herbívors, ramats de cabres i de cabirols i de cérvols salvatges, que devien obrir clarianes, que devien diversificar el paisatge. És una mica difícil de dir què passava en aquells moments.

En el moment actual, sovint, quan es parla de focs, s'està pensant en els boscos. En principi es parla de foc i arbres. Quan hi ha foc es diu: «S'han cremat tants arbres, s'han cremat tants boscos». I sovint les notícies que es donen sobre incendis són: «S'han cremat 700 hectàrees a l'Alt Penedès, de les quals *només* 20 eren boscos». Les altres també s'han cremat!

«El foc crema els arbres», sí, bé, des d'un punt de vista utilitari, sobretot per al propietari, es crema una font de riquesa. Però s'han cremat, no solament els arbres, sinó també el sotabosc. I moltes vegades quan es crema un bosc es crema també el matollar del costat, o el prat que hi havia a la vora. Té menys importància el foc que no és forestal? Bé, potser una mica menys, perquè, evidentment, un prat es regenera més fàcilment. Una pastura, per exemple, ja està adaptada a rebrotar, perquè ja està adaptada a ser pasturada per herbívors. Per tant, si passa un foc i la crema, se suposa que hi haurà gemmes que el regeneraran. I a més a més, el procés de recuperació pot ser relativament ràpid. En canvi, un foc forestal sempre és més impressionant. Fa més por, és més difícil de tallar i la regeneració d'aquests boscos tothom és conscient que és molt llarga. De manera que quan es crema un bosc tothom creu que ja no el tornarà a veure mai més en forma de bosc. I segurament tenen raó, però que consti que el foc no ataca només els arbres, sinó que també ataca la vegetació i altres coses.

La pregunta és: hi ha alguna adaptació de les plantes enfront del foc? Concretament, hi ha alguna adaptació de les plantes i la vegetació mediterrànies que faci suposar que les condicions de sequera i la mateixa naturalesa de la vegetació juntament amb les condicions ambientals porten al fet que hi hagi incendis? Segurament que sí. De fet molts ecòlegs diuen que quan un bosc es crema, la major part de les plantes no es moren pas, el bosc es torna a recuperar. Això és així perquè hi ha una sèrie d'estratègies de regeneració. Les més bàsiques són dues. Una és la rebrotada: hi ha plantes que es cremen però fan rebrotos i al cap de pocs anys poden tornar a ser més o menys iguals si no són arbres. Hi ha també estratègies de germinació: hi ha plantes que desapareixen totalment, però, en canvi, queden les seves llavors a terra, o les llavors ja existien abans que hi hagués el foc, però no po-

dien germinar perquè altres plantes els feien la competència. De manera que és veritat que hi ha una regeneració.

Però, pel que fa a l'adaptació de les plantes al foc, potser caldria que entre els botànics i els ecòlegs, o els ecòlegs sols, aclaríssim alguns conceptes que es manipulen molt. Què és això de *piròfits* o *plantes piròfiles*? Moltes vegades es parla del bosc mediterrani i es diu que la vegetació mediterrània és *piròfila* o que la vegetació mediterrània està formada per *piròfits*. El mot *piròfit* ve del grec *piros*, que vol dir 'foc', i *fitos*, que vol dir 'planta', és, doncs, 'planta del foc'. Un *piròfit*, per mi, és una planta que necessita el foc per a sobreviure. N'existeixen, està comprovat que hi ha algunes plantes en algunes zones de clima mediterrani semblant al nostre, per exemple, a la zona del cap de Bona Esperança, o a Amèrica del Nord, que no obren els seus fruits si no hi ha l'escalfor d'un foc, si no es crema la coberta del fruit. S'han fet estudis, hi ha dades sobre això.

S'ha dit, per exemple, que un *piròfit* típic de la Mediterrània és la gatosa (*Ulex parviflorus*), perquè és una planta que conserva les branques seques, suposant que no hi hagi cabres que se les mengin, i conserva les llavors a sobre, de manera que quan hi ha un foc ella mateixa l'abranda, perquè les branques seques cremen molt, i aleshores s'obren els seus llegums, les seves llavors queden a terra i poden germinar. Potser sí, però no sé si n'hi ha tants, de *piròfits*, com diuen certes persones. Perquè, si més no, s'hauria de tipificar ben bé quines categories de plantes hi ha pel que fa a l'estratègia davant del foc. El terme *piròfit*, per mi, hauria de ser un concepte molt restrictiu. També hi ha les plantes piroresistents, plantes que difícilment es cremen o que el foc les malmet poc. Un exemple és, evidentment, la surera, que té una escorça molt gruixuda de suro, difícil de cremar. Tothom ha vist que un bosc de suros, quan es crema (per exemple, tots els de l'Albera, que s'han cremat diverses vegades), el foc crema les branques joves, però l'escorça no deixa passar el foc a dintre del tronc i de les branques més grosses i tornen a rebrotar. Podem dir, aleshores, que no ha passat gran cosa. Però després hi ha la categoria de les plantes que són rebrotadores, simplement, o que són germinadores. No sé si aquestes es poden dir «*piròfiles*» o «*piroresistents*». La capacitat de rebrotar de les plantes és una característica relativament general. Hi ha moltes plantes que rebroten, no solament pel foc, sinó que rebroten després de ser menjades per un animal, pasturades o brostejades per un cérvol, i això es troba tant a la vegetació mediterrània com a la no mediterrània. Potser n'hi ha més a la mediterrània, no ho sé. Però també hi ha una altra qüestió i és que la major part de les plantes rebrotadores són angiospermes, un grup de plantes evolutivament més avançades. Les gimnospermes no ho fan gaire,

de rebrotar, tot i que hi ha el pi de Canàries, per exemple, que si es talla o es crema, rebrota. Al Mediterrani hi ha molts pins, començant pel pi pinyer i el pi blanc, que també formen part de la vegetació mediterrània i que també podrien rebrotar, però no ho fan. Per què? Tenen una altra estratègia? O bé simplement són gimnospermes, no han arribat a la capacitat de regeneració ràpida?

Tot això s'hauria de mirar. I també s'hauria de pensar que una mínima part d'aquestes plantes germinadores, o que s'estenen bé per germinació després del foc, potser són simplement plantes oportunistes, plantes que enfront d'un espai cremat, sense la competència d'altres plantes, s'estenen. És evident que hi ha plantes que després del foc s'estenen molt. Hi ha l'herba blenera, per exemple, hi ha les estepes, però són plantes oportunistes. Això vol dir que estan adaptades al foc? Bé, és una altra categoria d'adaptació al foc.

Sovint s'ha posat molt èmfasi en la relació vegetació mediterrània - foc i en la classificació de totes les plantes mediterrànies com a piròfits. S'ha de matisar, i s'ha de precisar més, perquè, si més no, això ha estat utilitzat, suposo que amb segones intencions, per a justificar situacions determinades. Jo mateix he sentit dir a alguns polítics, o responsables de la conservació del patrimoni natural, que la vegetació mediterrània és consubstancial al foc, que ja se sap que les plantes mediterrànies són piròfits, volent dir que si el bosc es crema no és tan greu. Com a excusa va bé, però potser s'hauria de matisar una mica més.

Si a la paraula *catàstrofe* li donem el sentit negatiu que nosaltres entenem, el foc és una catàstrofe o no és una catàstrofe? Es pot dir que el bosc mediterrani es regenera més o menys. De fet de vegades es regenera prou bé. Per exemple, l'incendi que hi va haver l'any passat al Garraf es va escaure en un moment en què precisament la vegetació encara estava una mica adormida, estava en situació hivernal, havia acumulat reserves. Estava a punt de germinar i es va cremar, però com que ja tenia molta potencialitat germinativa va rebrotar molt de pressa. Actualment aquestes zones cremades del Garraf, si més no de lluny, no fan pas gaire mal efecte i de prop es veuen moltes coses cremades, però també una regeneració molt eficient.

Ara bé, en un incendi només es cremen els arbres i les plantes? Quan hi ha un incendi, què passa amb els animals? Hi ha ocells que se'n van, hi ha mamífers que corren. I la microfauna del sòl? I els invertebrats? I l'humus del bosc? Jo he sentit dir que un incendi forestal no és una catàstrofe. Jo penso que s'hauria de dir: l'incendi forestal *pot ser* que no sigui una catàstrofe, això potser sí, però més enllà d'aquí

no m'atreviria a passar. La regeneració de la vegetació natural, és sempre possible? La regeneració és un procés que funciona indefinidament, vinguin com vinguin els incendis? Si hi ha, com ens trobem en els darrers temps, incendis repetitius en el mateix lloc cada dos o tres anys, la regeneració és total? No hi ha pèrdues? No hi ha plantes que desapareixen? No hi ha algun decrement en la biomassa o en l'ecosistema?

Arran d'un incendi hi pot haver altres riscos que no vénen directament de la combustió de la massa vegetal. Per exemple, un factor molt greu és l'erosió del sòl. El sòl és un sistema complex que es forma molt lentament i es pot destruir molt ràpidament, i que es regenera molt a poc a poc. D'això, n'hi ha exemples molt concrets i en conec un que no és precisament de vegetació mediterrània: l'avetosa de Sant Gervàs. Sant Gervàs és una serra prepirinenca, situada a l'oest del pantà d'Escales, per sobre de Sopeira. Hi ha constància que fa cent o cent cinquanta anys hi havia hagut un gran incendi a la baga de Sant Gervàs, on s'hi feia un bosc de coníferes. D'això, ja en parlava Gausсен a la seva tesi, un geobotànic francès que va escriure la seva tesi a primers del segle XX, i en parla com d'un incendi remot que li havien dit que va existir. Jo havia visitat algunes vegades la serra de Sant Gervàs. El solell és molt sec i rocós. La baga de Sant Gervàs té alguns claps de terra amb una mica de pastura, algun pi, algun avet que surt per aquí i per allà, en alguna esclatxa, però en la major part és una superfície rocosa sobre la qual sembla impossible que creixi res. A sota de la serra de Sant Gervàs hi ha un petit poble, Adons, que es va anar despoblant progressivament. L'última vegada que hi vaig anar, deu fer quinze anys, només hi quedaven dues germanes ja grans. Una d'elles em va parlar dels avets i dels faigs que hi havia hagut. «Es va cremar tot això», deia, «la mare, m'havia explicat que a la baga de Sant Gervàs hi havia hagut una avetosa»— en Gausсен deia que era un bosc de coníferes. Què va passar? «Es va cremar i després hi van haver grans pluges i tota la muntanya es va desterrar», és a dir, la terra se'n va anar. Ara és impossible que s'hi torni a instal·lar un bosc si no s'hi desenvolupa el sòl. I un sòl, en les condicions actuals, no sé si s'hi pot formar, almenys igual que abans. Perquè també s'ha de tenir en compte que molt sovint els ecosistemes o les comunitats vegetals, i sobretot els més complexos com són els boscos, han estat formats al llarg de temps anteriors, en què les condicions ambientals no eren exactament iguals que les actuals, sinó que potser eren una mica més favorables, i això a la regió mediterrània passa moltes vegades. Per exemple, hi ha un alzinar en un lloc, aquell alzinar es va formar en una època en què la situació climàtica ambiental li era més favorable. Aquest bosc té una dinàmica pròpia, crea un microclima i té una certa resiliència, té una estabilitat bastant gran, de manera que,

encara que actualment estigui en un equilibri precari amb l'ambient, si no es pertorba excessivament, aquell bosc queda intacte. Però si el cremem, de vegades no és capaç de regenerar-se espontàniament en la situació actual. Segurament moltes zones que s'han desertitzat a la regió mediterrània, sobretot a la part oriental, ho han fet com a conseqüència de catàstrofes, naturals o induïdes.

S'ha de pensar que sovint els organismes naturals o els sistemes naturals responen a la llei del tot o res, de manera que petites causes no donen cap resposta, però quan es passa d'un llindar aleshores tot s'ensorra.

De tot el que he dit només vull destacar que cal estudiar més encara les relacions vegetació-foc. Cal veure com es comporta la vegetació mediterrània i cal arribar a la conclusió que si és veritat que hi ha algunes comunitats mediterrànies que ens interessa conservar i necessiten el foc per a conservar-se, *ja les cremarem nosaltres*.

IV

Intervenció del Dr. Joaquim Casal i Fàbrega

Hi ha dues eines molt importants per a la gestió d'una emergència com la que avui ens ocupa, eines que també són molt importants en altres emergències a què jo estic més acostumat, com per exemple les fuites tòxiques: una són els models matemàtics que permeten predir l'evolució en temps real que tindrà aquesta emergència, l'altra són els plans d'emergència.

En els models matemàtics d'incendis forestals, s'hi treballa relativament poc. Fa dos mesos vaig ser en un congrés sobre foc, Eurofire 95, i de seixanta comunicacions només hi havia un treball del politècnic de Torí, on feien unes maquetes de dos metres per un metre. La primera vegada la van fer amb bonsais (els va sortir molt car perquè cada vegada la cremaven), i després la van repetir ja amb un altre material fabricat per ells. Posaven la maqueta en un túnel de vent i analitzaven la velocitat a la qual prosperava el foc segons el pendent de la maqueta, la velocitat del vent i una humitat determinada. Aquestes simulacions tenen dificultats. El canvi d'escala no és un gran inconvenient, perquè està relativament ben resolt, però en canvi la maqueta difícilment reproduirà l'orografia real del terreny que s'ha d'estudiar en cada cas. Tot i així, el treball és interessant, però limi-

tat. De tota manera, existeix algun model matemàtic informatitzat que permet efectuar estimacions

D'altra banda hi ha els plans d'emergència que pretenen optimitzar els mitjans de què es disposa per afrontar l'emergència. A Catalunya hi ha un pla, l'INFOCAT, que pretén simplement optimitzar els mitjans a tot Catalunya. El pla es basa en un mapa de risc que està elaborat a partir d'uns factors, que són: l'home, el clima i el medi físic (la densitat de població, el tipus de població, la temperatura, el vent, la humitat, l'orografia, el pendent, el tipus de bosc). Basant-se en això i en una sèrie de consideracions, s'ha elaborat un mapa de risc de Catalunya. Això és molt nou, s'ha publicat tot just fa un parell de mesos.

Es preveu que, de manera general, aquest mapa de risc s'ha d'actualitzar com a mínim cada deu anys, encara que després localment hi ha un seguiment que pot ser realitzat dia a dia. L'INFOCAT és, doncs, una eina de coordinació, el director de la qual és el conseller de Governació. Utilitza el CECAT, un centre de comunicacions molt bo que hi ha a Barcelona, on hi ha sempre, totes les hores de l'any, un tècnic de guàrdia, i pretén simplement coordinar segons un esquema d'activació: hi ha uns nivells de foc, nivell zero, nivell u, nivell dos i nivell tres. Al nivell tres, el control l'agafa l'Estat, el Ministeri de Justícia i Interior. És una eina que penso que està molt ben dissenyada i que pretén optimitzar els mitjans dels quals es disposa.

V

Intervenció del Sr. Rufí Cerdan i Heredia

A part de la feina docent, molt centrada en els temes de la gestió del bosc i el problema dels incendis forestals, i de la recerca que sobre aquests temes fem al Departament de Geografia de la Universitat Autònoma, incorpore en aquest debat dos aspectes més que formen part de les responsabilitats que tinc en aquests moments: una és la responsabilitat com a tècnic de medi ambient del Consell Comarcal del Bages i l'altra és com a persona integrant de les agrupacions de defensa forestal, que vostès deuen conèixer. Aquestes entitats, que van tenir un paper molt important per a evitar que els focs de l'any passat fossin encara més catastròfics, estan integrades per propietaris, per les administracions locals (els ajuntaments) i també per grups de voluntaris organitzats permanentment que treballen durant tot l'any en feines preventives i per a estar a punt quan esclata un incendi.

És aquesta, doncs, la perspectiva que a mi m'ha fet recollir algunes explicacions de la catàstrofe. Efectivament, jo considero que el que va passar l'any passat és una catàstrofe. Almenys aquesta és la sensibilitat amb què ho vivim al Bages, on ja els anys 1985 i 1986 vam perdre més de 13.000 hectàrees de la nostra superfície forestal, on el 4 de juliol de 1994 va començar un incendi que de la nostra comarca es va tornar a endur 12.000 hectàrees i que es va ajuntar amb un incendi iniciat a la comarca del Berguedà. Entre tots dos i durant quatre dies cremant ininterrompudament van emportar-se més de la meitat de les 70.000 hectàrees desaparegudes durant l'any passat.

Des de la perspectiva social, sense entrar en la consideració de la funció ecològica i protectora que feien aquestes masses forestals desaparegudes, que segurament a molts llocs podran recuperar-se de manera natural, els diria que per a nosaltres tenen molta importància les pèrdues socials i econòmiques que han comportat.

A part de les vides humanes, només citaré una dada: les indemnitzacions que el Departament d'Agricultura ha pagat a propietaris afectats de les nostres comarques, al Bages i al Berguedà, puguen a més de 4.300 milions de pessetes, i amb això no s'ha pagat ni un metre cúbic de fusta. Aquests diners han anat destinats exclusivament a indemnitzar les pèrdues en instal·lacions agrícoles i a facilitar la recuperació d'aquests instruments imprescindibles per a l'economia productiva dels nostres pagesos que, recordem-ho, són els millors defensors vigilants de les nostres masses forestals.

Per tant, és des d'aquesta sensibilitat que hem reflexionat conjuntament amb aquestes agrupacions de defensa forestal, d'una de les quals he estat president durant cinc anys, i actualment sóc coordinador de les tretze que cobreixen íntegrament tota la comarca del Bages. Des d'aquesta preocupació hem fet una reflexió que condensem en aquestes idees.

Les causes meteorològiques ja han estat suficientment explicades i la seva excepcionalitat explica, en primera instància, per què els desastres de l'any passat van ser d'aquesta magnitud. Hi ha hagut un altre factor important, però, que no és tan aleatori com la meteorologia: la situació del bosc entès com a element que propaga el foc forestal.

La vegetació, entesa com a combustible, es caracteritza perquè té gran densitat i gran continuïtat. Només un detall: algun dels fronts d'aquests incendis que van començar el 4 de juliol van arribar a tenir desenes de quilòmetres. Això explica una situació de fet en què una manca de gestió o una manca de perspectiva de l'incendi en la gestió

d'aquestes masses forestals els ha donat una extensió i una continuïtat com no havien tingut mai en la seva història en els últims cinquanta o cent anys.

Basti recordar que l'any 1860, a la nostra comarca, la superfície forestal era de l'ordre de 25.000 hectàrees, i en aquests moments el cens agrari parla de 75.000 hectàrees de superfície forestal. Aquí tenim, doncs, una de les explicacions de per què el foc, quan comença amb aquestes condicions extremes, pot arribar a tenir velocitats de propagació de 70 metres per minut i longituds de flama de 60 metres d'alçada.

Aquestes dades, constatades empíricament, de fet coincideixen amb alguns dels models matemàtics que nosaltres hem aplicat recollint les condicions que hi havia aquells dies. Una altra dada que explica en bona part la magnitud d'aquella tragèdia és que els assentaments humans estaven voltats de bosc i tenien una gran vulnerabilitat. Les urbanitzacions, les cases de pagès i altres menes d'instal·lacions humanes enmig del bosc van provocar que tots els efectius estiguessin concentrats en la feina de salvar, en primer lloc, les vides humanes i, en segon lloc, les propietats. D'aquesta forma, allò que havia passat habitualment, que les pròpies agrupacions de defensa forestal podíem apagar-nos fins al 25 % o 30 % dels focs que començaven a les nostres latituds, va ser absolutament impossible. No podíem anar a apagar foc al bosc, perquè la nostra feina era sobretot, en primer lloc, salvar vides humanes.

Parlem un moment de les infraestructures que ajuden a la lluita contra els incendis, que són, bàsicament, camins i punts d'aigua, ja que l'estratègia fonamental de la lluita contra el foc, en aquest país, és l'ús de l'aigua. Tothom ha coincidit a dir que els camins eren insuficients i que estaven mal senyalitzats per a permetre una actuació efectiva i ben dirigida dels efectius terrestres, i que teníem una insuficient densitat de punts d'aigua acuradament senyalitzats. Dels recursos s'han arribat a dir moltes coses. Quina seria la densitat necessària per a poder defensar el nostre territori?

El cert és que aquesta pregunta és molt complicada de respondre perquè considerem que les condicions materials en què tenim els nostres boscos en aquests moments fa que siguin molt difícils de defensar. Per tant, si no s'actua per a canviar aquestes condicions, haurem d'assistir a un creixement en espiral dels efectius necessaris per a apagar aquests focs.

Es va parlar també de descoordinació. Cal precisar algunes qüestions.

El reglament INFOCAT, que, efectivament, regula la intervenció de tots els cossos i de tots els grups que intervenen en el combat contra el foc, va ser aprovat el dia 7 de juliol. Per tant, el coneixien en aquest moment la comissió formada, em sembla, per dotze membres que van aprovar-lo. Ni de bon tros era conegut pel gran conjunt dels efectius que han intervingut en els incendis. A la nostra comarca, si parlem de voluntaris, parlem d'unes set-centes persones, que formen els grups de voluntaris organitzats, no parlem d'aquella gernació de joves que la premsa va destacar per la seva participació en aquelles actuacions.

Era una realitat que, malgrat que teníem voluntaris uniformats, voluntaris de les agrupacions de defensa forestal, mossos d'esquadra, guàrdies civils, agents forestals, bombers professionals i part de tota la gent que des de les corporacions locals hi participava, el funcionament i la coordinació operativa de tots aquests grups no estaven definits. Si no estaven definides les funcions, tampoc existia una experiència de treball conjunt en temps de pau, imprescindible perquè qualsevol pla d'emergència pugui ser eficient en el moment de declarar-se.

Hi ha una altra qüestió molt important, que per a un geògraf representa un tema cabdal: l'experiència acumulada pels efectius professionals en els últims temps els ha portat a decidir que la direcció idònia del combat contra els incendis ha de ser la direcció aèria.

Els bombers professionals han confiat durant aquest temps a l'helicòpter de vigilància la direcció de les tasques d'extinció. Això, que té realment virtuts molt positives, ha enterrat definitivament la utilització de la cartografia. De manera que en aquests moments el que ha estat pràctica habitual és que quan s'anava a apagar foc, només algú del país coneixia els indrets per on s'havia de circular, i a més a més aquesta persona no estava en disposició d'orientar els responsables de la direcció de les operacions amb una cartografia que fos adient. A la comarca del Bages, van repartir-se centenars d'exemplars del mapa 1:50.000 publicat el desembre del 1993. Tothom tenia aquell mapa, un mapa que, per la seva escala, serveix molt bé per a delimitar el contorn d'un incendi d'aquestes dimensions, però que vostès comprendran perfectament que és força ineficient per a dirigir les operacions en un front, per exemple, d'un quilòmetre de llarg, quan ens hem de moure en un tros de paper tan petit que no recull la informació necessària i suficient i que a més a més no permet la distribució exacta dels efectius en el territori. Això és el que tenim en aquests moments, encara disponible i repartit pels òrgans responsables, la cartografia a escala 1:50.000, que està en mans d'aquestes agrupacions de defensa forestal.

Precisament per aquesta experiència, i perquè he volgut recollir tot el que a l'àrea mediterrània ja està descrit pels especialistes com a procés necessari per a realitzar la planificació preventiva, en un treball que ha publicat l'Institut Català d'Estudis Agraris faig un recull, una proposta en què es desenvolupen les fases que hauria de tenir un sistema de planificació territorial en la lluita contra els incendis. Per a no cansar-vos, tan sols en descriuré els aspectes fonamentals.

En primer lloc, cal un coneixement de la causalitat per a diferenciar quins són els comportaments perillosos que són susceptibles de ser corregits, perquè d'aquesta forma es poden dirigir molt més eficaçment les mesures correctores d'aquests comportaments. Si s'ha fet una localització precisa de la causalitat dels focs, es pot ser molt més efectiu en campanyes dirigides a grups concrets, que incideixin mitjançant l'educació ambiental en la modificació d'aquests comportaments. Hauríem de destinar a aquestes campanyes la gran quantitat de recursos que s'esmercen en campanyes institucionals que tenen, segons els entesos, una dubtosa efectivitat.

S'ha de fer la zonificació del risc. S'ha mencionat el mapa de risc potencial de l'incendi forestal que, efectivament, des de l'any passat el DARP ja publica habitualment. Amb un sistema d'informació geogràfica que incorpora determinades variables territorials i amb una escala que cobreix tota Catalunya, es coneix diàriament aquesta diferenciació del risc. Nosaltres entenem que això hauria de poder-se fer a una escala territorial diferent. Haurien de poder-se definir més, perquè així ens permetria canviar les condicions també dels efectius de lluita. De moment, amb una escala territorial de tot el país, considerem que aquesta informació és insuficient.

D'aquesta manera es podrien aplicar els models matemàtics que ens permeten comprovar, avui dia ja amb sistemes informàtics, la propagació del foc. Precisament hi estem treballant al Departament de Geografia de l'Autònoma: els sistemes d'informació geogràfica que poden operar amb gran quantitat de dades poden treballar amb els algorismes que expliquen la propagació física del foc de combustibles. Estem treballant seguint el pas de col·legues dels Estats Units i del Canadà, que ens han precedit sobretot amb un instrument molt conegut, el programa *Behave*, que nosaltres estem aplicant en el nostre territori.

Pretenem, amb l'aplicació d'aquests models, descobrir, proposar, quin seria la feina de modificació dels combustibles per a aconseguir una propagació més lenta o, en tot cas, definir polígons estancs per a evitar que la propagació tingui conseqüències tan grans com les que

patírem l'any passat. També aquests sistemes ens permeten, en aquests moments, avaluar les condicions de la defensa.

Els sistemes d'informació geogràfica també permeten, definida una xarxa viària com a graf de comunicacions, simular la velocitat de desplaçament dels efectius, ja siguin unes cisternes de les agrupacions de defensa forestal ja siguin vehicles de bombers, que es mouen en el territori segons la velocitat que es pot assolir en diferents camins que han estat prèviament catalogats per les seves condicions.

Això, evidentment, suposa una feina molt important en la creació de l'estructura de la base de dades, però ja ho hem començat a desenvolupar en un projecte pilot patrocinat pel Consell Comarcal del Bages, i ja està funcionant en el municipi de Calders. D'aquesta manera es pot modificar la distribució dels efectius d'atac i fins i tot es pot simular, en un mapa a la pantalla de l'ordinador, quina és la cobertura de la vigilància segons els punts en què estan ubicades les torres de guaita.

Amb aquests mitjans informàtics estem començant a desenvolupar tota la part de planejament preventiu que fa referència als aspectes territorials. Després tan sols quedarà el disseny del reglament de la maniobra, la formació i l'entrenament dels actuants i, finalment, l'actuació coordinada en l'extinció.

Per a un geògraf preocupat sobretot pels aspectes territorials, hi ha molta feina a fer, perquè aquestes primeres vuit fases del procés tenen totes elles una claríssima dimensió territorial. Per acabar, us voldria dir que, vist amb la perspectiva del que s'ha fet des de l'any passat fins ara, si al setembre de l'any passat valoràvem que els dos pecats principals del nostre sistema de lluita contra incendis eren la improvisació i la manca de planificació, ara diríem que, gràcies precisament al desenvolupament del pla INFOCAT i a l'esforç que està fent l'Administració perquè sigui conegut per part dels actuants locals i dels voluntaris, almenys estem corregint aquest pecat d'improvisació.

No obstant això, cal dir que allà on veiem encara més macances és justament en el terreny de la planificació. L'Administració es veu en l'obligació de donar resposta a un problema socialment considerat molt greu, i, per tant, és lògic caure en la temptació d'incrementar el nombre i la dotació dels mitjans humans i materials professionals dedicats a l'extinció. Però nosaltres estem convençuts que si no s'avança en aquesta línia de la planificació territorial, difícilment podrem acabar amb aquest problema, perquè creiem que lluitar contra els incendis és molt més que anar a apagar foc.

DEBAT SOBRE LES SOCIETATS FILIALS DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. FUNCIONS. INTEGRACIÓ EN L'ESTRUCTURA ACADÈMICA I ORGANITZATIVA DE L'IEC

Text presentat per la Dra. Mercè Durfort i Coll, presidenta de la Secció de Ciències Biològiques, al Ple de l'IEC el dia 16 de desembre de 1994.

1. *Introducció*

A partir del 1913 l'Institut d'Estudis Catalans anà creant, adscrites a les seves seccions, una sèrie d'associacions dedicades al conreu d'una o diverses especialitats científiques o culturals, constituïdes i desenvolupades sota la guia de l'Institut i amb el seu mateix esperit, per facilitar el contacte amb la societat científica i estimular el treball col·lectiu: les societats filials. Avui, la vintena de societats filials constitueixen un dels pilars fonamentals de l'IEC; són un instrument essencial per a abastar la gran diversitat d'especialitats científiques, per a fer sentir la presència de l'Institut entre la comunitat científica i intel·lectual, i per a relacionar-lo amb la nostra societat.

Per això, després dels debats tinguts en el Ple de l'Institut sobre la política científica dels poders públics als Països Catalans, en les sessions de juliol i de novembre de 1992, i sobre el paper de les seccions de l'Institut i de llurs membres en la recerca científica, en les sessions de juliol i de novembre de 1993, és oportú, tot seguint les recomanacions de l'últim debat, reflexionar sobre el paper de les societats filials de l'IEC i la seva integració en l'estructura acadèmica i organitzativa de l'Institut. A fi de facilitar la reflexió, es presenta aquest

document de treball que inclou les consideracions i propostes fetes arribar al Consell Permanent com a conclusions de les reunions tingudes pels presidents de les societats filials convocats per delegació del president de l'Institut.

2. *Naturalesa i tipologia de les societats filials de l'IEC*

Com recull el Reglament de règim interior de l'IEC (art. 58), totes les societats filials són associacions que tenen per objectiu el conreu d'una o diverses especialitats científiques o culturals. Però, entre les vint-i-tres societats filials que té l'IEC en el moment present hi ha notables diferències: respecte a l'origen de l'associació, al seu àmbit d'actuació, al nombre, tipus i requisits d'admissió dels socis, i als tipus d'activitats desenvolupades. Tot això dóna lloc a l'existència d'una tipologia molt diversa.

D'acord amb els Estatuts de l'IEC (art. 8), les societats filials són creades per l'Institut. Però aquest ha estat, en certs casos, un requisit purament formal. Si bé la majoria de les societats filials han estat creades per l'Institut a petició d'una secció, hi ha associacions que han esdevingut societats filials a petició pròpia, després d'uns anys d'existència com a associació independent. Fins i tot hi ha el cas excepcional de la Institució Catalana d'Història Natural, fundada l'any 1899, vuit anys abans de la creació de l'IEC, i esdevinguda filial l'any 1915. Aquest diferent origen de les societats filials explica, en part, certes peculiaritats que es donen en les relacions bilaterals IEC-filial en determinats casos.

Pel que fa a l'àmbit conreat, algunes societats filials tenen un àmbit molt ampli, que inclou diverses especialitats relacionades. Aquestes societats, entre les quals són exemples paradigmàtics la Institució Catalana d'Història Natural, la Societat Catalana de Biologia i la d'Estudis Històrics, solen estructurar-se en seccions especialitzades que funcionen amb una certa autonomia i que, en algun cas, com és el de la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques, i de la d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, s'han constituït en societats independents. Altres societats filials de l'IEC corresponen a camps científics complets, però més restringits; és el cas de la majoria de les associacions. Un tercer grup de societats filials abasten un sector del coneixement molt més reduït, com passa en el cas de la Societat Catalana de Numismàtica i en el de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, entre d'altres.

Aquesta diferent extensió temàtica, junt amb les diferències en els re-

quisits exigits per a esdevenir membre de l'associació, determina grans diferències en el nombre de socis. Així, en el moment present, l'IEC té cinc societats filials amb menys de 100 socis, catorze filials amb un nombre de socis comprès entre 100 i 500, tres filials amb més de 500 socis, i una amb més de 1.500. Pel que fa al tipus de socis, la diferència més significativa que es dona entre les diverses societats filials és l'existència o no de socis estudiants.

Totes aquestes diferències entre les societats filials de l'IEC es tradueixen en notables variacions en la quantitat i el tipus d'activitats que aquestes duen a terme, com és fàcil d'advertir en analitzar les memòries d'activitats de l'Institut i els pressupostos de les filials.

3. *Funcions i paper de les societats filials en la recerca científica*

Malgrat les diferències existents entre les societats filials de l'IEC, totes elles realitzen una mateixa importantíssima funció ja esmentada. Constitueixen un instrument indispensable de l'Institut per a cobrir les diverses àrees científiques i culturals, per a fer possible el seu contacte amb la comunitat científica i intel·lectual, i per a establir relacions efectives amb tota la societat dels Països Catalans. L'existència de les societats filials proporciona a l'IEC una àrea d'influència molt superior a la que tenen altres institucions de caràcter acadèmic amb *numerus clausus* de membres. Les societats filials de l'IEC constitueixen una xarxa extensa i densa que arriba a la majoria dels científics i intel·lectuals, que té ramificacions exteriors importants i que permet accedir als estudiants, als professors d'ensenyament mitjà i a un públic més ampli i de caràcter més *amateur*, però, en certs aspectes, molt interessant.

De fet, totes les societats filials poden participar i participen, encara que en graus diferents, en els cinc àmbits d'actuació distingits en els documents sobre *La política científica dels poders públics a Catalunya* i sobre *El paper de l'IEC en la recerca científica*. Però, per les característiques acabades d'esmentar, el paper de les societats filials és especialment intens i valuós en els àmbits de coordinació, promoció i difusió de la recerca.

Són ja molt nombroses les reunions científiques organitzades per les societats filials, en forma de congressos, jornades, simposis, seminaris, col·loquis o taules rodones, i també les conferències, visites comentades i sortides de camp. Però cal potenciar totes aquestes activitats, si bé les de caràcter interdisciplinari o interinstitucional haurien de rebre algun tipus d'ajut especial, i també les que s'organitzen fora

del Principat. Cal que l'IEC les promogui i que adopti mesures dirigides a complementar i a facilitar el treball de les societats filials, especialment facilitant el suport logístic —personal i material— adient i assegurant-ne l'adequada difusió. D'altra banda, caldria pensar a establir mecanismes de coordinació de les activitats de les societats filials, de la corresponent secció i del mateix IEC, a fi d'evitar les superposicions, amb les consegüents incompatibilitats d'assistència que amb una certa freqüència es produeixen, sense que això representés cap fre en la dinàmica dels diferents col·lectius implicats. Donat el nombre de determinades societats filials, aquesta coordinació podria limitar-se als actes inaugurals i a les assemblees generals de les societats.

Cal, també, potenciar les possibilitats que ofereixen les societats filials, tant per a organitzar, de manera profitosa per a la comunitat científica dels Països Catalans, visites i estades de curta durada de científics de fora, com, a la inversa, per a acordar visites i estades dels nostres científics a laboratoris, arxius, biblioteques i altres centres de recerca de l'Estat i de l'estranger. Les societats filials, mitjançant els contactes institucionals amb altres associacions científiques d'àmbit estatal i internacional, i les relacions personals dels seus socis amb els altres científics, constitueixen un instrument de gran vàlua per a canalitzar aquests intercanvis, per bé que és necessari que l'IEC posi a la seva disposició els mitjans humans i materials necessaris per a coordinar-los i per a facilitar la seva tasca. No seria massa costós i seria molt rendible aconseguir que la majoria dels nombrosos científics estrangers que visiten centres de recerca o institucions d'altres indrets de l'Estat ens visitessin també a nosaltres.

Les societats filials poden ser un element molt adequat per a establir contactes amb institucions i federacions científiques internacionals, a fi d'incrementar la projecció i l'àmbit d'influència de l'IEC, i també un mitjà per a assegurar la nostra presència i participació en tota mena d'esdeveniments acadèmics i científics.

Per a la formació dels nostres joves científics, tenen ja importància certs cursos i cursets organitzats per algunes societats filials. Caldria incrementar la seva incidència i aconseguir-ne el reconeixement institucional; per exemple, com a integrants de programes de doctorat.

Algunes societats filials realitzen una notable tasca de formació continuada i d'actualització dels coneixements dels professors d'ensenyament mitjà. Cal estimular aquestes accions per la repercussió que tenen, a llarg termini, sobre la nostra societat i la comunitat científica.

Diverses societats filials atorguen premis per a estudiants i organitzen concursos per a promoure entre elles activitats relacionades amb l'estudi i la recerca. És desitjable que aquest tipus d'accions s'estenguin a la majoria de les associacions.

Moltes de les societats filials tenen publicacions periòdiques de notable prestigi i gran tradició. Fóra bo que cada societat filial estudiés les possibilitats que ofereixen les noves tecnologies existents per a la difusió de la seva recerca. Si bé és cert que per a determinades publicacions no és convenient emprar cap altre recurs diferent del que han adoptat. Pel que fa a l'IEC, com es comenta més endavant, cal que estableixi els mecanismes que assegurin tant el ritme com la rapidesa de les publicacions.

En el terreny de la difusió dels coneixements científics entre el públic general, les sòcietats filials poden tenir una funció molt important informant i assessorant adequadament els diferents mitjans de comunicació. També és fonamental el paper de les societats filials en la contribució a la fixació de la terminologia científica, en la difusió de la normativa lingüística establerta i en l'establiment d'estàndards per a l'ús del català com a llengua de comunicació científica.

Pel que fa a l'àmbit de l'assessorament científic, és evident que les societats filials poden participar en l'emissió de dictàmens i informes; en l'elaboració d'estudis prospectius i bibliomètrics; en la constitució de comissions, jurats i grups de treball, d'institucions de govern o acadèmiques; en l'organització de serveis de diferents tipus.

Finalment, respecte a l'àmbit de realització de la recerca, cal tenir present que la majoria dels investigadors que participen en projectes o programes de l'IEC, tant en els que cal considerar de responsabilitat exclusiva com en els de responsabilitat compartida, són membres d'alguna societat filial. En les societats filials s'associen els científics i els científics en formació que treballen en diferents unitats i estableixen llaços interdepartamentals, interinstitucionals i interdisciplinaris. Les societats filials són, per això, el planter a què cal acudir per constituir els equips competitius necessaris per a desenvolupar, en el marc de les seccions de l'IEC corresponents, els nous grans programes de recerca que l'Institut necessita.

4. Integració de les societats filials en l'estructura acadèmica i organitzativa de l'IEC com a entitats autònomes

Tal com recull el Reglament de règim interior de l'IEC, les societats

filials són part integrant de l'estructura acadèmica i organitzativa de l'Institut (art. 58), però tenen caràcter d'entitats autònomes (art. 58) i es regeixen per una reglamentació pròpia (art. 60). Aquesta doble condició ha determinat que, si bé pel fet d'estar integrades a l'IEC les societats filials participen plenament de les seves finalitats, al llarg del temps s'ha anat consolidant una especial relació de bilateralitat i de polaritat de cadascuna de les societats filials respecte de l'Institut, que ha determinat una certa desfiguració del que haurien d'ésser les relacions recíproques.

Les relacions de les societats filials amb les seccions de l'IEC queden ben precisades en el Reglament de règim interior. Cada societat filial està adscrita a una de les seccions de l'Institut (art. 58); la creació, modificació o supressió d'una societat filial ha d'ésser objecte d'informe i de proposta per una secció (art. 59). La secció corresponent ha d'elegir els membres de l'IEC que han d'actuar com a delegats de l'Institut prop de la Junta Directiva de cada una de les societats filials (art. 61). Els presidents de les societats filials, durant l'exercici reglamentari de llur càrrec, assisteixen amb veu i vot a les reunions de la secció corresponent (art. 62); els presidents de les societats filials i els delegats de l'IEC en cadascuna de les societats han d'informar periòdicament la secció de les activitats i el funcionament de l'associació (art. 63). La memòria anual de cada societat filial és tramesa al secretari general de l'IEC per mitjà de la secció corresponent (art. 64).

Pel que fa a les relacions de les societats filials amb els òrgans de govern i de gestió de l'IEC, el Reglament de règim interior determina que correspon al Ple l'aprovació de la creació, modificació o supressió de societats filials (art. 59); la ratificació dels delegats de l'IEC en les juntes directives de les societats filials (art. 61), i l'aprovació dels fons que l'IEC destina a les societats filials en el pressupost anual (art. 33). D'altra banda, el Reglament estableix que els presidents de les societats filials, durant l'exercici reglamentari de llur càrrec, assisteixen amb veu i vot als plens de l'Institut (art. 62).

Quant a les relacions de les societats filials amb el Consell Permanent de l'IEC, el Reglament de règim interior estableix que és necessari el dictamen favorable del Consell Permanent perquè la proposta de creació, modificació o supressió d'una societat filial feta per una secció passi al Ple de l'Institut (art. 59). Les societats filials haurien de lliurar llur programació anual a llurs respectives seccions, així com comunicar tots els canvis que es produeixin en els càrrecs de les seves respectives juntes directives (art. 64 modificat). Els presidents de les seccions, membres nats del Consell Permanent de l'IEC, en redactar les memòries pròpies de les seves seccions hi adjuntaran les de les so-

cietats filials. Correspon al Consell Permanent escoltar les societats filials afectades, i preparar i publicar el *Cartell de premis i borses d'estudi* (art. 38).

Finalment, cal recordar que el Reglament de règim interior de l'IEC (art. 65 modificat) estableix que «el president de l'IEC o membre del Consell Permanent a qui delegui, els presidents de les societats filials i els delegats que hi té l'Institut constituïran la Comissió de Societats Filials que es reunirà periòdicament per tal de tractar els afers d'interès comú».

Les normes de funcionament de l'Institut estableixen, doncs, les vies i els elements d'interrelació següents:

— Les societats filials i les seccions es relacionen mitjançant: *a)* el delegat de l'IEC, que assisteix a les reunions de la Junta Directiva de les societats filials; *b)* el president de la societat filial, que assisteix a les reunions de la secció.

— Les societats filials i el Consell Permanent es relacionen per mitjà del president de la secció, que assisteix a les reunions del Consell.

— Les societats filials i el president de l'IEC es relacionen directament per mitjà de la Comissió de Societats Filials.

— Les societats filials es relacionen amb el Ple: *a)* directament, mitjançant el president de la societat i el delegat de l'IEC; *b)* indirectament, mitjançant el president de la secció a què estan adscrites.

— Les societats filials d'una mateixa secció es relacionen per mitjà de les reunions de la secció, a les quals assisteixen tant els delegats de l'IEC a les societats com els presidents d'aquestes.

— Totes les societats filials es relacionen entre elles mitjançant la Comissió de Societats Filials.

5. *La Comissió de Societats Filials*

Pocs mesos després de la publicació dels Estatuts de l'IEC en el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (maig de 1989), el president de l'Institut va convocar una reunió, a la qual invità tots els presidents de les societats filials, per a crear la Comissió de Societats Filials prevista en els Estatuts. La reunió es va fer el 20 de setembre de 1989, amb la participació de vint filials. Entre altres temes, es definiren els

drets i els deures de les societats filials, derivats de la seva condició d'unitats autònomes, però no sobiranes ni independents de l'IEC. En aquesta reunió es van assignar, per a publicacions científiques, fins a un milió de pessetes a l'any per filial i, alhora, es va decidir que l'IEC es faria càrrec de les despeses de telèfon i llum de les filials.

El 8 d'octubre de 1990 es va celebrar una segona reunió, a la qual assistiren menys representants de les societats filials. Entre d'altres, es prengué l'acord que el Departament de Publicacions de l'IEC faria les trameses corresponents a les filials. D'altra banda, es van crear tres subcomissions, que van reunir-se posteriorment: el 27 de novembre, la de Ciències; el 4 de desembre, la de Filosofia i Ciències Socials, i l'11 de desembre, la d'Història i Llengua.

El 23 de febrer de 1992 va tenir lloc una tercera reunió. Es va discutir la qüestió dels cursos subvencionats per la CIRIT, la normativa de publicacions de l'IEC i la possibilitat d'incrementar l'assignació presupostària a les filials segons el nombre de socis, les publicacions i les activitats. Es va acordar la publicació dels estatuts de les societats filials a càrrec de l'IEC.

No hi ha hagut cap altra reunió conjunta fins al 16 de febrer de 1994, data en què es va reunir la Comissió convocada per la Sra. Mercè Durfort amb la finalitat de preparar el debat que ens ocupa.

6. Necessitat de millorar la situació present

Com s'ha comentat prèviament, al llarg de la història de l'IEC s'ha anat creant una relació de bilateralitat amb les societats filials i de polaritat de cadascuna respecte a aquest que no sempre ha estat prou satisfactòria en certs aspectes, com han posat de manifest tant l'estudi sobre l'organització de l'IEC, encarregat pel Consell Permanent a un grup d'experts aliens a l'Institut, com les discussions tingudes recentment amb els representants de les societats filials.

D'una banda, el fet és que una part molt significativa de les societats filials de l'IEC expressa una insatisfacció profunda, i fins es qüestiona la justificació de la seva vinculació a l'IEC:

— Les societats filials volen ser reconegudes, amb tots els efectes que això comporta, com a integrants de l'IEC, amb tots els drets i les responsabilitats científiques que els puguin correspondre. Consideren que el caràcter de representació de la comunitat científica dels Països Catalans davant d'organitzacions internacionals i que la responsabili-

tat social que algunes tenen com a únic col·lectiu científic de la seva especialitat a casa nostra no són prou reconegudes per l'IEC. Creuen que existeix una aparent indefinició de l'Institut respecte al paper de les filials, i demanen una presa de posició sobre aquesta qüestió.

— Les societats filials consideren que estan poc informades de la política de gestió de l'IEC, i que tenen una participació poc real i activa dins la vida corporativa de l'Institut. Demanen tenir una representació directa en el Consell Permanent.

— Les societats filials consideren molt precari el pressupost actual. Demanen una distribució més equilibrada i raonada dels fons pressupostaris, i una major flexibilitat en les seva gestió administrativa.

— Les societats filials consideren que cal millorar el funcionament dels serveis de l'IEC en relació amb les seves necessitats. Creuen oportuna la creació d'una secretaria comuna i permanent.

— Les societats filials consideren necessari crear més lligams de relació entre elles. Demanen el funcionament regular de la Comissió de Societats Filials, la difusió d'un butlletí que inclogui el programa de totes les activitats previstes i la publicació d'un directori complet i unificat de tots els membres de l'IEC i dels socis de les filials.

— Les societats filials consideren que cal incrementar la divulgació de les activitats de tot l'IEC, emprant els mitjans necessaris.

— Les societats filials creuen necessari millorar els processos implicats en les publicacions periòdiques i dels treballs científics.

D'altra banda, es produeix, per part d'algunes societats filials, un cert incompliment de les normes de funcionament administratiu de l'IEC aprovades pel Consell Permanent (maig 1992). No sempre es té consciència que els actes que les societats filials fan davant de tercers (compres, vendes, sol·licitud de subvencions, actes acadèmics, premis, contractació de serveis, obertura de comptes bancaris, etc.) obliguen tot l'Institut, i no solament la societat filial que els ha dut a terme. No es té clar que, estrictament parlant, la societat filial només queda obligada moralment; que qui realment resta obligat és l'Institut, tota la corporació, puix que és l'única que pot respondre, perquè és qui té la personalitat jurídica i, per tant, qui té la capacitat d'obligar-se. I que, per tant, és lògic que l'Institut hagi d'estar assabentat de totes les accions que tinguin una repercussió econòmica *important* abans que es produeixin, per tal de saber si està en disposició de fer-se'n càrrec. I que és en aquest sentit que cal l'autorització

de les persones que porten la gestió economicoadministrativa general.

Sembla evident que tant els Estatuts com el Reglament de règim interior de l'IEC contenen elements suficients per a satisfer les peticions de les societats filials. En molts casos seria suficient el correcte funcionament dels mecanismes i de les estructures ja previstos. És cert, però, que, en certs casos, caldria introduir nous elements per a millorar o optimitzar la situació present.

En cap cas el Consell Permanent de l'IEC no desitja desvincular-se de les societats filials. Ara, davant l'heterogènia problemàtica que presenten les societats filials, no exclou la possibilitat de reflexionar sobre l'alternativa que aquestes adquireixin personalitat jurídica pròpia —amb tot el que comporta de responsabilitat davant l'Administració pública— i que estableixin, alhora, lligams i vinculacions específiques amb l'IEC.

Mercè Durfort i Coll
Presidenta de la Secció de Ciències Biològiques

INFORMES PRESENTATS DAVANT EL PLE

EL DICCIONARI DEL CATALÀ CONTEMPORANI

L'informe sobre l'estat del projecte del Diccionari del Català Contemporani fou presentat pel Dr. Joaquim Rafel davant el Ple el dia 21 d'octubre de 1994.

Origen del projecte. Supòsits metodològics i objectius

Amb el nom de Diccionari del Català Contemporani designem a l'Institut un programa de recerca d'un abast important, que té com a finalitat immediata de dotar l'Institut mateix en primer terme, però també el conjunt de la comunitat investigadora, d'una infraestructura bàsica de recerca lingüística en forma de corpus de referència de la llengua catalana. Abans, però, de fer una síntesi de les característiques del projecte i del seu desenvolupament al llarg d'aquests darrers anys, faré una breu al·lusió al seu origen i als plantejaments metodològics que foren tinguts en compte a l'hora de posar-lo en marxa.¹

1. En altres llocs hem donat informació sobre l'origen i el desenvolupament d'aquest projecte: «Cap a un diccionari del català contemporani», *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, IV, Àrea 3: Lingüística Social (celebrat a Palma del 30 d'abril al 4 de maig de 1986), Palma, 1992, p. 589-595; «El "Corpus textual automatitzat de la llengua catalana"» (en col·laboració amb J. M. Solanellas), *Actas de las II Jornadas Españolas de Documentación Automatizada. 20-22 de Noviembre de 1986. Ponencias y comunicaciones*, Torremolinos-Málaga, 1986, p. 147-161; «El Diccionari del Català Contemporani», *Serra d'Or* (1987), p. 428-431; «El "Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana" y el "Diccionari del Català Contemporani". Un proyecto del Institut d'Estudis Catalans», *Anthropos*, 1988, Documentación cultural e informació bibliogràfica, p. v-vii; «El Diccionari del Català Contemporani: treballs realitzats i previsions de futur», *Llengua & Literatura* [Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura], núm. 5, 1992-1993 [1994], p. 733-737; «Le "Diccionari del Català Contemporani" et le "Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana". Brève description du projet et état des travaux», *Actes du XX Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes. Université de Zurich (6-11 avril 1992)*, IV,

Hem de cercar l'origen d'aquest projecte en els moments en què l'Institut intentava incorporar-se, encara a poc a poc, a una activitat normal, després del lapse que havia suposat el llarg període de la dictadura, i, concretament, en la preocupació de la Secció Filològica, aleshores constituïda per molt pocs membres, per reprendre les activitats que l'havien caracteritzada abans de la interrupció total que provocà el desencadenament de la Guerra Civil. Un dels temes que havia quedat pendent de la primera època era el de l'anomenat «diccionari de l'Institut»; és conegut de tothom que en tot el període de la seva existència activa, aquesta institució no aconseguí elaborar el seu diccionari, i que aquesta mancança fou coberta per l'obra que redactà Pompeu Fabra, la qual, fins avui, és el diccionari reconegut com a normatiu. El desig, però, de la Secció Filològica en aquells moments, a principi dels anys vuitanta, era que la represa formal de la seva activitat creativa es produís d'acord amb els canvis que havia experimentat la societat en els cinquanta anys de pràctica inactivitat forçosa a què les circumstàncies de la història havien donat lloc; més concretament, si voleu, el desig de la Secció era que la represa de l'activitat productiva no fos insensible als avenços científics, metodològics o tecnològics que s'han produït en el camp de la recerca lingüística al llarg de tots aquests anys.

Fou dins aquest context que la Secció, al final de l'any 1982 o començament del 1983, decidí encarregar-me un informe sobre l'aplicació de la informàtica a la tasca lexicogràfica.² En aquest informe, que vaig lliurar el juliol de 1983, vaig posar en relleu la importància de servir-se dels mitjans que la tècnica moderna posa a la nostra disposició, per a acostar-nos al màxim a les exigències dels mètodes lexicogràfics més avançats. No és ara el moment de parlar de la profunda

Tübingen-Basel, 1993, p. 816-821. D'altra banda, en les diferents memòries d'activitats de l'Institut hom pot trobar informació sobre l'estudi previ, l'aprovació, l'inici i el desenvolupament progressiu d'aquest projecte: *Memòria d'activitats (octubre 1982-desembre 1983)*, Barcelona, 1984, p. 131 i 135-137; *Memòria d'activitats 1984*, Barcelona, 1986, p. 136 i 137; *Memòria d'activitats: Curs 1988-1989*, Barcelona, 1990, p. 25-28; *Memòria d'activitats: Curs 1989-1990*, Barcelona, 1991, p. 137-139; *Memòria d'activitats. Curs 1990-1991*, Barcelona, 1992, p. 147-159 i *Memòria d'activitats: Curs 1991-1992*, Barcelona, 1993, p. 165-177. Un altre títol que forma part de la història del projecte és la publicació interna *Investigación lingüística 1989-1992*, Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència, Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica (CIRIT). «Programes de recerca i desenvolupament de la Generalitat de Catalunya», núm. 3 (s. d.) [Anexo núm. 3. Diccionario del catalán contemporáneo. Corpus textual informatizado de la lengua catalana. Desarrollo general y estado actual del proyecto (43 p.). Anexo núm. 4. Diccionario del Català Contemporani. Informe sobre la fase de lematización. Descripción y métodos (34 p.)].

2. *Informe sobre les possibilitats d'aplicació dels mitjans informàtics a la confecció d'un diccionari del català contemporani i sobre els recursos necessaris*, juliol de 1983, 24 p. [inèdit].

renovació metodològica que ha experimentat la lexicografia en els darrers anys; només faré un breu esment d'aquells aspectes metodològics que justifiquen un projecte com el que ens ocupa.

És un sentir cada vegada més estès en el món de la lingüística que l'estudi sistemàtic dels diferents contextos en què un mot pot ocórrer és la millor manera, o l'única científicament vàlida, d'establir el significat o els significats que li podem atribuir; i això fins al punt de pensar que un mot aïllat no té sentit, o, si voleu, que un mot no té sentit si no és dins un context. És evident que una tasca lexicogràfica que vulgui tenir en compte aquest principi no pot ésser duta a terme per un lexicògraf o un grup de lexicògrafs que utilitzi la introspecció com a mètode principal de treball, ni tan sols a partir de buidats de textos establerts de manera selectiva segons criteris particulars. Fins fa relativament pocs anys, els lexicògrafs que volien treballar amb corpus o inventaris lingüístics establerts a partir de textos havien d'establir els seus fitxers amb criteris molt restrictius, si no volien trobar-se davant una quantitat de materials impossible de dominar, i amb un temps desmesurat per a la realització de l'obra.

Actualment, gràcies a les possibilitats que la informàtica posa al nostre abast en el camp del tractament de grans quantitats de dades, podem pensar en corpus molt més voluminosos, que siguin realment una mostra representativa de la llengua en el període de temps que volem estudiar; així, pel fet de no haver d'aplicar criteris tan restrictius com en els cedularis destinats a un tractament manual, podem obtenir resultats que reflecteixin d'una manera més objectiva i completa la realitat de la llengua. La utilització de mitjans informàtics permet, en efecte, d'emmagatzemar amb una relativa facilitat una gran quantitat de dades i permet de tractar aquestes dades amb una enorme flexibilitat, cosa indispensable per a poder-les sotmetre al tipus de tractament necessari per a un treball lexicogràfic basat en els supòsits que només he esbossat; aquests plantejaments preveuen no solament la determinació dels significats a partir de constatacions empíriques, sinó també l'estudi de les estructures sintàctiques de què pot formar part cada mot, les possibilitats combinatòries amb d'altres elements lèxics, etc., al costat de consideracions de caràcter estadístic, que poden arribar a tenir una gran importància en l'estudi científic d'una llengua.

En resum, doncs, en aquell moment vaig destacar la idea que la utilització de recursos informàtics va necessàriament lligada a la idea d'un diccionari de la llengua modern, no tant per a treballar més ràpidament amb els mateixos mètodes tradicionals, cosa també possible, sinó sobretot per a realitzar el treball a partir de mètodes lexicogràfics

nous; en conseqüència, vaig presentar com una condició indispensable el fet de poder utilitzar un corpus suficientment representatiu de la llengua com a font principal d'un futur diccionari descriptiu.

A la tardor de 1983 la Secció Filològica prenia l'acord d'iniciar els passos necessaris per a poder tirar endavant un projecte de creació d'un corpus textual de la llengua catalana com el que proposava en l'informe esmentat; a continuació, aquest programa fou assumit per l'Institut. Amb això, el que després hem anomenat Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana (CTILC) es convertia en la primera fase del projecte Diccionari del Català Contemporani (DCC).

Cal, potser, afegir encara en aquesta part introductòria que un dels aspectes tractats en aquell informe era la necessitat de preveure totes les aplicacions possibles d'un corpus d'aquesta naturalesa. És a dir, que, per bé que la motivació i alhora l'objectiu fonamental del corpus és de fer possible l'elaboració d'un diccionari descriptiu del català a partir dels supòsits metodològics d'allò que anomenem *la lexicografia moderna*, aquesta única finalitat no justificaria del tot l'enorme quantitat d'esforços ni els importants recursos que requereix la realització d'un projecte com aquest. És per això que sempre remarquem que el Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana, a part d'ésser la base o la font principal d'un futur diccionari descriptiu de la llengua, que tant de bo l'Institut pugui arribar a realitzar, és també útil, per no dir indispensable, per a qualsevol estudi sobre la llengua que vulgui basar-se en dades empíriques obtingudes a partir de textos escrits. Per això he dit al començ de la meva intervenció que els usufructuaris d'aquesta infraestructura bàsica de recerca són no solament l'Institut, que l'ha creada, sinó tota la comunitat d'investigadors que treballen sobre la llengua. De fet, en l'estat en què avui es troba el corpus, que tot seguit explicaré, ha estat utilitzat ja per a l'elaboració d'algunes tesis doctorals i per a d'altres treballs de recerca.

Desenvolupament del projecte

Fixació de les característiques del corpus i planificació dels treballs

A l'hora de posar en marxa aquest projecte, la Secció Filològica me n'encarregà la direcció i nomenà una comissió constituïda pels membres de la Secció senyors Joan Bastardas, Jordi Carbonell i el qui us parla, la qual havia de prendre les primeres decisions a propòsit d'una sèrie de qüestions fonamentals, com són l'establiment de les ca-

racterístiques del corpus i la determinació del procediment a seguir per a la selecció de les obres que l'havien d'integrar.

Deixant de banda tota una sèrie de qüestions tècniques o de detall que segur que serien d'interès dels presents, però que podrien allargar d'una manera excessiva aquesta exposició, faré només un breu esment de les decisions més rellevants que hom prengué en aquell moment; aquestes es refereixen als tres aspectes fonamentals que caracteritzen un corpus des del punt de vista general: el temporal, el qualitatiu i el quantitatiu.

L'aspecte temporal es refereix a les dates extremes dels textos que han de formar part del corpus. En el cas d'aquest, es tractava de determinar quina era la data més adequada per a constituir el punt de partida d'un corpus que havia de contenir textos publicats fins al moment més recent possible. Després de debatre a fons aquesta qüestió, la comissió acordà de fixar aquest terme *a quo* al voltant de 1833, com a data simbòlica representativa de la represa de l'ús literari del català en l'època moderna, amb la qual cosa l'abast temporal del corpus és de cent cinquanta-cinc anys, si mantenim el tancament a 1988, que és la data dels darrers textos actualment seleccionats.

L'aspecte qualitatiu es refereix a la naturalesa dels textos que s'han de prendre en consideració per a formar part del corpus. La caracterització general dels textos a tenir en compte fou la de textos o obres publicats, sigui quina sigui la seva forma;³ contràriament al que havia estat habitual en corpus ja establerts per a d'altres llengües, a l'hora de definir el que ara presentem decidírem de prendre en consideració no solament textos de caràcter literari, sinó de qualsevol altre tipus, els quals hem anomenat «textos no literaris»; pel que fa a la proporció entre la llengua literària i la no literària, inicialment preveírem que fos del 60 % i el 40 %, respectivament; després, però, a l'hora de seleccionar els textos a introduir en el corpus, comprovarem que la gran riquesa i l'extraordinària varietat de les obres o publicacions de diversa naturalesa que no cabien sota la denominació de llengua literària ens obligaven a invertir pràcticament l'ordre d'aquests percentatges, donant així una importància o un pes més gran als textos no literaris, a fi de mantenir una representativitat adequada, en certa manera proporcional al volum de textos publicats i a la varietat temàtica.

Pel que fa a l'aspecte quantitatiu, que es refereix al que pròpiament

3. Els únics textos no publicats que han estat tinguts en compte són les cartes i les escriptures notariales.

anomenem *extensió del corpus* —la quantitat o volum de text de què ha de constar—, és evident que no pot ésser establert *a priori* amb exactitud en un corpus d'aquesta naturalesa, que no té com a característica principal el nombre de mots de què consta, sinó el seu caràcter representatiu i equilibrat; el que féu la comissió fou de prendre una referència orientativa a partir de la qual poder començar a treballar. Aquesta referència orientativa inicial fou la xifra de quaranta milions de mots del text. A l'hora, però, de seleccionar les obres que havien de formar part del corpus aplicant els criteris de selecció establerts, ens adonàrem que aquesta previsió es feia curta. L'estimació actual, en un moment en què tenim la major part del text del corpus introduït a l'ordinador, i, per tant, comptabilitzat, és d'entre cinquanta-tres i cinquanta-quatre milions de mots.

Pel que fa a la planificació dels treballs, establírem tres grans objectius successius: la selecció de les obres que havien de constituir el corpus, la introducció física dels textos a l'ordinador i la lematització.

Un corpus com aquest, que pretenia ésser un corpus general de referència de la llengua catalana moderna, havia de garantir un caràcter representatiu i equilibrat, tant des del punt de vista de la dimensió temporal, com des del punt de vista de la diversitat tipològica; l'objectiu era que en el corpus hi hagués el major grau de representativitat possible de tots els tipus de publicació en llengua catalana dins la franja temporal establerta. La comissió, doncs, establí una sèrie de grups cronològics (exactament vint-i-tres, vuit de deu anys cada un en l'època més antiga —1833-1913—, i quinze de cinc anys cada un en la més moderna —1914-1988—, a fi que a l'hora de fer la selecció es pogués assegurar, no solament des del punt de vista general o global, sinó també dins cada un d'aquests grups, una representació adequada de cada tipus de text, entenent per *tipus* cada un dels gèneres (narrativa, teatre, poesia i assaig) pel que fa a la llengua literària, i cada una de les deu àrees temàtiques establertes, subdividides, la major part, en diverses subàrees, també fins a deu, pel que fa a la llengua no literària (aquestes àrees temàtiques són: 0. Correspondència, 1. Filosofia, 2. Religió, 3. Ciències socials, 4. Premsa, 5. Ciències pures i naturals, 6. Ciències aplicades, 7. Belles arts, divertiments, jocs i esports, 8. Llengua i literatura, 9. Història i geografia).

Pel que fa a l'organització dels treballs relatius a la introducció dels textos a l'ordinador i a l'operació de lematització, a la qual em referiré tot seguit, fou deixada en mans del director del projecte i a l'equip de col·laboradors —lingüistes i informàtics— que començà a treballar-hi.

Execució del projecte

Una vegada establerts els criteris generals per part de la comissió que he esmentat, començaren pròpiament els treballs. Les primeres qüestions que abordàrem, per la urgència que tenien, foren la constitució d'un repertori informatitzat d'autors i obres i la fixació de criteris i elaboració dels programes informàtics per a la introducció dels textos a l'ordinador de manera que després permetessin un tractament adequat als objectius. El repertori d'autors i obres havia de servir per a fer més efectiva la selecció dels textos per al corpus, a base de furnir una informació al més completa possible i de permetre creuar dades, com la data de publicació, el tipus de text i l'autor. No puc parlar ara de detalls que donarien idea de la laboriositat d'aquesta tasca i de tot el procés de selecció; només afegiré que el Repertori d'Autors i Obres (RAO) constituït per a aquesta finalitat ha assolit l'extensió següent: 6.273 autors i 26.121 obres; d'aquestes obres, n'han estat seleccionades 3.302 (corresponents a 1.458 autors), repartides en 2.296 corresponents a la llengua no literària i 1.006 a la llengua literària.

Pel que fa a la incorporació adequada de les dades textuais al suport informàtic, he de dir que és també una operació amb un grau notable de complexitat; em referiré també només als seus aspectes més rellevants. Després de seleccionar les obres que han de formar part del corpus, cada una ha d'ésser objecte d'un estudi individualitzat a fi de posar de relleu les seves característiques més específiques, les quals poden tenir algun tipus de repercussió en aquesta fase d'introducció de la informació en l'ordinador. A causa de la gran diversitat dels textos, de les característiques materials dels originals, i, en molts casos, del seu estat físic, no ha estat possible la utilització de procediments de reconeixement òptic; el text s'introdueix, per tant, a través d'una operació de teclat, amb incorporació simultània d'una codificació que en permet el tractament informàtic adequat segons les previsions del projecte. Dins aquesta fase es realitzen també diversos tipus de revisions del text introduït, a fi de garantir-ne, per una banda, la fidelitat a l'original, que és un objectiu primordial, i, per una altra banda, la correcta incorporació dels codis que han de permetre una interpretació adequada de les dades per part dels programes informàtics que les han de tractar. En realitat, en aquesta fase es duu a terme, doncs, no solament la incorporació a l'ordinador de les dades textuais, degudament codificades, sinó també la validació de la informació introduïda. Aquesta fase culmina amb l'aplicació dels programes de segmentació del text en mots, els quals donen lloc a uns fitxers de mots, a partir dels quals hom pot obtenir ja diversos tipus de llistats (classificacions diverses, informació sobre freqüències, concordances). Notem, però, que fins aquí hem utilitzat el terme *mot* amb dos valors

diferents: el mot del text, o ocurrència, i el mot considerat com a cadena de caràcters (mot gràfic o grafia): d'acord amb aquest segon criteri, tot allò que correntment considerariem mots repetits queda reduït a una sola unitat en aquests fitxers de mots; al final d'aquesta fase, doncs, podem saber que una obra, com, per exemple, *Nosaltres els valencians*, de Joan Fuster, que té una extensió de 69.914 mots (en el sentit de mots del text), consta de 9.753 mots (en el sentit d'unitats diferents des del punt de vista gràfic).

Una de les característiques que donen un valor especial al nostre corpus és que no ens limitem a emmagatzemar la informació tal com resulta al final de les operacions a què m'acabo de referir, sinó que la sotmetem encara a una nova operació, que representa donar un pas endavant en l'anàlisi de les dades; aquest és un pas qualitativament important: es tracta de la lematització. Per a aquells que no estiguin familiaritzats amb aquest concepte, només diré que la lematització representa una primera anàlisi de caràcter lingüístic de les dades; en la seva especificitat, però, pot ésser de naturalesa diversa, segons els criteris utilitzats; a més, el procés pròpiament dit es pot dur a terme d'acord amb més d'un procediment diferent.

A través de la lematització s'aconsegueixen dos objectius particulars, que són, de fet, un conseqüència de l'altre: cada una de les ocurrències de cada mot gràfic (és a dir, cada una de les seves aparicions al llarg del text) és categoritzada gramaticalment i associada a una forma de referència anomenada *lema* (que es correspon aproximadament amb allò que podem considerar una entrada de diccionari); per exemple, davant cada una de les ocurrències de la forma gràfica **nous**, a la vista de l'entorn contextual, es determina a quina de les possibilitats de categorització gramatical correspon de les quatre que pot tenir aquesta seqüència de caràcters: *NOU adj.*, *NOU subst. masc.*, *NOU subst. fem.*, i *NOURE verb* (en el primer cas és la forma de masculí plural; en el segon i en el tercer, la forma de plural; i en el quart, la forma de segona persona del singular del present d'indicatiu); o bé, davant les diferents ocurrències de la forma gràfica **cap** en el text, es determina si corresponen a *CAP subst. masc.*, a *CABRE verb*, a *CAP prep.* o a *CAP adj.* (en el primer cas és la forma de singular, en el segon la de tercera persona del singular del present d'indicatiu, i en el tercer i en el quart, no té categorització morfològica, perquè correspon al que correntment anomenem *mots invariables*). Així, per una banda es desambigüen gramaticalment les formes homògrafes, i per una altra s'agrupen sota un mateix lema els diferents components d'una mateixa sèrie inflectiva; és a dir, algunes de les ocurrències de **cap** s'agrupen amb **caps** sota el lema *CAP subst. masc.*, i certes altres ocurrències de la mateixa grafia es relacionen amb **caben**, **cabem**, **cabran**,

cabrien, càpiga, etc., sota el lema **CABRE verb**; de la mateixa manera, algunes de les ocurrences de la grafia **nous** s'agrupen amb **noves, nova, nou**, sota el lema **NOU adj.**, altres s'agrupen amb **nou** sota el lema **NOU subst. masc.**, o bé sota el lema **NOU subst. fem.**, segons els seus contextos, i altres, juntament amb **noïa, nourà, noguï**, etc., sota el lema **NOURE verb**. En un corpus sense lematitzar un usuari podria demanar només informació a través de la grafia **cap**, o de la grafia **nous**, i la informació que obtindria sobre les diferents ocurrences d'aquestes grafies a través d'aquesta forma d'interrogació seria indiscriminada des del punt de vista lingüístic, és a dir, rebria, sense diferenciar, les formes corresponents al substantiu masculí, les corresponents al verb, a la preposició i a l'adjectiu, en el cas de **cap**, o a l'adjectiu, al substantiu masculí, al substantiu femení i al verb, en el cas de **nous**; en un corpus lematitzat, en canvi, d'acord amb aquests principis, l'usuari té accés a les dades agrupades adequadament a partir del substantiu masculí **CAP**, del verb **CABRE**, de la preposició **CAP**, o de l'adjectiu **CAP**, o bé de l'adjectiu **NOU**, del substantiu masculí **NOU**, del substantiu femení **NOU** o del verb **NOURE**, perquè la base de dades on es troben emmagatzemades les diferents ocurrences del corpus conté aquesta informació.

Doncs bé, un dels aspectes més importants en l'execució d'aquest projecte ha estat la determinació dels criteris per a resoldre els nombrosos aspectes problemàtics que presenta el procés de lematització, i, per una altra banda, l'establiment del procediment semiautomatitzat a través del qual es realitza. I això, al marge de la mateixa execució del procés, que es va acomplint progressivament després de l'operació anterior (introducció i validació de la informació textual i procés de separació de mots). Per raons òbvies de temps, no puc intentar en la meua exposició ni tan sols una aproximació a totes aquestes qüestions; crec, però, que el que he dit pot ajudar a fer-se càrrec de la complexitat i de la laboriositat d'aquestes operacions, sobretot si tenim en compte que tractant amb dades lingüístiques reals la casuística és gairebé infinita, o, si més no, és pràcticament impossible de preveure en la seva totalitat. Això ha fet que al llarg de l'execució del projecte hi hagi un continuat procés de retroalimentació, en virtut del qual, les noves dades que van apareixent enriqueixen els coneixements que tenim de la realitat lingüística i permeten de millorar i de matisar els criteris i els procediments.

La Base de Dades Textual de la Llengua Catalana

Una vegada resoltes totes les qüestions relatives a allò que podem considerar la constitució del corpus pròpiament dita, ens hem ocupat

dels aspectes relatius a la seva explotació, és a dir, de les possibilitats de consulta i d'obtenció i utilització de les dades que conté.

Com a resultat dels treballs fets fins ara en aquesta línia, després de les operacions que acabo de descriure d'una manera superficial, s'incorporen a una única base de dades totes aquelles informacions que són necessàries per a un aprofitament del contingut del corpus. Això és el que anomenem Base de Dades Textual de la Llengua Catalana (BDTLC). No puc entrar tampoc en detalls sobre la naturalesa de les informacions que conté aquesta base de dades; només afegiré, per a completar aquest informe, que han estat confeccionats també una sèrie de programes destinats a l'explotació del seu contingut; aquests programes permeten, per una banda, l'elaboració de llistats de naturalesa diversa, i, per una altra banda, la consulta interactiva a través d'una pantalla connectada a l'ordinador.

Els llistats que hom pot obtenir en aquest moment es refereixen a diferents tipus d'ordenacions (alfabètica directa, alfabètica inversa, per ordre de freqüències, amb distribució de les freqüències segons criteris cronològics o tipològics, segons el tipus de llengua, els codis gramaticals, etc.).

El sistema de consulta interactiva permet d'accedir a la base de dades a través del *lema*, a través de la *forma* o a través de la *localització* (la localització física en la font); aquesta darrera modalitat, però, i en part la segona, tenen un interès exclusivament intern per a la validació i el manteniment de la base de dades. Per una altra banda, el sistema permet d'accedir, o bé al conjunt de tot el corpus, o bé a una part de les dades, que poden ésser seleccionades per l'usuari com un subcorpus; aquest subcorpus pot ésser definit a partir de criteris cronològics, a partir de criteris tipològics, o d'ambdós alhora, o bé a partir d'un autor o d'un grup d'autors, o d'una obra o un grup d'obres; a més, si la consulta afecta un lema o una forma que té una freqüència molt elevada en el corpus, i, per tant, fóra molt feixuc de consultar-ne tots els contextos, el programa permet de fer-ne una selecció prèvia, de caràcter aleatori, a partir d'un tant per cent del total d'ocurrències, o d'un nombre concret, fixats per l'usuari.

A través del sistema de consulta, podem obtenir, per exemple, si entrem per un lema determinat, la freqüència total del lema, les formes que té associades en el corpus i la freqüència de cada una, i, si accedim a una d'aquestes formes, les diferents ocurrències concretes que presenta en el corpus; podem veure a continuació el context que correspon a cada una d'aquestes ocurrències, amb una sèrie de dades relacionades, com són l'autor i el títol de l'obra a què correspon cada

ocurrència, l'any de publicació, el tipus de text (literari/no literari i les seves subdivisions), la localització específica (pàgina, línia, número d'ordre dins la línia), i les dades morfosintàctiques de la forma i del lema.

Pel que fa al context corresponent a cada ocurrència examinada, en primera instància apareix l'extensió corresponent a tres línies físiques de l'edició de referència, del text originari; però l'usuari pot accedir immediatament al paràgraf sencer, si el context inicial és insuficient.

Aquest sistema de consulta funciona actualment i tots vostès són convidats a utilitzar-lo.

Evolució i estat actual dels treballs

Els treballs d'execució del projecte s'iniciaren al començament de 1985 amb recursos limitats.⁴ A part d'aspectes materials, com el condicionament de locals i l'establiment d'una infraestructura informàtica adequada per al tractament de les dades, i de qüestions com la formació de personal especialitzat, durant els quatre primers anys treballàrem fonamentalment en la preparació del Repertori d'Autors i Obres, en la selecció de les obres que havien de formar part del corpus, en el disseny i elaboració del sistema d'introducció i de verificació de les dades i en el disseny i elaboració del sistema de lematització semiautomatitzada.

En l'apartat que he dedicat a la descripció dels treballs del corpus, ja m'he referit al RAO com un instrument necessari per a poder portar a terme, amb les màximes garanties de representativitat i equilibri, la selecció de les obres per a integrar en el corpus; doncs bé, la realització d'aquest fitxer informatitzat s'emprenqué des del primer moment i aviat estigué en condicions d'ésser utilitzat en la fase de selecció. La selecció pròpiament dita s'inicià també molt al començament, i es perllongà al llarg de diversos anys, perquè és una tasca lenta i feixuga, tal com es desprèn de la breu descripció que n'he fet més amunt; ara és totalment acabada, i, tal com he dit també, el nombre d'obres seleccionades és de 3.302 (2.296 corresponents a textos no literaris i 1.006 a textos literaris).

4. Des del punt de vista pressupostari, aquest programa ha estat dotat al llarg del seu desenvolupament pel mateix IEC, per la Direcció General d'Investigació Científica i Tècnica (DGICYT) del Ministeri d'Educació i Ciència i per la Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica (CIRIT) de la Generalitat de Catalunya; ha rebut també subvencions del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

Durant aquests primers anys es realitzà i es perfeccionà el disseny del sistema d'introducció i verificació de dades i s'elaboraren els programes per a executar-lo; això implicà la presa d'una sèrie de decisions a propòsit del tipus de codificació a utilitzar, íntimament relacionades amb la naturalesa dels programes que s'havien d'elaborar per a tractar el text posteriorment. Aquests treballs donaren com a resultat, per una banda, els criteris per a la introducció del text a l'ordinador, que es materialitzen en un manual d'introducció de dades, i, per una altra banda, els programes d'introducció pròpiament dita i d'esmena de dades, i els programes de verificació automàtica (que permeten descobrir automàticament la presència de certs possibles errors), els de llistat del text introduït (per a una verificació manual), i el de separació de mots, que permet localitzar certs errors altrament difícils de trobar, i, a més, en el seu procés de realització dóna lloc als fitxers de mots sense lematitzar que serveixen d'*input* en la fase de lematització.

També durant aquest període inicial s'abordaren els diferents aspectes relatius al procediment de lematització. Aquesta operació, des del punt de vista lingüístic, és aparentment simple, però presenta una sèrie de problemes davant els quals s'han de prendre decisions, tant a l'hora d'establir els lemes de referència, com a l'hora de determinar l'atribució de determinades formes a un lema o a un altre; el conjunt d'aquests problemes arriba a ésser prou important; cada un d'ells ha estat estudiat detingudament i les decisions que s'han pogut prendre com a resultat d'aquest estudi han donat lloc a un manual de lematització, que conté explícitament les normes que s'han de posar en pràctica durant el procés, a fi d'assegurar, fins on sigui possible, la unitat de criteri. A part, però, dels criteris lingüístics, el procés de lematització requeria l'establiment d'uns instruments informàtics que permetessin la realització d'aquesta operació d'una manera semiautomatitzada; això implicava, per una banda, la constitució d'un diccionari de màquina, que anomenem Diccionari Bàsic Informatitzat (DBI) —el qual conté una relació exhaustiva de lemes i una relació exhaustiva de formes, degudament relacionades amb els lemes que els corresponen—,⁵ i, per una altra banda, l'elaboració dels programes informàtics adequats per a aquesta finalitat, tots els quals han estat realitzats en l'àmbit del centre d'informàtica de l'Institut (Centre d'Estudis i

5. El DBI fou constituït a partir de fonts lexicogràfiques (pel que fa als lemes) i a partir de les previsions de la gramàtica (pel que fa al desenvolupament de les formes inflectives corresponents a cada lema). El DBI originari contenia 88.067 lemes i 631.286 formes, però al llarg del desenvolupament del projecte, des de l'inici dels treballs de lematització, s'han hagut de donar d'alta 72.885 lemes nous i 251.796 formes noves, que han anat apareixent en els textos tractats i no figuren en les fonts lexicogràfiques de referència.

Desenvolupaments Informàtics); doncs bé, a finals de 1988 s'havien aconseguit tots aquests objectius i s'havia començat a treballar productivament en la fase d'introducció de dades, de tal manera que en aquell moment comptàvem amb 6.500.000 mots introduïts i verificats; no, però, encara, lematitzats.

A principi de 1989, havent establert clarament aquestes fases prèvies (selecció d'obres, criteris d'introducció i de verificació, criteris de lematització) i havent resolt els aspectes tècnics que planteja un projecte d'aquesta naturalesa, un increment important dels recursos destinats a aquesta finalitat (gràcies a un conveni per tres anys signat entre l'Institut d'Estudis Catalans i la Secretaria d'Estat d'Universitats i Investigació, fruit d'una acció de política científica) permeté d'accelerar notablement la realització dels treballs d'introducció de dades i de lematització fins a finals de 1992, any en què col·laboraren en el finançament del projecte el Ministeri d'Educació i Ciència i la Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica (CIRIT) de la Generalitat de Catalunya; a partir d'aquest any, però, a causa de dificultats per a trobar una forma de finançament compartida, els recursos dedicats al projecte disminuïren. En les taules adjuntes i en la figura a part, podem observar l'evolució del volum de text introduït i lematitzat al llarg d'aquests darrers cursos, on s'observa la pràctica paralització en els dos darrers anys.

Si haguéssim pogut continuar amb el mateix nivell de finançament que els anys anteriors, el corpus s'hauria acabat completament a finals d'aquest any 1994.

TEXT INTRODUÏT

<i>Data</i>	<i>Llengua literària</i>	<i>Llengua no literària</i>	<i>Total</i>
31-XII-88	5.941.272	577.051	6.518.323
31-XII-89	7.316.331	5.862.195	13.178.526
31-XII-90	8.692.489	15.857.027	24.549.516
31-XII-91	9.258.576	27.054.538	36.313.114
31-XII-92	17.047.496	29.286.521	46.334.017
31-XII-93	18.110.247	29.234.544	47.344.791

TEXT LEMATITZAT

<i>Data</i>	<i>Llengua literària</i>	<i>Llengua no literària</i>	<i>Total</i>
31-XII-89	433.036	1.376.952	1.809.988
31-XII-90	2.486.692	7.629.382	10.116.074
31-XII-91	2.635.242	19.980.080	22.615.322
31-XII-92	2.746.863	27.427.599	30.174.462
31-XII-93	4.245.262	29.234.544	33.479.806

Pel que fa a la situació actual, és la següent: la part del corpus corresponent a la llengua no literària està completament acabada; la seva extensió és de 29.234.544 mots introduïts i lematitzats, que configuren, en realitat, un corpus de la llengua no literària; resta, però, en canvi, una part important de text literari per introduir (uns 6.500.000 mots), i una part encara més important per lematitzar (uns 20.300.000 mots).

Cal afegir, per a completar aquesta visió de l'evolució dels treballs del projecte al llarg del temps, que durant els anys 1990 i 1991 es dugueren a terme els treballs encaminats a la creació de la base de dades a què m'he referit fa un moment (Base de Dades Textual de la Llengua Catalana), que, com he dit, és el que permet pròpiament l'explotació del corpus; a final de 1992 quedà la base de dades completament constituïda, i a partir d'aquest moment s'hi incorporen d'una manera automàtica els resultats del procés de lematització a mesura que es donen per bons. Durant els dos darrers anys, per bé que no s'ha pogut treballar en l'increment del volum de dades introduïdes o lematitzades, ens hem ocupat de tasques de revisió de les dades acumulades i de manteniment de la base de dades, del millorament dels programes d'explotació i de la realització de càlculs relatius a la freqüència dels elements lexicals, que probablement donaran lloc a la publicació d'un diccionari de freqüències, eina fonamental per a l'estudi de certs aspectes del lèxic d'una llengua.

Resumint, doncs, en aquest moment tenim completament acabada la part del corpus que correspon a la llengua no literària; pel que fa a la llengua literària, tenim introduïts a l'ordinador una bona part dels textos seleccionats, però, en canvi, la lematització d'aquesta part del corpus és encara endarrerida. Tanmateix, la part del corpus que està completament acabada, tant la que correspon a la llengua no literària, com la part lematitzada de la llengua literària, s'integra en una base de dades única, que disposa d'uns programes d'explotació i de

consulta que permeten una utilització de les dades per a diverses finalitats d'estudi científic de la llengua.

Confiem que les dificultats aparegudes darrerament per al finançament del projecte trobaran aviat una solució que permeti la finalització del corpus en un termini raonable.

Joaquim Rafel i Fontanals
Director del Diccionari del Català Contemporani

CONFERÈNCIES PRONUNCIADES DAVANT EL PLE

BOSCOS MARGINALS, TERRITORI COMBUSTIBLE

La conferència sobre «Bosc marginal, territori combustible» fou pronunciada pel Dr. Ramon Folch davant el Ple el dia 17 de febrer de 1995.

SUMARI

INTRODUCCIÓ

LA MARGINALITAT DEL NOSTRE ESPAI FORESTAL

Els condicionaments ecològics

Els usos històrics: més llenya i carbó que no pas fusta

L'abandó de l'espai forestal i l'exaltació de la combustibilitat natural

La resposta de la vegetació davant del foc i les actituds restauradores

EL FOC FORESTAL DURANT L'ESTIU DE 1994

Massa, novament

Les actituds del Govern i de la ciutadania

ELS ELEMENTS D'UNA POSSIBLE ESTRATÈGIA DE FUTUR

La lluita contra el foc declarat: els serveis d'extinció

La lluita contra el foc potencial: les mesures profilàctiques

L'atenuació de la inflamabilitat del territori

Per un pla nacional de reconversió agroforestal

Introducció

Deixeu-me que us digui, abans de començar, que aquesta intervenció té avui per a mi un caràcter una mica singular, atès que circumstàncies diverses m'han mantingut allunyat en aquests dos últims anys de l'activitat acadèmica de l'Institut. És molt satisfactori, en efecte, poder-la reprendre i, alhora, tenir l'oportunitat de compartir amb vosaltres aquestes reflexions. Per tant, vull començar la meva exposició agraint la paciència que el Consell Permanent i els membres de l'Institut heu tingut amb un membre «infidel» en la forma, bé que històricament i provadament fidel en el sentiment.

Tant per la composició d'aquesta assemblea, com per la mateixa natura dels temes que tractarem, no faré una reflexió de caràcter pròpiament ecològic. Més aviat tractaré de fer una reflexió socioecològica, i això perquè els interessos professionals i acadèmics dels aquí reunits són diversos, de manera que probablement podria resultar poc fascinant entretenir-se en segons quins aspectes, potser més erudits que no pas pròpiament culturals. Altrament, el tema que ens ocupa és objecte, tant de l'anàlisi ecològica, com de l'estudi sociològic, de manera que l'enfocament socioecològic li escau del tot.

D'una manera general, totes les qüestions ambientals participen d'aquesta circumstància, de fet. Massa sovint les persones que ens movem en el camp de les ciències ecològiques hem de constatar que hi ha una diferència molt gran entre la capacitat de diagnosticar un problema i la competència per a reconèixer-ne l'etiologia o, encara, la capacitat per a dissenyar una estratègia terapèutica. Això és així perquè, contràriament al que correntment hom creu, els problemes ambientals no són problemes ecològics, sinó socials. Serien problemes ecològics si es produïssin fallences en el funcionament dels sistemes, però no tinc pas notícia que la fotosíntesi hagi deixat de ser més o menys eficaç en un bosc que en un altre, o que les cadenes tròfiques hagin experimentat sobtades disfuncions, o que els codis genètics de les espècies hagin entrat en crisi. Cap d'aquestes coses no passa. El que sí que passa és que una de les espècies —la nostra— introdueix una sèrie de modificacions —de perturbacions, en termes sociològics— en el funcionament d'aquests sistemes, les conseqüències de les quals poden ser descrites, però no pas interpretades, i molt menys teleològicament considerades, en termes pròpiament ecològics.

La marginalitat del nostre espai forestal

M'agradaria, en primer lloc, explicar per què té sentit considerar que

el nostre espai forestal és un espai marginal i per què aquesta marginalitat condiona després tot el tractament econòmic i, per consegüent, polític, que se li dona. També m'agradaria explicar per què, com a conseqüència d'això, el conjunt del nostre territori ha esdevingut una cosa molt semblant a una teia (i d'aquí aquesta expressió de «territori combustible»). Encara, m'agradaria també apuntar algunes línies que, al meu entendre, permetrien d'anar configurant una estratègia per al futur immediat, una estratègia que —em sap molt de greu haver-ho de dir— temo que no coincidirà gaire, per no dir gens, amb la que en aquests moments sembla que les nostres autoritats han adoptat.

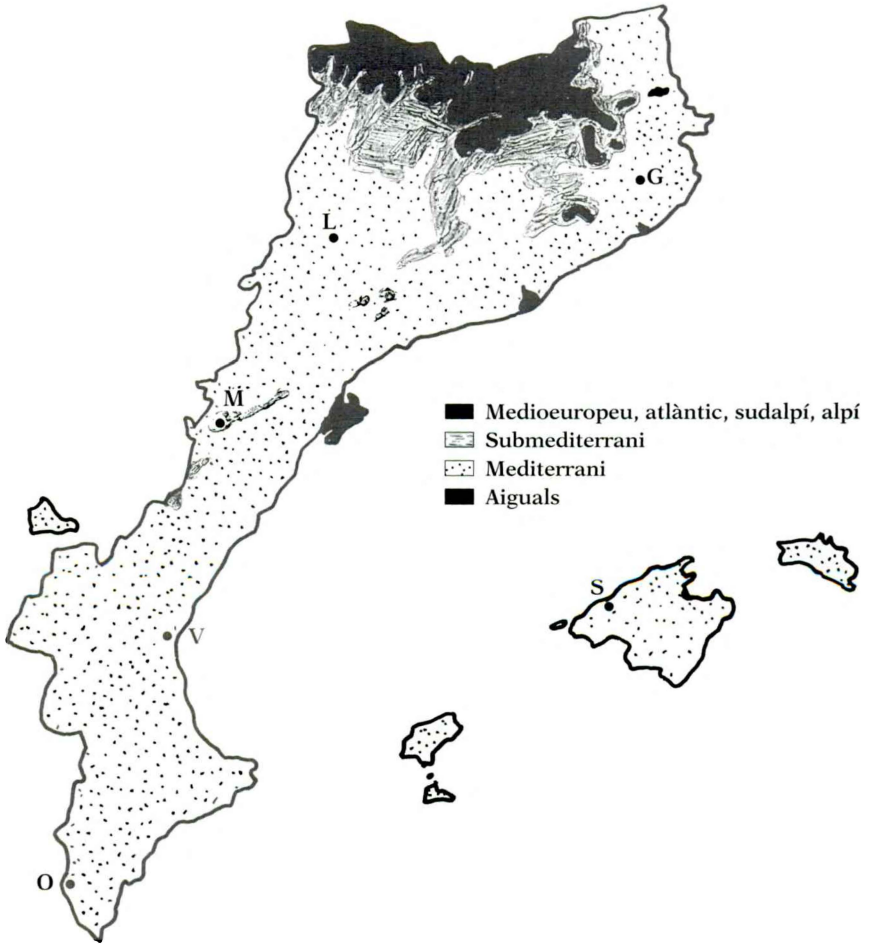
Els condicionaments ecològics

Voldria iniciar aquesta exposició recordant algunes realitats bàsiques del nostre context ambiental mediterrani a la base de les quals, justament, es troba aquesta condició de «marginalitat» aplicable a l'espai forestal, si més no en termes socioeconòmics.

Als Països Catalans, l'espai mediterrani ocupa la major part del territori. Únicament algunes zones relativament alteroses del nord del País Valencià o del sud de Catalunya i tota la zona prepirinenca, amb alguns contraforts a la Segarra, a Osona, a la Garrotxa, etc., tenen una condició d'espai submediterrani (en el fons és una diferenciació subtil que ens plau de fer a nosaltres, però per a un observador exterior amb visió general, també es tracta d'espai mediterrani). Només són pròpiament extramediterrànies les àrees de tipus centreeuropeu, atlàntic, subalpí o alpí, bàsicament arredossades als Pirineus; en total, una porció relativament petita del territori. La primera constatació serveixi, doncs, per a recordar un fet, si voleu elemental, però determinant: la gran major part del nostre territori, concretament la totalitat del territori balear, la quasi totalitat del País Valencià i dues terceres parts de Catalunya, és mediterrània o, com a màxim, submediterrània.

Què vol dir això, en termes de pluviometria i en termes de productivitat (i, doncs, també en termes de producció fustanera)? Prenguem algunes estacions representatives d'aquest territori: Girona, Sóller, Morella, València, Lleida i Oriola. En termes de pluviositat total, a Girona es recullen de mitjana uns 805 l/m² a l'any; a l'extrem oposat, a Oriola, només se'n recullen uns 295. Aquestes xifres són molt modestes. Però més encara que la seva modèstia, és important destacar la manera com es distribueixen al llarg de l'any. Si les comparem amb les corresponents a Colònia, Greenwich o Lódz —una ciutat po-

FIGURA 1. Àmbits bionòmics dels Països Catalans

Espai extramediterrani: prats alpins, pinedes subalpines, pinedes montanes, fagedes i rouredes (11.735 km², 17 %).

Espai mediterrani: alzinars, pinedes seques, màquies, brolles i espinars (57.300 km², 83 %).

FIGURA 2. Pluviometria

	Pluviometria (l/m ²)			Productivitat anual		
	anual	estival	tardoral	gC/m ²	t/ha	t fusta/ha
1. Girona	805	75	290	650	150-200	9
2. Sóller	750	43	258	75	50	≤3
3. Morella	670			280	100	5
4. València	430	56	186			
5. Lleida	350					
6. Oriola	295	30	113	50	20	
Colònia	660					10-15
Greenwich	610	150	166			
Lódz	565					
Pluviïsilva						20-25
Plantacions fustaneres submediterrànies						12-14
Prats d'alta muntanya (aprofiten només el 10 % de l'aigua per fred!)						5

lonesa—, veurem que no solament no són extremament modestes, sinó que fins i tot en algun cas són relativament elevades. En efecte, sorprèn constatar que a Girona hi plou més que a Colònia, o que a Girona hi plou més que a Greenwich —és a dir, Londres—, o que a Girona hi plou francament molt més que a força localitats austríaques. De fet, a Sóller també, i en localitats del nord País Valencià —en localitats de muntanya, com Morella—, semblantment.

Però el cas és que Greenwich o Lódz són més humides que Girona. A Greenwich, tant plou a l'estiu, com a la tardor, com a l'hivern, com a la primavera, de manera que les precipitacions totals es reparteixen de manera relativament uniforme al llarg de l'any. En localitats com Girona, a la tardor —i d'aquí vénen les nostres famoses i acreditades inundacions autumnals— cauen 300 d'aquests 800 l/m², mentre que a l'estiu només n'hi cauen 75. I si això ho aneu comparant amb tota la resta de localitats considerades al nostre país, veureu que aquesta xifra estival no fa més que minvar. A Sóller, per exemple, n'hi cauen únicament 43, és a dir que hi ha un període de fort eixut estival; a València n'hi cauen 56, i a Oriola únicament 30. En definitiva, el que determina que el nostre territori estigui sotmès a condicions d'aridesa relativa és aquest eixut estival tan accentuat, no pas les quantitats totals de pluja anual, que no són pas extremament baixes.

Aquest període estival, que podem situar entre juny i setembre aproximadament, és prou llarg per introduir un període d'estrès en la vegetació. Aquest estrès impedeix que, bé que la disponibilitat anual d'aigua sigui suficient, es puguin instaurar formes vegetatives que tenguin un requeriment regular d'aigua. En termes de productivitat anual, aquestes disponibilitats escasses d'aigua a l'estiu introdueixen un factor limitant important. Un índex molt utilitzat en ecologia per a expressar la productivitat són els grams de carboni que la vegetació arriba a fotosintetitzar per m² i any. Per això és interessant correlacionar aquest índex amb les precipitacions enregistrades.

En el cas dels boscos de Girona, la productivitat se situa en 650 g de C per m²/any. En canvi, en el cas d'Oriola, a l'altre extrem, és només de 50 g de C per m²/any. Tot això es pot traduir en tones de matèria vegetal o, per anar-nos acostant al tema famós de la marginalitat, en tones de fusta, concretament. Desestimats branquillons i fulles, s'arriba a establir que els boscos gironins tenen una productivitat de 9 tones de fusta per hectàrea i any, mentre que al migjorn valencià, a Oriola, aquesta productivitat és irrellevant; per a ser exactes, de tones de fusta, no se'n produeix cap ni una, perquè ni tan sols no hi ha boscos, sinó a penes bosquines. A les Balears, ens situem entre 2 i 3 tones, i a les zones boscoses de les muntanyes valencianes, en 5 tones.

Els boscos de l'Europa central produeixen de 10 a 15 tones de fusta per hectàrea i any, i si ens situéssim en els boscos de màxima productivitat, les pluviüsilves intertropicals, aniríem a les 20-25 tones de fusta per hectàrea i any. Les nostres plantacions fustaneres —no els boscos pròpiament dits, sinó les plantacions d'arbres amb finalitat de producció de fusta— se situen entre les 12 i les 14 tones, cosa que, comparada amb la productivitat dels boscos normal, ja ens revela la tràgica magnitud de la realitat: tenim, en el millor dels casos, una productivitat de 9 tones de fusta per hectàrea i any, quan una producció raonable, que pugui ser estimulante des del punt de vista econòmic, se situa entre les 10 i les 14. En les comarques de la Catalunya Nova, per exemple, aquesta productivitat no passa quasi mai de les 5 tones, és a dir, menys de la meitat del que es consideraria una productivitat acceptable.

Els usos històrics: més llenya i carbó que no pas fusta

A partir d'aquesta realitat, es comprèn fàcilment que el valor econòmic del bosc a casa nostra —en el sentit mercantil— sigui relativament baix. Però en el passat ha tingut tota una colla d'altres aprofitaments secundaris que li han conferit, per una via altra que la de

l'explotació de la fusta, un valor alt, i això mereix una breu repassada històrica, perquè és la clau per a comprendre la situació actual del nostre espai forestal.

Durant segles hem tingut un espai forestal explotat en un règim agro-silvícola, és a dir, els boscos ocupaven zones relativament marginals, zones muntanyoses, zones de relleu abrupte, intercalats en els espais relativament plans i de sòls profunds que, de l'Edat Mitjana ençà, havien estat romputs i convertits en conreus. En realitat, no hi havia cap col·lectivitat que visqués exclusivament i directament del bosc, sinó que el bosc era un element d'un sistema mixt d'economia. Això queda reflectit fins i tot en la pròpia llengua, de manera que en català d'«anar al bosc» se'n diu «anar a la muntanya»; quan la gent va al bosc, diu: «anem a la muntanya», perquè «bosc» i «muntanya» han passat a ser conceptes correlatius, cosa que la llengua recull i fixa.

Aquesta economia mixta agroforestal obtenia del bosc alguns elements molt importants. Certament fusta, però, sobretot, un altre recurs capital: llenya, combustible. A totes les llars catalanes, des dels més remots temps que pugueu imaginar, es cuinà amb llenya o amb carbó vegetal fins al començament d'aquest segle. Qualsevol barceloní, qualsevol gironí, qualsevol valencià, cuinava amb llenya o amb carbó d'alzina. Una llenya que provenia en gran part de la diferència que hi ha entre les 50-150 tones de matèria orgànica produïda per hectàrea i any, i les 5-9 tones de fusta. Aquesta llenya tenia un valor econòmic important i era el combustible que feia anar, des de les fargues fins a la cuina domèstica de totes i de cada una de les llars del país. La diferència de producció entre la matèria orgànica i la fusta és molt gran. En el cas de Girona, estem parlant de 150 tones per hectàrea i any de matèria orgànica, només 9 de les quals són de fusta, mentre que 40 o 50, fàcilment, són llenya (brancatge i, en el cas dels pins, també fulla combustible i pinyes).

Tot això era extret del bosc i comercialitzat. Era un element econòmic valuós, capital. El canvi fonamental es va produir, però, amb la introducció dels combustibles fòssils (primer carbó mineral i després petroli o gas natural), o bé energia elèctrica (que no és un combustible fòssil, però sí una forma d'energia altra que la de la llenya). De manera que durant el segle xx s'ha produït una dràstica caiguda en la demanda de combustibles forestals. Es tracta d'un fet històricament recent, tan recent que els presents en aquesta sala n'hem viscut el procés. Tots tenim un record d'infantesa, més o menys remot segons els casos, en què les nostres llars, i fins les nostres indústries, funcionaven, bàsicament, amb aquest excedent de la productivitat dels nostres boscos. Però actualment, de la majoria dels nostres boscos no-

més extraïem la fusta, i encara no pas tota, és clar. Això fa que l'espai forestal, que resultava bàsic com a complement de l'activitat agropecuària per un costat, i com a fornidor d'un element bàsic per a l'activitat econòmica rural i urbana per un altre, hagi deixat de tenir interès econòmic immediat. És percebut, en efecte, com un espai econòmicament marginal.

L'abandó de l'espai forestal i l'exaltació de la combustibilitat natural

Al darrere d'aquesta caiguda de l'interès per l'espai forestal ha arribar el fenomen del seu abandó, un segon problema importantíssim.

Que la nostra població, des de l'edat mitjana, es trobés més o menys concentrada en segons quins nuclis urbans —bressol d'una menestralia que acabà engendrant la burgesia industrial—, no fou impediment perquè durant un llarg període de la nostra història un percentatge sensible de la nostra població total estigués assentat en punts esparsos per tot el territori. Aquesta població rural i prou disseminada, empesa en part pels canvis sociològics lligats al desenvolupament d'una societat industrial, en part per la pròpia caiguda del valor econòmic dels productes que fornïa, ha anat abandonant l'espai agroforestal i s'ha anat concentrant —un fenomen conegut i sabut que ara no és el moment d'analitzar— en les zones urbanes (i quan dic «zones urbanes» no em refereixo només a Barcelona o a València: parlo de Barcelona, de Manresa, d'Alcoi o de Girona, tant se val). El territori, en definitiva, ha quedat configurat d'una forma totalment diferent a com era fa dos-cents anys, només cent i tot. La població no l'ocupa de manera difusa, sinó que es concentra en punts concrets i determinats.

Mentrestant, la major part de la modesta, però real, producció de matèria orgànica susceptible d'esdevenir combustible —sobretot en moments d'eixut estival extrem—, no és retirada d'aquests boscos, sinó que s'hi queda. Cal dir —punt importantíssim— que, justament perquè tenia un elevat valor afegit, durant segles aquesta productivitat llenyera va ser d'alguna manera estimulada. La majoria dels boscos, en efecte, han experimentat un tractament al llarg de segles per fer-los especialment productors d'això que ara ningú no vol. Fou una tasca ímproba que ha durat segles i segles, comparable a la que ens ha permès disposar de centenars de quilòmetres de marges de pedra seca, ara també abandonats per canvi d'ús, en aquest cas de l'espai agrícola. Una tasca consistent a tractar els planifolis mediterranis (alzinars, sobretot) en règim de bosc menut —és a dir, a talar els arbres i propiciar-ne el rebrot de soca, cosa que dóna molts tanyes prims per

rabassa— i especialment a difondre les coníferes, espècies que creixen més de pressa que els planifolis i que fan més llenya.

El creixement calmós del bosc dificulta la percepció d'aquesta realitat. Com que «sempre l'hem vist així», tendim a creure que «sempre ha estat així». Però el nostre «sempre» no va més enllà del mig segle en la majoria dels casos. La realitat és que quasi tots els nostres boscos tenen una configuració antròpica, és a dir que han estat agençats per la mà dels humans, mitjançant actuacions espaiades en el temps —n'hi ha prou amb un parell o tres per segle—, però eficaces en l'espai. La difusió de la surera mateix, per exemple, és molt més gran de la que presumiblement fóra si al llarg dels últims dos o tres segles, a conseqüència de la indústria tapera, no se n'hagués produït l'afavoriment de l'extensió. En definitiva: el que era un espai forestal preparat durant segles per a la producció de carbó i de llenya, ha esdevingut un espai sobtadament abandonat que continua produint, pausadament, però implacablement, la seva mercaderia.

Sobre aquest espai s'ha afegit un altre problema: la major part de les persones que s'han concentrat en els nuclis urbans a partir dels anys cinquanta, han adoptat l'espai forestal com a lloc de lleure. De manera que el que era un espai escassament freqüentat, i en tot cas únicament per boscaters i carboners, ha esdevingut un espai abandonat o quasi abandonat durant la major part dels dies de l'any, però amb una pressió de freqüentació molt elevada durant uns moments molt concrets. Uns moments molt concrets que són, certament, els caps de setmana, i d'una manera molt especial, els caps de setmana de les èpoques en què la gent disposa de més temps, que són els períodes, és clar, que fa bo.

En definitiva, per tant, hem preparat un escenari en el qual ha plogut sobre mullat (expressió molt poc feliç, de fet, perquè justament el problema és que no plou...). Un espai forestal preparat per a produir llenya ha estat deixat en producció, però abandonat i alhora freqüentat per persones capaces de ser agents ignífers, capaces de portar foc de manera singularment eficaç. Es pot expressar de manera simple: tots els focs a terra —una llar s'anomenava un «foc», a l'edat mitjana, i de fet el mateix terme «llar», abans que família, també significa fogar!—, totes les cuines econòmiques, tots els fogons que controladament durant segles han anat cremant miquetes de llenya, ara s'han convertit en uns fogons escampats per tot el territori, en disposició de fer el mateix, exactament el mateix, però de manera descontrolada. Els «focs», ara són al bosc mateix. I tant...

La resposta de la vegetació davant del foc i les actituds restauradores

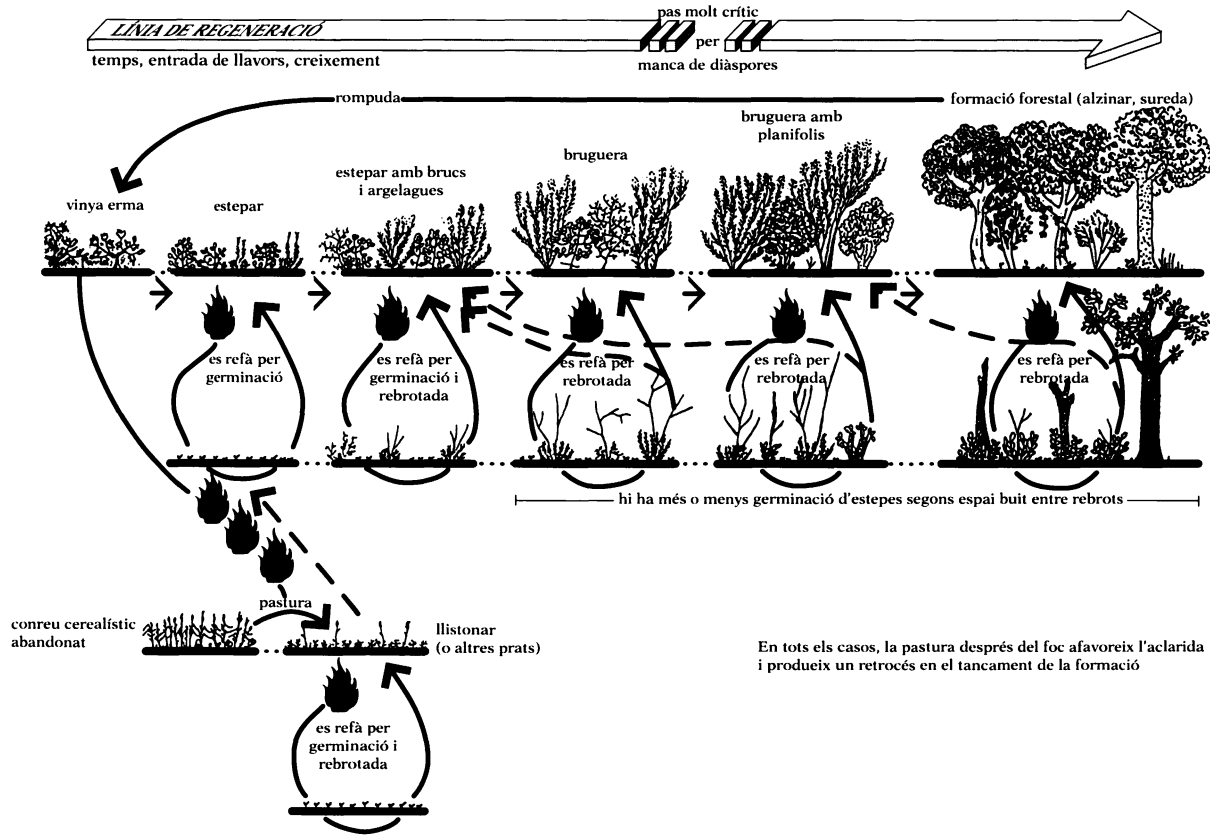
Des del punt de vista de la ciència de la vegetació s'ha intentat entendre per què es produeixen aquests focs i per què sovintegen tantíssim.

Ara hem dibuixat l'escenari on es produeix el fenomen, però potser ha arribat el moment de dedicar unes paraules al fenomen pròpiament dit. Per fer-ho, hem de partir del fet que el foc està íntimament lligat a la dinàmica de la vegetació mediterrània, com està lligat a la dinàmica de totes les formacions vegetals àrides i subàrides del món (per exemple, els casos cèlebres de foc a la sabana, tan imprescindibles a les pel·lícules dels anys cinquanta i seixanta).

Tot això ha provocat una adequació de la vegetació mediterrània. Moltes espècies mediterrànies, en efecte, o bé són capaces de rebrotar després d'un incendi, o bé disposen de grans susceptibles de resistir temperatures molt altes, sempre que hi estiguin exposades durant uns períodes relativament curts. Tot això va suscitar, ja en el seu moment, interès per part dels qui estudiàvem la dinàmica de la vegetació i ens ha permès d'anar definint una sèrie de conceptes, avui ja gairebé d'ús periodístic, com el de «piroresistència» o el de «pirofilia», que expressen les característiques d'aquelles plantes que resisteixen el foc o que fins i tot en resulten afavorides en la mesura que, en ser resistents, veuen eliminades pel foc les seves competidores no piroresistents. Hi ha piroresistents que van enllà de rebrotar o de produir granes «refractàries»: suporten el pas del foc sense cremar-se; és el cas de l'alzina surera. De fet, la surera és l'únic dels nostres arbres que es pot comportar d'aquesta manera: no pas rebrotar de rabassa després del foc, sinó tornar a treure fulles exactament del mateix tronc, que no s'ha cremat perquè l'ha protegit la seva escorça, el suro, que com tothom sap és un aïllant tèrmic de gran eficàcia.

En tot cas, l'observació de la realitat portà els fitosociòlegs a descriure —ja abans d'entendre la dinàmica lligada al foc— el comportament de la vegetació quan era objecte d'una agressió destructora. Observaren com a partir d'un camp abandonat, d'una vinya erma, per exemple, la vegetació deixada al seu lliure albir anava progressivament passant per una sèrie d'estadis que acabaven conduint, en el cas de la vegetació mediterrània, a una comunitat forestal. Primer, la vinya esdevenia un esteperar, per exemple, i després, les estepes es mesclaven amb brucs i argelagues, fins que s'instaurava una bruguera; ulteriorment, apareixien alguns planifolis, és a dir algunes alzines, per exemple, que començaven a reconstruir el bosc. Gràcies a una apreciació diacrònica —perquè el procés pot tenir fàcilment una du-

FIGURA 3. Dinàmica de la vegetació. Esquema hipotètic

rada de mig segle i, per tant, no està a l'abast de l'observació sincrònica— es podia induir aquesta successió. Però sempre hi havia un punt crític: les llavors, les diàspores de totes aquestes espècies, havien de ser fàcilment transportables. Si apareixia una argelaga era perquè les seves llavors, dutes pel vent o pels animals, havien arribat en aquell lloc. Però perquè hi arribessin les llavors de planifolis (les glans són pesants i no volen) s'havien de vèncer moltes més dificultats. Per això aquest procés era relativament ràpid amb arbusts de granes lleugeres i lent amb arbres de granes pesants.

Basant-nos en aquestes constatacions, potser una mica precipitadament, vam arribar a pensar que després del foc es produïa un fenomen semblant, és a dir, que també quan es destruïa una bruguera o un alzinar com a conseqüència d'un incendi, es desencadenava aquesta mateixa successió de fenòmens. La realitat és que les coses són més complicades, perquè justament a causa de la capacitat de resistència que tenen la major part de les plantes mediterrànies al foc, el que apareix després de l'incendi és bàsicament el mateix que hi havia abans, simplement perquè una gran part de les plantes anteriors eren piroresistents a les quals el foc no mata. El foc destrueix la seva part aèria, això sí, però en resta el sistema radical viu, cosa que permet una rebrotada, o resta un banc de llavors en el sòl. De manera que el que s'acaba trobant al cap de poc temps de passat l'incendi és, amb limitacions, el mateix que hi havia abans. Aquest fenomen rep el nom d'«autosuccessió».

La constatació de l'existència de l'autosuccessió ha portat en temps recents a la difusió d'unes actituds molt diferents de les d'abans. Anys enrere dèiem: «el foc ha destruït el bosc, la successió reconstitutiva espontània demana entre mig i un segle, per tant hem de reforestar artificialment». Ara podem dir, en prou casos: «el temps que trigarà la reforestació a prosperar no serà sensiblement inferior al temps que trigaran les restes d'aquest mateix bosc a refer-se totes soles per autosuccessió, mentre que la replantació requerirà inversions molt fortes».

L'incendi deixa molt més que les cendres: resten els sistemes radicals del piroresistents rebrotadors, les llavors dels piroresistents germinadors i la mateixa estructura del sòl, ultra individus o rodals no cremats. El bosc cremat no ha de replantar-se ni deixar-se de replantar: el bosc cremat s'ha de restaurar mitjançant l'adopció de diverses mesures, entre les quals hi pot haver la replantació, però només quan escau. L'autoregeneració és sovint el camí més eficaç i econòmic, però si en el moment de l'incendi no hi havia germinadores amb les llavors en saó o les rebrotadores ja n'havien perdut la capacitat (un mateix

individu no resisteix més enllà de tres o quatre rebrotades), aleshores la replantació és oportuna. En tot cas, mai no s'ha de remoure el sòl, ja prou fragilitzat després del foc, i mai no és procedent l'aplicació rutinària de fórmules estàndard preconcebudes: l'orientació, la inclinació, el gruix edàfic, el banc de llavors i de rebrots, els individus indemnes, les precipitacions i les temperatures, etc., configuren una matriu particular per a cada lloc i moment, una matriu que demana una actuació específica en cada cas.

Sigui com sigui, el fet és que actualment ens trobem en una situació d'un cert desconcert. Vivim en un territori que la majoria no sap per què es crema i en el qual es practiquen estratègies de reforestació contradictòries. Així ho reflecteix la premsa quan recull les opinions de la ciutadania: la dels que sostenen que després del foc no s'ha de fer res, i la dels que pretenen entrar en el bosc cremat amb la mateixa contundència que entrarien en un camp de blat després de la sega. Sobretot vivim en un territori desestructurat i canviat d'ús. Tant, que no l'entendem. De fet, aquest és el problema de fons.

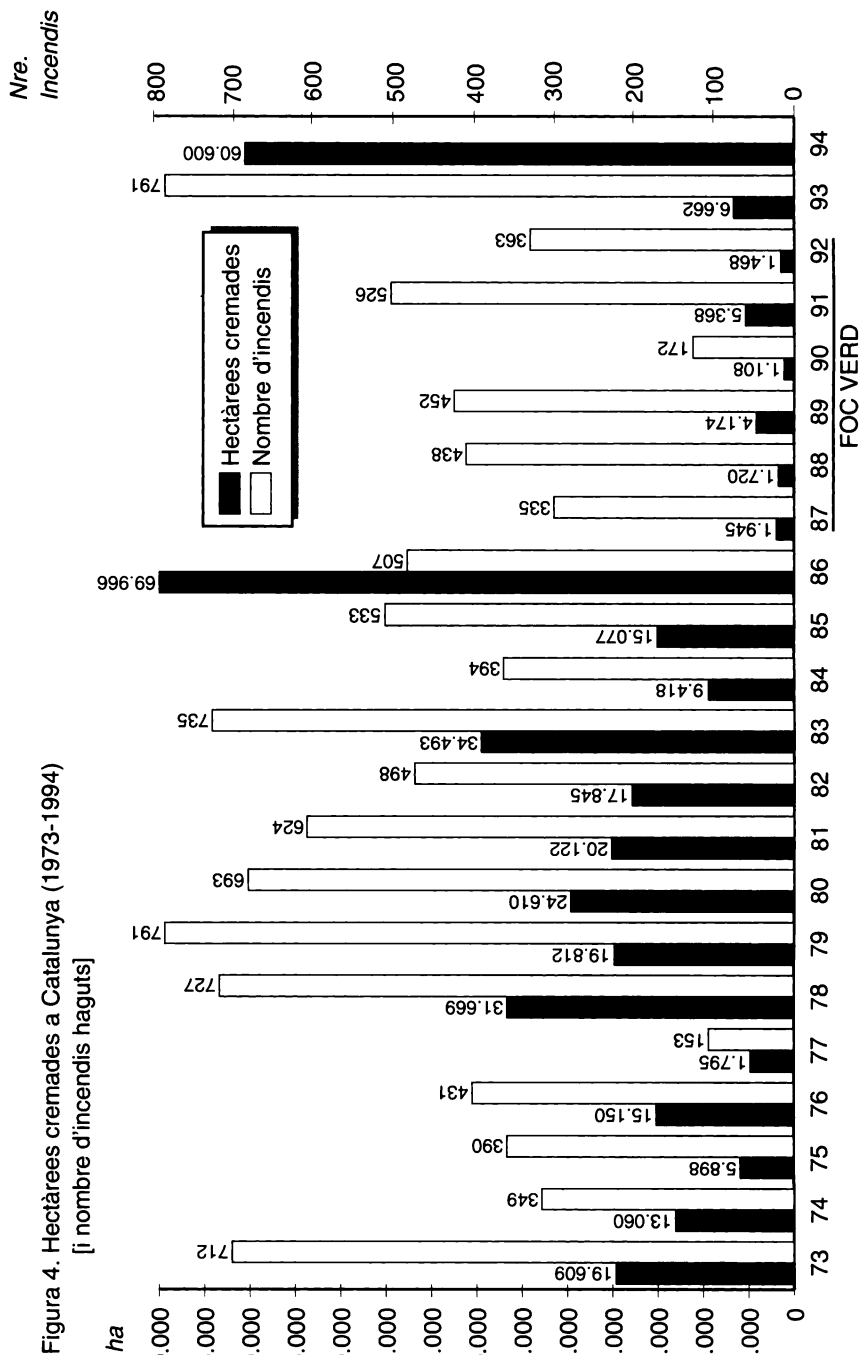
El foc forestal durant l'estiu de 1994

Concretament: què ha passat aquest any? Doncs aquest any hem tingut una mica de tot i, en tot cas, massa de tot, jo diria. Aquest any tots aquests fenòmens que s'havien anat produint durant els darrers temps s'han exaltat sobremanera.

Massa, novament

Del dia 4 al dia 11 de juliol de 1994, és a dir en només una setmana, van cremar 40.000 hectàrees a Catalunya, que és tant com tota la superfície forestal cremada en els darrers nou anys. A més, es va produir un fenomen suplementari: a més d'aquestes hectàrees de bosc o d'espai forestal cremat, hi va haver un nombre sorprenentment elevat de pèrdues en béns immobles, es van cremar cases, es van cremar corrals, es va perdre bestiar, fins i tot, van morir cinc persones. En tot el litoral ibèric (Països Catalans més Múrcia i Andalusia, que ha estat la zona més afectada) han cremat 125.000 hectàrees aquest any 1994 i han mort vint persones a causa del foc forestal. Ens trobem, doncs, davant d'un problema d'una magnitud de cap manera menor.

La línia que en el gràfic mostra el nombre d'incendis haguts en els darrers vint anys a Catalunya varia molt d'un any per altre (conjuntura meteorològica de cada any i altres factors), però sempre es manté

entre els 300 i els 500 incendis anuals. En la línia que mostra l'evolució de la superfície cremada, per contra, hi ha unes certes recurrències que es no corresponen amb el nombre d'incendis haguts. Alguns anys són molt eloqüents respecte d'aquesta qüestió: l'any 1981, per exemple, presenta un nombre elevat d'hectàrees cremades, 34.000 ha en concret, i en canvi és un dels anys amb menys incendis. El pitjor moment fou l'any 1986, durant el qual vam perdre quasi 70.000 hectàrees de espai forestal; va ser l'any de l'incendi de Montserrat i no sé quantes coses més. Com a conseqüència d'allò, i seguint una vella tradició de posar, no el pegat abans del cop, sinó l'endemà del cop, es va engegar immediatament aquell programa anomenat «Foc Verd», que ha estat operatiu des de l'any 1987 fins a l'any 1992. Durant els anys en què ha funcionat aquest programa —més terapèutic que no pas profilàctic, per cert— no van baixar en absolut el nombre d'incendis forestals, fins al punt que es va batre el record absolut l'any 1991, amb 791 incendis. Però perdérem menys hectàrees. Això vol dir alguna cosa.

Per què no va baixar el nombre d'incendis? Doncs perquè les causes eren les mateixes de sempre i amb la intensitat de sempre: la llenya continua acumulant-se al bosc, i en comptes d'endur-nos-la, el que fem és portar-li el foc. Així, hi ha ajuntaments que, criminalment, continuen tenint abocadors d'escombraries en ignició, i dic «criminalment» perquè un 3-5 % dels incendis comencen en abocadors municipals i perquè està prohibit per llei (a més, el problema és molt fàcil de resoldre; de manera que resulta manifestament indignant per a un ciutadà d'un país civilitzat veure com les autoritats municipals vulneren la llei i, a sobre, provoquen perjudicis d'aquesta natura sense que passi gran cosa, més ben dit, sense que passi absolutament res). Així que, com que el «Foc Verd» no preveia pràcticament cap mesura profilàctica de fons, el nombre d'incendis va ser absolutament el mateix, però el nombre d'hectàrees cremades va baixar d'una manera espectacular, fet que és prou d'agrair.

El programa es va suspendre —més ben dit, es va «diluir»— l'estiu de 1993 i aquell mateix any es va enregistrar un cert increment en el nombre d'hectàrees cremades, cosa que no era més que una pal·lidíssima premonició del que acabaria passant més tard, quan tard o d'hora es produís la coincidència de condicions de màxim risc. Això és que ha passat l'estiu de 1994. En efecte, les condicions meteorològiques d'aquest estiu han estat excepcionalment desfavorables: d'una banda, una primavera força plujosa que va incrementar la càrrega de combustible en forma d'herba seca, i després un estiu severament eixut, amb humitats relatives de l'aire de només un 30 % i menys.

Aquestes circumstàncies, combinades amb una baixada de la guàrdia dels sistemes d'extinció, tenen el resultat que hem pogut constatar.

Les actituds del Govern i de la ciutadania

L'anàlisi de tot el que ha passat durant 1994 és extremament reveladora i, alhora, francament preocupant. Primer motiu de preocupació: en un moment determinat, el nostre Govern fa una avaluació de les pèrdues causades pels incendis i la fa pública el dia 14 o 15 de juliol —m'estic referint a aquella famosa setmana del mes de juliol—, estimant-la en 10.000 milions de pessetes; aquesta és una avaluació que revela fins a quin punt els mecanismes d'estimació de les pèrdues reals causades pels focs són molt imperfectes. És, en efecte, una estimació basada estrictament en el càlcul de la fusta cremada i dels béns immobles perduts, cosa comparable a avaluar les pèrdues d'un hipotètic incendi de la Biblioteca de Catalunya segons el valor del paper cremat: procedint així, un hipotètic incendi de la Biblioteca de Catalunya representaria una pèrdua de deu o dotze milions de pessetes...

El nostre Govern va fer aquesta avaluació esbiaixada i va manifestar, a més, que caldria fer un esforç per a cobrir aquestes pèrdues. Però el dia 8 de juliol de 1994, quatre dies abans, havia anunciat amb satisfacció —que comparteixo— la superació de la crisi de l'empresa d'automoció SEAT mitjançant una aportació extraordinària dels governs de l'Estat i de Catalunya de 38.000 milions de pessetes. El Govern entenia que podia aportar 38.000 milions de pessetes per a reflotar-la, mentre que una situació de descomposició física del seu territori i de cop moral insalvable valia a penes 10.000 milions de pessetes i li costava, encara, arribar a aquesta xifra. En tot cas, el tema no és si van avaluar bé o malament, sinó l'evidència inquietant que la nostra societat, representada pel seu govern, no té configurada una idea ni poc ni gaire clara de quant val el seu territori.

Hi ha tot un anecdotari, altrament, sobre les actituds dels mitjans de comunicació davant la situació creada pels incendis forestals de 1994. Les seves informacions i els seus comentaris, sens dubte fets amb la millor de les intencions, estigueren tothora afectats d'aquesta limitació objectiva que neix d'estar sempre pendent de la notícia, molt menys interessats per la informació i absolutament perduts a l'hora de la formació. Comprensiblement, l'espectacularitat objectiva d'un foc forestal de grans proporcions encara estimula més aquesta gradació negativa de percepcions, amb la qual cosa els mitjans posats a contribuir per mostrar l'incendi eren considerables, però l'esforç

dedicat a explicar i a fer entendre ja no n'era tant. Així, hom continuà difonent el principi de la «mala sort»: un any no plou, un altre any fa massa vent i l'altre any totes dues coses alhora. No tenim mala sort, sinó uns condicionants climàtics objectius, els mateixos que esdevenen avantatjosos a l'hora d'atreure el turisme: el nostre estiu és assolat i sec. En efecte, els 10 milions de turistes que han visitat Catalunya l'any 1994, hi cercaven les mateixes condicions que el foc. Recorrent a la paremiologia, podríem dir que, amb això del sol estival s'ha de saber estar, com en tot, «a les verdes i a les madures».

Els elements d'una possible estratègia de futur

Quina és l'estratègia que podríem dissenyar per afrontar aquestes circumstàncies? Caldria saber diferenciar les actituds de tipus profilàctic a curt termini, de les actituds de tipus profilàctic a mitjà i llarg termini, i de les capacitats terapèutiques de xoc. Són tres coses ben diferenciades, en la definició estratègica de les quals hem de tenir les idees clares. Les mesures preses a partir del debat parlamentari subsegüent als incendis de 1994 —més aviat penós, per dir la veritat— s'orienten quasi exclusivament devers actituds terapèutiques de xoc: sembla que l'únic objectiu sigui millorar els sistemes d'extinció. Certament que s'han de millorar, i molt, però sense oblidar que el que ha fet que els nivells de salut de la població hagin augmentat de la manera que han augmentat durant el darrer segle no ha estat tant l'eficàcia dels cirurgians, com les mesures d'higiene i bona conducta sanitària personal.

El que fa que conservem la dentició durant molts anys de la nostra vida no és l'activitat dels dentistes, sinó el nostre hàbit de rentar-nos les dents cada dia. Si ignoréssim el raspall de dents, si mengéssim totes les coses que provoquen càries, no serviria de res instal·lar un consultori odontològic a cada cantonada. Fora inútil i caríssim, a més. És enormement més simple fer un procés, no de propaganda, però sí d'educació sanitària de la població, i difondre els raspalls i els productes dentífrics. Els esforços actuals contra el foc es concentren en l'extinció, mentre que no se'n dediquen prou a evitar-lo. Sense profilaxi, no hi ha política antiincendi realment eficaç.

La lluita contra el foc declarat: els serveis d'extinció

Tanmateix, començarem analitzant el que està passant en aquest capítol concret d'apagar foc, perquè, no cal dir-ho, els dentistes són imprescindibles: a més de prevenir, també val la pena organitzar bé els

serveis d'atenció estomatològica. S'ha fet un progrés immens en aquests deu anys, certament. En puc aportar experiències directes, viscudes durant el meu pas per l'Administració pública catalana, període que va començar l'any 1975, quan la Diputació de Barcelona va crear els primers serveis ambientals de l'Administració i m'encomanà justament d'organitzar la que s'anomenà Unitat d'Ecologia Aplicada.

Una de les primeres feines de la Unitat fou ocupar-se de la problemàtica dels incendis i de la problemàtica dels residus: eren els dos camps en què vam treballar més intensament. Diré, de passada, que després de dos anys d'estudiar el tema dels residus, vam proposar d'anar cap a un sistema de recollida selectiva i de minimització de la producció, però el nostre dictamen, que coincidia sensiblement amb la política més avançada que ara hom pretén d'aplicar, fou considerat un despropòsit, una insensatesa d'intel·lectuals mancats de sentit de la realitat (en certa manera, tenien raó: estava mancat de sentit d'«aquella realitat», de la impresentable realitat de l'Administració tardofranquista). I en matèria d'incendis forestals, passà si fa no fa: vam proposar una manera d'estructurar els serveis d'extinció i una política a mitjà i llarg termini de tractament de l'espai forestal que devia fer riure a més d'un d'aquells diputats tronats que aleshores imperaven.

Això no obstant, he de dir que, quant a la implantació dels serveis d'extinció, vam obtenir un èxit parcial, probablement perquè feia de més bon entendre que s'haguessin de comprar camions de bombers. Més tard, ja amb la Generalitat restaurada, em vaig integrar en una ponència que concebé l'actual servei, desenvolupat a partir del de la Diputació de Barcelona, que era l'únic de Catalunya, juntament amb el de l'Ajuntament de Barcelona, que es podia considerar aleshores regular i professional. Així que fins a començament dels anys vuitanta només hi havia dos cossos professionals de bombers a Catalunya: el cos de l'Ajuntament de Barcelona i el cos de la Diputació de Barcelona; a les províncies de Girona, de Lleida i de Tarragona no hi havia bombers pròpiament regulars i professionals. En el millor dels casos, alguns ajuntaments, com el de Valls, destinaven una petita part del seu pressupost a tenir un camió a punt: quan hi havia foc, «tocaven a sometent», i el fuster, el pintor o l'arquitecte deixaven la seva feina i anaven a agafar el camió. D'això fa quinze anys només, remarquem-ho.

En tot cas, fou a partir d'aquestes organitzacions de voluntaris o de professionals que s'organitzà el Servei d'Extinció d'Incendis i Salvaments de Catalunya. Un servei, tanmateix, decantat vers l'incendi urbà i industrial. Els aspectes relacionats amb l'incendi forestal, en

efecte, van ser tractats més o menys bé, però no tan bé com hauria calgut. L'estratègia i la logística davant de l'incendi forestal és completament diferent del cas de l'incendi urbà. Els camions són diferents, i la manera d'actuar també. En l'incendi forestal, el suport logístic i les comunicacions són bàsiques, més que cap altra cosa: al bosc no hi ha boques d'aigua, ni carrers asfaltats, ni telèfons a l'abast.

No ha estat fins fa molt poc temps que s'han creat les ADF (associacions de defensa forestal). Per què? Doncs perquè el 90 % dels incendis forestals es concentren en tres mesos. Si voleu tenir un cos de bombers proporcionat a aquesta necessitat, una de dues: o l'envieu de vacances de setembre a juny, o només el contracteu de juny a setembre. Amb el sistema funcionarial, això és impossible. No s'ha resolt aquest tema fins a l'any 1987, és a dir abans d'ahir. En tot cas, s'ha organitzat una estructura que funciona, això s'ha de dir. Però una estructura insuficient i no prou coordinada amb les altres que també participen en l'extinció dels incendis. El comandament dels bombers i de les ADF correspon al responsable dels serveis d'extinció, però els alcaldes de les poblacions concernides i les autoritats a nivell superior —i no parlem si l'exèrcit intervé— continuen conservant la jurisdicció sobre els seus homes, continuen tenint la seva estratègia personal i continuen tenint el seu sistema de comunicacions diferenciat, la qual cosa és simplement una calamitat.

El tema de les comunicacions i de la logística és capital. No hi ha res que s'assembli més a apagar foc que una operació militar. Tant important o més que els sistemes d'extinció és el punt de comandament, on hi ha d'haver algú que sàpiga on és, què vol fer, quins i on són els seus recursos, i com es mouen. A diferència del que passa en els incendis industrials o urbans, els incendis forestals poden durar dies i contínuament canvien de lloc. Un incendi industrial o un incendi urbà, al cap de tres o quatre hores, de deu com a màxim, està apagat; un incendi forestal pot durar, tres, quatre, cinc dies. Qui s'ocupa de la intendència? Qui retira i substitueix el personal cansat? Com es fan els relleus? Com s'estableixen les comunicacions? Als incendis urbans o industrials s'hi arriba tranquil·lament pel carrer i es connecta la mànega a la boca: això no passa mai en un incendi forestal. Un foc forestal pot començar a Berga a les dotze del migdia i ser a Gironella l'endemà al matí. L'incendi forestal es mou, s'hi accedeix amb dificultat, i l'aigua disponible és nul·la o ben escassa.

El nostre servei d'extinció d'incendis està bastant ben dotat de material i en conjunt està ben preparat, però resulta netament insuficient i depèn encara en un grau excessiu de sistemes molt espectaculars —i molt eficaços en segons quins casos, però en d'altres no pas tant—,

com són els sistemes aeris. En tot cas, una cosa molt important és detectar el foc de seguida que comença i acudir-hi com més aviat millor. Aquest punt és bàsic, perquè la dimensió d'un incendi és directament proporcional al temps que fa que s'ha declarat, de manera que no hi ha cap incendi forestal, per important que sigui, que al començament no s'hagués pogut apagar amb una galleda d'aigua. No n'hi ha cap que comenci amb una explosió colossal, tots comencen amb una espurna, i tots comencen cremant una mateta d'un pam cúbic, però al cap de dues hores aquest petit incendi pot tenir unes dimensions molt considerables. Per tant, localitzar-lo de pressa i anar-hi de seguida és importantíssim, i en aquest sentit és molt més important tenir una xarxa d'atac ben implantada a tot el país, que disposar de grans sistemes espectaculars que arribin al foc a misses dites.

Sigui com sigui, la feina que s'està fent actualment se centra a consolidar i a millorar aquest servei d'extinció. És una bona iniciativa, però em pregunto: es tindran prou en compte tots els petits grans aspectes lligats a la particular casuística del foc forestal, o bé vencerà la temptació de comprar un nou sistema manufacturat qui sap on però especialment espectacular? I en realitat, no en cal, d'espectacle, per a apagar el foc: cal, simplement, organització i una estratègia molt pròxima a la militar. Millor encara: organització i estratègia de gueriller. No hem de comprar tancs, hem de formar guerrillers, perquè la pròpia natura del foc i la configuració del nostre territori no ens permeten de plantejar-nos una batalla a camp obert a base de blindats com si fóssim al mig de les planúries d'Europa central, sinó una guerra de guerrilles en els espais trencats de la Catalunya central i meridional o a les muntanyes valencianes.

Està bé que es millorin els sistemes d'extinció, que es millori la comunicació, que no es repeteixi l'espantosa situació d'aquest estiu, quan els bombers no rebien les instruccions perquè la seva freqüència no era la deguda. Tot això és pot millorar i s'ha de millorar, però limitar el discurs a aquest tema és equivocar-se totalment. Si tot el que aconseguim fer d'aquí fins a la primavera que ve és millorar el nostre sistema d'extinció, haurem fet un petit pas positiu, del qual em congratularé, però no n'hi haurà hagut prou. Si hi ha uns quants dentistes més a Barcelona, però la gent continua mastegant xiclets amb sucre, de càries, en seguirem tenint la mateixa.

La lluita contra el foc potencial: les mesures profilàctiques

Calen mesures profilàctiques a curt i a mitjà termini i, sobretot, a llarg termini. Comencem per les de curt termini.

Primer hi ha la profilaxi de tipus territorial. Per exemple: com arribem als llocs on es produeix el foc? Si fem camins, tant serveixen per a anar apagar el foc com per a anar-lo a calar; vet aquí un problema que no es pot resoldre sense un procés sociològic de reconversió de les mentalitats. En segon lloc, hi ha el cas dels tan controvertits tallafocs. No hi ha cap tallafoc més ample i més ben mantingut que una carretera, però, com sap tothom, els focs les traspassen sistemàticament. Per tant, fer grans esforços per a obrir tallafoc només estaria justificat si les clenxes tinguessin una amplada suficient, és a dir entre setanta i cent metres, però això no és factible. Per contra, si mantinguéssim una estructura reticulada de l'espai, tal com abans, disposariem dels «tallafocs funcionals» que són totes les zones de conreu, és a dir tots els espais no ocupats per vegetació forestal. Estassar o tallar completament la vegetació per fer un tallafoc, però no dedicar l'espai buit a cap activitat, no és fer un tallafoc: és fer una via de penetració futura per al foc. Si ens limitem a fer una clenxa i a abandonar-la, l'única cosa que s'aconsegueix és que al cap de mig any tota la clenxa estigui plena, precisament i justament, de les plantes més propícies a la propagació del foc, amb la qual cosa haurem aconseguit els efectes diametralment oposats als perseguits.

Hi ha mesures de profilaxi territorial que són d'una altra natura: mesures de caràcter social. Hi crec d'una manera especialíssima. Ha quedat clarament demostrat que la immensa major part dels focs forestals tenen un origen antròpic i la majoria de les vegades es deuen, excepte casos de perversió o malvolença, a descuits o imprudències. És evident que una política seriosa que intenti revertir aquesta situació ha de donar els seus fruits. Quan parlo d'una política seriosa estic parlant d'una política tan seriosa com la que qualsevol empresari es planteja a l'hora de promocionar el seu producte. Quan parlem de campanyes i se'n posa en dubte l'eficàcia, sempre em ve a la ment la mateixa reflexió: pensar que les campanyes ben concebudes no tenen èxit és negar l'eficàcia de la publicitat. Una campanya publicitària no és fer un anunci, ni tan sols fer un bon anunci: és concebre i implementar una estratègia de difusió d'aquest anunci talment plantejada que provoqui un canvi d'actitud en el consumidor. Emetre anuncis com aquell de «todos contra el fuego» és confondre una campanya amb la creació d'un eslògan (dolent, a més). En el nostre país, mai no s'ha engegat un procés seriós de comunicació conduent al canvi d'actitud respecte al foc forestal. S'han fet molts anuncis, això sí, però mai no han obeït a una campanya d'autèntica educació ambiental. Amb anuncis no es venen autos; amb campanyes publicitàries, sí.

Encara en aquest terreny de la profilaxi hi ha altres qüestions importants. Per exemple, l'abolició dels punts generadors de foc. Aquesta és

una qüestió sobre la qual cal posar un èmfasi especialíssim, perquè tenen noms i cognoms les persones o les institucions que han generat una part considerable dels focs patits a Catalunya aquest estiu passat i no em sembla tolerable que passem de puntetes sobre aquest fet. Em refereixo a alguns fumejants abocadors d'escombraries municipals i a les línies de baixa i mitjana tensió mal mantingudes. Políticament costa abordar aquest tema. Resulta més senzill aprovar un pressupost per a adquirir mitja dotzena més d'autobombes. Però cal fer-ho. Ni els ajuntaments, ni les companyies elèctriques no són intocables, i segons dades de la mateixa Generalitat de Catalunya, uns i altres són els responsables de l'11 % del total dels incendis haguts i del 39 % de la superfície cremada.

L'atenuació de la inflamabilitat del territori

Un tercer aspecte a considerar és la gran assignatura pendent en aquest tema: la reconversió de l'espai forestal. Amb això tornàriem al començament de l'exposició. Hem de recordar que durant sis o set segles, potser fins i tot vuit o nou segles, hem configurat un territori d'una determinada manera i per a uns determinats usos, i hem de recordar que en els últims cinquanta anys, com a conseqüència d'una sèrie de fenòmens socials, hem decidit o ens hem vist impel·lits a canviar completament aquests usos. Això té uns costos i exigeix prendre un determinat tipus de mesures, i aquí és on tenim el problema profund i de fons pendent de solució. No podem continuar deixant milers d'hectàrees de bosc secundari, fonamentalment pinedes configurades al llarg de segles per a la producció de llenya, abandonades a la seva sort i sorprendre'ns que produeixin llenya. Naturalment, dissenyar un programa per a rebaixar aquestes càrregues de combustible tindria un cost. Però, que no el té no haver-lo dissenyat?

Hi ha una diferència molt gran entre un comptable i un economista. A partir del moment en què l'economia es confon amb la comptabilitat les empreses estan perdudes, perquè hi ha una gran quantitat de valors mercantils que no formen part de les columnes del crèdit i del debit. Un balanç no és un compte d'explotació. Hom va inventar el concepte d'«amortització» perquè els béns es deterioren i en algun moment cal substituir-los. Us imagineu un balanç en què no hi hagués amortitzacions de béns d'equip, posem per cas? No tenim encara un sistema econòmic capacitat per a fer amortitzacions ambientals. No ho sabem fer perquè l'economia preindustrial ho feia innecessari. Els béns naturals utilitzats eren uns béns sotmesos a una renovació natural tal que en realitat funcionaven mitjançant una mena de bucle paral·lel a l'activitat econòmica que permetia ignorar-

los, no perquè no existissin, sinó simplement perquè funcionaven sols. Però actualment ens hem apropiat de la major part d'aquests béns i els hem inserit en el sistema econòmic, però hem comès errors importants en les nostres avaluacions, un dels quals és ometre les amortitzacions ambientals. És per això que podem assignar 38.000 milions de pessetes a la reconversió de SEAT i tan pocs recursos a la reconversió forestal. En termes ambientals, dominem la comptabilitat, però no pas l'economia.

Les alteracions en el règim hídric, que figuren ja com un clàssic a l'hora d'avaluar els problemes relacionats amb la desforestació, estan experimentant ara ja unes puntes i unes davallades extraordinàriament inquietants i extremament preocupants. És cert que aquesta tardor hem tingut xafegades particularment intenses, però també és cert que la repercussió d'aquestes xafegades en el comportament dels rius de règim mediterrani hauria estat significativament més baixa si les 76.000 hectàrees cremades no ens haguessin privat d'un bosc regulador, d'un bosc que hauria laminat els fluxos d'aigua sobtadament caiguda. Com es calcula això? La primera cosa que s'ha de saber abans de saber una cosa és saber que no se sap. Doncs aquest és el cas: no ho sabem. És a dir, que hem de mirar de saber-ho. Hem de crear sistemes de valoració que encara ningú no ha posat a punt.

Algú pot dir: però això deu passar a tot arreu, i, per tant, com és que el problema és nostre? És que no passa a tot arreu: passa a l'àrea mediterrània, només. La península Ibèrica concentra la meitat de l'àmbit biogeogràfic mediterrani de tota la conca mediterrània, i els Països Catalans concentren la meitat d'aquesta meitat, és a dir que els Països Catalans som la «primera potència mundial en matèria de focs forestals». O la segona, tant se val. Tenim algun «competidor» il·lustre, com pot ser Califòrnia, però la seva situació socioecològica és totalment diferent, perquè no tenen darrere aquests set segles de transformació completa del territori en una fàbrica de carbó d'alzina o en una fàbrica de feixines de pi. I perquè, d'altra banda, tenen una població distribuïda sobre el territori d'una manera també totalment distinta. Per això hem de ser conscients que, amb els focs forestals, tenim un problema genuïnament nacional —pels que puguin ser aficionats a mirar-s'ho d'aquesta manera...— i que, per tant, hem de ser capaços de desenvolupar solucions genuïnament adequades a aquesta lamentable especificitat.

Ens calen una colla d'eines de gestió que són més de tipus jurídic i econòmic que no pas ecològic. Ho vull subratllar, precisament en la meva condició de biòleg, d'ecòleg si voleu. Després de treballar-hi durant molts anys, he arribat a la conclusió que encara que ignorem

moltes coses del funcionament dels sistemes, en sabem moltes, però on realment tenim buits majúsculs és justament en el domini socioeconòmic. És aquí on ens fallen realment les eines cognitives. Les eines cognitives i, especialment, les eines d'aplicació social i política. Quan un camió, amb una falsa maniobra, malmet un arbre, l'ajuntament o el propietari passa una factura valorant l'arbre d'acord amb la «norma Granada», que és un algoritme de valoració que té en compte l'espècie, l'edat, la singularitat de l'arbre, les despeses de reposició, el risc de fracàs en la substitució, etc. En surt una valoració sempre molt superior, és clar, al preu de la fusta de l'arbre o del nou plançó, fins a cinquanta vegades més. Però no tenim cap «norma Granada» del nostre espai forestal. Per això acabem valorant la Biblioteca de Catalunya a pes de paper. Siguem-ne conscients.

Per un pla nacional de reconversió agroforestal

Davant d'aquest conjunt de problemes, ens cal un «pla nacional de reconversió agroforestal». Un veritable pla a quinze o vint anys vista —cosa molt difícil de demanar a un polític— que marqui una estratègia d'ocupació territorial. Una estratègia genèrica, no pas una planificació estaliniana. Bé tenim una estratègia industrial o una estratègia turística, però no tenim una estratègia d'utilització de l'espai forestal i de l'ocupació del territori.

Aquesta estratègia, entre d'altres qüestions, hauria de proposar-se, en primer lloc, el manteniment de la població rural que vulgui romandre al seu hàbitat de sempre. Actualment, molta de la població pagesa emigra no pas perquè vol, sinó perquè no li queda més remei. Per això caldria un pla de fixació de la població rural: seria un acte de respecte i una manera de conservar tot el seu capital de coneixements sobre el territori. Aquest és un aspecte molt important. La primera cosa que feu quan aneu a un lloc que no coneixeu és demanar un guia, algú que conegui el territori. La gent que coneix el territori i hi viu està desapareixent. Cal aturar aquest procés, ja avançadíssim, d'altra banda, de despoblació.

Aturar-lo, també, establint condicions fiscals i financeres adequades a la propietat forestal. Els propietaris forestals, potser com una mena de revenja subconscient contra una aristocràcia obsoleta i perduda en la prehistòria preburgesa, solen ser mal considerats. No diré que no siguin hereus d'una tradició que explica l'animadversió, però en termes objectius, actualment no tenim per què veure la propietat territorial amb uns ulls diferents dels ulls amb què veiem la propietat industrial. Cada vegada que es fa una transferència d'una propie-

tat forestal, posem per cas, cal pagar l'expectativa de producció fustanera d'una colla d'anys per endavant, la qual cosa equival a fer-li pagar a un industrial que decideix vendre's la fàbrica impostos sobre els guanys que deixarà de tenir en els propers decennis. Cal un pla de reconversió forestal que valori els intangibles, que sigui capaç de diferenciar el preu del paper dels llibres del segle XVIII de la Biblioteca de Catalunya del valor de la matèria primera de què és fet. Un pla de reconversió forestal que consideri també les explotacions econòmiques alternatives, des de les llenyes amb els nous usos que comencen de tenir, fins als altres productes forestals no fustaners, començant pels bolets o els pinyons. Un pla de reconversió forestal que sigui una eina de gestió socioeconòmica, no únicament un instrument tecnocràtic d'ordenació silvícola.

Els francesos han començat a fer coses molt interessants en aquest sentit. Valoren i paguen com a producte de qualitat, tant un producte industrial molt ben elaborat, com un producte artesà molt ben garantit. Amb els productes forestals podria passar exactament igual. Si valoréssim d'una manera especial un pa fet amb llenya, la llenya tindria un preu proporcional al cost suplementari que també tindrà aquest pa. Aquesta mena de coses que en una primera formulació sobten una mica, i fins i tot semblen marginals, quan realment s'escandallen bé ofereixen resultats considerables. D'aquesta manera, el bosc adquiriria un valor afegit superior al que ara té, amb la qual cosa el tractament que podria rebre seria diferent, aniria perdent gradualment el caràcter de marginalitat. Tot això, és clar, a més de la racionalització de la productivitat convencional.

Cal trobar una sortida al més viable possible per al territori que realment tenim. No podem adoptar la posició clàssica dels ajuntaments que s'avenen a gastar centenars de milions construint una incineradora, però que no accepten la recuperació i el reciclatge, perquè «després de la feineda, encara hi perdrem diners». És a dir, gestionar, recuperar i pagar deu és pitjor que desemborsar mil i a sobre embrutar, però treure's —aparentment— una responsabilitat del damunt. No es tracta d'imaginar un país per a *boy scouts*: es tracta de fer suportable l'economia forestal del país que ja tenim. No estic demanant un pla de reconversió ingenu, ni un pla de reconversió màgic gràcies al qual els nostres pobres boscos mediterranis donin grans guanys: estic tractant d'aconseguir que donin poques pèrdues, que el país no esdevingui una teia, que no hàgim de mantenir un cos de bombers com el que ara hem de mantenir. Perquè, fins i tot anant a comptes d'explotació immediats: quant costa mantenir el cos de bombers que tenim? Aquests costos mai no s'imputen a les pèrdues ocasionades pel foc.

Necessitem un pla nacional de reconversió forestal que, també, explori i apliqui les noves tecnologies d'abastament enèrgic per als nuclis més aïllats. La gran majoria dels nuclis aïllats estan assortits d'energia mitjançant línies de baixa, línies instal·lades per les companyies elèctriques perquè la llei els obliga a donar aquest servei, potser no prou rendible: el manteniment d'aquestes línies és sovint deficient. Hi ha centenars de quilòmetres de línies de baixa i de mitjana tensió que travessen l'espai forestal català fins a aquella casa de pagès, fins a aquell petit nucli rural d'allà. Línies no prou ben mantingudes que, a més, es veuen sotmeses a demandes especialment altes precisament durant els mesos de juny, juliol i agost: a l'increment de la potència dels punts lluminosos (les bombetes de 40 W han estat substituïdes per les de 60 o 100 W) se suma la instal·lació de televisors i equips de so, de sistemes de refrigeració, etc., inexistents pocs anys enrere en el medi rural. El fet que aquestes línies llencin guspises, el fet que els transformadors es cremin, és, lamentablement, una realitat comprovada. Amb l'actual marginalitat de l'espai forestal i de la reduïda població associada, qui farà inversions per a millorar aquestes línies? Però caldria fer-les. O bé explorar solucions alternatives. Molts nuclis rurals pirinencs ja funcionen amb plaques fotovoltaïques, el rendiment de les quals és petit però suficient, i en tot cas té l'avantatge de l'autonomia. Un pla nacional de reconversió agroforestal que impulsi línies de recerca aplicada en aquest camp seria molt oportú.

La recerca, per cert, no hauria de limitar-se a aquesta mena de dominis. En el de la productivitat i idoneïtat de les espècies forestals i de les seves varietats hi ha també molt a fer. En efecte, la productivitat de les nostres espècies forestals és probablement molt més baixa del que podria ser. Malgrat limitacions objectives lligades als nostres condicionaments climàtics i edàfics, podríem tenir boscos més productius que donessin una rendibilitat més gran i, doncs, que fessin del nostre espai forestal un àmbit menys marginal. Això també estaria lligat a aquest procés que anomeno *pla de reconversió forestal*.

En definitiva, i ja per acabar, voldria recapitular algunes idees. Primera, que som una de les primeres «potències mundials» en matèria de foc forestal. Segona, que per raons històriques i de canvi recent d'ús, tenim una estructura territorial propícia a cremar-se pels quatre costats. I tercera que els esforços que hem fet en aquets darrers anys, i se n'han fet molts, s'ha adreçat quasi exclusivament a la lluita contra el foc, però no gaire a la prevenció de les seves causes immediates i no gens a la reconversió de l'espai agroforestal. Si no basem la nostra estratègia de futur en la reversió d'aquesta situació, en el millor dels casos no passarem d'excel·lir en la teràpia d'emergència, perquè sempre tindrem el territori malalt.

Tenim el deure civil de denunciar amb fermesa i esperit constructiu aquesta situació. Les aquiescències llagoteres ens farien més que còmplices: ens farien responsables, car els qui decideixen es basen en els criteris dels qui coneixen. S'hi basen, o si més no s'hi han de poder basar. Aquesta és la responsabilitat de l'Acadèmia: identificar correctament etiologies, fer diagnòstics encertats, proposar teràpies oportunes. La decisió, bona o dolenta, serà de la comunitat. Però ha de saber a què atènyer-se. Silenciar la malaltia no guareix el malalt. Estalviar-li el disgust, encara menys.

Ramon Folch
Membre numerari de la Secció de Ciències Biològiques

PARLAMENTS DEL PRESIDENT DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

PRESENTACIÓ DEL LLIBRE CIÈNCIA I TÈCNICA ALS PAÏSOS CATALANS: UNA APROXIMACIÓ BIOGRÀFICA, DE LA FUNDACIÓ CATALANA PER A LA RECERCA

El dia 9 de maig de 1995 es presentà al Palau de la Generalitat de Catalunya el llibre *Ciència i tècnica als Països Catalans: Una aproximació biogràfica*, editat per la Fundació Catalana per a la Recerca.

L'Illm. Sr. Emili Giralt, president de l'Institut d'Estudis Catalans, pronuncià, en presència del M. Hble. Sr. Jordi Pujol, president de la Generalitat de Catalunya; l'Hble. Sr. Macià Alavedra, conseller d'Economia i Finances de la Generalitat de Catalunya i president del Patronat de la Fundació Catalana per a la Recerca, i el Sr. Josep A. Plana, director de la Fundació Catalana per a la Recerca, el parlament que reproduïm a continuació.

Devia ser a la tardor del 1993 que, en una conversa amb el Sr. Plana i Castellví sobre una possible col·laboració entre la Fundació Catalana per a la Recerca —de la qual porta la direcció—, sorgí el tema d'un estudi sobre història de la ciència a Catalunya. El tema era escaient respecte dels objectius de la Fundació i escaient i oportú de cara a l'Institut, que des de poc temps abans comptava entre les seves filials amb la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica. Malgrat haver estat creada recentment, la Societat s'estava mostrant molt activa, amb ganes d'acomplir projectes ambiciosos i amb disponibilitat per a emprendre un treball col·lectiu gràcies a la qualificació dels seus socis i a la dedicació dels seus dirigents, en particular els senyors Josep M. Camarasa i Antoni Roca.

Acceptada, en principi, la proposta de col·laboració, els dos esmentats senyors reberen de les dues institucions —l'Institut i la

Fundació— l'encàrrec de planificar el contingut de l'obra —l'obra que presentem— així com d'assumir-ne la direcció i la coordinació. El projecte, centrat en una col·lecció de biografies de científics, va anar endavant al ritme previst, fins a arribar al moment actual, que la modèstia no ens pot impedir de qualificar de solemne.

La meva participació en aquest acte no té altre motiu que haver servit de nexa entre ambdues institucions, una de les quals —la que executà allò que prèviament havia estat planificat— és una societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans, Institut que m'honro a presidir.

Quan hom fa la presentació d'un llibre és habitual parlar de l'autor i del contingut de l'obra presentada. És el que ara, breument, intentaré de fer. La cinquantena de biografies que integren aquests dos volums han estat redactades per trenta-set autors, que participen de les següents característiques:

— En primer lloc, tots són científics o tècnics professionals que no ignoren l'ofici d'historiador, i coneixen perfectament la significació i la problemàtica de la història que han escrit.

— En segon lloc, els autors han estat escollits en funció de llur especialitat, sense cap discriminació geogràfica; procedeixen, doncs, de totes les universitats catalanes —de Perpinyà a Alacant—, així com d'alguna d'espanyola i d'una dels Estats Units.

— En tercer lloc, gairebé tots ells són membres de la Societat Catalana d'Història de la Ciència i la Tècnica, protagonisme corporatiu, doncs, que m'és molt plaent de remarcar.

La cinquantena de biografies projectades —reduïdes finalment a quaranta-cinc per dificultats sorgides a l'hora de documentar-les— foren seleccionades d'acord amb quatre criteris:

— Pel primer criteri, d'ordre cronològic, la sèrie queda circumscrita a científics i tècnics actius d'ençà de 1850, i actualment difunts.

— Un segon criteri selectiu ha estat el de la «catalanitat», entesa d'una manera molt àmplia, que ha permès d'incloure persones no nascudes en terres de parla catalana, però actuants professionalment dins aquest àmbit geogràfic, com, per exemple, Odón de Buen o l'arxiduc d'Àustria Lluís Salvador d'Habsburg.

— Un tercer criteri selectiu es referia a les ciències i tècniques que calia incloure; en aquest punt hom optà per les ciències físicoma-

temàtiques, la química, la història natural, les anomenades ciències de la vida i les tècniques corresponents a cadascuna d'elles, excloses les tècniques mèdiques, que ja compten amb força estudis i agrupen un col·lectiu —els metges— excessivament nombrós per a un treball com el d'aquest llibre.

— Finalment, el quart criteri selectiu és d'índole historiogràfica; han estat triats uns professionals l'activitat dels quals podia representar una època, una disciplina científica o una institució; d'aquesta manera, la necessària restricció en el nombre de personatges biografiats no impediria de considerar un panorama més ampli, i el recull podria esdevenir una bona aproximació al conjunt de l'activitat científica i tecnològica catalana.

De cada biografiat, han estat posats en relleu el seu entorn personal, familiar i social; la formació científica o tècnica rebuda; l'eventual adscripció a una escola; la relació amb les institucions acadèmiques del seu temps, i les aportacions fetes a la ciència, així com les accions realitzades per tal d'incorporar a la societat les idees i les tècniques del món coetani.

Cap científic o tècnic no ha estat exclòs per raons ideològiques o d'escola, com ho demostra la presència entre els biografiats —per a donar-ne dos exemples prou significatius— d'evolucionistes i antievolucionistes, d'agnòstics i de declaradament creients.

Per tot el que he dit, ja es veu que les biografies no tenen caràcter apologetic ni responen a un tractament hagiogràfic. La col·lecció de biografies no pretén de presentar els biografiats com a models de res. Són els que són, i prou. No obstant això, jo em permetria destacar dos casos que tant en l'ordre científic com en l'humà constitueixen dos casos de «vides exemplars». Em refereixo a Narcís Monturiol, que no tenia estudis acadèmics, i fou l'inventor de l'*Ictineu*, el vaixell submarí. L'altre cas —més pròxim al nostre temps— el dona Ferran Sunyer i Balaguer, discapacitat físic, amb enormes dificultats de comunicació, que fou un matemàtic de renom internacional.

Per acabar, voldria afegir quelcom sobre unes característiques que em semblen molt comunes entre els biografiats:

— En primer lloc, les dificultats a l'hora de millorar, ampliar o perfeccionar la formació rebuda en els centres docents del país.

— Segonament, l'absència entre els biografiats del que n'hem dit un «català universal», com en d'altres camps ho poden ser Gaudí, Pau

Casals o Miró. Els nostres biografiats són homes situats a la «perifèria científica» (no en el rovell de l'ou), però són persones del «dia a dia» en la feina d'adequar o de mantenir (o d'*intentar*, ai las!, adequar i mantenir) el nivell científic del país al nivell dels temps moderns.

— Terçament, les biografies reflecteixen la situació del país en cadascun dels diversos moments. Com sempre, existeix un gran paral·lelisme entre la història general dels Països Catalans i les vicissituds històriques dels nostres intel·lectuals. Aquí només voldria destacar com és de visible l'impacte de la darrera guerra civil en la trajectòria vital dels biografiats més pròxims a nosaltres. L'exili fou la nota comuna a molts intel·lectuals catalans actius durant els anys trenta. Cal remarcar, però, que aquest exili no implicà una frenada definitiva en llur impuls creador. Homes com August Pi i Sunyer o Duran i Reynals saberen continuar a l'exili llur feina creativa, i no només per haver-se de guanyar la vida. A alguns altres, entre els que romangueren al país, els vencedors de la guerra els privaren de recursos i de mitjans per a poder continuar llur tasca, com és el cas de Fontserè, de Font i Quer...

I, per acabar, senyores i senyors, una darrera reflexió. Com sol passar en la recerca científica —i també en la històrica, que és objecte i matèria d'aquest llibre—, cada nova conquesta comporta nous problemes, nous plantejaments i nous incentius per a continuar la recerca. Tinc la seguretat que això també passarà en l'obra que avui presentem, i que el pas següent —el pas de superació dels resultats assolits avui— serà aviat possible si, com espero, continua la col·laboració entre la Fundació Catalana per a la Recerca i l'Institut d'Estudis Catalans.

Emili Giralt
President de l'Institut d'Estudis Catalans

PRESSUPOSTOS

RESUM D'INGRESSOS
 DE L'1.1.1994 AL 31.12.1994

		<i>De lliure disposició</i>		<i>De disposició afectada</i>
1. <i>Ingressos institucionals</i>			414.508.426	115.764.605
1.1. Generalitat de Catalunya		389.202.176		85.851.836
— Comissionat per a Universitats i Recerca	375.000.000		40.066.143	
— TERMCAT	13.902.176			
— CIRIT (per a Centres)				
— Departament de Justícia	300.000			
— Departament de Cultura			35.900.000	
— Departament d'Indústria			3.491.192	
— Departament de Medi Ambient			444.501	
— Departament de Política Territorial			1.950.000	
— COPEC			4.000.000	
1.2. Ministeri d'Educació i Ciència		25.306.250		25.800.000
— Despeses diverses	20.000.000		24.500.000	
— Infraestructura	4.400.000		1.300.000	
— INEM	906.250			
1.3. Diputació de Barcelona				1.700.000
1.4. Unió Europea				2.412.769

2. <i>Ingressos propis</i>	21.779.977	28.457.117
2.1. Institucions privades		4.281.100
2.2. Venda de llibres	3.654.905	1.759.340
2.3. Ingressos diversos	9.690.214	22.416.677
2.4. Drets d'autor Mercè Rodoreda	8.434.858	
3. <i>Pendents de recepció</i>	18.650.000	77.500.000
3.1. Comissionat per a Universitats i Recerca (DN, DCC, CRM i Simposi)		77.500.000
3.2. Departament de Justícia	300.000	
3.3. Diputació de Barcelona	10.000.000	
3.4. Institut d'Estudis Ilerdencs	300.000	
3.5. TERMCAT	8.050.000	
Total d'ingressos	454.938.403	221.721.722

LIQUIDACIÓ DE DESPESES
 DE L'1.1.1994 AL 31.12.1994

	<i>De lliure disposició</i>	<i>De disposició afectada</i>
1. <i>Consell Permanent</i>	17.984.381	33.105.599
1.1. Relacions i convenis internacionals	7.302.795	33.105.599
1.2. Desplaçaments i congressos	3.631.585	
1.3. Cartell de premis	7.050.001	
2. <i>Administració general</i>	154.901.829	
2.1. Remuneracions del personal	78.097.273	
2.2. Despeses de béns corrents i de serveis	76.804.556	
3. <i>Serveis comuns</i>	94.697.669	
3.1. Departament de Publicacions	18.297.268	
3.2. Centre d'Estudis i Desenvolupaments Informàtics	66.642.328	
3.3. Servei de Correcció	7.272.857	
3.4. Correcció del <i>Diccionari de la llengua catalana</i>	2.485.216	
4. <i>Programes de l'IEC</i>	13.982.620	42.536.001
4.1. Art Romànic Català (ARCAT)	4.403.071	
4.2. Arxiu de Textos Catalans Antics (ATCA)	4.277.651	
4.3. Diccionari del Català Contemporani (DCC)		27.603.409
4.4. Catalunya Carolíngia	2.110.500	
4.5. La Recerca Científica i Tecnològica a Catalunya (RECITEC)	2.300.707	
4.6. Simposi Ciència, Tecnologia i Desenvolupaments Econòmics	890.691	7.500.000
4.7. Programa de Fonètica ESPRIT-ACCOR		7.432.592

5. <i>Centres de l'IEC</i>		94.793.990	92.464.291	
5.1. Oficines Lexicogràfiques	49.203.655		20.000.000	
5.2. Centre de Recerca Matemàtica			65.841.585	
5.3. Centre de Terminologia per a la Llengua Catalana (TERMCAT)	29.491.701		25.180	
5.4. Oficina d'Onomàstica	3.377.396		694.076	
5.5. Laboratori d'Estudis Geofísics Eduard Fontserè	4.194.622		3.439.370	
5.6. Laboratoris	8.526.616		2.464.080	
6. <i>Seccions de l'IEC</i>	37.300.041		5.181.270	
6.1. Secció Històrico-Arqueològica	11.529.760		1.113.782	
6.2. Secció de Ciències Biològiques	7.874.137			
6.3. Secció de Ciències i Tecnologia	7.012.717			
6.4. Secció Filològica	5.763.454		4.067.488	
6.5. Secció de Filosofia i Ciències Socials	5.119.973			
7. <i>Accions de suport a la recerca</i>	22.047.359		18.758.917	
7.1. Societats filials	17.915.064		16.520.720	
7.2. Desenvolupament de convenis	4.132.295		2.238.197	
8. <i>Inversions</i>		20.390.840		130.000.000
8.1. Inversions ordinàries	10.064.996			
8.2. Inversions extraordinàries	10.325.844			130.000.000
9. <i>Donació Fundació Mercè Rodoreda</i>	8.602.382	8.602.382		
10. <i>Dèficit 1993</i>	23.547.065	23.547.065	1.325.329	1.325.329
Total de despeses		488.248.176		323.371.407

PRESSUPOST D'INGRESSOS
PER A L'ANY 1995

	<i>De lliure disposició</i>		<i>De disposició afectada</i>	
			<i>Subvencions atorgades</i>	<i>Subvencions compromeses</i>
1. Ingressos institucionals				
1.1. Generalitat de Catalunya		400.300.000	10.000.000	70.000.000
— Comissionat per a Universitats i Recerca	400.000.000			
— CIRIT (per a Centres)			3.000.000	70.000.000
— Departament de Justícia	300.000			
— Departament de Cultura			2.500.000	
— COPEC			2.500.000	
— Departament de Política Territorial i Obres Públiques			2.000.000	
1.2. Ministeri d'Educació i Ciència		24.400.000		50.000.000
— Despeses diverses	20.000.000			50.000.000
— Infraestructura	4.400.000			
1.3. Diputació de Barcelona (Conveni 94)		10.000.000		
1.4. Unió Europea (Lab. de Fonètica i CRM)			10.300.000	
1.5. Institucions privades			2.500.000	

2. *Ingressos propis*

2.1. Venda de llibres

5.000.000

2.2. Ingressos diversos

5.100.000

Total d'ingressos per al 1995

439.700.000

27.900.000

120.000.000

PRESSUPOST DE DESPESES
PER A L'ANY 1995

	<i>De lliure disposició</i>	<i>De disposició afectada</i>
1. <i>Consell Permanent</i>	38.500.000	5.000.000
1.1. Relacions i convenis internacionals	1.500.000	
1.2. Desplaçaments i dietes	4.000.000	
1.3. Cartell de premis	8.000.000	2.500.000
1.4. Fundació Ausiàs March	25.000.000	
1.5. Llegat Pompeu Fabra		2.500.000
2. <i>Administració general</i>	148.807.430	
2.1. Remuneracions del personal	80.387.430	
2.2. Despeses d'immobles	35.420.000	
2.3. Despeses de béns corrents i de serveis	33.000.000	
3. <i>Serveis comuns</i>	106.737.278	
3.1. Departament de Publicacions	17.269.235	
3.2. Centre d'Estudis i Desenvolupaments Informàtics	76.051.438	
3.3. Servei de Correcció	13.416.605	
4. <i>Programes de l'IEC</i>	11.515.836	103.300.000
4.1. Art Romànic Català	4.685.836	
4.2. Arxiu de Textos Catalans Antics	4.830.000	
4.3. Diccionari del Català Contemporani		100.000.000
4.4. Catalunya Carolíngia	2.000.000	
4.5. Programa de Fonètica ESPRIT-ACCOR		3.300.000
5. <i>Centres de l'IEC</i>	22.440.710	31.500.000
5.1. Oficines Lexicogràfiques	15.659.586	
5.2. Centre de Recerca Matemàtica		27.000.000

5.3. Oficina d'Onomàstica	3.722.018			2.000.000
5.4. Laboratori d'Estudis Geofísics Eduard Fontserè	3.059.106		2.500.000	
6. <i>Seccions de l'IEC</i>		40.000.000		3.000.000
6.1. Secció Històrico-Arqueològica	8.000.000			
6.2. Secció de Ciències Biològiques	8.000.000			
6.3. Secció de Ciències i Tecnologia	8.000.000			
6.4. Secció Filològica	8.000.000		3.000.000	
6.5. Secció de Filosofia i Ciències Socials	8.000.000			
7. <i>Accions de suport a la recerca</i>		28.388.973		5.100.000
7.1. Societats filials	24.457.930		4.600.000	
7.2. Desenvolupament de convenis	3.931.043			
7.3. Altres accions de suport a la recerca			500.000	
8. <i>Inversions</i>		10.000.000		
8.1. Inversions ordinàries	10.000.000			
8.2. Inversions extraordinàries				
9. <i>Dèficit 1994</i>		33.309.773		
Total de despeses per al 1995		439.700.000		147.900.000

CONVENIS

Durant el curs 1994-1995, l'Institut d'Estudis Catalans ha establert els convenis i els acords de col·laboració amb les institucions i les entitats següents:

- Universitat Pompeu Fabra.

Objectiu: Acord marc de col·laboració.

- Universitat Pompeu Fabra.

Objectiu: Cooperació en el programa de formació de postgrau en lexicografia.

- Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Objectiu: Edició d'*Artur Martorell, l'home*.

- XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica.

Objectiu: Edició de les *Actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*.

- Institut d'Estudis Ilerdencs.

Objectiu: Edició de les *Actes de la I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova*.

- Institut Menorquí d'Estudis.

Objectiu: Edició de les *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Menorca*.

- Universitat de Barcelona.

Objectiu: Cessió de locals de la Universitat de Barcelona per a la instal·lació del Laboratori d'Estudis Geofísics Eduard Fontserè de l'Institut d'Estudis Catalans.

- Institut Menorquí d'Estudis.

Objectiu: Edició de les *I Trobades d'Història de la Ciència i de la Tècnica*.

- Autoritat Portuària de Tarragona.

Objectiu: Edició de *L'arc romà de Berà*.

- Barcelonesa d'Edicions.

Objectiu: Cessió d'un dipòsit de cent cinquanta exemplars d'anuaris de la Societat Catalana de Filosofia.

- Secretaría de Estado de Universidades e Investigación i Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica.

Objectiu: Finançament del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana i la Base de Dades Textual del Diccionari del Català Contemporani.

- Commission of the European Communities.

Objectiu: Preparatory Action for Linguistic Ressources Organisation for Language Engineering (PAROLE).

- Sietec Systemtechnik GMBH & Co. OHG.

Objectiu: Preparatory Action for Linguistic Ressources Organisation for Language Engineering (PAROLE).

- Université de Liège, Université de Birmingham, Consorzio Pisa Ricerche, Institut voor Nederlandse Lexicologie, Real Academia Española, Instituto épexergasias tou logou, Det Danske Sprog-og Litteraturselskab, Institiuid Teangeolaiochta Eireann, Institut für Deutsche Sprache.

Objectiu: Constitution Consortium PAROLE (Consortium européen pour les Ressources linguistiques écrites).

- Ajuntament de Manresa.

Objectiu: Assessorament tècnic per a l'elaboració d'un estudi detallat dels espais d'interès natural de la vall de la riera de Rajadell, a càrrec de la Institució Catalana d'Història Natural.

- Università degli Studi di Milano i The European Community.

Objectiu: Human Capital programme (Networks). Homotopy Theory and its application.

- Editorial Claret.

Objectiu: Autorització per a publicar dotze fotografies corresponents al Corpus Vitrearum Medii Aevi.

- Fundació Catalana de Gas.

Objectiu: Realització de l'Atles Lingüístic del Domini Català.

- Fundació Ausiàs March.

Objectiu: Foment i difusió de la llengua i la cultura catalanes al País Valencià.

- Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya.

Objectiu: Difusió de la història de Catalunya, i més concretament en la celebració del centenari del naixement de Ferran Soldevila.

- Institute for Condensed Matter Physics of the Academy of Science of Ukraine.

Objectiu: Mathematical methods of relativistic dynamic of particle system.

- Enciclopèdia Catalana, Edicions 62, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Editorial Moll i Editorial 3 i 4.

Objectiu: Edició del nou *Diccionari de la llengua catalana*.

- Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya.

Objectiu: Revisió i normalització de la toponímia pròpia de la senyalització de carreteres.

PREMIS I BORSSES D'ESTUDI

L'Institut d'Estudis Catalans concedí el dia 13 de març de 1995 els premis convocats en el *Cartell de premis* de l'any 1994. El resultat del concurs ha estat el següent:

Premi August Pi i Sunyer

Ponència: Mercè Durfort, Francesc González i Jordi Sans.

Atorgat a Josep Saura i Martí (de Barcelona) pel treball *Mapatge autoradiogràfic de les monoaminoxidases A i B a la rata i a l'home, en situacions fisiològiques i en processos neurodegeneratius*.

Premi Comte de Güell

Desert.

Premi Francesc Flos i Calcat

Ponència: Lluís Folch, Joan Triadú i Jordi Galí.

Atorgat a Joan Florensa i Parés (de Barcelona) pel treball *L'ensenyament a Catalunya durant el trienni liberal (1820-1823): el mètode dels escolapis*.

Premi Jaume Sarri

Ponència: Antoni Pladevall, Manuel Riu i Josep Massot.

Atorgat a Marcel Coromines i Balletbó (de Barcelona) pel treball *Els Pallarès a Solsona (1450-1855)*.

Premi Joan Givanel i Mas

Ponència: Josep M. Casasús, Miquel de Moragas i Jaume Guillamet.

Atorgat a Bartomeu Carrió i Trujillano (de Sant Jordi) pel treball *Prensa i nacionalisme a Mallorca entre 1900 i 1936*.

Premi Josep Carner

Desert.

Premi Josep R. Bataller

Ponència: Salvador Reguant, Oriol Riba i David Serrat.

Atorgat *ex aequo* a Xavier Martínez i Delclòs (de Vallirana) pel treball *Insectes hemimetàbols del cretaci inferior d'Espanya. Tafonomia i paleoautoecologia* i a Jaume Vergés i Masip (de Barcelona) pel treball *Estudi geològic del vessant del Pirineu oriental i central. Evolució cinemàtica en 3D*.

Premi Josep Teixidor i Batlle

Ponència: Josep Vaquer, Manuel Castellet i Sebastià Xambó.

Atorgat a Ferran Hurtado Díaz (de Barcelona) pel treball *Problemes geomètrics de visibilitat*.

Premi Leandre Cervera

Ponència: Josep Carreras, Màrius Foz i Ramon Bartrons.

Atorgat a Josefa Fernández Álvarez (de Barcelona) pel treball *Mecanismes d'agressió de la cèl·lula beta pancreàtica: reparació nuclear*.

Premi Martí i Julià

Ponència: Lluís Folch, Francesc González i Lluís García Sevilla.

Atorgat a Sònia Darbra i Marges (de Mataró) pel treball *Alteracions de l'eix tiroïdal: efectes conductuals i morfològics en la rata Wistar*.

Premi Menéndez Pelayo

Ponència: Manuel Mundó, Manuel Ribas i M. Àngels Anglada.

Atorgat a Marco Antonio Coronel Ramos (de València) pel treball *La traducción latina en verso de la obra completa de Ausiàs March realizada por Vicente Mariner (Tournon, 1633)*.

Premi Nicolau d'Olwer

Ponència: Albert Balcells, Josep Guitart i Xavier Barral.

Atorgat *ex aequo* a Josep M. Figueres i Artigas (de Sant Cugat) pel treball *El «Diari Català» plataforma d'exposició ideològica i d'activisme del catalanisme polític (1879-1881)*, a Lluís To Figueras (de Banyoles) pel treball *L'evolució de les estructures familiars a la Catalunya nord-oriental (s. X-XII)* i a Josep M. Palet i Martínez (de Barcelona) pel treball *Estudi territorial del pla de Barcelona: estructuració i evolució del territori entre època romana i altmedieval. Segles II-I aC - X-XI dC*.

Premi Prat de la Riba

Desert.

Premis Miquel Mas Molas

Premi Miquel Mas Molas a la Investigació Tècnica Tèxtil

Ponència: Muriel Casals, Glòria Jover, Carmen Alcover, Jordi Riba i Albert Barella.

Atorgat a Elena Cardoner (de Palau de Plegamans) pel treball *Confeccionabilitat de no-teixits*.

Premi Miquel Mas Molas al Disseny Tèxtil

Ponència: Muriel Casals, Glòria Jover, Carmen Alcover, Jordi Riba i Albert Barella.

Atorgat a Xavier Regàs Schmutzer (de Barcelona) pel treball *Afirmaciones y preguntas*.

Mencions honorífiques dels Premis Miquel Mas Molas atorgades a Carles López i Serrano pel treball *Ecology from trend to necessity* i a Francisco Bosser Vidal pel treball *Modificación del tren de estiraje de la continua convencional para fabricar hilo tipo siro. Comparación con el hilo convencional a dos cabos*.

Premis de projecció internacional

Premi Catalònia

Ponència: Albert Balcells, Josep Vigo, Manuel Ribas, Antoni M. Badia i Josep Perarnau.

Atorgat a Robert Brian Tate (de Nottingham) per la seva aportació al coneixement de l'humanisme català i per haver promogut les relacions entre els estudiosos catalans i britànics en l'àmbit de la història de la cultura.

Premi Ferran Sunyer i Balaguer

Desert.

Premi Internacional Ramon Llull

Ponència: Emili Giralt, Pere Verdaguer, Max Cahner, Josep Gifreu, Vicent Pitarch, Joan Miralles, Marc Taxonera, Aina Moll i Joan F. Mira.

Atorgat a Arthur Terry.

Premis per a estudiants

Premi de la Institució Catalana d'Estudis Agraris

Atorgat a Francesc Muñoz Gutiérrez pel treball *Valoració de projectes forestals. El moment òptim de tallada i les generacions futures.*

Accèssit atorgat a Glòria Domínguez i Torres i Laura Reñaga i Terradas pel treball *Aplicació de compost de diferents orígens, com a substrat per al cultiu en contenidor d'arbustos.*

Premi de la Institució Catalana d'Història Natural

Atorgat a Crisanto Gómez López pel treball *Estudi de les distàncies de dispersió per mirmecocòria i espècies de formigues dispersants.*

Accèssit atorgat a Jorge Molinero Huguet pel treball *Sedimentologia i tectostratigrafia del paleogen continental de la vora sud-oriental de la Conca de Barberà.*

Accèssit atorgat a Sergi Mujal i Juncà i Gabriel Sáez i Espases pel treball *El paisatge granític de l'Ardenya.*

Premi de la Societat Catalana de Biologia

Atorgat a Sílvia Mora i Fayos pel treball *Caracterització de l'acció d'insulina en oòcits de Xenopus que expressen transportadors de glucosa de tipus GLUT-1 i GLUT-4*.

Accèsit atorgat a Immaculada Martínez Vílchez pel treball *Exclusió del locus de la subunitat de la fosfodiesterasa de GMPC en famílies de la península Ibèrica afectades de retinitis pigmentosa recessiva*.

Premi de la Societat Catalana de Matemàtiques

Atorgat *ex aequo* a Juan Alonso Crespo Fernández pel treball *Unicitat homotòpica de recobridors 3-connexos de H-espais finits* i a José Luis Rodríguez Blancas pel treball *Torres de localitzacions associades a aplicacions contínues*.

Premi de la Societat Catalana de Química

Atorgat a Natàlia Reixach i Feixes pel treball *Estudi dels ecdisteroides presents a la falguera Polypodium vulgare*.

Premi de la Societat Catalana de Tecnologia

Atorgat *ex aequo* a Sergi Rodríguez Giménez pel treball *Tractament d'aigües residuals industrials amb llits verticals de canyís* i a Helena Montiel i Boadas pel treball *Accidents en la indústria química i en el transport de mercaderies perilloses a l'Estat espanyol (1970-1994). Anàlisi històrica i creació d'un banc de dades*.

Premi dels Amics de l'Art Romànic

Atorgat a Antoni Conejo i da Pena pel treball *Retaule de la Verge de l'Estrella. La introducció de l'italogoticisme a les terres de Tarragona i de Lleida*.

Premi Jordi Porta i Jué de la Societat Catalana de Física

Atorgat a Ruth Aguiar Colom pel treball *Propietats estructurals i elèc-*

triques de capes fines superconductores de $YBa_2Cu_3O_y$ dipositades per ablació amb làser sobre $LaAlO_3$.

Borses d'estudi

Borses d'estudi Generalitat de Catalunya

Ponència: Antoni Pladevall i Font (Institut d'Estudis Catalans), Joan A. Argente (Institut d'Estudis Catalans), Marta Gustà (Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya), August Bover (Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes) i Marc Taxonera (Fundació Congrés Cultura Catalana).

Atorgada a Sharon Feldam (d'Estats Units) per la proposta de treball «Estudis sobre el teatre català».

Atorgada a Harvey Joseph Hames (resident a Anglaterra) per la proposta de treball «Sobre un manuscrit de Ramon Llull».

Atorgada a Naïk Miret (de França) per la seva proposta de treball «Migracions internacionals i recomposició social de la riba nord del Mediterrani: el cas de Catalunya».

HOMENATGES

Amb motiu del cinquantenari de la mort de Jaume Massó i Torrents, l'Institut d'Estudis Catalans en col·laboració amb la Biblioteca de Catalunya celebrà un acte d'homenatge el dia 17 d'octubre. Hi intervingueren, sota la presidència de l'Il·lm. Sr. Emili Giralt, president de l'Institut, el Sr. Jordi Castellanos, catedràtic de Literatura Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona, i el Sr. Manuel Jorba, director de la Biblioteca de Catalunya.

Els textos de les intervencions són reproduïts a continuació.

I

Massó i Torrents: El combat per la cultura

Pompeu Fabra, en l'entrevista que li va fer Tomàs Garcés a la *Revista de Catalunya*, el 1926, es referia a Jaume Massó i Torrents com «el meu millor amic [...], company d'excursions i de polèmica [...], que tenia idees tan clares sobre el que calia fer, que tots els seus llibres els concebia formant part de vastes sèries. Era un home de molts projectes. No n'ha realitzat gaires, però la vocació que el va portar a l'Institut s'ha descabdellat en un treball formidable que val per tots els projectes. Massó i Torrents, neguitós, febrós d'ambicions nobilíssimes, és una formidable estampa d'intel·lectual renaixentista».

Fabra coneixia bé Massó i Torrents i si afirmava que no havia arribat a realitzar gaires projectes dels que havia concebut, cal pensar que en devia haver concebut molts. Perquè sorprèn, de veritat, si se segueix la trajectòria biogràfica de Massó, la quantitat d'iniciatives que va arribar a portar a terme i, alhora, la qualitat i la importància que moltes d'aquestes iniciatives han tingut per a la cultura catalana moderna. Quan descobrim que un quadern escolar, darrere els problemes de matemàtiques, conté la declaració de principis amb què comença la revista *L'Avenç* i sabem avui quina repercussió va arribar a tenir, poc després, aquesta revisteta d'estudiants, no podem sinó convèncer-nos de l'encert de la visió cultural d'aquell noi, dotat d'aquell sisè sentit capaç de sintonitzar amb les profundes necessitats culturals i de respondre-hi humilment i amb eficàcia.

Potser el gran mèrit de Massó i Torrents no sigui altre que aquesta visió precisa de la dimensió pública de la seva activitat cultural, combatent amb les idees (creant revistes, editorials o alienant-se i defensant els grups més innovadors) o amb els treballs erudits. Hi havia, en aquest punt, alguna cosa d'intel·lectual «renaixentista», com diu Fabra en un sentit que em permeto historitzar (i, potser, traïr el que li donava originalment Fabra): Massó va ser fill de la Renaixença, d'una Renaixença que havia arribat ja a la maduresa i que l'obligava, a ell, a posar les bases per a la seva superació. En els seus escrits dels primers vuitanta —publicats al *Diari Català* i a *L'Avenç* o inèdits, com el poema «Lo triomf del Progrés» o el monòleg «Enrich de Villena»—, mostra la seva situació en una cruïlla cultural, com a punt de confluència de la tradició romàntica amb els aires nous —polítics i literaris— que acaba de descobrir en el cercle de Valentí Almirall. Hi ha, en aquests escrits, un rerefons pròxim al Víctor Balaguer que canta el progrés o reelabora en clau patriòtica el llegendari català, però s'hi mostra també una actitud programàtica i reformista que mira cap a la modernitat. Això ens explica que aquella revisteta d'estudiants que era *L'Avenç* assumís l'herència almiralliana i que ho fes amb èxit incorporant, al costat de la dels joves promotors, la signatura del mateix Almirall i les de Conrad Roure, Emili Guanyavents, Eudald Canibell o Apel·les Mestres. És així com naixia un moviment renovador: Massó havia posat els fonaments que l'havien de fer possible. I va saber trobar també, ben aviat, una persona clau, el seu amic Ramon D. Perés, d'una formació més sòlida que la seva, que va acabar de perfilar i donar sentit als objectius perseguits.

Si analitzem el Modernisme com un esforç per substituir les estructures culturals de la Renaixença per unes altres d'equiparables amb les europees del moment (de submissió, bàsicament, a la llei del mercat, amb tot el joc de valors que hi juguen, els uns industrialistes, al-

tres aparentment antiindustrials), hem de reconèixer que la figura de Massó i Torrents no ens dóna els aspectes de confrontació institucional, sinó, sobretot (encara que no exclusivament), els de continuïtat i, sense entrar-hi en contradicció, els de renovació. Observem, si no, un dels aspectes de la seva activitat que millor el caracteritzen: la literatura d'excursions. Massó s'hi va dedicar de ple. Es va fer membre de l'Associació d'Excursions Catalana (més progressista, cosmopolita i científicista que l'antiga Associació Catalanista d'Excursions Científiques, digui el que digui el nom) i, en mots de Pau Vila, del 1932, «sentí l'enciclopedisme de l'excursionisme matiner, i el sentia no per un afany egoista, de fruïció personal, sinó per escampar arreu les pròpies observacions, el coneixement personal de la terra. Fruit primerenc d'aquests anhels» —continua Pau Vila— «fou el seu llibret *Catalunya per sos rius. Lo Fresser*, que ha esdevingut avui una raresa bibliogràfica, petita guia d'aquell affluent del Ter, en la qual el lector podia trobar descripcions geogràfiques, històriques, indicacions arqueològiques, costums, cançons, llegendes, etc.».¹ El mateix Massó reclama, en aquest punt, el mestratge del patriarca de la Renaixença, Marià Aguiló: «Ah! No hi ha dubte que l'Aguiló va ser el nostre mestre, el primer excursionista a la manera nostra, i que també sentia, al moment d'anotar cada observació, el foc sagrat de l'amor patri».²

Però lluny de les actituds nostàlgiques, les ruïnes no són només, per a ell, restes d'un passat esplendorós sinó les mostres de la destrucció necessària perquè el futur s'obri camí; amb una certa innocència de progressista neòfit, després de descriure la riquesa del monestir de Poblet, afirma: «Amb tanta magnificència, tant luxe i ostentació, impròpia d'aquell lloc, devia arribar-hi lo just càstig. En efecte, lo dia en què afortunadament s'obriren en Espanya les portes a les modernes ideies, foren vandàlicament convertits en runes los monestirs de Catalunya i, entre ells, lo de Poblet».³ També en aquest punt, doncs, Massó es troba en una cruïlla ideològica i institucional. Hi pren partit: *L'Avenç* d'aquests primers anys és ple de notes arqueològiques, geogràfiques, artístiques o folklòriques que responen a aquesta mena de literatura, però la nostàlgia és temperada per dues intervencions significatives: l'exigència expressada per Canibell perquè es realitzi d'una vegada la unió de les dues associacions excursionistes i la publicació de «Quatre paraulas sobre monuments y records d'épocas

1. «Diada de Sant Jordi. Festa Patronal i de la Medalla d'Or», *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya* (1932), p. 134-148.

2. MASSÓ I TORRENTS, Jaume. «En Marian Aguiló y Fuster», *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya*, VII, núm. 29 (juny...), p. 177-181.

3. Així acaba «Lo monestir de Poblet», *L'Avens*, I, núm. 4 (18 setembre 1881), p. 13-14.

passades», de Valentí Almirall.⁴ La plataforma, la revista on s'expressen aquestes opinions, era *L'Avenç*.

No sé resistir-me a utilitzar la imatge de pal de paller per a descriure la figura de Massó: amb prou feines el veiem, però és al centre i, al seu voltant, van naixent iniciatives, que el deixen en un segon pla, però que sense ell no existirien. Anem sumant l'aparició, primer, de Ramon D. Perés, que acaba dirigint *L'Avenç* i portant-hi Joan Sardà, Josep Yxart i Narcís Oller, en un pas importantíssim per a precisar els ideals de modernitat i cosmopolitisme de la cultura catalana i, doncs, per a la creació posterior del Modernisme. Continuem: el 1890, reapareguda la revista l'any anterior, coneix Joaquim Casas-Carbó i, amb ell, crea la tipografia i llibreria que es convertirà ben aviat en el nucli editorial més important de l'època. Alhora, dóna suport, des de les pàgines de la revista, des de l'editorial i com a conferenciant al Centre Excursionista de Catalunya, a la campanya de reforma lingüística que dirigeixen Pompeu Fabra i Casas-Carbó, punt de partida de la normalització de la llengua per part de l'Institut uns anys més tard. I troba, en Alexandre Cortada, Raimon Casellas i, a partir del 1892, en Jaume Brossa, els personatges que porten a terme el programa renovador des de les plataformes que ell els ha proporcionat. És justament l'herència almiralliana la que fa possible aquesta col·laboració —que Marfany ha analitzat— entre un home com Massó, «d'instints bàsicament conservadors», apassionat per l'excursionisme i l'antiga literatura catalana, i un radical com Brossa. Quan l'aliança es trenca —amb la consegüent desaparició de la revista—, Massó concentra les seves activitats en l'esforç per unir catalanisme i modernisme com a punt de partida per a la regeneració col·lectiva: ha trencat amb el radicalisme ideològic anarquitzant de Brossa, però l'esquerranisme és inequívoc, tant que els empresonats de Montjuïc el trien a ell com un mitjà per a fer arribar un manifest col·lectiu de denúncia a l'opinió pública. Per això, també, es manté distant de l'evasionisme esteticista de Rusiñol. Ho demostra la seva obra literària (de la qual parlaré més endavant) i ho demostra també la seva participació activa en la represa de la combativitat modernista que representa la Festa de Sitges, com a autor del llibret de *La fada*, l'òpera d'Enric Morera que s'hi va estrenar. L'any següent, edita la revista *Catalònia* i, d'acord amb l'orientació vitalista/naturista que s'hi fa present, publica *Natura*, un interessant recull poètic. Col·labora en l'extensió del catalanisme amb la seva constant presència en els jurats Jocs Florals i certàmens locals, amb el moviment orfeonístic,

4. ALMIRALL, Valentí. «Quatre paraules sobre monuments y records d'èpocas passades», *L'Avenç*, III (1884), p. 408-415. Seguint les directrius d'aquest article, anys a venir Massó i Torrents criticaria la restauració del Monestir de Ripoll.

etc. També, bé que amb un cert distanciament, segueix l'aparició del catalanisme polític, tot i que aviat desconfia dels camins que pren la Lliga Regionalista, i participa activament, com a accionista i col·laborador, en l'esforç d'*El Poble Català* per a renovar el catalanisme polític des del Modernisme.

Entretant, les activitats editorials de *L'Avenç* han arribat al seu grau més elevat, sobretot gràcies a la «Biblioteca Popular de l'Avenç», iniciada el 1903. Però també amb la «Biblioteca Hispànica», la «Col·lecció d'Obres pòstumes de Verdaguer», la «Col·lecció de Prosistes Catalans», la *Revista de Bibliografia Catalana*, *La Rondalla del Dijous* o *L'Eco de la Treballada*. Ramon Pla ha estudiat a fons l'empresa i és a ell a qui em remeto: «Els títols publicats per l'editorial» —escriu— «ultrapassen la impressionant xifra de cinc-cents vint-i-cinc que pel nombre de lectors amb què comptava la societat catalana de l'època deu constituir un rècord d'edicions sense precedents en la història cultural catalana. Però a tot això cal afegir la utilització de tot aquest poderós mitjà cultural al servei d'una política editorial seriosa i rigorosa: difusió de la reforma lingüística, promoció de gèneres —prosa i teatre, sobretot, fins a arribar a constituir un premi de novel·la—, introducció de textos, autors i corrents culturals forans, edicions rigoroses de clàssics, promoció d'autors regionals catalans, i de valors literaris del Principat.» Ramon Pla conclou: «Si d'alguna manera cal resumir el que fou l'obra de *L'Avenç* en l'evolució de la cultura catalana, haurà de fer-se insistint que representà, més que no altra cosa, la introducció del rigor científic —positivista— i el desig sempre explícit de donar dignitat nacional a tots els aspectes de la cultura catalana. Aquest rigor i aquesta dignitat ells l'entengueren com a fruit de les solucions més modernes i també més cultes d'Europa i l'aplicaren, sobretot, al món de la literatura, de la llengua, de l'erudició i de l'edició.» Des d'aquest punt de vista, la silueta d'una obra col·lectiva com va ser la de *L'Avenç* coincideix de ple amb la de Massó.

Tinc tota la impressió que a l'estiu del 1905, per una sèrie de coincidències, Massó va jugar un paper molt important en un moment crucial: en la seva estada a Madrid, va assistir a les reunions en les quals es va gestar l'anomenat *Manifiesto intelectual*, que signaven Rodrigo Soriano, Manuel Bueno, José Nogales i altres. Allí va coincidir amb Amadeu Vives i Jaume Brossa, però també amb Eugeni d'Ors i Josep Pijoan. El manifest no va concretar-se en res, tal com explica Ors en una de les seves magnífiques cròniques de Madrid publicades a *La Veu de Catalunya*, però, per al catalanisme, aquell era un moment clau, de recomposició dels grups de força de la intel·lectualitat catalana. Ors era un dels puntals d'*El Poble Català* i, a Madrid, va pactar amb Massó la publicació d'un volumet amb els

seus escrits publicats a *El Poble Català* a la «Biblioteca Popular de l'Avenç» amb el títol de *Reportatges de Xènius*. Però el projecte no va arribar a concretar-se, tot i que Ors hi havia treballat. Per què? Potser perquè *L'Avenç* se'n va desdir? Potser es van sentir ferits pels articles proimperialistes i antinacionalistes de l'Ors de la tardor del 1905 (com «Per la reconstrucció de la Ciutat»), els mateixos que decidiren Prat de la Riba a captar-ne l'autor per a *La Veu de Catalunya*. És probable que si l'esquerra hagués donat sortida professional a Ors, l'evolució cultural del país hauria estat una altra. No sé estar-me de pensar que potser Massó hi va tenir alguna cosa a veure. No fem, però, política-ficció.

En canvi, les relacions Pijoan-Massó en van sortir consolidades i van obrir, per a Massó, tot un camp professional, des del Congrés Internacional de la Llengua Catalana a l'Institut d'Estudis Catalans (triat com a membre fundador) i la Biblioteca de Catalunya. Seria, al capdavall (en part, també, per les dificultats d'una empresa com la seva, deficitària econòmicament) el que centraria definitivament la seva vida. Liquidarà *L'Avenç* el 1915, bé que anys més tard arrossegava encara el dèficit que l'editorial havia generat (i del qual es va fer càrrec ell personalment). La seva presència pública es redueix, bé que l'anem trobant com a professor dels Estudis Universitaris Catalans i a l'Escola de Bibliotecàries, i a la presidència, del 1915 al 1917, del Centre Excursionista de Catalunya i, del 1927 al 1929, de l'Ateneu Barcelonès. No cal dir que va ser membre d'un seguit de societats erudites, d'entre les quals, la Hispanic Society of America; que va participar en manifestacions en pro de la unitat cultural i lingüística dels Països Catalans (com la seva participació en la Festa de la Capella de Manacor, al costat de Rubió i Lluch, el 1903) i d'amistat occitanocatalana (com els actes celebrats a Tolosa de Llenguadoc el 1907).

En conjunt, no oblida les seves posicions militants: el 1907 sosté una polèmica amb Domènech i Montaner sobre les activitats i les despeses de l'Institut d'Estudis Catalans; el 1915, en adonar-se de l'ús que feia Eugeni d'Ors del *Manifest per la Unitat Moral d'Europa*, després d'haver-lo firmat, fa públic el seu desacord i la retirada de la seva signatura (amb la participació en l'acte de germanor francocatalana celebrat a Perpinyà el 1917). L'esperit atent i compromès amb què havia iniciat la seva activitat intel·lectual, doncs, no va abandonar-lo mai. Tot i que li tocà viure la guerra i la postguerra: va morir a Barcelona el 1943.

* * *

Massó i Torrents no és un gran escriptor, però va saber ser prou sensible, prou atent a les demandes estètiques i culturals del seu temps

per a produir una literatura carregada d'intencions, que ens revelen la seva personalitat i la del grup que l'envoltava amb una considerable fidelitat. I, en aquest aspecte, em sembla que en bona part Massó és un fill literari del romanticisme, que surt a la palestra en una mena d'atzucac al qual ell no troba solució. Apunta, certament, cap al plantejament d'aquells temes que, segons Joaquim Molas, caracteritzen la poesia dels setanta i vuitanta del segle passat: l'encarament a «les grans tensions filosòfiques i morals de l'home modern, un home enfrontat, a la vegada, amb el seu destí personal, amb el món que l'envolta i amb la ciència que vol explicar-lo». L'intent més ambiciós que respon a aquesta idea és el poema escènic inèdit *Enrich de Villena*, que potser té alguns ressos del *Faust* goethià. Entre l'afany per abraçar el coneixement total de l'univers i el desengany, l'escepticisme i la impotència de la postració en la invalidesa, Enric de Villena, que se sap estranger entre els seus contemporanis, només té un consol: que en el futur les seves ambicions i els seus dubtes siguin compresos.

Massó, però, és incapaç d'apujar l'escriptura als registres que li exigiria el tema. La sortida li vindrà amb les propostes de Ramon D. Perés: allò que a l'època anomenen «verisme» i que respondria a un realisme construït sobre la vivència personal, sobre la sinceritat, un aspecte que derivava cap a la defensa d'un llenguatge poètic que defugia el retoricisme romàntic i pretenia acostar-se a la llengua parlada. És possible que en l'estada a Anglaterra el 1886 captés alguns ressos del preraphaelisme. En tot cas, el verisme, potser amb l'herència de la poesia de factura popularitzant de Marià Aguiló i d'Apel·les Mestres, es troba a la base del seu primer llibre de poemes, *El llibre del cor*, del 1888, aplec de poesia íntima, amorosa, que respon, no podia ser altrament, al prometatge amb Josepa Ventós.

Crec que cal no oblidar que Massó i Torrents, tot i les diferències d'edat, comença a publicar un any abans de l'aparició de *La papallona*, de Narcís Oller. Llegir, doncs, les seves narracions tenint-ho present, ens el revalor. El mal va ser que *Croquis pirinencs* no van aparèixer en volum fins al 1896, quan Yxart ja era mort. Dic això perquè la comparació dels *Croquis* amb els *Records d'un excursionista*, de Carles Bosch de la Trinxeria, ens demostra la modernitat de Massó. Ni digressions didàctiques ni anotacions curioses: Massó descriu o narra des d'una perspectiva que explícitament vol veure el Pirineu i els seus homes com un espai d'humanitat ric i diversificat com qualsevol altre. Defuig l'idealisme romàntic, però també la visió deformada del ciutadà que veu en el pagès o el muntanyenc l'home primitiu. Defuig, també, tota mena de simbolisme (llevat, potser, d'«En Po», on insinua un paral·lelisme entre el vell cantaire i la mun-

tanya del Canigó) i s'adsciu de manera clara en una estètica realista —o verista— que, en el moment en què es publica en volum, adquireix una dimensió complementària: s'alinea al costat de la reacció «naturista» que s'enfronta al simbolisme decadentista. Tot lliga: la franquesa de la visió, les bones relacions entre els homes (tot i les tragèdies naturals o humanes que hi descriu), la mitificació dels espais pirinencs com a centre de la civilització catalana, el llenguatge entre metafòric i afrancesat dels personatges, tot, en conjunt, s'ajusta a la perspectiva estètica adoptada, bé que amb una sensibilitat que Soler i Miquel descrivia com a obra d'un «contemplador enamorado y solitario que concentra y guarda caliente la impresión recibida».

En poesia, *Natura*, publicat dos anys més tard, respon de ple a aquesta mateixa perspectiva: motius, sensacions i imatges són intercanviables d'un llibre a l'altre. Però el poema accentua l'emotivitat o, per descriure'l gràficament, fa un moviment que va des de l'observació inicial, descriptiva, a la identificació emotiva i, si s'escau, al pla simbòlic. Pérez-Jorba en feia una lectura antidecadentista: el goig que sentia Massó davant la natura era «refinat i sà» i, si bé és cert que «li encisa el pensament» i li «promou sensacions delicades i exquisites» més cert és encara que «li saceja els nirvis» i «li dóna cert vigor, fortificant-la, a la seva sensibilitat».⁵ La natura, així, és percebuda com el vestigi d'un Tot primigeni, integrador, que dóna al contemplador la dimensió ètica i metafísica en el qual troba sentit harmònic, el propi espai en relació amb l'Univers. És allò mateix que Maragall va fer en alguns poemes i va explicar teòricament. Així, la contemplació de la natura es resol en un ritus d'immersió iniciàtic. Com en el poema «El cim»: s'hi arriba després d'un esforç compensat per la sortida del sol. Tot, aleshores, pren sentit:

Mercès, Natura!
Tu m'has obert el llibre de la vida,
me l'has feta estimar.

Després de negra nit,
sempre, sempre esplendent vindrà un nou dia!

Es tracta, doncs, de la regeneració moral de l'home en contacte amb les deus pures de la natura i, no ho oblidem, ja que de les muntanyes catalanes estem parlant, del gresol de la col·lectivitat. L'experiència de la immersió en la natura esdevé paral·lela a la catarsi col·lectiva del cant coral o de la reelaboració de la llegenda. La influència wagneriana, en aquest punt, explica el llibret de *La fada* (una peça que, a

5. PÉREZ-JORBA, J. «*Natura*. Poesies per J. Massó i Torrents. I», *Lo Somatent* (25.I.1898).

parer meu, demostra les limitacions de Massó davant dels plantejaments dramàtics) i el poema «Etern combat», publicat a *Catalònia*. En els dos casos, la nocturnitat és l'espai del mal i de la mort, mentre el sol ixent esdevé símbol de la unitat i permanència de la pàtria, que recull també aquest mateix motiu:

Oh Sol! Dóna'ns ardor, omple'ns de sang les venes
per deslliurar la pàtria, per rompre ses cadenes!

L'últim gran projecte literari de Massó va ser un gran retaule novel·lístic que havia de dur el títol de *La vida catalana* i que havia de constar de cinc novel·les: *Desil·lusió* (única publicada, el 1904), *El castellanista*, *El fabricant*, *L'artista* i *Ideal*. No costa veure que la sèrie volia ser un retrat de la vida catalana i, doncs, que responia a uns patrons novel·lístics realistes. L'ambició, però, no es correspon amb els resultats, tot i que Massó hi aporta un seguit de posicionaments ideològics que, probablement, acaben condicionant-lo en excés. Hi adopta una perspectiva ideològica que el porta a representar, darrere l'evolució del protagonista, la del Modernisme, des de l'aparició dels anhels regeneracionistes fins a convertir-se —des del seu punt de vista— en moda estrangeritzant, esteticista i evasioneista. El protagonista, Pauet Bruguera, malgrat l'itinerari Barcelona-Olot-París-Anglaterra-Olot-Barcelona, no és pròpiament una consciència subjectiva sinó l'instrument de l'autor per a visualitzar la seva tesi. Els dos plans, individual i social, no estan ben encaixats, en part perquè l'autor no ha aconseguit formalitzar la dimensió representativa que pretén que tinguin. Així, la crònica social es redueix a escenes ciutadanes o rurals i a personatges més o menys representatius que se succeeixen sense un autèntic lligam amb una acció individual o col·lectiva que els doni lloc i sentit dins el conjunt. Perquè, a més, l'objectiu regeneracionista, com ja li va ser criticat a l'època i ha remarcat Alan Yates, hi és superposat, com «sensacionals revelacions apocalíptiques» que algun dia s'han de realitzar al marge de l'acció dels personatges. Les preocupacions sentimentals, els amors per Maria i el casament amb Kate, en un canvi en el qual l'autor vol significar la feblesa i la infidelitat del protagonista amb ell mateix i amb el seu poble, tampoc no tenen fonaments suficients. Per això, tampoc no se sosté com a novel·la de tesi, i allò que apuntava, la novel·litzaació de la vida cultural i ideològica de la Catalunya de tombant de segle, va restar per fer.

Tanmateix, *Desil·lusió* posa sobre la taula dos problemes de gran interès: l'un, el pretès conflicte entre Modernisme i novel·la ciutadana; l'altre, la dimensió del «modernisme» de Massó. Utilitzem, per a plantejar aquestes qüestions, dos comentaris a l'obra: un de Víctor

Català i un altre de Miquel dels S. Oliver. En efecte, Víctor Català, a propòsit de la novel·la de Massó, es queixava de les acusacions rebudes: «S'ha pres d'habitud acusar a nostres escriptors de no saber fer més que ruralisme i no saber emplear altres tons que els foscs, al servei d'assumptes aspres i violents; i això és una gran injustícia [...]. La literatura que compta amb figures tan magnes com un Massó i Torrents, un Narcís Oller, un Pin i Soler, quins genis amples i fecunds abracen tots els genres i tots amb fortuna i potència, no pot, no deu, ésser mai titllada de restreta i exclusivista. No cal pas inventar-la la novel·la ciutadana, a Catalunya: prou que l'han feta vostès i ben complerta i ben forta i ben rica de color, a Déu Mercè!». En tot cas, és evident que *Desil·lusió* era un esforç per fer una novel·la moderna o, en altres termes, de novel·lar els conflictes bàsics de la Barcelona moderna. Si no va incidir més va ser per les limitacions del seu autor com a novel·lista.

Miquel dels Sants Oliver, en canvi, plantejava, en analitzar la figura de Pauet Bruguera, el protagonista de la novel·la, un aspecte que podria ser plenament aplicable al seu autor: «Tiene en las venas, como casi toda su generación, el virus del "dilettantismo", es decir, que siente el prurito de todos los géneros y recibe el contagio de todas las aficiones, corriendo des al poesía a la erudición selecta, desde la crítica a la novela, con aquella especial distinción que caracteriza esta fiebre [...] deliciosa y que somos tantos a compartir y a experimentar. En *Desil·lusió* y en su personaje principal, se cifra algo de tal pasión, muchas veces malograda por lo excesiva y ambiciosa, por la falta de *esprit de suite*, por el mariposeo inconstante que disipa el espíritu en los preludios i las tentativas». Massó, certament, plasma va en el personatge alguna cosa d'ell mateix. Però el dilettantisme, el papalloneig inconstant, ell l'havia superat justament pels mateixos elements que l'havien fet possible: el catalanisme almirallà. En el combat per la cultura, en la lluita per uns valors que estaven per sobre dels individuals, troba sentit la seva obra, des del que crea *L'Avenç* al que s'incorpora a l'Institut d'Estudis Catalans. Per aquest patriotisme, Massó va ser modernista i, perquè era modernista, va saber convertir el dilettantisme en una lluita per la cultura. Per això, crec, mereix avui el nostre homenatge.

Jordi Castellanos
Catedràtic de Literatura Catalana
Universitat Autònoma de Barcelona

II

Vint anys després de la mort de Massó i Torrents, Rubió i Balaguer escrivia a la revista del Centre Excursionista de Catalunya: «[...] en aquests últims anys he vist recordat el nom de Massó Torrents lligant-lo a la història de la revista de *L'Avenç*. Però Massó Torrents no va ser únicament l'home de *L'Avenç* i dels *Croquis Pirinencs*, ja clàssics. Va ser també un informadíssim erudit de la nostra història literària i un bibliotecari de vocació al qual va lligada la vida de la Biblioteca de Catalunya [...]. Hi va portar moltes innovacions de mètodes i de programes d'actuació.»¹

Tingué una formació universitària entre vacil·lant i vària, que va de l'arquitectura a les matemàtiques, passant pel dibuix, i a les lletres, per les quals confessa que sempre tingué el principal interès. Fou alumne de Milà, però només en cert sentit es pot dir que en fou deixeble, més aviat per la lectura de les seves obres principals, sobretot les referides a la poesia medieval. Segons les seves memòries, no gosà tractar-lo personalment, però es pot afirmar justificadament que s'incardina de fet en l'escola de Milà: n'incorpora la periodització de la literatura catalana, amb relació directa a les propostes de Rubió Lluch, amb qui mantingué un contacte freqüent, així com amb altres historiadors de la literatura i filòlegs. Per exemple, obtingué la seva formació paleogràfica amb Manuel de Bofarull, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Es pot dir, sense ànim de fer paradoxa, que el mateix activisme cultural el va portar a la vida acadèmica, entesa com a participació en les iniciatives d'entitats constituïdes per a l'avançament dels coneixements humans i, molt especialment, dels científics en tots els rams. Concretament, participà en l'aventura de la creació de l'Institut d'Estudis Catalans i, amb la peculiar situació de principi d'aquesta institució, es lligà a una vida acadèmica no gens convencional, imbricada, a més, amb la creació i organització de la Biblioteca de Catalunya. D'abans, l'activitat científicoerudita i més pròpiament intel·lectual es desenrotllava en centres d'aglutinació de curiositats i interessos científics i patriòtics: en primer lloc, a l'Associació d'Excursions Catalana i al Centre Excursionista de Catalunya, motor probable dels seus interessos erudits; a l'Ateneu i a les tertúlies i amb la relació personal i professional, especialment a l'editorial *L'Avenç*, on emprèn la publicació dels set volums de *Revista de Bibliografia Catalana* i que al llarg dels anys el va fer po-

1. RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, «Jaume Massó i Torrents», *Montaña. Centre Excursionista de Catalunya*, XVII, núm. 91 (1964), p. 118.

sar en contacte amb personatges molt diferents i, sobretot, amb els del món de la filologia.

La mescla d'activisme i d'aportació filològica de la intervenció en la campanya lingüística de *L'Avenç* es repeteix, en certa manera, en la participació en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana. I és que en aquestes dates ja es trobava decididament orientat pels camins de la recerca, centrada, bé que no circumscrita, en els inventaris documentals bibliogràfics i en l'edició de textos. A partir de l'any següent, la casa acadèmica de Massó serà l'Institut d'Estudis Catalans: el nom de Massó ja apareix a l'esborrany de dictamen relatiu a la seva creació i a la recollida de materials bibliogràfics i documentals per a l'acompliment de les seves funcions, i de seguida serà nomenat arxiver-bibliotecari de la institució. Si fins aleshores Massó és present en múltiples camps de l'activitat literària i cultural, la creació de l'Institut, de la Biblioteca i de l'Escola de Bibliotecàries en multiplica la presència.

Pijoan va proposar a Prat de la Riba la idea de l'Institut, però Prat de seguida comptà amb Rubió i Lluch i Massó i Torrents, que va intervenir en l'adquisició de les col·leccions fundacionals i successives de la Biblioteca, en l'organització inicial de la Biblioteca i en la inspecció del seu funcionament, en la del processament i de les condicions d'accés dels seus fons, en la recerca de nou local i en la instal·lació definitiva a l'antic Hospital de la Santa Creu i, finalment, en la formació del personal bibliotecari, amb un paper, en conjunt, decisiu. Les notes preses per Rubió i Balaguer de les actes de l'Institut d'Estudis Catalans de 1907 a 1914, a propòsit de l'actuació de la Junta de Biblioteca, permeten de constatar el que explica la crònica feta per Alexandre Galí respecte a l'Institut i de precisar alguna cosa, com ara que, després de la polèmica de 1910 sobre la necessitat de creació d'una biblioteca pública a Barcelona i quina orientació havia de tenir, s'intensificaren les gestions i els programes d'actuació de la comissió, perquè la biblioteca era un dels objectius fonamentals.

A les actes de la Biblioteca de Catalunya de finals del 1913 a 1923 es pot constatar que Massó no falta a cap reunió i tot fa creure que abans tampoc, tenint en compte la constància que hi ha de les seves intervencions successives en tot d'afers de la Biblioteca. En destacaré unes quantes.

En primer lloc, l'elaboració amb Miquel dels Sants Oliver de l'informe per a l'adquisició dels 4.286 títols de la biblioteca de Marià Aguiló, tancada al mes de gener de 1908 i executada a l'abril, havent estat iniciada al juliol de 1907 a partir d'una carta d'Àngel Aguiló a

Josep Pijoan. L'informe manuscrit, signat per Massó i Oliver, té un darrer paràgraf que no apareix en la versió aprovada i publicada en l'*Anuari* de 1908,² en el qual apareix la denominació de «Biblioteca Nacional de Catalunya», el nom defensat en principi per Prat de la Riba (Massó tingué participació directa, segons Rubió i Balaguer, en el nom posat definitivament el 1914), i el caràcter de biblioteca pública, que no tindria fins aquest any, tot i que en un paràgraf anterior ja justificava la compra de la biblioteca «per a servir de pedra fonamental a la futura i magna Biblioteca de Barcelona»: «Que s'estudii i prepari la forma més hàbil i oportuna per a que dita Biblioteca Nacional de Catalunya, tenint caràcter públic i assegurant-se el patronat del municipi de Barcelona i dels superiors organismes regionals, en son cas, quedi annexa a l'Institut i encomanada a sa direcció i custòdia». Massó coneixia la biblioteca d'Aguiló i podia valorar-la molt bé en el que valia perquè Aguiló li havia facilitat l'accés a alguns dels seus llibres per als treballs d'erudició o per a edicions de textos antics; treballs d'erudició publicats a l'*Anuari* de l'IEC, més endavant, la qual cosa li facilità encara més les relacions personals amb erudits filòlegs i historiadors, entre les quals cal destacar les que mantingué amb Brutails i Foulché-Delbosc. Massó parla d'aquesta adquisició de la biblioteca d'Aguiló, per exemple, a *El Poble Català* el 25 de maig de 1909, en donar compte dels beneficis i de la importància de l'acumulació d'un patrimoni bibliogràfic tan destacat.

El 1912, és facultat amb Eugeni d'Ors per l'Institut d'Estudis Catalans per a estudiar i executar els detalls tècnics i econòmics de l'adquisició de llibres, sobretot dels que compren a l'estranger els membres de l'Institut d'Estudis Catalans directament. Així mateix, intervé en l'adquisició de la biblioteca de Jacint Verdaguer i la col·lecció de Salvador Babra el 1912. Es conserva un document de compra a Salvador Babra que firma Massó entre d'altres. Es tractava de 158 títols en quatre lots, dels més importants de la biblioteca, destinats, es diu textualment ja aquest 1912, «a la Biblioteca de Catalunya», amb aquest nom. Hi ha també l'autògraf de l'article sobre l'adquisició del primer fons Verdaguer el 1910, publicat a *El Poble Català* igualment. Intervé, a més, en la donació de fullets i la col·lecció cervantina d'Isidre Bonsoms el 1910 i el 1915, respectivament. Intervé, també, en la donació del Govern francès de fons científics francesos, rebuts el 1916 en un acte solemne, en plena guerra

2. MASSÓ I TORRENTS, K., i OLIVER, M. S., «Dictamen-acord de l'Institut d'Estudis Catalans proposant a la Excm. Diputació Provincial de Barcelona l'adquisició de la Biblioteca Aguiló, llegida en sessió de 28 de setembre de 1907», *Institut d'Estudis Catalans. Anuari MCMVIII* ([1909]), p. 23-26.

europea, amb Lucien Poincaré com a delegat francès i amb paraules d'agraïment de Massó mateix.

Hi ha també l'elaboració per part de Massó del Reglament i els Estatuts de la Biblioteca, segons unes notes conservades, com l'extret de l'acta de l'Institut d'Estudis Catalans: «Per unanimitat s'acorda a continuació tributar un expressiu vot de gràcies al senyor Massó Torrents per l'encert i intel·ligència amb què ha dut a terme la seva tasca, demostrant els seus grans coneixements en biblioteconomia». En dona també notícia Rubió i Balaguer a l'article esmentat de 1964. Hi ha encara fulls manuscrits en què Massó carrega l'accent en la conveniència d'estar assabentats de l'organització de museus i biblioteques que cal visitar: parla de Londres, de París, de Madrid, i parla també de la necessitat de conèixer l'estat de les biblioteques de Catalunya i de crear una biblioteca catalana.

Intervé en la discussió de l'ordenació catalogràfica dels fons bibliogràfics de la Biblioteca. Hi ha nombrosos apunts conservats sobre aquesta àrdua qüestió: el juliol de 1912 consta a les actes de l'Institut, segons l'extracte de Rubió i Balaguer, el propòsit d'enllestir la Biblioteca a final d'any i la decisió d'interrompre el sistema antic de catalogació i seguir el de Brussel·les pels dos primers números; s'acorda també col·locar els llibres segons aquest últim sistema, llevat dels que formin col·leccions especials. El punt de vista de Massó era que el «catàleg per sistema de diccionari era el més econòmic» i que el decimal era el més car, perquè comprèn un catàleg de matèries decimal, un d'alfabètic (índex acumulatiu) i un d'alfabètic d'autors, i acaba dient que «quan s'ha acabat el catàleg general alfabètic d'una biblioteca és quan és hora d'intentar un catàleg sistemàtic de matèries». Massó combaté l'acord d'adoptar el sistema de classificació decimal i resumia el seu antidecimalisme centrant-se en la manca de rigorositat científica i sobretot, potser decisivament, en la insuficiència per als estudis catalans on, diu, queden «reduïts a res». Hi remarca l'allunyament de la filologia i la literatura; subratlla que l'autor del sistema, deia que «el principal tret característic del seu projecte és l'índex alfabètic» i que els decimals «han de ser utilitzats com a servents i no com a amos». Per això proposa, com a alternativa o mal menor per a l'ordenació dels llibres de lliure accés, l'acostament del número quatre i del vuit i la introducció d'una subdivisió específica per a la matèria catalana del quatre, del cinc, del vuit i del nou.

Cal dir, resumint, que Massó i Torrents va intervenir també en l'acte inaugural de la Biblioteca de Catalunya el 1914, ja com a inspector, que representava per a ell la culminació d'uns esforços que des-

embocaven en aquesta obertura al públic, ja definitiva, tot i que amb moltes vicissituds encara per passar abans i després de la Guerra Civil.

Va ser també professor de literatura catalana antiga a l'Escola de Bibliotecàries entre 1917 i 1920. Va substituir Carles Riba entre el 1920 i el 1924, fins que va ser depurat juntament amb la pràctica totalitat dels professors. Va tornar a ensenyar literatura del 1930 al 1939, encara que durant la Guerra Civil, el curs 1938-1939, va ser suplert per Carme Riudor, fins que va ser separat de l'Escola definitivament el 1939.

Val a dir que intervé en la nova ubicació de la Biblioteca. Va ser un dels valedors de la utilització de l'antic Hospital de la Santa Creu recollint, ja el 1925, en un acte públic de la Biblioteca de Catalunya, el suggeriment llançat per Nicolau d'Olwer com a regidor municipal d'utilitzar l'aleshores ja pràcticament desafectat Hospital de la Santa Creu com a nova seu d'aquesta Biblioteca, cosa que va poder portar-se a terme després de la dictadura de Primo de Rivera, quan l'Ajuntament va cedir a la Diputació aquest edifici per a ser utilitzat i compartit per l'Institut (a la Casa de Convalescència) i la Biblioteca (a l'edifici gòtic).

L'exposició bibliogràfica, que després tindrem ocasió de visitar, feta a partir del nombrós material que ja existia a la Biblioteca i del que els néts de Massó i Torrents, els senyors Joan i Jordi Massó i Millet, hi han incorporat generosament les darreres setmanes, recull mostres representatives de l'obra de Massó, inclosa la de l'erudit que cal destacar que fou, i des de jove, perquè als vint-i-cinc anys ja publicava el primer dels catàlegs d'una sèrie que tots hem hagut d'utilitzar encara, al costat dels seus repertoris, sobretot el de la poesia medieval, de 1932. Em refereixo a la quantitat d'informació continguda en el catàleg dels manuscrits de la Biblioteca Real de Madrid de 1888, a l'anuari bibliogràfic català corresponent a 1888 (publicat l'any següent), al de la Biblioteca Nacional de Madrid de 1896, al de la Biblioteca de l'Ateneu, etc.

Els seus treballs esmentats comportaven el tracte amb els textos originals dels escriptors catalans antics i, amb això, l'assimilació de la llengua antiga (escriu, per exemple, poemes en llengua antiga com a joc, en un dels quals explica al seu amic Ramon D. Perés la seva estada a Madrid per la recerca que hi feia per a la confecció del catàleg de la Biblioteca Nacional) i l'edició d'aquests textos, sobretot al *Repertori* de 1932, que no és una simple relació, sinó la col·lecció d'una gran quantitat de textos, la major part de vegades editats per primer cop.

Les seves edicions s'arrodoneixen, dintre d'unes òbvies limitacions tècniques, a la «Bibliotheca Hispanica» amb Jordi de Sant Jordi, amb el *Decameron* i amb els *Gesta Comitum Barcinonensium*, i, en un altre pla, amb el projecte de publicació de les *Cròniques* a l'Institut.

Cal esmentar, entre aquestes activitats, el projecte no acomplert del resum d'història de la poesia que s'havia anunciat a la col·lecció «Minerva». I permetin-me destacar, finalment, els retrats biogràfics dels amics escriptors i erudits que escampà al llarg dels anys en diferents diaris i revistes, que donen compte de la sensibilitat i de la qualitat humana del nostre homenatjat.

Manuel Jorba
Director de la Biblioteca de Catalunya

NECROLOGIES

Durant el curs 1994-1995 l'Institut ha hagut de lamentar la mort d'un dels seus membres corresponents, el senyor Miquel Dolç i Dolç, i la de dos membres numeraris, el senyor Miquel Tarradell i Mateu i el senyor Josep M. Vilaseca i Marcet.

A tots tres l'Institut dedicà sengles sessions en memòria.

El dia 13 de març tingué lloc la sessió en memòria de Miquel Dolç, i la glossa de la personalitat del senyor Dolç fou a càrrec del senyor Carles Miralles i Solà, membre numerari de la Secció Filològica.

L'acte en memòria del senyor Miquel Tarradell i Mateu tingué lloc el 23 de març, i comptà amb les intervencions dels senyors Pere de Palol, Antoni Arribas i Emili Giralt.

L'acte en memòria del senyor Josep M. Vilaseca i Marcet tingué lloc el 21 de juny, i comptà amb els parlaments dels senyors Jordi Porta, Josep M. Puig i Salellas i Eugeni Gay.

A continuació, transcrivim els parlaments efectuats en el desenvolupament de tots tres actes.

MIQUEL DOLÇ I DOLÇ (1912-1994)

I

Miquel Dolç i Dolç (1912-1994): glossa in memoriam

Filla de Roma per la sang, pel geni
clara i robusta com sa mare antiga,
guarda en ses terres per llavor de glòria
cendra romana.

Datat a Pollença a finals del segle passat, el poema del qual forma part aquesta estrofa és l'inicial de les *Horacianes* (1906) de Costa i Llobera. La «filla de Roma» que hi és invocada és l'illa de Mallorca; l'estrofa que usa el poeta és cara a Horaci, però treu el seu nom del d'una poetessa grega, Safo de Lesbos. És aquí proclamat, a tocar les ruïnes ro-

manes, que la glòria que pugui llevar l'illa dependrà de la seva romanitat: en el fons de la qual, la «cítara grega» que Horaci havia transportat «al solar de Roma».

Miquel Dolç va publicar a la revista *Lluc*, l'octubre de 1973, un article sobre «la romanitat» de Costa i Llobera (p. 6-8). Hi evocava, és clar, aquests versos. Que poden presidir l'evocació de la seva obra, de la seva vida. Presidides ambdues per Roma i per la poesia. Miquel Dolç, llatínia i poeta. I Miquel Dolç humanista. En el sentit que creia en Roma i en la poesia com a valors immutables, per damunt de les diverses vicissituds, com a valors configuradors de tots els temps posteriors, inclòs el present.

Entre 1943 i 1984 Miquel Dolç va publicar set llibres de poesia. La seva època de plenitud correspon probablement a tres llibres: *Petites elegies* (1958), *Flama* (1962) i *Imago mundi* (1973). Dolç trenca amb la polidesa formal dels seus primers llibres, es mostra més audaç en la metaforització, deixa que el jo mediatitzi més el poema, i, si això el porta a una exploració també sensual de l'amor, l'exemple de Riba s'hi interfereix fent-la densa, intel·lectual. És una maduresa que, superada l'etapa anterior, no encerta, però, un camí segur, el difícil equilibri entre tradició i modernitat. *Imago mundi* es resigna a la diversitat, a la complexitat no sempre bella i de vegades cruel del real en una mena de viatge on reconeixem llocs de la vida de Dolç (València, Sevilla, terres d'Aragó) i llocs visitats, que universalitzen (de París a diversos indrets d'Itàlia, però passant pels Estats Units) el desig, francament expressat des del bell inici, d'assolir com una sinceritat original («un doll d'aigua clara»): aquest anhel d'un «frenètic paradís que brolla / del pit amb força vegetal i creix / fins a esborrar ciutats i rutes / del passat» pren com a punt de referència l'obra pictòrica de Joan Miró.

En l'obra de Dolç aquesta renovació necessària es planteja com a retorn: d'aquí el títol de l'obra en què, el 1972, aplega bona part dels seus estudis de literatura llatina, *Retorno a la Roma clàssica*. Pel que fa a la filologia, que, pel que fa a la realitat més immediata, Dolç no es mou gaire de l'òptica de Costa: només el contacte amb l'antic, amb la tradició, pot salvar l'home en un món on «tot se'n ha tornat, sembla, cantellut, costerós, agressiu». Quan la reflexió sobre Catalunya se li converteix en apòstrofe, la paraula «llavor» retorna, com a Costa:

Catalunya, tu saps la llavor
que, més lluny dels assalts,
et pot fer, com antany, rica i plena.

Aquest retorn implica tornar a dir, tant com tenir una idea precisa del punt de partença. O sigui, d'una banda, acostar els romans, dir-los ara: traduir-los; i, d'una altra banda, no haver tancat els ulls al present, convertir l'interès pel present en el nord de l'estudi del passat, de l'antic. Per això, l'obra més important de Dolç ha estat la traducció dels romans, i, acompanyant aquesta obra central, un constant mirar enrere i aquí, una atenció repartida entre la literatura llatina i la literatura moderna, en especial la catalana; i un no tancar-se en les revistes especialitzades sinó donar la cara al món a través de la premsa. En aquest darrer sentit és ben digna de menció la seva continuada labor de crític a *La Vanguardia* de Barcelona.

Com a llatinista, però, Dolç ha maldat per consolidar la imatge universal dels escriptors llatins d'Hispania; això des de la seva tesi doctoral de 1950 (*Hispania y Marcial*, 1953), passant pel seu panorama de 1949 per a la *Historia general de las literaturas hispánicas* de G. Díaz-Plaja, fins a bona part dels autors estudiats en el seu *Retorno a la Roma clásica*. Si aquesta dada la relacionem amb la seva adscripció incondicional a la cultura catalana, i amb la seva dedicació a l'estudi de la literatura catalana, i encara amb el fet que Dolç hagi donat, juntament amb Guillem Colom, una esplèndida traducció d'*Os Lusíadas* de Camões; tot plegat, això ens posa davant d'una característica de l'obra de Dolç, potser la que ideològicament el defineix: l'intent d'establir la continuïtat entre Roma i els diferents pobles d'Hispania, Mallorca ençà, i de consolidar l'entesa entre ells sense renunciar al tresor que els acredita com a germans, bo i palesant-ne la diferència, ço és, les diverses llengües peninsulars d'arrel llatina.

En aquest sentit, l'exemple de Dolç era d'una gran importància. No solament havia treballat a molts indrets de la Península, i ha viscut més de vint-i-cinc anys a Madrid, i ha assolit de ser-hi reconegut com a intel·lectual català. Per la seva manera de ser i d'actuar, Dolç, que mentre era catedràtic a Madrid era membre corresponent de la Secció Filològica i pertanyia al Consell Directiu de la Fundació Bernat Metge, va provar de fer de pont entre cultures. L'Institut d'Estudis Catalans va trobar en ell un fidel representant al Ministeri de Cultura, en l'escaiença, durant molts anys, de l'atorgament dels diversos premis literaris d'abast estatal en què la producció en les diferents llengües és tinguda en compte.

Però el lloc privilegiat del retorn crec que podem dir que era la traducció, per a Dolç. Tornar a dir, fidelment, ara, després de tants anys, en una altra llengua el que havien dit en llatí els grans escriptors —principalment, en el seu cas, els grans poetes— romans. Per la seva manera de veure les coses, tant com pels seus hàbits de treball,

on Dolç es trobava més a gust era en la feina que li oferia la tradició de la Bernat Metge. Una presentació dels autors, de tall acadèmic, emmarcats cada un en la seva època, després una introducció a l'obra —primer en general, si és del cas, i també a l'obra en concret que és traduïda. Per a Dolç el fonamental de cara a aquesta feina era conèixer bé les dues llengües, el llatí i el català —o les que siguin: en el seu cas, també va trauir del grec i del portuguès i també al castellà, llengua en el domini de la qual excel·lia—; després, dominar la bibliografia i poder oferir un estat de la qüestió. Dolç valorava més l'acurada construcció d'un discurs que s'inscrivís sense estrèpit en la tradició interpretativa que no les novetats, el risc d'una interpretació que pogués semblar original. Com a armes privilegiades, a més del coneixement de les llengües i el de la tradició acadèmica, Dolç se servia de l'erudició i del rigor; però també, sovint, del gust: es deixava portar pel ritme poètic que ell descobria en l'obra i en cada passatge. Així, en la feina de traduir escoltava dins seu el filòleg i provava que el filòleg no destruís el poeta. La humilitat, però, presidia aquest seu ofici; en el sentit que se'n sortia perquè considerava ancillar, secundari, el text que ell produïa: no tenia l'audàcia de superar el text traduït encara que no li faltés la d'enfrontar-se als textos més bells i difícils.

En definitiva, que Dolç va traduir molt i molt bé. En els límits d'aquesta glossa no procediria l'elenc, ni que fos telegràfic, de la seva obra ingent. Cal triar. I en la tria, és cosa obligada de destacar les seves versions de tot Virgili, partint del treball del doctor Balcells; i, entre elles, més obligat és encara d'assenyalar la importància de les dues versions, la poètica de 1958 i la de 1972-1978, en prosa, de l'*Eneida*. He manifestat en una altra ocasió, i em sembla del cas de repetir-ho ara, que no és impossible, a parer meu, que la traducció en prosa de l'*Eneida*, amb les notes i la introducció, constitueixi el monument més sòlid aportat per la filologia llatina a la cultura catalana actual. I això, sense oblidar el mèrit de tantes altres traduccions; entre les quals, però, no he de deixar sense esment la dels llibres *De rerum natura* de Lucreci (1986), la seva darrera gran obra, que li valgué el Premio Nacional de Traducción, on Dolç es posa a prova davant d'un poeta que maneja genialment una llengua de més registres, més dura i aspra que la virgílica. És al final del pròleg del seu Lucreci on Dolç formula amb senzillesa la difícil veritat: «Persuadit, de molt temps ençà, que la traducció més literal pot ésser, al mateix temps, la més literària, he lluitat sempre per ésser fidel a la lletra i al sentit del model». Una difícil veritat que només l'esforç, sense defallença, i el gust pel treball artesà poden realitzar, dur a la pràctica. Perquè, a més dels necessaris coneixements, de l'amor a la llengua —que és la filologia— i a la poesia, cal també un determi-

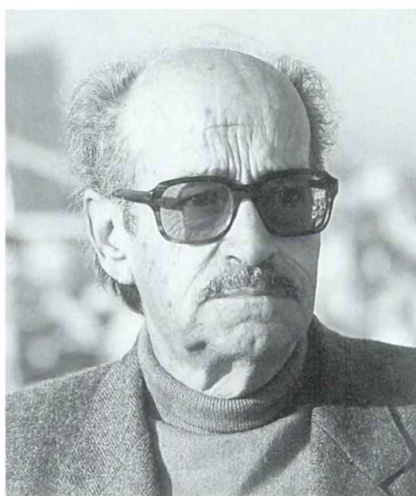
nat tremp, una manera d'entendre el treball, també com un refugi interior, com una manera d'acomplir-se qui treballa, ell sol dins d'una tradició, en el món i, si cal, al marge del soroll del món. Ell, que l'any 1973 s'havia fet fotografiar davant de l'urna funerària de Pirandello, a Agrigent, i que estimava particularment l'obra d'aquest sicilià, el dia que rebia a la Fundación Pastor de Madrid l'homenatge d'un grup escollit d'amics, recordava una dita de Pirandello que podem triar, fidels al mateix Dolç, per a cloure aquesta glossa: *il lavora è il miglior rimedio a questo male della vita*.

Carles Miralles i Solà
Membre numerari de la Secció Filològica

MIQUEL TARRADELL I MATEU (1920-1995)

I

Fer una semblança de Miquel Tarradell no és gens fàcil. S'ha mort un gran científic, s'ha mort un català preeminent, s'ha mort una persona que ha tingut un pes extraordinari en la nostra ciència i en la nostra societat, però se'ns ha mort un amic, se'ns ha mort un amic entranyable. Un company entranyable amb qui des de la universitat l'any 1941 vam fer una vida que alguna vegada s'havia dit que podia ser una vida paral·lela. Vam entrar a la universitat al mateix moment, vam tenir les nostres excavacions i els nostres

treballs paral·lelament, vam fer les mateixes oposicions primeres; vam fer les mateixes segones oposicions, que vam guanyar —un va anar a parar al Llevant i l'altre va anar a parar a la Meseta—, vam tornar-nos a reunir a Barcelona l'any 1970, i ens vam tornar a trobar a Barcelona a la universitat i a l'Institut. És un camí molt diferent, si voleu, i molt diferent per aficions, per dedicació, pel camp de la ciència que havíem treballat, però absolutament coherent i absolutament paral·lel.

Al costat d'això, s'ha de fer una glosa no només del Miquel Tarradell investigador sinó, en certa manera, del que va significar aquella generació nostra.

S'havia acabat la guerra, Tarradell va entrar a la universitat el curs 1940-1941, jo hi vaig entrar el 1941-1942, en un moment en què l'escola catalana d'arqueologia havia pràcticament desaparegut. En Bosch Gimpera era fora, el doctor Pericot estava amb problemes a la universitat, i hi havia tots uns altres aires; una universitat que els que no havíem conegut la Universitat Autònoma, com Miquel i jo mateix, la trobàvem molt pansida i molt migrada, però que l'hauríem trobada pitjor si haguéssim conegut l'autèntica Universitat Autònoma, la universitat de Catalunya de la bona època. Per tant, era un moment realment de trànsit, però on s'havia de fer una mica tot, i això era prou important. Llavors van venir tots els dubtes. A través de la feina d'ell o de la feina nostra es va haver de remuntar la universitat en certa manera. Pensin que en aquell moment només hi havia tres càtedres d'Arqueologia cobertes: la de Barcelona amb el doctor Amorós, la de Madrid amb don Antonio García Bellido i la de Valladolid amb don Cayetano de Mergelina, que molt aviat es va desplaçar per problemes, fins i tot amb els seus deixebles —una història curiosa que algun dia potser s'haurà de contar—, i se'n va anar a fer història de l'art a la Universitat de Múrcia. La universitat estava despallada, els ensenyaments eren minsos a més no poder, però hi havia d'altres circumstàncies, i una de les circumstàncies és que aquí s'havia quedat el doctor Pericot fent la viu-viu al principi i després lligat al Consejo, treballant molt intensament. Hi havia un altre professor que havia arribat a Barcelona, el professor Almagro, amb formació alemanya, que a vegades presumia de ser deixeble de Bosch i no ho era, però que va estar al capdavant d'una institució que en aquell moment, probablement, des d'un punt de vista arqueològic era el centre més important del país: el Museu Arqueològic. El Museu Arqueològic ja en aquells anys tenia la primera biblioteca arqueològica del país, la gran biblioteca que havia estat feta fins a l'últim moment per Bosch Gimpera i per qui hi treballava —entre ells, la meua dona, Mercè Muntanyola. La biblioteca del Museu Arqueològic era una gran biblioteca.

Aleshores les circumstàncies eren molt diferents, però hi havia certa possibilitat de poder treballar, almenys de treballar des d'aquí. Hi havia un decidit propòsit del senyor Almagro de seguir essent punter. Ell volia ser el successor, volia ser el capdavanter de l'arqueologia. Era evident una pugna amb l'arqueologia oficial, que dirigia —un petit cabdill— el senyor Santa-Olalla, amb l'Administració, amb els permisos d'excavacions. Era tot un món bastant complicat, però que s'estava refent. En aquest món va caure Miquel Tarradell i al cap d'un any hi vaig caure jo. Hi participaven Panyella i els companys que en aquell moment eren a la universitat. Els vells amics que veig per aquí ho deuen recordar perfectament bé.

Aquestes són tota una sèrie de circumstàncies que podien encaminar un jove amb inquietuds. Ara bé, Miquel Tarradell tenia un altre nequit, i era la recuperació de la societat. Se sentia molt lligat a Barcelona, molt lligat a la petita burgesia catalana i barcelonina, que havia sofert moltíssim durant la guerra, i era, en esperit i en acció, en certa manera, un resistent. Jo venia de Girona, d'uns altres aires no tan urbans; aquest món l'havia entès poc en aquell moment i em va costar més entendre'l. Miquel Tarradell va començar amb els Amics de la Poesia com a editor de la revista *Ariel*, amb tot un grup d'escriptors que en aquell moment, clandestinament, anaven fent obra, sense deixar, naturalment, de treballar en el camp de l'arqueologia.

L'any 1942 Miquel Tarradell, amb August Panyella i amb un jove de Vilajuïga, en Garriga, fill d'un carnisser (aquesta gent de poble que a vegades els toca l'arqueologia, com si fos una mena de virus, i hi tenen més afecció que els mateixos professionals), van repassar dòl·mens per a una segona edició de la tesi doctoral del professor Pericot, que aleshores s'estava preparant. L'any 1946 hi ha les edicions de l'*Ariel*, i sé que va ser director d'un dels números d'*Ariel* perquè entre els diferents col·laboradors es rellevaven en la direcció. I ja des dels anys 1946 i 1947 va ser l'home afortunat, afortunat —penso— comparant-lo amb nosaltres: des de llavors Miquel Tarradell va tenir una independència científica que no vam tenir mai cap de nosaltres fins a arribar a la càtedra. En aquell moment, el governador de Granada, Josep M. Fontana, que era amic del senyor Almagro, no estava d'acord amb les directrius oficials de les excavacions de Madrid i va demanar un arqueòleg per crear un servei d'excavacions arqueològiques a la província de Granada. Tarradell va ser l'elegit.

Miquel Tarradell era el braç dret del governador, que feia el que volia —com feien sempre els governadors—, i va tenir ocasió d'excavar dos jaciments importants, un d'ells va ser Montefrío, l'altre va ser

Monachil, i que el van posar en contacte amb les cultures del bronze del sud-est i el migdia de la península Ibèrica i, sobretot, amb la cultura d'El Argar. D'aquí va néixer la seva tesi de doctorat. En aquest sentit, Tarradell va tenir ja un privilegi que nosaltres no havíem pogut tenir. El segon privilegi, el va tenir més endavant; va ser, si no recordo malament, l'any 1948, que li van encarregar la direcció de les excavacions del Marroc. Va fallar el director de les excavacions del Protectorat del Marroc. Al senyor Almagro, que estava ficat en totes aquestes coses polítiques i manejava, li van demanar una persona que es fes càrrec de les excavacions del Marroc. Llavors es deia en els despatxos del Museu Arqueològic que aquest encàrrec era una *perita en dulce* per a tots els que estàvem al voltant d'Almagro en aquell moment, en l'Arqueològic i en la Universitat; calia veure a qui cauria. Jo era massa gironí, em tocava massa la tramuntana; el doctor Maluquer tenia altres problemes —tenia fills i per a desplaçar-se...—, tot i que semblava que era el que més experiència podia aportar-hi; però qui tenia, en aquell moment, més condicions i llibertat per a poder agafar aquell lloc era Miquel Tarradell. Miquel Tarradell va fer un paperàs extraordinari al nord d'Àfrica. Va tenir tots els mitjans a la mà, malgrat la incomoditat del règim de protectorat militar. Viure en un àmbit així no devia ser fàcil, amb sorts de coses estranyes que a vegades es poden contar, com per exemple que, en una de les excavacions de Lixus, de les primeres coses que trobà va ser un mosaic on hi havia els amors de Venus i Adonis, i els militars van dir: «¡Uy! ¡Incluso pornografía, estos romanos!».

Fins i tot aquest element el va acabar de fer introduir en una societat que, evidentment, no era la seva, però que va saber manejar molt bé.

No anem encara al Marroc perquè hi ha dues circumstàncies dels anys de formació de les quals valdria la pena parlar. Una d'elles és el 1947: el primer curs d'Empúries. El primer curs d'Empúries per a tots nosaltres va ser absolutament transcendent. Es va obrir per primera vegada a la presència dels investigadors estrangers i van venir professors alemanys, francesos, italians, portuguesos. Va ser un curs esplèndid, amb els grans papes de l'arqueologia, i, en certa manera, a tots plegats —no sols per als catalans sinó també per a la gent que no era de Catalunya— ens va servir per a obrir-nos portes, per a veure coses que no coneixíem i començar, en molts casos, els contactes amb l'estranger. Va ser un fet molt important. L'altre fet important, dos anys després, l'any 1949, va ser les primeres oposicions. A la nostra època s'havia de passar per l'*oposición* —ara s'hi torna a passar, jo m'imaginava que aquestes coses a la universitat haurien desaparegut, però veig que no. Aquell any jo tenia vint-i-cinc anys i Tarradell en devia tenir vint-i-set o vint-i-vuit. Érem joveníssims i anàvem a fer cua —que és el que se'ns deia que havíem de fer—, amb uns tribu-

nals que no s'entienien, amb por que no se'n sortissin els dos que eren els pretendents en aquells moments: en Maluquer i el senyor Beltran. Nosaltres dos intentàvem, amb una gran llibertat —perquè no hi teníem compromisos—, fer-ho el millor possible, i realment ho vam fer prou bé. Tant, que el president del tribunal, don Cayetano de Mergelina, deia pels passadissos: «Oh!, tant pot tenir la càtedra un com un altre». Això va produir un cert pànic en la resta del tribunal. En una oposició on al que quedava al carrer li donaven un vot de qualsevol perquè en una altra oposició pogués tornar a sortir, no ens van donar absolutament res i Tarradell i jo, el dia de la votació, ens vam agafar del braç i ens en vam anar a fer una cervesa. Ja felicitaríem després els qui havien guanyat, com havia de ser.

Hi havia una persona en l'oposició que hem recordat sempre amb molt d'afecte —almenys jo, i sé que en Miquel també. Era Don Blas Taracena. Blas Taracena era un senyor de Sòria, director de les excavacions de Numància, que havia estat treballant amb els científics alemanys i estava més a prop de l'escola Bosch Gimpera que no dels grups de Madrid en el moment de la República, i que havia estat en el curs d'Empúries amb nosaltres. Blas Taracena, que aleshores tenia un paper important en el creat Consejo Superior de Investigaciones Científicas, ens va dir a en Miquel i a mi: «No us preocupeu, que hi ha totes les càtedres vacants i en tindreu». Però, per a fer boca, Miquel Tarradell obtingué una beca per un any als Estats Units i Pere de Palol una beca per un any a Roma. Això era el 1949. Vam haver d'esperar fins al 1956 i que maduressin moltes coses (algú que hagués de fer una tesi i no l'havia feta, etc.) per a arribar a les càtedres. Una oposició que hauríem fet amb una enorme senzillesa i amb una enorme facilitat, a l'hora de la veritat ens va ser molt difícil. Va tenir, però, aquesta compensació: el pas pels Estats Units crec que per a Tarradell va ser molt important (va treballar amb el professor Leman, en el Fine Arts Institut de Nova York); el meu pas per Roma també va ser prou important i crec que, en el currículum, s'hi ha de pensar una mica, en aquesta etapa.

L'època marroquina per a Miquel Tarradell va ser una època pletòrica, de vida, d'optimisme, de relacions exteriors. Anava a les excavacions de les necròpolis de Cartago amb els científics francesos. Els científics francesos tenien una certa admiració per Miquel Tarradell, deien que era «un tipe épatant», amb la seva corbateta de llacet i la seva manera de ser. En Tarradell ho cultivava. Va treballar i jo sé que hi va ser molt feliç. Dintre de totes les circumstàncies i del lloc on es movia, Miquel Tarradell al Marroc va ser molt feliç i hi va fer molta feina.

Jo ara no els diré pas si va excavar una cova, si va excavar Lixus i Tamuda, ni els faré una llista de llibres. Els seus deixebles li han dedicat un volum de miscel·lànies on hi ha tota la bibliografia, hi ha un parell de centenars de títols. Però jo sí que voldria dir dues coses. En Tarradell va obrir un camp d'investigació molt ampli, des del món púnic fins al món romà. El món púnic el va interessar moltíssim, després el va projectar en els estudis d'Eivissa, de l'Eivissa cartaginesa i púnica, i de la costa del llevant, però, sobretot, dues ciutats romanes, que són Lixus i Tamuda, el van atraure. El que va ser molt important és que va trencar amb el mite de l'africanisme de les cultures hispàniques, i això crec que és important. Aquí parlàvem d'un paleolític superior on hi havia un capsità, venia de la regió de Capsa tunissenca, parlàvem de si els íbers eren els que venien de l'Àfrica i els celtas els que venien d'Europa... Hi havia un miralleig de tipus històric en relació amb el paper d'Àfrica que ell va desmuntar, i el va desmuntar amb tots els arguments científics. Arribava a conclusions potser una mica massa radicals, ens deia que Àfrica no havia aportat res a la península Ibèrica, a la Hispània preromana i romana, excepte els contactes amb el món fenici, alguns elements d'indústria com va ser el *garum*, al qual va dedicar un llibre molt interessant amb l'investigador francès Ponsich, però que Àfrica es consumia ella mateixa. Això ho hem estat veient després, aquest miralleig, el va trencar d'una manera molt clara. L'obra, per tant, en aquest sentit va ser important i va ser llarga.

Li va tocar jugar, també, però, amb el que podríem dir l'«arqueologia oficial». Amb un llibre que es diu *Contribución a la historia antigua del Marruecos y del Mediterráneo extremo occidental*, li van donar el Premi Franco del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Amb el doctor Pericot van fer una *Prehistoria de África*, també, de l'Institut de Estudios Africanos. La presència d'un arqueòleg jove, dinàmic i intel·ligent havia de donar fruits i aquests fruits estaven ficats precisament en aquest tipus de literatura. Al costat d'això, un sens fi de textos curts, però d'interès excepcional. No era pas un home que escrivís massa llarg; aquests treballs curts són molt suggestius. En la seva bibliografia hi ha treballs que només tenen vint planes o només en tenen quinze, però sempre hi ha alguna cosa molt aprofitable. Era un científic d'una intuïció extraordinària, que tenia una gran capacitat de síntesi que moltes vegades els companys i, naturalment, els deixebles, li admiràvem i algunes vegades fins i tot li envejàvem. Hi ha molt poques coses banals en l'obra de Miquel Tarradell, i l'obra de tema africà és molt variada.

L'any 1956 guanyà la càtedra de la Universitat de València i s'inicià un altre dels seus grans moments. Va començar amb un gran opti-

misme i amb una gran empena, i desgraciadament va acabar d'una manera tràgica. Són els destins de les persones; a vegades en el moment més dolç de la vida ve el núvol més negre.

L'estada a València va ser enormement important. Jo sospito, i espero, que el doctor Giralt ens ho explicarà, perquè va conviure amb Tarradell a València. Hi ha dos aspectes del Tarradell valencià: un és el catedràtic d'universitat investigador i l'altre és el professor universitari amb unes arrels molt fondes dintre la universitat i dintre el país, que va tenir una projecció —jo crec— diferent. No sé si fins i tot en aquest moment a València no es recorda més el catedràtic d'universitat amb una feina de tipus social, de tipus polític si voleu, i de tipus humà que l'investigador mateix.

És una època molt densa i molt plena. A València es trobà amb un grup de catalans: Dolç, Reglà i Giralt, que, segons les notes que jo en tinc, era el més jove i l'últim que s'hi incorporà. Hi havia una càtedra Ausiàs March i hi havia una vida universitària molt important. En un moment determinat es donà un fet curiósíssim, que molt rarament ha passat i que demostra la força de l'actuació universitària de Tarradell dins el context social valencià: la destitució del càrrec de degà de la Facultat de Filosofia i Lletres, un fet gens banal, que tenia el seu interès i que tenia la seva motivació i significava dues coses diferents: l'eficàcia que havia demostrat i com era de molest. Per a mi, tant una cosa com l'altra palesen una vocació, unes ganes de fer i un pes, no només en la societat universitària sinó en la societat valenciana en general.

L'etapa de València és el millor moment de la producció científica de Tarradell. Llavors comença la seva relació, molt intensa, amb l'arqueologia a Catalunya, sobretot amb la seva obra de difusió. Miquel Tarradell té una obra de divulgació, l'obra mestra de la qual és *Les arrels de Catalunya*, editada a Vicens Vives, que posa al dia el que havia fet pensant en Catalunya dins l'obra general de *L'etnologia de la península Ibèrica* del doctor Bosch Gimpera. Es va celebrar moltíssim que fos escrita en català (i en un català molt bo) i va tenir enorme difusió. Aquest propòsit havia començat —si no m'equivoco— amb la *Història dels catalans*, de Ferran Soldevila, l'any 1961; l'any 1962 escriu *Les arrels de Catalunya*; l'any 1965, una *Prehistòria i antiguitat dels Països Valencians*. És a dir, no era només Catalunya, sinó que també el preocupava el món valencià en el marc dels Països Catalans. Jo crec que és l'obra més coneguda —no diré que sigui la millor. Les obres de síntesi, sempre me les miro amb molt de respecte perquè són molt difícils de fer. Jo no he estat donat a fer obres de síntesi, m'ha interessat més, a vegades, l'estudi puntual. La seva és

una obra molt actual, molt equilibrada des d'un punt de vista científic, i és quelcom més que una bona divulgació, és posar a les mans de la gent els resultats d'una investigació molt seriosa i d'una manera molt ben feta.

Aquestes són, potser, les coses més importants. N'hi ha d'altres; jo ja no en vull parlar. Va fer moltes excavacions, va ser molt prudent i un bon diplomàtic. En el moment en què vam guanyar la càtedra, l'estructura de la direcció d'excavacions del país funcionava amb districtes universitaris i els catedràtics esdevenien «delegats de zona». Ell, pel fet de tenir la càtedra, va ser delegat de zona d'excavacions de tot el districte universitari de València; jo, de Valladolid. Va tenir la prudència i el bon tacte de saber respectar el Servei d'Investigacions Prehistòriques de la Diputació, fundat per Ballester, on havia intervingut molt el nostre mestre Pericot, i que s'havia dedicat al món paleolític i al món ibèric. Els va saber ajudar amb l'autoritat que li podia donar una *jefatura* d'aquestes que venien des de Madrid, de manera que el SIP i la universitat van treballar plegats i la universitat va crear els seus deixebles. Hi hagué una convivència en favor del coneixement del món protohistòric i històric de València molt important.

Ell no era amic dels congressos, no li agradaven les reunions, així com als altres sí que ens han agradat perquè han estat, en el fons, el fil de la nostra formació quan no hem tingut exemples de la nostra especialitat al país. A Tarradell, els congressos li agradaven poc, però va fer un memorable congrés arqueològic del Marroc enormement important. Hi va anar tothom. A més, estava sempre al dia de les novetats i de les tendències d'investigació. En un moment en què el canvi del pensament històric passava a donar valor al pes de l'economia, de mà de Vicens i d'altres investigadors, Tarradell plantejà per primera vegada una reunió sobre l'economia antiga de la península Ibèrica. Això s'ha de valorar.

El mes d'octubre de l'any 1970 va venir a Barcelona a començar el curs i jo vaig venir el primer de novembre, o sigui que una altra vegada ens vam tornar a trobar a Barcelona. A Barcelona, tenia la Càtedra d'Arqueologia Clàssica amb separació del món de la prehistòria des del punt de vista docent, i es dedicà més al món romà. Ja s'havia dedicat al problema dels orígens de la València romana, però potser s'hi dedicà més. Recordo un article que va fer molt de soroll, «Estudi de les invasions dels francs i dels alemanys en època de Galiè en el segle III», en col·laboració amb l'amic Balil, i que, evidentment, després ha estat explotat per molta gent. Ha esdevingut un clàssic en la historiografia de Catalunya i de la Península d'aquest moment.

L'any 1972 publicà *Eivissa púnica* amb la seva dona, Matilde Font, i s'incorporà definitivament a la societat catalana. Entrà a l'Institut d'Estudis Catalans, amb un discurs curt però enormement suggestiu sobre la ubicació de les ciutats romanes a Catalunya, sobre ciutat i espai, un tema que ara està tant al dia. Després intensificà les seves relacions amb el món de les Balears, però d'aquest moment ja us en parlaran. Tarradell estava en un moment de refer ferides quan un segon cop li va sobrevenir a Barcelona: la mort de la Matilde. A més de ser la muller de Tarradell, era una amiga i, evidentment, era molt per a un home aguantar les dues pèrdues. Jo no vull fer tremendisme, però va necessitar molta energia per a poder sobreposar-s'hi i per a poder arribar a l'edat que va arribar, amb el treball que va fer, amb l'activitat que va desenvolupar i amb el pes que va tenir i que va continuar tenint, no sols a la nostra societat, que pot ser normal per la seva obra, sinó entre la gent que l'ha seguit amb tesis de doctorat. A vegades un cafè o un dinar eren suficients perquè s'hi suggerissin moltíssimes coses. El reconeixement oficial, amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes no va poder tenir la força i el valor que hauria tingut en altres circumstàncies. En el moment en què ens van anunciar la mort de Tarradell vam dir: «Hem perdut un gran amic, però el país ha perdut un home que ha treballat com ningú per Catalunya, que ha portat la ciència de la nostra arqueologia a un nivell envejable, a un nivell que hauria fet goig a un Bosch Gimpera. Evidentment, la feina està feta».

Si em permeten l'última reflexió, amb ell s'acaba tota una generació. La gent que ens ve al darrere té deu o quinze anys menys que nosaltres. D'aquella generació, qui queda, ara? Dels deixebles més o menys directes de Bosch, queden el doctor Ripoll i el doctor Arribas, en el camp de la prehistòria, i jo ara em sento molt vell. Em sento més que degà dels arqueòlegs clàssics espanyols. Només n'hi ha un que sigui més vell que jo. És el professor Don Antonio Beltran, de la Universitat de Saragossa. La Corona d'Aragó està encara aguantant, però d'aquesta generació només —que jo sàpiga— per Beltran i per mi. Amb Tarradell s'acaba una època i se'ns ha mort una part de nosaltres mateixos.

Pere de Palol i Salellas
Membre emèrit de la Secció Històrico-Arqueològica

II

He tingut la sort de compartir amb Miquel Tarradell moltes hores, hores felices, hores dolentes i tristes. Fa gairebé mig segle que el vaig conèixer, ja llicenciats tots dos de la Facultat de Lletres de Barcelona, i des de bon antuvi em va captivar no solament la seva extraordinària força intel·lectual sinó la seva personalitat humana, càlida, cordial, el seu capteniment entranyable, sensible, solidari. Més enllà de les seves qualitats com a gran professional, més enllà del seu valor indiscutible com a gran historiador, hi havia sobretot una calidesa que sortia del cor. Era un testimoni exemplar del resistent autèntic que va saber comprometre's profundament, fins al moll de l'os, no solament amb la seva professió entesa com una contribució activa a la lluita per la llibertat i la igualtat, sinó en el combat polític entès com un lliurament desinteressat i pregonament ètic vers el conjunt de la societat. Sempre, fins al darrer moment, ha estat un home compromès, intel·ligentment i rigorosament compromès.

La primera presa de contacte va tenir lloc al Marroc l'any 1950. Ell feia alguns anys que hi havia estat nomenat cap del servei d'antiguitats de l'Alta Comissarià de España en Marruecos; aquest és un títol que es va treure de la màniga el doctor Pericot aprofitant la bona amistat que l'unia amb Don Tomás García Figueras, que era el director, aleshores, d'Asuntos Indígenas del Protectorat. Don Tomás era un home de Jerez, molt intel·ligent i molt fi, que tenia una gran estima a Tarradell. El quarter general d'operacions de Tarradell era el Museu de Tetuan —quan jo el vaig conèixer—, en el barri indígena, al costat del *Bahalato* (una espècie de jutjat de primera instància), les remors del qual ens arribaven sovint, i interrompien el treball. Eren els càstigs que es donaven, sobretot amb fuet als peus, als prevaricadors. El Museu estava atapeït de materials arqueològics de tota mena procedents de la regió. El paleolític estava representat pels objectes que eren producte de les seves excavacions al riu Martín i a prop de Ceuta, alguns objectes de túmuls de l'edat dels metalls i, en especial, fragments de ceràmica romana producte de les seves incursions pel Marroc en la seva primera època. Ja havia explorat el jaciment romà de Tamuda, que va definir com un fortí del segle III dC. Aquest jaciment havia estat descobert pel seu antecessor, Don Pelayo Quintero, senyor que, després de fer una tasca remarcable durant diversos anys a les necròpolis fenícies de Cadis, un cop jubilat s'havia retirat a Tetuan. Per a apreciar l'elegància de Tarradell, he de remarcar que mai no va tenir una frase despectiva envers els seus antecessors en el càrrec, i això que, de motius, en tenia, perquè eren autèntics afeccionats. Els diaris d'un predecessor, Montalbán, eren motiu de lectures comentades entre Tarradell i jo; llegíem jocosament aquelles descrip-

cions en què parlava d'un «paisaje arqueológico sin par». Ens miràvem tots dos i callàvem. Per a Tarradell, Montalbán i Pelayo Quintero van ser sempre els seus «dignos antecesores», aquest era el terme que ell utilitzava sempre. També havia descobert ja la importància estratègica d'un nucli de caravaneig d'època romana, Ad Mercuri, on seguiria treballant-hi anys després, però sens dubte Lixus era considerada per ell com la nineta dels seus ulls, i tota la seva activitat girava entorn d'aquesta ciutat i del seu paper en el món de la colonització fenícia a Occident. Per a portar aquesta tasca amb dignitat, s'havia proveït d'un bagatge d'informació de tota mena, exhaustiu: fonts literàries, històriques, epigràfiques, numismàtiques, i un coneixement de l'àrea del Magrib que va ampliar mitjançant el recorregut per les ciutats excavades d'Algèria i de Tuníssia i el contacte amb els arqueòlegs francesos que en aquelles dates treballaven en aquest camp.

Faig memòria que, essent com era un funcionari civil, mai no va sentir-se com a tal, i això és encara més interessant per als que vam tenir l'ocasió de viure aquell món colonial militar, on l'*alto comisario* era considerat quasi com un virrei de l'Índia. El diumenge, a la sortida de la missa, es formava una llarga passarel·la, a banda i banda, de funcionaris que desitjaven ser vistos per l'alt comissari. Mai no formà part d'aquest seguici, mai no trepitjà l'odiós *Casino* —li tenia una ràbia horrorosa, al casino— on mataven les tardes els funcionaris. Tot el dia estava tancat al museu, on posava ordre als papers de les seves excavacions. La seva independència, però, va xocar entre els ambients més ultres; va haver de renunciar a les amistats entre àrabs i jueus que havia fet al començament, només arribar. Jo el vaig acompanyar alguna nit a passejos fins al cementiri àrab a la llum de la lluna, va portar-me a cinemes àrabs on el públic s'extasiava veient les pel·lícules egípcies del rei Faruk, aclamat amb símptomes de simpatia pel seu moviment anticolonial. No cal dir que érem els únics colonials entre aquella turbamulta i jo no estava massa segur de la nostra integritat física. A poc a poc les reconvençions més o menys discretes procedents de les altes jerarquies el tallaren en aquestes expansions. Aquest fou un dels motius que, a part del seu interès, el va fer sortir el més de temps que podia del Marroc i relacionar-se amb els arqueòlegs francesos. Així fou com va fer amistat amb els paleolítistes Antoine, Reygasse. Era el moment de la fúria dels estudis del capsità —del qual ens parlava l'amic Palol—, de l'aterià, aquests noms que aleshores feien furor i avui en dia ja ningú no sap què representen. El Museu de l'Home de París, per exemple, quan jo hi vaig anar per aquestes dates estava ple de materials d'aquesta època, vitrines i vitrines de materials d'aquesta època. Fa vint anys hi vaig tornar i tot aquest món en el Museu de l'Home no representava res; el món de

les novetats del paleolític africà havia quedat relegat purament i senzillament a alguna cosa de tipus regional. Era l'època en què s'havien iniciat les excavacions arqueològiques dels americans a les grutes a Achakar, a Tànger i, sobretot, dominava la figura del gran Balout, amb plens poders des de París (Balout seria després el director del Museu de l'Home), R. Vaufray, gran amic de Bosch Gimpera, i després tota la legió dels romanistes, tots ells entorn de la gran figura de Carcopino.

La mentalitat de Tarradell estava molt a prop del cartesianisme dels seus col·legues francesos, la lucidesa de la seva exposició, encara que innata, va desenvolupar-se amb el contacte d'aquestes amistats. Dos arqueòlegs francesos van impactar Tarradell: el primer fou Pierre Cintes, l'autor de *La céramique punique*, obra que esdevingué clàssica durant molts anys. Tots dos estaven interessats a conèixer els mecanismes d'expansió de la civilització feniciopúnica per l'Occident. Guyamon acabava de publicar *Les échelles de la colonisation maritime au nord de l'Afrique*. Seguint els criteris de Vuillemot, recorregueren tots dos en una llanxa, durant diversos dies, molts llocs costaners i confirmaren el sistema d'aiguada, de recalada, entre petits promontoris, cales, anses, que s'han convertit en paradigmes del mètode de recerca de les factories fenícies per l'occident del Mediterrani. L'altre fou Ponsich, amb qui va explorar les costes del sud i de llevant a la recerca de factories exemplificades en la seva dedicació a la pesca i salaó de la tonyina, a la fabricació del *garum*, la rica salsa d'època romana. El llibre conjunt sobre les factories del *garum* és una joia de les biblioteques d'arqueologia.

Durant la meua estada al setembre del 1950, becat amb una ajuda que Tarradell em va aconseguir, vaig conviure amb ell a les excavacions de Lixus, fent recorreguts arqueològics a la recerca de materials paleolítics a la costa atlàntica del Marroc. Era la meua primera sortida i vaig quedar enlluernat per la seva forta personalitat. Ell em parlava de la seva afecció als escriptors americans: Hemingway, Dospassos, Steinbeck, que havia copsat en un viatge com a pensionat a Nova York. Aleshores jo tan sols havia llegit *Per qui toquen les campanes?* i encara en una versió italiana. Era la seva època de fúria emprenedora; aviat el començarem a anomenar Tarradell, *l'Africà*, que tindria el seu màxim esplendor quatre anys després en organitzar i el I Congrés d'Arqueologia de Tetuan, el 1954 (primer i últim). El Congrés acollí el més selecte dels arqueòlegs espanyols i francesos de l'època i va ser la consagració de Tarradell com una de les figures prestigioses, reconegudes internacionalment, de l'arqueologia espanyola. D'aquella visió de l'home ple de vida, de coneixements, de futur, han passat molts anys.

Palol us ha parlat de la seva trajectòria fins a l'arribada a la Universitat de Barcelona. Em pertoca ara a mi parlar-vos de la fase de la carrera de Miquel Tarradell que va tenir lloc a les Balears. El fil conductor de la investigació de Tarradell a les Balears em sembla molt clar. Revifà els treballs que l'Institut d'Estudis Catalans havia iniciat vers els anys vint a les Illes i va posar al dia els resultats de les investigacions de Josep Colomines mitjançant noves excavacions i, a la llum de l'estat de la qüestió, des de tres punts o aspectes principals: primer, el món indígena; segon, el món colonial fenici púnic i, tercer, el món romà. L'influx de Colomines és palès. En el Museu Arqueològic de Barcelona, Colomines era l'arxiu vivent que tots els qui hi voltàvem entorn vam reconèixer. Tarradell va quedar impressionat. Aquestes eren les bases de la recerca. Per a posar-ho en pràctica, l'ocasió va presentar-se quan va aparèixer en l'horitzó de l'arqueologia l'afany i l'empenta de la Fundació Bryant, a la qual van unides fins avui les més importants realitzacions de prehistòria i arqueologia de les Illes, en especial a Mallorca. Mister Bryant era un industrial de Vermont, un home romàntic, que viu encara, amb vuitanta-nou anys.

Va conèixer la que seria la seva muller a Tarragona, i impressionat per la riquesa monumental de la ciutat va subvencionar les excavacions i la dignificació de l'amfiteatre els anys quaranta o cinquanta. Era l'època més negra de l'arqueologia peninsular quan, no hi havia possibilitat econòmica de fer cap excavació, tenint en compte que Empúries es va excavar amb presoners de guerra. Bryant, amb una gran generositat, va promoure les investigacions arqueològiques amb la idea de trobar una ciutat grega de la categoria d'Empúries. Tarradell fou l'home per a posar a caminar aquesta idea, juntament amb Mister Woods, delegat de la Fundació Bryant a Espanya; van recórrer tota la costa mediterrània des de Roses a Carteia, a l'estret de Gibraltar. La sort, però, no els va acompanyar i així fou com Tarradell va aconseguir fer derivar la idea original cap a Mallorca amb l'esquer de la ciutat romana de *Pollentia*, l'única de l'illa que no havia tingut ocupació posterior. Es constituí la Fundació Bryant per a la Península, incorporant figures de prestigi com el doctor Pericot, el doctor Almagro, al que seria el Centre d'Estudis Arqueològics Hispanoamericà, amb seu a Alcúdia. Es redactaren els Estatuts del Centre per a la Promoció de l'Arqueologia a les Balears. La Fundació va comprar una casa al bell mig d'Alcúdia que des d'aleshores seria el quarter general de les excavacions, residència dels excavadors i museu monogràfic de *Pollentia*, amb una política de beques per a ajudants i de formació d'estudiants d'arqueologia en aquest camp. Des de la creació, l'any 1954, han passat quaranta anys de la vida política

de l'Estat; les convulsions polítiques no han afectat en res la Fundació, que s'ha mantingut en peu, incòlume, com un reducte de pau i de treball. Tarradell ha estat l'artífex d'aquesta obra.

En el seu vessant de l'estudi del món indígena, l'ocasió es presentà tot just començar les tasques de l'excavació de *Pollentia*, l'any 1957. Les notícies dels afeccionats sobre un cementiri dels moros a la costa de Son Real, a Can Picafort —avui és un ajuntament independent, abans pertanyia a Santa Margalida—, arribaren ben prest a la Fundació. Tarradell féu diverses visites al lloc, veié l'interès i la novetat del jaciment i ràpidament preparà la primera campanya per al 1958. Em cridà per fer-me càrrec de *Pollentia* i ajudar-lo quan fos necessari a Son Real. El primer any sortia amb moto des d'Alcúdia —ell de paquet, ja que no conduïa— cap a Son Real, uns quinze quilòmetres, i allà l'esperaven els obrers de Santa Margalida. El jaciment estava arran de mar. En començar la neteja de la sorra que s'havia acumulat, descobrí que es tractava d'una necròpoli molt singular, de tipus diversos; una necròpoli de tombes excavades a la roca: unes eren de tipus circular, amb vells carreus com els dels millors talaiots, com els del talaiot de sa Canova d'Artà; un segon tipus, em sembla que el va batejar el doctor Pericot amb el nom de «micronaveta», eren sepultures de forma absidada; un tercer, que segurament també va rebre el baptisme del doctor Pericot, de «micromastabes», eren sepultures de tipus rectangular, i finalment hi havia una gran quantitat de tombes d'incineració mal construïdes, aprofitant els espais entre les anteriors. Any rere any prosseguí l'excavació. Els objectes, braçalets de ferro, puntes de sageta, i de bronze, discs lligats per cadenetes, fibules en forma de colom, dues espases de puny d'antena i destrals tubulars, també de ferro, permeteren fixar la cronologia inicial en el segle VII aC. Gran quantitat de terrissa local i altres objectes de bronze posaven en paral·lel la necròpoli amb altres conegudes a l'illa, ja des de l'època de Colomines, i catalogades dins l'edat del bronze per Colomines. Les tombes d'incineració, les últimes, donaven ja alguns materials (una lluerna, sobretot) d'època romana. Hi havia una gran quantitat de perla esfèrica de pasta vítria que sens dubte procedia del comerç feniciopúnic, però el caràcter de les tombes era únic. A les darreries s'inicià l'excavació de s'illot des Porros, enfront de la necròpoli: tres grans cercles tangents excavats a la roca, amb escales i columnes tallades a la roca i plens d'individus incinerats en calç. Sobre ells hi havia un nivell de tombes individuals, amb materials similars.

Tarradell dirigia els obrers, ho fotografiava tot, feia el diari, aixecava l'inventari dels materials, que després es dibuixaren i fotografiaren a la casa d'Alcúdia. Un arquitecte va fer la planta general i els plànols

individuals i les seccions tomba per tomba. La memòria de l'excavació fou molt immediata i va causar gran sensació: el món indígena i el món colonial s'unien. L'estudi antropològic realitzat per la doctora Empar Font mostrà que era una població mediterrània i que els personatges no havien treballat mai. Potser eren una casta social o bé un grup religiós. Aleshores es buscà el poblat, i la Fundació va cridar el professor Aitken d'Oxford perquè fes un estudi de tipus geofísic. Aitken és el fundador de la revista *Archaeometry* i era una gran figura científica, i, per tant, ens va interessar molt la seva vinguda. El resultat va ser que es va trobar alguna cosa que semblava el poblat, però mai no es va arribar a excavar. Cap a l'any 1964 es va donar per acabat l'estudi de les dues necròpolis, que serien un punt de referència per a les futures troballes de gran magnitud. Han passat trenta anys, i ara la publicació exhaustiva d'aquests estudis està pràcticament a punt de sortir com a homenatge a la figura de Tarradell.

L'altre tema que l'interessava era el món púnic. Tarradell tenia un ric bagatge de coneixement del món púnic, ja des de la primera època de la seva estada al Marroc, i l'havia adquirit des del seu lloc privilegiat de Lixus, com ho demostrà la publicació del seu *Marruecos púnic*. Útica, Cartago, Tipasa, eren ciutats que coneixia perquè les havia viscut. La seva biblioteca personal —que jo vaig veure a Tetuan— donava compte del seu interès. Estant encara al Marroc, ja va tenir ocasió de conèixer els últims resultats sobre l'illot de Rachgoun, de les necròpolis de Tànger, de l'arribada dels fenicis a l'Atlàntic. Coneixia tota la problemàtica oberta per les noves troballes a Cadis, a Almuñécar (la famosa necròpoli «Laurita»), de la costa de Màlaga, les excavacions dels alemanys a Toscanos, la desembocadura del Vélez, les meves excavacions de les necròpolis de Frigiliana i de la desembocadura del Guadalhorce i, a la vegada, del món ibèric valencià, que ell coneixia —i l'andalús també—; amb els treballs en boga sobre el barnís roig començaven a donar-se la mà indígenes i colons. Sobre el fenomen de l'expansió i de l'estructura de la colonització fenícia tingué idees molt innovadores; delimità una àrea respecte al Mediterrani central que denominà àrea de l'estret de Gibraltar i mostrà les seves peculiaritats i les etapes cronològiques. Així quedà palès en el pròleg a l'edició espanyola del llibre *Fenicios* de Harden, i també a «Economia de la colonització fenícia», en aquest simposi al qual feia referència el doctor Palol d'*Estudis d'economia antiga de València*, publicats l'any 1968.

La seva vinculació a les Balears li va donar motiu per a fer unes visites prèvies a Eivissa i, en especial, al seu museu, el de la necròpoli del Puig dels Molins. Eivissa havia tingut una figura prestigiosa al capdavant del Museu en els últims anys, en José M. Mañá Angulo,

però després havia estat un lloc de pas per als diferents directors, fins que arribà Jordi Fernández, l'actual director des de fa ja vint anys. L'equip format per Tarradell, la seva dona Matilde, la seva filla Núria, Mercè Roca i Jordi Fernández va procurar treure l'entrellat dels materials del Museu i sobretot dels diaris d'excavació inèdits de les campanyes a partir de 1920 i potser d'abans. Tots els diaris de Carlos Román estaven pràcticament inèdits (havia publicat algunes excavacions a la *Junta Superior*), i foren una font inesgotable de sorpreses perquè mostraven una època de depredacions animades per col·leccionistes sense consciència, com és el cas de Vives Escudero. Pagaven les excavacions particulars per enriquir les seves col·leccions i fins i tot alguns d'ells van ser nomenats directors de les excavacions oficialment, subvencionats per l'Estat, i s'embutxacaven tot el material d'aquestes troballes. Tarradell ho diu ben clar en les seves publicacions, i el seu valor li va provocar problemes de tipus judicial amb la família de Vives Escudero. Quan Tarradell va treure a la llum aquests casos es va trobar en alguna ocasió que se li van plantejar aquests problemes. Qui vulgui conèixer l'estat de l'arqueologia a Eivissa en aquells anys té unes pàgines meravelloses, d'una rica informació trata a la llum per Tarradell, en l'obra que publicà amb Matilde Font, *Eivissa cartaginesa* (Barcelona, 1975).

Tarradell era mereixedor del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Sempre he posat aquesta obra com a exemple de com pot compaginar-se la informació arqueològica més científica i rigorosa amb una forma d'exposició atractiva, rica i de gran bellesa descriptiva. Un dels aspectes més valuosos és la reivindicació dels diaris de Carlos Román, que havien quedat inèdits. Tarradell va posar tot el seu esperit en la defensa de la bondat d'aquest investigador, que va haver de patir una etapa molt dolenta de l'arqueologia eivissenca. La prova d'això és que Jordi Fernández va publicar fa poc la seva tesi basada en aquesta documentació inèdita. La renovació que va generar la influència de Tarradell en els estudis eivissencs fou transcendental.

Actualment, tres fets demostren l'alt punt que han aconseguit els estudis d'arqueologia eivissenca. De la mà de Jordi Fernández, el Museu d'Eivissa s'ha convertit en un lloc capdavanter de recerques fenícies, com ho prova el fet que el Museu periòdicament acull simposis sobre l'Eivissa púnica, als quals van especialistes de tota la Mediterrània. En segon lloc, hi ha una sèrie de publicacions i tesis doctorals sobre Eivissa que apareixen a partir de l'estada de Tarradell, sorgides totes de deixebles i gent vinculada a la seva persona. Carlos Gómez Bellart, investigador a l'illa, alumne de València i avui professor a València, a la seva *Eivissa arcaica* fa un estudi de la topografia de la ciutat vella d'Eivissa. Els treballs sobre àmfors pú-

niques trobades a l'illa conformen la tesi de Juan Ramón, dirigida per Tarradell, que insisteix en una idea fixa de Tarradell, el món rural. En el seu treball, Juan Ramón treu a la llum una rica sèrie de jaciments i necròpolis rurals que amplien la visió de la colonització que fins ara teníem centrada tan sols en la necròpoli del Puig dels Molins. Les excavacions actuals de Juan Ramón posen en relleu l'interès d'aquest món rural, i evidencien que l'obra de Tarradell ha estat providencial per al futur dels estudis de l'Eivissa fenícia cartaginesa.

En tercer lloc, cal destacar la seva vinculació a la ciutat de *Pollentia*, a Alcúdia. Aquesta ciutat va ser el punt d'arrencada, com hem vist, de la Fundació Bryant, i Tarradell va ser la persona al voltant de la qual ens hem mogut tots els que ens hem vinculat als estudis de la romanització de l'illa de Mallorca. L'any 1954 es creà el centre, el 1957 començaren les excavacions Tarradell i Woods, però el 1958 aparegué la necròpoli de Son Real i aleshores Tarradell em cridà perquè l'ajudés i em fes càrrec de *Pollentia* el temps que ell hagués de ser fora, i vam constituir un tàndem. Tarradell visqué el primer any amb la família a Alcúdia; després, l'interès cada vegada més gran de la necròpoli de Son Real va fer que Tarradell i la seva família es traslladessin a viure a Can Picafort, d'on guarden tots ells molts bons records. Tarradell em va deixar sol, com a director de l'excavació de *Pollentia*, durant uns anys.

En definitiva, i per resumir, a *Pollentia*, des de 1958, l'equip dirigit per Tarradell ha aconseguit obtenir el coneixement de les àrees neuràlgiques de la ciutat. Vam començar per l'única zona on podíem excavar, Sa Portella, una àrea d'habitatges, i al llarg dels anys hi van anar sortint tres cases, dues d'elles mutilades, i diversos carrers. El teatre, l'havia excavat jo l'any 1954, abans de començar realment la tasca de la Fundació. A partir de l'any 1980 vam entrar en un camp d'excavació diferent al que havíem treballat fins aleshores, era el centre topogràfic de la ciutat, on hi havia hagut moltes excavacions oficials anteriors. La zona, per tant, estava molt destruïda i ens va donar molta més feina que si haguéssim estat excavant la ciutat des del començament, ja que es va haver de rastrejar allà on havien fet les trinxeres els antics excavadors. El resultat va ser la troballa del fòrum de la ciutat, bastant mutilat, però indubtablement el temple i el capitolí són d'una categoria impressionant. El capitolí és monumental, amb unes mides superiors a les de la major part dels capitolis que coneixem d'època romana a la Península. Al costat té dos temples, un dels quals té unes inscripcions, i per l'epigrafi sabem en quina època es van construir. Després hi ha tota l'àrea de la plaça del fòrum, amb una gran quantitat de fragments epigràfics cremats i destruïts, que confirmen la idea que teníem, per les estratigrafies

i per la ceràmica, que *Pollentia* havia tingut un final, cap a finals del segle III dC, de sang i foc. Hi eren visibles grans i espesses capes de cendra. L'epigrafia imperial del fòrum i el monetari donaven també una cronologia semblant. Vam poder rastrejar, i estem rastrejant encara, la trajectòria d'aquesta ciutat romana en aquestes àrees. És una tasca en què tota l'escola catalana hi està involucrada. Tarradell va deixar la direcció de la seva part a la seva col·lega i successora a la universitat Mercè Roca, i per ara mantenim aquestes excavacions any rere any. *Pollentia*, doncs, és una escola des de fa molts anys, en la qual estem intentant aplicar criteris metodològics i arqueològics de primera mà. Les publicacions sortides de *Pollentia* són moltes. Vull recordar, únicament, l'última que vam fer conjuntament Tarradell i jo, un estudi sobre el fòrum de la ciutat, cap a l'any 1985 o 1987, aproximadament, que ha donat peu a una sèrie de publicacions que la Fundació Bryant va patrocinant a mesura que es van publicant, entre les quals hi ha aquestes que us citava de les restes de les excavacions de Son Real.

Aquest és, doncs, el resum dels treballs que jo he pogut realitzar conjuntament amb Tarradell, ja sigui al començament de la meva formació, ja sigui després amb trenta anys de coneixença a Alcúdia. Tarradell ha mort, com tots temíem des de ja fa temps, però no ens ha deixat. Seguirà sempre entre nosaltres, no sols en la seva obra, testimoni exemplar d'un gran historiador en terrenys ben diversos, sinó en el record de la seva extraordinària personalitat humana.

Antoni Arribas
Catedràtic emèrit de la Universitat de Granada

III

Quan va projectar aquesta sessió d'homenatge a Miquel Tarradell, la Secció Històrico-Arqueològica no va pensar primerament en mi; sé, doncs, que sóc una mena de succedani perquè d'antuvi s'havia pensat que seria Raimon —el cantautor de Xàtiva— qui parlaria de Miquel Tarradell i el País Valencià. Sens dubte, per múltiples raons, Raimon ho hauria fet —com ho farà d'aquí a pocs dies a l'Aula Magna de la Universitat de Barcelona— molt millor que jo. Tanmateix, no podia defugir l'encàrrec que em feia la meua Secció i, per tant, em toca parlar de l'etapa «valenciana» de la vida de Tarradell. Per motius professionals que tots els assistents poden comprendre, jo no puc fer una anàlisi i un judici de l'obra de Tarradell, perquè no sóc especialista en arqueologia, de manera que em cenyiré a unes consideracions potser massa personals, però tenint molt present que era un home que va viure i professar a la Universitat de València, que va prendre un contacte profund amb el País Valencià i que va mantenir sempre una relació molt estreta —fins i tot quan residia en terres llunyanes— amb Barcelona i amb Catalunya.

Em sembla recordar que la primera vegada que vaig veure i tractar Miquel Tarradell fou en una d'aquelles reunions que teníem a casa del doctor Vicens, el doctor Vicens, alguns dels seus deixebles i aquelles persones «interessants» que eventualment passaven per Barcelona i que hi eren convidades. Si la memòria no m'enganya, va ser en una d'aquelles reunions que el doctor Vicens va presentar-nos Miquel Tarradell com una persona que calia conèixer i amb la qual podíem comptar. Això s'esdevingué molt al principi de la seva incorporació a València, de manera que devia ser cap a l'any 1956 o 1957, abans, en tot cas, del 1960, que és l'any de la mort d'en Vicens.

Entre els molts lligams que Miquel Tarradell tenia amb Catalunya, a mi em correspon de destacar les seves relacions amb l'Institut d'Estudis Catalans. En una data tan reculada com el 1966 Miquel Tarradell ja és membre corresponent a l'Institut, i membre numerari l'any 1971; en temps ja més recents fou secretari de la Secció Històrico-Arqueològica i, finalment, l'any 1990, va passar a ser-ne membre emèrit. Però no és el seu currículum acadèmic allò que voldria destacar, sinó la seva idea del que l'Institut havia estat, del que era aleshores i del que hauria de ser en un futur. Per influència de Bosch i Gimpera —i aquest és un punt de coincidència entre Tarradell i en Vicens, al qual també es considerava deixeble del doctor Bosch— i, sens dubte, pel seu coneixement de la història recent, Tarradell tenia una idea molt clara d'allò que l'Institut havia representat per a l'alta cultura catalana. Entenia que l'Institut no havia de

ser una corporació acadèmica on homes més o menys savis culminen llur *cursus honorum*, sinó un lloc de treball per a planificar i coordinar —conjuntament amb d'altres institucions— la recerca científica en tots els camps. Aquesta idea dinàmica i prenyada de futur que tenia Tarradell de l'Institut és la mateixa que plana reiteradament en els volums publicats del Congrés de Cultura Catalana (1977), on es diu —potser amb altres paraules— que en la Catalunya que llavors ja es veia que podria començar a redreçar-se, l'Institut d'Estudis Catalans havia de ser la cúpula de la recerca científica del país. En converses privades o en reunions oficioses amb altres membres de l'Institut sempre es manifestà convençut de la necessitat de rejuvenir i reformar la corporació, més enllà del que establien els Estatuts aprovats pel Reial decret de 1976. Onze anys després, és a dir: quan des de dins s'inicia la reforma, Miquel Tarradell n'és un incondicional. Avui, com a president de l'Institut em pertoca de dir-ho, i ho haig de fer constar perquè la renovació de l'Institut no és encara un afer clos, i el record del professor Tarradell ens pot ajudar molt en aquesta empresa.

Els organitzadors d'aquest acte probablement han recordat que Tarradell i jo vam ser col·legues i companys a la Universitat de València i que ambdós compartírem durant uns anys —cinc cursos, exactament— unes preocupacions molt semblants. Com era la Universitat de València quan hi va arribar el professor Tarradell? Fa una estona el professor Palol ha pintat amb tintes, si no negres molt grises, la situació de la Universitat de Barcelona en els anys 1940 i 1950. Doncs, bé: la situació a València quan hi va arribar Tarradell, no sabia dir si era negra o grisa, però sí que devia ser marcadament provinciana, malgrat no estar gens integrada —o potser precisament per això— en la realitat sociocultural que l'envoltava. Era, molt més que la de Barcelona, una universitat alienant. Des d'un punt de vista idiomàtic, si em permeteu un punt d'exageració, gosaria dir que quan Tarradell arribà a València, els únics que parlaven català en els claustres d'aquella universitat eren el professor mallorquí Miquel Dolç i un exguàrdia d'assalt valencià que feia de bidell i es deia Mompó. La valencianització de la Universitat ha estat un procés lent —inacabat encara— que s'ha produït des de dalt, per obra d'un sector cada dia més gran i més eficient del professorat, i des de la base per la presència notable d'estudiants comarcans que cada vegada arriben a les facultats més conscienciats del que són i del que volen ser. Tarradell se sentia promotor —anava a dir «bel·ligerant»— d'aquest canvi; tenia fe en el país, i més d'una vegada havia fet enfadar alguns col·legues espanyolistes i jacobins quan afirmava que el País Valencià era «recuperable».

És evident que la influència de Tarradell sobre els universitaris valencians no s'ha de mesurar únicament des de la seva tasca d'arqueòleg. Els dos volums miscel·làtics dels «Estudis Universitaris Catalans» que fa poc li havien estat oferts demostren que tant a Barcelona com a València o a Mallorca ha deixat un bon nombre de deixebles. De memòria, perquè vaig tractar-los personalment, recordo Carmen Aranegui, Mila Gil-Mascarell, Enric Llobregat, Manuel Pereira, Pitarch Tortajada. Però la nòmina no acaba amb els arqueòlegs. Penso en el mateix Raimon —que Tarradell va animar a cantar—, penso en Lluís Alpera, Manuel Ardit, Alfons Cucó, García Martínez, Joan F. Mira... i tants altres que deuen molt al professor Tarradell i són persones avui qualificades en el món cultural valencià. Segurament que, d'una manera o altra, per activa o per pasiva, tots ells intervingueren en aquella Aula Ausiàs March que tant va contribuir a descobrir la pròpia identitat als universitaris valencians.

Miquel Tarradell va gaudir d'un prestigi entre els estudiants, no solament com a professor, sinó per la bonhomia i la cordialitat del seu tracte i la simpatia amb què sabia tractar el jovent. No sé exactament com s'esdevingué, però, durant els cursos 1964-1965, estant vacant el Deganat de Filosofia i Lletres, els estudiants l'elegiren degà, càrrec que després fou ratificat per la Junta de Facultat. Això va permetre a Tarradell de dir que havia estat «elegit democràticament» —com consta en el currículum que va enviar a l'Institut. El càrrec, però, l'exercí només durant algunes setmanes perquè —com ja ha estat recordat— hi va haver ben aviat el veto del governador i d'altres instàncies polítiques, perquè si la presència de Tarradell a la Universitat ja era prou perniciosa als ulls dels senyors que aleshores manaven, només hauria faltat que pogués actuar de degà.

El paper de Tarradell dins el País Valencià d'aquells anys és triplement eficaç per la connexió que a través de la Universitat i del seu treball d'arqueòleg va mantenir amb tres institucions que d'alguna manera llavors representaven la defensa del valencianisme cultural i, fins a cert punt, del valencianisme polític. Aquestes tres institucions eren: Lo Rat Penat, el Servei d'Investigacions Prehistòriques i l'Associació de Cronistes del Regne. Abans d'existir Acció Cultural Valenciana i altres entitats amb objectius semblants, Lo Rat Penat era, de fet, des de l'any 1939, l'únic refugi consolidat del valencianisme cultural. La seva ruptura amb els fusterians i amb els sectors valencianistes més procatalans no es produí fins a la darrerera dels anys seixanta, de manera que Tarradell s'hi relacionà —amb conferències, sessions d'estudi, etc.— durant una pila d'anys. El Servei d'Investigacions Prehistòriques —institució ja esmentada pel doctor Palol— fou creat ben abans de la Guerra Civil al redós de la Diputació de

València. El seu fundador, el senyor Isidre Ballester i Tormo, començà sent una afecionat però acabà tenint una funció important en l'arqueologia i la prehistòria valencianes. Ja en el temps el doctor Lluís Pericot —que fou catedràtic a València en els darrers anys vint—, existí una bona col·laboració entre el Servei i la Universitat. Miquel Tarradell repregué aquesta col·laboració comptant amb l'estima del seu director, Domingo Fletcher, i amb la fidel amistat d'Enric Pla i Ballester, nebot del fundador, que tenia un alt càrrec dins el Servei. Les bones relacions amb el Servei proporcionaren a Miquel Tarradell la possibilitat de realitzar treballs de camp i estudiar jaciments inèdits —que és allò que sempre han volgut els arqueòlegs. D'altra banda, la relació amb el SIP va potenciar la seva tasca universitària i el féu present en uns àmbits que no hauria pogut ni albirar des del carrer de la Nau. La tercera institució al·ludida és l'Associació de Cronistes del Regne, benemèrita entitat que acollia els estudiosos locals, gent unes vegades sense estudis superiors i gairebé sempre amb estudis no especialitzats en allò que ocupava el seu lleure: metges, farmacèutics, mestres, capellans o simples curiosos que investigaven amb amor la història dels pobles respectius. Miquel Tarradell va tenir contactes reiterats amb els Cronistes del Regne, entre els quals hi havia personalitats realment valuoses.

Ara bé: la voluntat d'identificació de Tarradell amb el País Valencià no es fa tan palesa com en la seva capacitat de parlar —deixeu-m'ho dir— en valencià o —potser encara més ben dit— en català amb un accent valencià tan autèntic que una persona no entesa en qüestions fonètiques no l'hauria sabut distingir de l'accent més autòcton i genuí. Això no era una característica molt peculiar i personal de Tarradell. No crec que ningú dels qui abans o després d'ell anàrem a València com a professors universitaris, assolíssim en aquest punt un reeiximent semblant. El seu, d'èxit, fou el resultat de la seva dedicació a l'arqueologia que li va permetre de conèixer pam a pam el País Valencià, i conèixer el país, per a un home tan obert i receptiu com Tarradell, no era únicament conèixer el paisatge, la terra, el subsòl i el material arqueològic que aquest amagava, sinó conèixer la gent, la riquesa humana que hi havia en cada poble, en cada contrada, allà on l'atzar —un jaciment prehistòric, unes ruïnes d'interès arqueològic— l'havien portat.

La significació de Tarradell com a «agitador cultural» al País Valencià no va acabar quan, l'any 1970, es traslladà a la Universitat de Barcelona. A partir d'aquell moment fou un veritable ambaixador de València establert a Barcelona, com abans, durant catorze anys, havia estat un ambaixador de Barcelona en missió a València. Sobre aquest punt és il·lustrativa la seva relació amb els organitzadors del

I Congrés d'Història del País Valencià, que tingué lloc el mes d'abril de 1971. Es tractava de muntar un congrés que, sense renunciar a les exigències d'un acte universitari, tingués una participació tan àmplia que el convertís en un acte d'afirmació valencianista. Per això, la primera condició era que en el títol figurés el terme «País Valencià», terme que aleshores no solament no era oficialment admès —com no ho és ara—, sinó que era oficialment proscrit. Per tal d'aconseguir-ho, els organitzadors es valgueren d'un estratagema: amb paper de la Facultat de Filosofia i Lletres escrivírem al ministre d'Educació i Ciència —que llavors era el valencià Luis Villar Palací— per oferir-li la presidència d'honor del *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*. El ministre va contestar que acceptava encantat, i figurant el ministre com a president d'honor, fins i tot els governadors de les tres províncies —que eren també *jefes provinciales del Movimiento*—, el capità general, l'arquebisbe i una munió de bisbes, el president de l'Audiència, els presidents de les tres diputacions i els alcaldes de les capitals de província, etc., tots s'afanyaren a acceptar una vocalia de la comissió d'honor. El resultat fou una comissió hiperjeràrquica —si se'm permet el mot—, tant, que suscità desconfiança i recels entre determinats sectors barcelonins poc informats de com anaven els afers de València. Doncs bé, en aquella ocasió Miquel Tarradell va actuar de pont entre Barcelona i els organitzadors del Congrés. Ell va haver d'engrescar els historiadors barcelonins perquè hi col·laboressin, i, com a membre que era de l'Institut d'Estudis Catalans, hom li demanà d'aconseguir l'adhesió de l'Institut al Congrés, adhesió que costava d'obtenir perquè no s'entenia que uns actes que volien ser valencianistes i catalanistes haguessin de tenir tanta faramalla oficial. Però Miquel Tarradell sí que ho entenia...

Aquest és el Tarradell, que, si jo n'hagués sabut més, m'hauria agradat d'evocar. Hi ha un altre Tarradell que considero molt meu, molt íntim, i que potser no m'és lícit de parlar-ne aquí; però com que em sento a casa meva, em permetré aquesta llibertat: és el Miquel Tarradell infatigable conversador, que disposava d'un anecdotari riquíssim, el Tarradell de les llargues hores de tertúlia passades a casa seva, al carrer de la Petxina, o a casa de Vicent Ventura, o a Sueca, a casa de Joan Fuster. El record que guardo més endins no és el del Miquel Tarradell que vaig retrobar a Barcelona, de les fitxes bibliogràfiques, de la història o de l'arqueologia, sinó l'home obert, cordial, que igual et parlava de poetes clàssics com de poetes d'última hora, de problemes al voltant de la romanització com de temes d'actualitat. Aquest és el meu Miquel Tarradell, i aquest és el que ocupa el millor lloc en la meva memòria, i em plau de fer-ho constar així en aquest acte d'avui.

En nom de l'Institut, moltes gràcies a tots els companys que m'han precedit en l'ús de la paraula; i gràcies a tots per haver-nos acompanyat en aquest acte.

Emili Giralt i Raventós
President de l'Institut d'Estudis Catalans

JOSEP M. VILASECA I MARCET (1919-1995)

I

Josep M. Vilaseca en el camp de les fundacions

Sempre he cregut que és més fàcil parlar d'idees i d'objectes o de coses que parlar de persones. Potser parlar de Josep Maria Vilaseca i Marcet i que ho fem persones, com és ara el meu cas, que hi vam tenir un tracte molt freqüent durant aproximadament vint-i-cinc anys, pot semblar una tasca fàcil. En realitat, però, justament per això, resulta difícil destriar les impressions subjectives nascudes del tracte del dia a dia amb la persona, amb la inevitable càrrega afectiva, de l'objectivitat que requereix parlar de la personalitat de Josep Maria Vilaseca en un acte

com el que estem celebrant. M'han encomanat, però, que parli d'ell referit a un camp molt concret i significatiu de la seva activitat: el món de les fundacions. Realment en va ser un especialista reconegut arreu de Catalunya i de l'Estat espanyol.

Ja l'any 1974 recordo haver assistit amb ell a les trobades d'entitats no lucratives organitzades per FUNDESCO a Buitrago, i ja era reconeguda la seva autoritat en el plantejament jurídic de les fundacions. A aquestes reunions, per cert, també hi eren normalment, en representació d'altres fundacions catalanes, els notaris Noguera i Faus, també desapareguts. De fet, uns anys abans Vilaseca havia promogut a escala estatal el FOEBE, Foment d'Entitats Benèfiques, amb la finalitat d'orientar i promoure l'aportació de béns particulars a activitats d'interès social. Anys més tard, a Catalunya, havia assessorat l'inici de les activitats de la coordinadora de Fundacions Catalanes, havia redactat dictàmens jurídics sobre el règim fiscal de les fundacions que, a principis del 1983, es van enviar als ministres catalans del Govern socialista. Cal dir que la Llei catalana de fundacions privades, aprovada pel Parlament de Catalunya el 1982, va ser inicialment redactada per ell, i que va ser assessor permanent de particulars i administracions públiques en aquesta matèria. No fa gaire un polític català deia públicament que quan havia de tractar alguna proposició de llei referida a fundacions li resultava imprescindible la consulta a Josep Maria Vilaseca. I és que era un home de dret, i d'això no en parlaré perquè les persones que m'acompanyen en aquesta taula ho podran fer amb més autoritat que no pas jo, però deixin-me dir només que era allò que rigorosament entenem com un home de dret, un jurista. Recordo que alguna vegada, des de la gosadia que dona la ignorància, i potser una mica provocadorament per part meua, li feia jo alguna observació relativitzant la importància del dret i m'atrevia a dir-li que em semblava que el dret de vegades legitimava situacions de fet, massa sovint aconseguides per la força, al servei de causes injustes. Malgrat això, ell sempre defensava i em demostrava que el dret és un dels pilars fonamentals de qualsevol societat. Però el que vull ressaltar ara és que Vilaseca era un home de dret doblat de persona d'una gran sensibilitat social que li provenia del seu cristianisme. Com ja va escriure Albert Manent: «Vilaseca té la saviesa del jurista i l'honradesa del cristià que vol esser-ho de debò». I probablement és per això que sempre el va interessar la figura jurídica de les fundacions. Entenia les fundacions com un servei públic, més afinadament com un servei general, però curiosament promogut per uns particulars. Per això ell deia: «la distinció entre què és públic i què és privat en aquest camp no és fàcil perquè la fundació privada és una entitat bifront, a cavall entre el dret privat i el dret públic». Tot i que sempre va defensar que «els organismes

públics no poden crear fundacions privades» perquè, a parer seu, seria un absurd, creia en la possibilitat que els particulars es desprenguessin a perpetuïtat d'uns béns per tal de donar-los una finalitat d'interès general i, des d'aquest moment, aquests béns formessin part, per dir-ho així, del patrimoni col·lectiu de la societat, com a expressió de la voluntarietat i generositat espontània de la societat. Vilaseca va fer de llevadora de moltes fundacions del nostre país i, en cada cas, triava la redacció dels estatuts de manera que s'adaptessin a les característiques de la iniciativa en concret. No volia donar mai models generals d'estatuts perquè creia que calia sempre fer «un vestit a mida». Vilaseca considerava que el dret havia d'adaptar-se a la vida i no a l'inrevés. Per això tampoc creia que calgués arribar a excessos reglamentistes en cap ordre: calia deixar llibertat d'actuació, un cop establertes les regles de joc jurídic que eren realment imprescindibles.

Josep Maria Vilaseca va donar exemple personal en aquest món de les fundacions. Compartint les inquietuds socials i les preocupacions pel futur del país amb la seva dona, Teresa Roca, van desprendre's de bona part dels seus béns i van crear el 1969 la Fundació Jaume Bofill. Ja feia molts anys que el matrimoni exercia un mecenatge privat de moltes iniciatives socials i culturals del país —val la pena citar, per exemple, el seu paper en el món editorial català o de l'educació, tant escolar com informal—, però van voler institucionalitzar aquest mecenatge, dotar-lo d'organització i d'estabilitat, i cridar moltes persones més, a través d'aquesta institucionalització, a participar en l'orientació i en la realització de les coses que calia fer. Amb l'increment de la dotació que Teresa Roca va poder fer anys més tard es van crear dues fundacions més: l'Institut Pacis i Serveis de Cultura Popular, totes dues el 1977, i conjuntament amb la Jaume Bofill s'han presentat recentment en públic com el Grup FUS. Crec que és allò de predicar amb l'exemple.

Per acabar, voldria fer alguna referència al seu tarannà personal. Com jo mateix he escrit darrerament, Josep Maria Vilaseca, lector impenitent i persona de cultura vastíssima, era un home discret i gens amic de la faramalla, cordial sense afectació quan el tractaves a fons, sincer i clar sense eufemismes inútils, treballador incansable i amb aquella eficàcia que dóna la intel·ligència pràctica de les coses, fidel a unes quantes conviccions bàsiques que expressava oralment en un to d'ironia i d'escepticisme quan calia, però conviccions que portava a la pràctica fins a les darreres conseqüències. Ens agradaria que, també en aquest sentit, hagués marcat el tarannà del nostre grup de fundacions que acabo d'esmentar. Perquè tal com ell ja havia previst les institucions poden durar més que les persones «si això»

—el cito textualment— «ha d'ésser beneficiós per a la cultura i per al poble catalans». Moltes Gràcies.

Jordi Porta
Director de la Fundació Jaume Bofill

II

Josep M. Vilaseca en el camp de les administracions

Em correspon a mi presentar la figura de Josep M. Vilaseca fonamentalment en l'àmbit de la seva col·laboració amb el que podríem dir-ne el govern de la cosa pública a Catalunya, particularment a partir de l'Estatut d'autonomia de l'any 1979. En definitiva, una activitat bàsicament jurídica, perquè, com ha dit Jordi Porta, Josep M. Vilaseca era un gran jurista i, específicament, un gran jurista en l'àmbit del dret públic. Per consegüent, la seva utilitat en el moment en què Catalunya recupera les institucions ha de ser posada de manifest.

L'actuació jurídica de Josep M. Vilaseca s'inicia ja en el moment en què el dia 14 d'octubre de 1942 obté el seu títol d'advocat per la Universitat de Barcelona. L'any següent, quan només tenia vint-i-quatre anys, esdevé advocat de l'Estat i inicia aleshores l'exercici actiu de la professió. Es dona d'alta al Col·legi d'Advocats el dia 8 d'octubre del 1943 i es dona de baixa com a exercent, però continua com a membre del Col·legi amb la categoria de no-exercent, el mes de desembre de 1992.

De fet, jo vaig prendre contacte amb Josep M. Vilaseca d'una manera tardana. El vaig conèixer —si em permeten aquesta expansió personal— l'any 1954 en una notaria de Barcelona, la de Frederic Trias de Bes, i vaig perdre el seu rastre fins que, essent jo notari de Barcelona, ens vam retrobar amb motiu d'una actuació important del Col·legi d'Advocats, que serà presentada pel degà Gay, segurament, que és el II Congrés Jurídic Català, del qual, evidentment, Josep M. Vilaseca fou l'ànima.

Durant tot aquest període de temps, Josep M. Vilaseca ha estat un advocat en exercici, un advocat de concòrdia, un home que tenia al·lèrgia a l'actuació en els tribunals. Era, per tant, un advocat de consell, i —com ha subratllat molt bé el meu antecessor, Jordi Porta— un gran especialista en l'àmbit de les fundacions, aspecte que es concreta en la seva decisiva intervenció (per no dir autoria) en la llei catalana 1/1982, del 3 de març, la Llei de fundacions privades, que és un exemple de simplicitat, però a la vegada de suficiència normativa.

Abans de la represa política de Catalunya, Josep M. Vilaseca desenvolupà una vastíssima actuació en l'àmbit cultural i fins i tot en l'àmbit polític, perquè jo crec que Josep M. Vilaseca, en el fons, era un

home que tenia una gran vocació política. El que passa és que les circumstàncies manen i després va ser un polític, diguem-ne, també de consell, d'assessorament. És l'època en què, per exemple, participa en la redacció de *Cuadernos para el Diálogo*, i la de la seva relació amb els polítics, no només de Catalunya, externs al sistema i que d'una manera més o menys anecdòtica s'ha volgut centrar en algunes reunions especialment significatives tingudes a Can Bordoni una finca al cor del Montnegre.

He fet aquesta introducció per situar una mica el personatge, si és que això feia falta abans de referir-me a la seva col·laboració en l'activitat de la Generalitat de Catalunya a partir de l'Estatut i també abans de l'Estatut de 1979. Centraré aquesta col·laboració en tres àmbits que són, des del meu punt de vista, especialment significatius: l'àmbit dels traspassos de serveis, la creació de l'Institut d'Estudis Autònoms i, molt particularment, la configuració definitiva de la Comissió Jurídica Assessora com un consell d'estat del Govern de la Generalitat.

En els traspassos de serveis l'actitud de Vilaseca és determinant, ja en la Generalitat provisional, a l'època del president Tarradellas. Es constitueix la Comissió Mixta Estat-Generalitat i Josep M. Vilaseca n'és nomenat membre el dia 5 de desembre de l'any 1977. La seva actuació es manifesta particularment en els traspassos relatius a la funció pública, al patrimoni i, sobretot, a la creació —tot i que hi havia un precedent, evidentment, en l'autonomia republicana— del règim jurídic dels traspassos. Com és natural, ja amb la Generalitat definitiva, l'any 1979, la figura de Josep M. Vilaseca continua present en tota aquesta àrea tan important. És membre de les dues comissions que es creen a aquest efecte: la Comissió Mixta de Valoracions i la Comissió Mixta de Traspassos. De la Comissió Mixta de Valoracions, n'és nomenat el dia 7 de juliol de l'any 1980 i la seva tasca durarà fins al 2 d'agost de l'any 1984. Com a advocat de l'Estat, havia estat liquidador de l'antic impost de drets reals, que, com vostès saben, és un dels impostos traspassats en la seva versió actual d'impost de transmissions patrimonials i d'impost de successions i, per tant, la seva actuació com a persona particularment coneixedora d'aquest tema té una gran transcendència en allò que fa referència a la cessió dels tributs, que són els que permeten en bona part la tresoreria de la Generalitat.

Forma part de la Comissió Mixta de Traspassos des del 6 de juny de l'any 1980 fins al dia 28 de novembre de 1985. Intervé d'una manera molt activa en el que fa referència a traspassos de la joventut, de cultura i, molt específicament, de les competències en matèria de justí-

cia. La seva utilitat en aquest camp és especialment rellevant. Avui dia a Catalunya disposem ja d'eminents juristes de dret públic, però en aquella època no era així. En aquella època, no es pot dir que aquest país fos un desert pel que fa al dret públic, crec que seria injust, però realment no sobraven els especialistes. Naturalment, construir el marc competencial de la Generalitat era un problema de dret públic. Per tant, figures de la categoria i de la solvència de Josep M. Vilaseca, que, a més, com ha dit molt bé Jordi Porta, era escoltat més enllà de Catalunya, van ser d'una especial utilitat. La tasca de Josep M. Vilaseca en els traspàsos de serveis, que és una tasca, si volen vostès, grisa, perquè després només hi figuren els que surten a les fotografies a l'hora de signar el traspàs, és fonamental. Quan s'ha d'establir el text d'un traspàs concret el que importa és que la persona que s'ocupa d'aquesta tasca sigui competent, faci les coses amb solvència i tingui una profunda preocupació pels interessos polítics d'aquest país. Aquest era el cas de Josep M. Vilaseca.

L'Institut d'Estudis Autònoms va ser un altre marc on jo crec que Josep M. Vilaseca es va divertir molt. Ell és qui crea l'Institut d'Estudis Autònoms per encàrrec del president Pujol. N'és nomenat president el dia 1 de març del 1985 i ho serà fins el dia 28 de juny de 1994, durant gairebé una dècada, la dècada decisiva de l'Institut d'Estudis Autònoms. L'activitat de l'Institut és gran: beques, seminaris, cursos, relacions amb l'exterior, estudi d'altres situacions més o menys homologables amb la catalana i una bibliografia molt important, de la qual a criteri meu cal subratllar tres obres que són d'especial utilitat. En primer lloc, *Comentaris a l'Estatut d'autonomia de Catalunya*, una obra en tres volums de l'any 1988, que és un comentari aprofundit del text de l'Estatut d'autonomia de l'any 1979. En aquest cas, l'Institut actua amb la col·laboració de les facultats de dret de la Universitat de Barcelona i de la Universitat Autònoma de Barcelona, les dues úniques universitats catalanes que tenien facultat de dret en aquell moment. En segon terme, el *Manual de dret públic* i, finalment, l'any 1994, el *Codi de legislació política i administrativa de Catalunya*.

En aquesta institució, Josep M. Vilaseca va exercir un mestratge que crec que li resultava particularment plaent. Es va posar en contacte amb les generacions posteriors a la seva, amb la gent jove. Jo recordo l'acte d'homenatge que li van fer quan va presentar la renúncia al seu càrrec de president —ell ja devia intuir el que li havia d'esdevenir. Va ser un acte memorable, el lloc on es desenvolupava estava ple de gom a gom, especialment de gent jove, i hom detectava a l'ambient la profunda sintonia que hi havia entre Josep M. Vilaseca i aquelles persones que eren d'unes altres generacions, però que mal-

grat tot havien establert un contacte espiritual, o com vostès vulguin denominar-lo, molt consistent. Tenia sens dubte una gran vocació docent, i això determinava aquesta actitud. I aquí, encara que surti una mica del tema, jo crec que hem de fer una referència marginal a una altra activitat de Josep M. Vilaseca, molt poc coneguda, però que confirma el que acabo de dir. Durant uns anys va ser professor de dret administratiu de la Facultat de Barcelona. Josep M. Vilaseca explicava amb una complaença especial aquells anys, malauradament pocs, perquè ja era gran i li va arribar l'edat administrativa de la jubilació, en què havia pogut ensenyar a la gent jove aquella ciència que ell posseïa i que la posseïa des d'una perspectiva molt útil per als estudiants, la perspectiva de l'experiència.

Ara bé, crec que és evident que la gran tasca de Josep M. Vilaseca en l'àmbit institucional és la configuració actual de la Comissió Jurídica Assessoradora.

La Comissió Jurídica Assessoradora, una creació de la Generalitat republicana, mostra del profund sentit jurídic que sempre ha presidit l'activitat de les nostres institucions, va ser reestablerta pel president Tarradellas amb el Decret del 17 d'octubre de l'any 1978, i ja en la primera llista de membres de la Comissió del dia 7 de maig de 1979 és designat Josep M. Vilaseca. L'actuació que va desenvolupar va ser una actuació incipient però important. Recordaré sempre els problemes que es van tenir quan es va encarregar a la Comissió Jurídica Assessoradora el dictamen sobre el Projecte d'estatut d'autonomia que després seria l'Estatut d'autonomia l'any 1979. Enric Argullol recordarà amb mi la diplomàcia amb què es va haver d'emetre aquest dictamen, perquè és evident que la posició del president Tarradellas tenia unes certes peculiaritats. En aquesta situació, Josep M. Vilaseca va ser un home franc, directe, sincer i respectat.

L'any 1980, Josep M. Vilaseca, juntament amb d'altres membres de la Comissió, formen part de la ponència que redacta el projecte de reorganització de la institució. El Govern de Catalunya tenia cada vegada més competències i feia falta definir d'una manera clara el marc d'actuació de la Comissió Jurídica Assessoradora. Tot això cristal·litza l'any 1983 amb la Llei 3/1983, del 25 de març, en la qual es preveu la regulació de la Comissió Jurídica Assessoradora, precisament per llei, llei que es promulga el dia 15 de març de l'any 1985, és a dir, la Llei 3/1985, de reorganització de la Comissió Jurídica Assessoradora.

És en aquest moment quan Ramon Faus, el primer president de la segona fase de la Comissió Jurídica Assessoradora, presenta la renúncia

per raons de salut i, amb un gran encert, el president de la Generalitat, pel Decret 305/1986, del 3 d'octubre, designa president Josep M. Vilaseca. Josep M. Vilaseca intueix, des de la perspectiva de jurista de dret públic, que tant Jordi Porta com jo hem posat de manifest, quina havia de ser la tasca de la Comissió Jurídica Assessora. Aquesta intuïció es concreta en la normativa actual, constituïda pel Decret legislatiu 1/1991, del 2 de març, que és obra, en gran part, de Josep M. Vilaseca, i en el Reglament contingut en el Decret 127/1991. La Comissió Jurídica Assessora havia estat concebuda inicialment, en aquesta segona autonomia catalana del segle xx, com una espècie de comissió general de codificació, és a dir, com a organisme que existeix en l'àmbit central de l'Estat dedicat bàsicament a la configuració de lleis en el marc del dret privat. Aquesta havia estat en gran part la tasca de la Comissió durant l'autonomia republicana. Però en trobar-nos actualment amb una autonomia més consolidada, amb unes competències més importants i, per tant, amb una activitat administrativa d'una certa transcendència, Josep M. Vilaseca comprèn que aquest no és el camí adequat i que la Comissió Jurídica Assessora havia d'esdevenir el Consell d'Estat de la Generalitat de Catalunya.

Si hom llegeix l'exposició de motius del Decret legislatiu 1/1991, del qual els he parlat, allí es veu clarament aquelles raons per les quals ell creu que la Comissió Jurídica Assessora ha de fer aquest tomb determinant. En primer lloc, l'atribució de la funció de dictaminar preceptivament diversos expedients legislatius, quan la llei anterior, la Llei 32/1985, només imposava la consulta a la Comissió en els casos de decrets legislatius, és a dir, aquelles normes amb rang de llei que el Govern redacta per delegació del Parlament; en segon lloc, el fet evident que diverses lleis de l'Estat, i citava expressament la Llei de bases de règim local, establien preceptivament dictàmens que a Catalunya implicaven a la Comissió Jurídica Assessora; però en tercer lloc, el fet que la mateixa legislació catalana estava establint una sèrie de dictàmens preceptius de la Comissió. Aleshores, el Decret legislatiu, a l'article primer, ja configura la Comissió Jurídica Assessora com l'alt òrgan consultiu del Govern de la Generalitat i estableix la seva autonomia orgànica i funcional per tal de garantir-ne l'objectivitat i la independència.

No falto a la veritat si afirmo que la Comissió Jurídica Assessora és l'obra de Josep M. Vilaseca. Ell la va presidir amb aquesta autoritat imperceptible amb què ell dirigia les seves obres, des del més gran respecte a tothom. Les reunions de la Comissió Jurídica Assessora han estat sempre uns encontres plaents en els quals era una satisfacció poder compartir amb el president la discussió dels temes que hi

havia sobre la taula, perquè Josep M. Vilaseca era conscient de la responsabilitat que li havia caigut a sobre i de la transcendència d'aquella tasca d'assessorament que duia a terme la Comissió per a obtenir una activitat legislativa sòlida, responsable i en el marc, com correspon, de la més estricta legalitat. Per tant, jo vull posar de manifest especialment aquest aspecte important per al país: l'actuació de Josep M. Vilaseca com a jurista de dret públic en un moment, com els dic, en què no en sobraven, a Catalunya. Josep M. Vilaseca estimava profundament el país, va treballar sempre des d'aquesta òptica de servei. Josep M. Vilaseca ha estat un ciutadà eminent. Aquest és un acte just. Josep M. Vilaseca, si vostès em permeten l'expansió, per iniciativa meua havia esdevingut membre de l'Institut el dia 1 de febrer de 1991.

Josep M. Puig i Salellas
Notari i membre numerari de la
Secció de Filosofia i Ciències Socials

III

Josep M. Vilaseca en el camp de l'advocacia

En primer lloc, vull agrair, molt sincerament, a l'Institut d'Estudis Catalans la possibilitat que, en nom del Col·legi d'Advocats de Barcelona, parli de la figura de Josep M. Vilaseca com a company i com a advocat. Difícilment podré afegir coses noves a allò que han dit els que m'han precedit en l'ús de la paraula, dues personalitats que sens dubte l'han conegut amb veritable intensitat, amb l'afecte que ha quedat palès en aquesta taula. Difícilment podré afegir res que molts de vostès no hagin ja sentit en altres ocasions, recentment i molt particularment, en aquelles paraules extraordinàries que li va dedicar el nostre amic i president de l'Acadèmia de Legislació i Jurisprudència de Catalunya, el senyor Guàrdia, en fer una semblança d'ell amb motiu del centenari de la nostra revista.

Josep M. Vilaseca i Marcet va ser un d'aquells senys ordenadors, com digué Eugeni d'Ors de Prat de la Riba, que era seny ordenador de Catalunya. Vilaseca i Marcet tenia un sentit de l'ordenació innat que el va portar al llarg de tota la seva trajectòria pública, però també de la seva trajectòria privada, a fer de les coses complicades cosa senzilla i de la cosa senzilla, aparentment, qüestió imperceptible. Per això, quan ahir vaig agafar el seu expedient, l'expedient que tenim tots els advocats —que s'inicia en una data, en aquest cas el 8 d'octubre de 1943, i que acaba gairebé sempre en una altra data, que és la de la nostra mort, en aquest cas, el 12 d'abril de 1995—, he descobert aquesta realitat que avui els dic.

Ha estat una llarga, molt llarga trajectòria, al servei de la nostra professió i al servei del Col·legi. El Col·legi, que al llarg dels segles i en les seves diferents formes jurídiques ha estat present a Barcelona i a Catalunya, no havia sofert una transformació tan gran com la que ha sofert durant aquests darrers anys. Josep M. Vilaseca i Marcet ha estat present en totes aquestes transformacions del Col·legi d'Advocats. Des de la seva relació amb Simarro —que és el degà que el rebé— fins a mi mateix, hi ha hagut cartes creuades d'una exquisitat absoluta, extraordinària, amb tots i cadascun dels successius degans del Col·legi, adreçant-se a tots ells sempre amb aquestes paraules: «Estimat degà».

Ha estat intercessor de molts companys, adreçant súpliques a la Junta, demandes per a atendre aquesta o aquella dificultat d'un determinat company; ha defensat, en nom del Col·legi, entitats sempre de caràcter benèfic davant d'organismes públics i davant de determi-

nats ajuntaments; ha redactat dictàmens, ha emès opinions, sempre en interès de la Junta de Govern. Ha tingut una trajectòria profundament arrelada en el món del dret. Ell hi va entrar el dia 5 de maig de 1954 amb motiu d'una remodelació de la Comissió de Cultura del nostre Col·legi, que és l'eix vertebrador de tota la política cultural de l'advocacia catalana. Va entrar el dia 30 d'octubre de 1963 al Consell de Redacció de la *Revista Jurídica*, per acord de la Junta de Govern presidida aleshores pel seu estimat i admirat degà Frederic Roda Ventura. Ell li contestava en una carta: «No sé exactament si respondré a les expectatives de la Junta de Govern ni si estaré a l'alçada dels meus companys, però et prometo que posaré tot el meu interès en l'encàrrec que em feu». Després va ser-ne el director durant vint-i-cinc anys.

Entrà a l'Acadèmia de Legislació i Jurisprudència de Catalunya l'any 1966 durant el deganat de Roda Ventura i es presentà a una elecció renyida amb un conegudíssim mercantilista. Hi ha algunes cartes en el seu expedient d'advocats de renom extraordinari, i entre elles el de l'aleshores bisbe de Barcelona, que consideren que la personalitat i els valors humans de Vilaseca i Marcet han d'ésser presents a l'Acadèmia de Legislació i Jurisprudència de Catalunya.

A la Junta de Govern del nostre Col·legi va deixar la seva petjada en un dels moments més apassionants. Ell entrà a la Junta de Govern l'any 1969 amb un altre admirat i respectat degà del nostre Col·legi, al qual Vilaseca apreciava moltíssim, l'Ignasi de Gispert, i va estar a la mateixa Junta fins a l'any 1973, quan ja era degà del Col·legi Miquel Casals Colldecarrera. En aquesta època desenvolupà una activitat extraordinària. Per primera vegada distingí el Departament de Cultura amb una diputació específica de la Junta de Govern, separant-lo d'aquesta manera de la Biblioteca, que era i és un dels nostres tresors, però comprènent la importància que havia de tenir en el futur i que ha tingut la Comissió de Cultura del nostre Col·legi. Jo vaig entrar aproximadament en aquelles dates al Col·legi, quan havia d'edificar-se el que avui és pràcticament l'edifici central, al carrer Mallorca, en un moment en què els joves advocats discutíem molt sobre la conveniència o no conveniència de fer aquell edifici. Envoltat d'una polèmica en el nostre Col·legi, ell prengué, naturalment per designació de la Junta de Govern, la responsabilitat de tirar endavant aquell edifici, que havia de ser una de les qüestions més importants per al nostre Col·legi i que ha servit per a desenvolupar aquesta activitat cultural extraordinària que encara avui desenvolupa l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona.

Català, tal com deia Puig i Salellas fa un moment, i immediatament Vilaseca i Marcet es posà a treballar en cos i ànima amb molts dels aquí presents. S'arribà a aquell feliç II Congrés Jurídic Català després d'aquella experiència del maig del 1936, en vigílies d'una de les més grans desfetes i de les més grans tragèdies que ha patit el nostre poble, tal com en un preciós discurs d'inauguració exposava magistralment Ignasi de Gispert. I és precisament Ignasi de Gispert qui diu, en aquest discurs per a mi memorable i rellegit moltes vegades, que entre tots hem de destacar l'esforç constant, apassionat, del qui és l'ànima d'aquest Congrés: Josep M. Vilaseca i Marcet. Ell va posar la il·lusió, ell va posar l'esforç, i el seu discurs és un discurs eminentment pràctic, que està en la línia del seny ordenador. Les cinc ponències es van desenvolupar amb absoluta satisfacció i jo diria que avui el II Congrés Jurídic Català continua essent punt de referència de tots els juristes i de tots els civilistes de casa nostra.

Per acord de la Junta de Govern del 25 de gener de 1983, essent degà el meu company, avui també aquí present, Antoni Plasència, se'l nomenà director de la *Revista Jurídica de Catalunya*, càrrec que ocupà fins al moment de la seva mort. En aquesta etapa la *Revista Jurídica de Catalunya* ha viscut una transformació extraordinària, s'ha fet el primer índex des de la seva creació fins a l'any 1971, s'ha fet el desdoblament de la revista en el volum doctrinal de color vermell i el volum jurisprudencial de color verd, de tantíssima utilitat per als advocats en exercici. A més a més, Vilaseca s'ha envoltat d'un equip importantíssim en el Consell de Redacció que ha donat una vitalitat i un creixement espectacular de la revista, la presència de la qual arriba molt més enllà dels límits del nostre Col·legi, traspassant les fronteres del nostre Estat. Prova d'això són els convenis signats amb el degà de Burdeus, que consten també en l'expedient, perquè la revista pugui arribar als col·legiats d'aquest col·legi francès.

Ha rebut la més alta distinció que pot tenir un jurista en el nostre Estat, que és la Creu de Sant Raimon de Penyafort, com a justa retribució als serveis prestats al món del dret i de l'advocacia.

A mi m'agradaria destacar alguna cosa menys coneguda en el món de l'advocacia, del dret de defensa i dels drets humans de Josep M. Vilaseca. Aquí es troba també un apreciat i admirat amic, Fèlix Martí, que ens va reunir, a un grup d'advocats i de juristes de Barcelona, per tal d'animar-nos a crear el grup català de juristes afiliat a Pax Romana. Immediatament Vilaseca va esdevenir motor d'aquest grup, va ser el seu primer president, i vaig tenir l'honor d'ésser el seu secretari en aquesta etapa i ha estat una de les secretaries més fàcils que he tingut en l'exercici de la meva professió. No hi ha-

via ni indicacions, ni línies, ni criteris especials a seguir; hi havia una crida a l'exercici de la responsabilitat de tots els que formàvem el grup de juristes Roda Ventura, que va tenir com a segon president l'Agustí de Semir, també present avui aquí entre nosaltres.

Vilaseca era una persona profundament sensible que jo no havia descobert fins aleshores. Ho vaig descobrir, i li ho deia així a la M. Teresa l'altre dia a casa seva, quan va proposar que el nom del grup fos el de Roda Ventura, aquell estimat i admirat degà. Va decidir anar a proposar-li a la seva vídua si podíem utilitzar el nom de Frederic Roda Ventura, i hi vam anar amb el seu fill Frederic Roda, amb el seu gendre Paco Segura, Vilaseca mateix i jo, i vaig descobrir un home d'una tendresa extraordinària. En adreçar-se a la vídua de Roda Ventura li va parlar d'una manera com no l'havia sentit a parlar mai, que fins i tot em va sobtar: amb afecte, amb respecte, amb veritable estimació, m'atreviria a dir amb una expressió quasi filial. Evidentment, la senyora Roda no únicament va estar contenta sinó que va emocionar-se i ens va agrair profundament aquest gest. Al cap de pocs dies, en el Col·legi d'Advocats presentàvem el grup davant del degà Pintó, evidentment amb la companyia de Fèlix Martí. L'endemà ja estàvem fent manifestos sobre la situació de les presons a Catalunya. He descobert en el seu expedient la carta que adreçà al degà demanant-li que la Junta de Govern del Col·legi de Barcelona fes seves aquelles manifestacions dels juristes de Pax Romana i de Salebi al Govern de la nació.

Vilaseca i Marcet era un home profundament responsable, advocat de confiança, confident de molts advocats, a qui agradaven les coses ben fetes. Per això tenia especial preocupació pel centenari de la *Revista Jurídica de Catalunya*. Us puc dir que, en prendre possessió del meu deganat, van ser molts els que posaren el seu càrrec a disposició del degà, entre ells Vilaseca i Marcet. Li vaig dir, evidentment, que el confirmava en el càrrec, com es va fer amb pràcticament tots els que van venir al deganat, i ell em va dir: «Això em fa molta il·lusió perquè m'agradaria poder arribar com a director al centenari de la *Revista* l'any 1995». Li vaig dir: «L'any 1995 jo no seré degà». Després les circumstàncies van fer que em presentés a la reelecció i que encara avui jo sigui el degà. Doncs, als pocs dies de la reelecció, Josep M. Vilaseca va tornar a venir i em va tornar a posar a disposició el seu càrrec de director i li vaig dir: «Josep M., però si ja et vaig dir que series el director fins aquell moment», i ell respongué: «Sí, però en aquell moment eres un altre degà. Ara tornes a ser degà, i torno a venir a posar-ho en el teu coneixement.» I, evidentment, va preparar un centenari que fou un èxit de convocatòria i d'organització, amb un nivell extraordinari en les ponències que s'hi van desenvolupar,

que a més a més miraven, no al passat, sinó vers el futur. Era la seva preocupació. Vilaseca volia especialment que es tractés el paper de les revistes jurídiques en el món futur, tant en el camp de la investigació com en el camp de la seva utilitat pràctica per als advocats en exercici. El resultat no podia ésser millor.

Participà en tots els actes del Col·legi. Quan va fer els cinquanta anys d'incorporació al Col·legi, la Junta de Govern li va proposar que fos ell qui fes el discurs en nom dels seus companys. Ha participat en totes les conteses electorals, en totes les assemblees, en totes les iniciatives i en el moment d'escriure la seva carta per dir que deixava de ser advocat en exercici, que continuaria essent advocat del nostre Col·legi sense exercici, encara reiterava la seva total disponibilitat per al Col·legi i per a la Junta de Govern.

Josep M. Vilaseca, sense escarafalls, com han dit els que m'han precedit en l'ús de la paraula, era una persona d'especial modèstia. Era una persona que, com en les seves darreres paraules del discurs del II Congrés, deia: «els congressistes tenen la paraula», vostès tenen la paraula.

Mai no s'oblidava de felicitar quan una cosa s'havia fet bé, segons el seu criteri, o de recriminar quan, segons el seu criteri, no s'havia fet correctament.

Hi ha una altra faceta potser poc coneguda, però de la qual sóc testimoni d'excepció, i que avui voldria aportar a aquesta taula com a darrer homenatge a un jurista eminent i a un amic estimat. Durant una temporada vaig redactar per a Enciclopèdia Catalana algunes de les veus jurídiques, probablement les menys importants. El cert és que, quan es va acabar l'enciclopèdia, es va fer un repàs sobre algunes d'aquestes veus i també sobre juristes que no hi figuraven: Vilaseca no hi era i no se n'havia adonat ningú. Vaig anar a veure Vilaseca i li vaig dir que ell hi havia de sortir, a l'enciclopèdia. Li va fer molta il·lusió, i al cap d'uns dies em va telefonar i em va dir: «Escolta: això t'ho han demanat o és una iniciativa teva?», jo li vaig dir la veritat: «Bé, m'han encomanat que fes els juristes que faltaven; no m'han dit expressament que fes la teva entrada, però crec que hi hauria de ser». Al cap d'uns dies, Josep M. em deia: «M'ho he pensat bé i prefereixo que no la facis». Així era Josep M., una persona entrançable, senzilla, profundament honesta —com s'ha dit aquí—, que ha deixat una petjada inoblidable en el nostre Col·legi i en la nostra professió, que l'ha engrandit i que ha fet possible, com tants i tants d'altres, que la nostra institució pugui arribar a celebrar molts centenaris, però d'una manera molt especial cadascú de nosaltres aportem

allò que som i ell aportà el que avui entre els companys de taula i jo mateix hem exposat i tot allò que vostès ja han conegut d'en Josep M.

Eugeni Gay
Degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona

*Intervenció del Dr. Joan Albaigés,
representant de la Generalitat de Catalunya*

No era previst que jo hagués d'intervenir, però no puc deixar de sumar-me a aquest acte en memòria de Josep M. Vilaseca. De fet, ja s'ha dit pràcticament tot. S'ha parlat de Josep M. Vilaseca en el camp de les fundacions, de les administracions, de l'advocacia; poc més puc dir jo. Potser només afegiria, per raó del meu càrrec, que avui dia no es pot fer la memòria del que ha estat l'evolució, l'estudi i la recerca en les ciències socials i polítiques sense la seva figura, des de les institucions públiques i privades de les quals ell va ser l'ànima i de les quals ja s'ha parlat: la Fundació Jaume Bofill i l'Institut d'Estudis Autonòmics.

Josep M. Vilaseca era un home que venia del dret, però no es pot dir que fos un home unidimensional. Josep M. Vilaseca —i, de fet, en aquesta presentació s'ha posat de manifest— era un home, en el sentit més noble de la paraula, polifacètic, que va projectar tota la seva vida, tota la seva actuació en diversos camps: social, cívic, cultural, polític..., en definitiva, fent país. Això és el que distingeix els grans homes.

Josep M. Vilaseca és un exemple paradigmàtic del que és i ha estat aquesta societat civil catalana, que ha sabut posar tot el saber i tot el seu tenir al servei del país, i ho ha fet des de la solvència, la competència i també des de la discreció, des de la modèstia, des de, moltes vegades, gairebé l'anonimat, amb un exquisit equilibri entre el pensament i el sentiment. Homes com Josep M. Vilaseca honoren Catalunya i tots ens hem de sentir deutors del seu exemple.

Joan Albaigés
Comissionat per a Universitats i Recerca

*Cloenda a càrrec del Dr. Emili Giralt,
president de l'Institut d'Estudis Catalans*

Només unes paraules de cloenda. Com a president de l'Institut d'Estudis Catalans, voldria destacar la presència de Josep M. Vilaseca i Marcet en aquesta casa, com a membre que fou de la Secció de Filosofia i Ciències Socials des de l'any 1979.

Sense que hi intervingués cap nomenament específic, havia esdevingut assessor jurídic de l'Institut i li eren consultades tota mena de qüestions estatutàries, fiscals, laborals, etc. Recordo que en un moment en què es parlava de la possible creació d'una fundació d'estudis humanístics emparada en l'Institut, ell hi col·laborà redactant-ne els estatuts. Finalment la prevista fundació es frustrà per la mesquinesa d'alguns i per la manca de decisió política d'uns altres. La seva actuació en els plens va tenir sempre la discreció com a norma, sobretot quan s'emprava en la seva ciència jurídica.

Uns fets que voldria evocar aquí és que, entre les fundacions que va impulsar i que, juntament amb la seva esposa, va patrocinar —però sempre des d'un lloc molt reservat i mig amagat, com qui diu des de l'anonimat—, hi ha la Fundació Internacional d'Estudis Històrics i Socials sobre la Guerra d'Espanya, coneguda per l'acrònim FIEHS. Aquesta fundació va ser creada l'any 1972 a Ginebra. Era un moment en què crear-la aquí hauria comportat serioses dificultats de reconeixement legal i de funcionament. La FIEHS va comptar amb un patronat, presidit pel professor català resident a Suïssa Ramon Suganyes de Franch, i integrat per personalitats il·lustres, com el rector de la Universitat de París X (Nanterre), René Rémond, el doctor Josep Trueta, el professor Laín Entralgo, el professor Jean-Claude Favez, degà de Lletres i posteriorment rector de la Universitat de Ginebra, el doctor Bricall, exrector de la Universitat de Barcelona, entre d'altres. Un Comitè d'Honor assessorava, quan calia, aquest Patronat. El formaven personalitats prou conegudes d'aquí i de fora, com el P. Miquel Batllori, el professor Bosch i Gimpera, l'anglès Raymond Carr, l'italià Aldo Garosci, el francès Pierrer Vila, l'acadèmic Jesús Pabón, el senyor Maurici Serrahima i, entre altres més eminents, qui us parla. Aquesta fundació tenia com a objectiu l'adquisició de documentació de tota mena (llibres, periòdics, cartells, memòries inèdites, papers no impresos, etc.) esparsos per l'exili, del període comprès, bàsicament però no exclusivament, entre la Segona República, la Guerra Civil i la resistència o oposició al franquisme tant a l'exili com a l'interior del país. Josep M. Vilaseca i Marcet, ve-

ritable mecenes de la FIEHS, s'hi va reservar el modestíssim càrrec d'assessor jurídic, com era la seva norma.

La FIEHS va constituir inicialment els seus fons documentals gràcies a la compra d'una col·lecció important d'un exiliat català, Jordi Arquer, que l'havia reunida al llarg dels anys. Després, aquests fons es multiplicarien gràcies a les donacions, ja sempre més gratuïtes, d'altres persones, a causa, principalment, de la tasca de Jordi Planés, que aleshores era director del centre de recerques de la FIEHS i avui és secretari general de la institució, que ha continuat la seva feina com serà esmentat més endavant. Aquest centre de recerques fou instal·lat primerament, però breument, a la vila rossellonesa de Toluges i, després, a Perpinyà. Una vegada mort Franco, es va plantejar la qüestió de repatriar a Catalunya aquests materials, una gran part dels quals eren d'origen català. Hi havia diverses possibilitats, però jo mateix, membre com he dit del Comitè d'Honor, vaig parlar amb el doctor Vilaseca i, després d'examinar-ne d'altres, ell va creure que el millor lloc podia ser la Universitat de Barcelona, on existia i segueix existint el Centre d'Estudis Històrics Internacionals sota la meva direcció. El CEHI també havia anat recollint documentació semblant i complementària a la de la FIEHS, procedent de l'exterior, de la resistència interior i de la mateixa Universitat, efervescent en els últims anys del franquisme.

La possibilitat d'aquesta mena de casori entre la FIEHS i el CEHI va fer que la Universitat de Barcelona i la FIEHS firmessin un conveni en virtut del qual aquells materials serien dipositas a la Universitat de Barcelona per a sumar-se al fons documental i bibliogràfic pel CEHI. Això va passar l'any 1977, és a dir, quan la transició política semblava que anava per bon camí. L'any 1982, quan la democràcia va semblar ja definitivament consolidada, els patrons de la Fundació van decidir autodissoldre-la. Llavors, allò que fins aquell moment havia estat un dipòsit fet a la Universitat de Barcelona va ser un llegat definitiu a la nostra *Alma mater*. Aquest llegat, sumat als materials que posteriorment han enriquit les col·leccions inicials, continua avui al Centre d'Estudis Històrics Internacionals, on, per tal de recordar tota aquesta història, hi ha precisament una sala —una sala dipòsit, però on hi ha potser el material més important del Centre— que porta el nom de FIEHS. I ja no cal dir que sempre —i sobretot des d'ara—, quan pensarem en la FIEHS, pensarem també en el doctor Vilaseca, que va ser no solament l'artífex de la primitiva fundació, sinó també el valedor d'aquell maridatge entre el CEHI i la FIEHS i, finalment, el factor decisiu per a dur a bon terme el seu llegat.

Senyores i senyors: com a director del CEHI m'ha semblat que ara i

ací es presentava l'oportunitat de recordar o de fer conèixer aquesta petita història. Enteneu-la, si més no, com un homenatge que des d'un racó de la Universitat de Barcelona tributem a la memòria de Josep M. Vilaseca i Marcet, creador de la FIEHS.

Emili Giralt
President de l'Institut d'Estudis Catalans

MEMBRES EMÈRITS

SECCIÓ DE CIÈNCIES I TECNOLOGIA

JOSEP CASTELLS I GUARDIOLA

Neix a Barcelona el 27 de maig de l'any 1925. Es llicencia en ciències químiques a la Universitat de Barcelona el 1948 i obté el premi extraordinari de llicenciatura. Ha ocupat diversos càrrecs al Consell Superior d'Investigacions Científiques, organització a la qual renuncià amb el càrrec de professor d'investigació per a passar a la Universitat Autònoma de Barcelona, on col·laborà en la formació del Departament de Química Orgànica, actualment inclòs en el Departament de Química. Posteriorment accedí a una càtedra de Química Orgànica a la Universitat de Barcelona, de la qual és actualment professor emèrit.

Durant la seva àmplia i variada trajectòria professional ha ocupat diversos càrrecs i responsabilitats. Fou enviat de la UNESCO a Xile com a expert en espectroscòpia. Ha estat pioner a Espanya en l'ús en la química orgànica de les tècniques físiques i, en particular, de les espectroscòpiques (infraroig, ultraviolat, ressonància magnètica nuclear) tant en tasques d'investigació com en les rutinàries. És autor dels llibres *Química general* (1981), *Teoria orbitalica de les reaccions químiques* (1983) i *Química general i bioorgànica* (1985) i de més de cent publicacions científiques.

Ha estat guardonat amb el Premio a la Memoria Científica: «Acerca de los esteroides de configuración no natural», atorgat per la Real

Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales. Li han estat concedits el Premi Ciutat de Barcelona d'investigació (1963), el premi biennal de la Real Sociedad Española de Física y Química el 1972, la Medalla Narcís Monturiol de la Generalitat de Catalunya el 1989 i el Premi Solvay 1993 d'investigació de les ciències químiques pel conjunt de la seva carrera.

Fou elegit membre de l'Institut d'Estudis Catalans el 14 d'abril de 1978 i ha passat a emèrit el 27 de maig de 1995.

MANUEL RIBAS I PIERA

Neix a Barcelona el 16 de maig de 1925. L'any 1950 obté el títol d'arquitecte a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona i es llicencia en dret per la Universitat de Barcelona.

La seva obra com a arquitecte —Laboratoris J. Uriach (1964-1974), casa Carnera a la Cerdanya, casa Cendrós a Sant Feliu, edifici d'habitatges al passeig Sant Joan de Barcelona— es complementa amb la seva tasca com a urbanista, que s'inicià a Brussel·les amb Bardet. Ha participat en el Pla Provincial de Barcelona (1959-1963) i en l'esquema director de l'àrea metropolitana, en la planificació dels plans generals d'ordenació urbana de Palma de Mallorca (1968-1970) i de Múrcia (1973-1976). Des del 1956 és professor de l'Escola d'Arquitectura, on el 1965 guanyà la càtedra d'Urbanisme. L'any 1991 la Universitat Politècnica de Catalunya el nomenà professor emèrit.

És membre de diverses associacions professionals espanyoles i estrangeres relacionades amb la ciència i la pràctica urbanística.

Fou nomenat membre de l'Institut d'Estudis Catalans el 7 de juliol de 1978 i ha passat a emèrit el 16 de maig de 1995.

SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS

JOAN VILÀ I VALENTÍ

Neix a Sallent de Llobregat (Bages) el 20 de març de l'any 1925. Estudia geografia i història a les Universitats de Barcelona, Bordeus i París. Es llicencia l'any 1947 a la Universitat de Barcelona i obté el doctorat a la Universitat de Bordeus (1954) i a la Universitat Central de Madrid (1956). L'any 1958 fou catedràtic a la Universitat de Múrcia i l'any 1965 ho fou a la Universitat de Barcelona. L'any 1966 creà el Departament de Geografia, que el 1967 inicià la *Revista de Geografia*. Fou degà de la Facultat de Lletres (1966-1968) i creà els estudis nocturns i la delegació universitària a Palma de Mallorca.

Ha publicat nombrosos treballs (llibres i articles) sobre Catalunya, les Balears, el sud-est d'Espanya i sobre diversos sectors i problemes de països mediterranis i iberoamericans. Té també nombroses publicacions sobre teoria i mètodes de la ciència geogràfica i la cartografia. Fou director de l'*Atlas universal català* publicat l'any 1983 per Enciclopèdia Catalana.

El 1971 ingressà a l'Acadèmia de Bones Lletres. L'any 1980 fou elegit vicepresident de la Unió Geogràfica Internacional (1980-1984), càrrec per al qual fou reelegit per al període 1984-1988. Coordinà especialment les activitats dels països mediterranis i iberoamericans. És soci d'honor de les societats geogràfiques de Buenos Aires, Mèxic,

París i Roma. Ha estat guardonat amb la Medalla Narcís Monturiol de la Generalitat de Catalunya.

Fou nomenat membre de l'Institut d'Estudis Catalans el 29 de gener de 1990 i ha passat a membre emèrit el 20 de març de 1995.

NOUS MEMBRES

SECCIÓ DE CIÈNCIES BIOLÒGIQUES

PERE ALBERCH I VIÉ

Presentat per Xavier Bellés i Ros

Pere Alberch i Vié neix a Badalona el 2 de novembre de 1954. Acabat el batxillerat, marxa a Anglaterra i després als Estats Units, on fa la carrera de biologia, a la Universitat de Kansas, que acaba al 1976, graduat amb honors. Després es trasllada a la Universitat de Califòrnia, a Berkeley, on exerceix els càrrecs de conservador ajudant al Museu de Zoologia dels Vertebrats (del 1976 al 1977), professor ajudant (del 1977 al 1979) i investigador ajudant (del 1977 al 1980). En aquesta Universitat fa la seva tesi doctoral sobre morfogènesi i evolució en amfibis, que acaba el 1980. Aquest mateix any es trasllada a la Universitat de Harvard, a Cambridge (Massachusetts), on ocupa els càrrecs de professor ajudant de biologia i de conservador ajudant d'herpetologia, al Museu de Zoologia Comparada. El 1985 és nomenat professor associat de biologia, càrrec que ocupa fins al 1989, any en què es trasllada a Madrid per ingressar en el Consell Superior d'Investigacions Científiques com a professor d'investigació, i és nomenat director del Museo Nacional de Ciencias Naturales, càrrec que ocupa a hores d'ara. Cap al final de la seva darrera etapa americana, escau destacar també el nomenament de *fellow* de la Fundació Guggenheim el 1986.

Derivats de la seva tesi doctoral són els treballs sobre les bases mecàniques de la morfogènesi, particularment en salamandres del gènere

Bolitoglossa. El 1982 publica un treball titulat «Developmental constraints in evolutionary processes», dins del llibre *Evolution and Development*, editat per J. T. Bonner, que aviat esdevé una pedra de toc en el marc de les idees sobre evolució biològica de l'època. De fet, Pere Alberch qüestiona les teories ultraseleccionistes que pretenen explicar els processos del desenvolupament estrictament a partir de fenòmens d'adaptació. Defensa que als fenòmens d'adaptació se superposen constriccions intrínseques del procés físic i mecànic del desenvolupament. I enceta un enèrgic debat que encara dura a hores d'ara. El seu treball «Developmental constraints and Evolution», publicat al *Quarterly Review of Biology* el 1985, juntament amb J. Maynard Smith, R. Burian, S. Kauffman, J. Campbell, B. Goodwin, R. Lande, D. Raup i L. Wolpert, constitueix una síntesi d'aquestes noves idees que ha esdevingut clàssica en biologia evolutiva.

A part d'aquests treballs de recerca sobre desenvolupament i evolució, escau destacar també els seus treballs en el camp de la museologia i dels problemes de la biodiversitat, i la seva tasca docent, tant a les universitats americanes com en les classes impartides en cursos internacionals arreu del món. Per exemple, el 1994 impartí un curs de la seva especialitat a la Universitat de Cambridge, després de ser nomenat (és a dir, seleccionat entre els candidats presentats per tots els departaments) *BVV Visiting Professor in Genetics*. També val la pena significar la seva presència en el món editorial. És o ha estat membre del comitè assessor o editor de revistes tan prestigioses com *Trends in Ecology and Evolution*, *Biodiversity Letters*, *Journal of Theoretical Biology* o *Journal of Evolutionary Biology*. Ha estat conferenciant invitat en els congressos internacionals (més de trenta) més rellevants sobre evolució i morfogènesi celebrats en nombroses ciutats de les dues Amèriques, Europa i Austràlia. Ell mateix ha estat organitzador d'alguns d'aquests congressos, com per exemple, ja a l'època recent, *The Reference Points in Evolution* (Madrid, setembre de 1990), o *Science Museums and Contemporary Society* (Tenerife, març de 1990). Té més de cinquanta articles científics (a part de capítols de llibres) publicats a les més prestigioses revistes internacionals (vull dir les que tenen un índex d'impacte més alt a la seva àrea, ara que això està de moda). Per exemple, *Journal of Mathematical Biology*, *American Zoologist*, *Evolution*, *Journal of Morphology*, *Journal of Developmental Biology*, *Developmental Biology*, *Development*, *Journal of Embryology and Experimental Morphology*, *Systematic Zoology*, *American Naturalist*, *Quarterly Review of Biology*, *Progress in Zoology*, *Genetica*, etc. Ha publicat també recensions de llibres a *Nature*, *Science*, etc.

seu vessant científic i social, vull destacar també el sentiment de pertànyer a aquest país nostre, ja des de les seves primeres publicacions que féu, a principis dels anys setanta, a la revista *Miscelánea Zoológica*, del Museu de Zoologia de Barcelona, o a la revista *Zoo*, del nostre zoològic. Malgrat la seva vida «nòmada», em consta que no ha perdut mai aquest sentiment i esperit. Sempre ha respost amb entusiasme, tot i les seves múltiples obligacions, a les crides que se li han fet des d'aquí per a venir i participar en la nostra vida científica i cultural. Així, per posar tan sols alguns exemples, el 1982 el tinguérem aquí en el simposi per a commemorar el centenari de la mort de Darwin, en la inauguració de la nova Facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona. El 1985 vingué al curs sobre idees heterodoxes en evolució que s'organitzà a Barcelona sota els auspicis de la Universitat Menéndez Pelayo. El 1988 vingué a Banyoles a participar en el Congrés sobre Biologia de Poblacions i Evolució. Aquest any (1994) l'hem tingut a Bellaterra, a la Universitat Autònoma, en un simposi sobre biologia evolutiva. En fi, mai no ha fallat quan l'hem cridat, i si això és així, no és tan sols per l'interès científic de les trobades, sinó també per raons culturals i personals més pregones. Sé que li agrada recordar que és accionista (i durant un temps fou compromissari de la Junta Directiva) del Joventut de Badalona, i un detall, tal vegada anecdòtic, que voldria esmentar aquí, ja per acabar, és que no ha deixat mai d'usar, ni als Estats Units ni a Madrid, el seu nom de pila català, tot i que hagués estat molt fàcil fer-se dir Peter o Pedro Alberch i, potser, fer-se escoltar millor allà amb aquests noms. Segurament tampoc no li calia. En definitiva, jo no tinc cap dubte que serà una incorporació excel·lent com a membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans.

ÀNGEL PELLICER I GARRIDO

Presentat per Josep Carreras i Barnés

El passat mes d'octubre, en aquesta mateixa sala, feia la conferència inaugural del curs 1994-1995 de la Societat Catalana de Biologia aquell a qui avui, en nom de la Secció de Ciències Biològiques de l'Institut, tinc la satisfacció de proposar a aquest Ple com a membre corresponent: el senyor Àngel Pellicer i Garrido.

Àngel Pellicer va néixer a Tarragona el 5 d'agost de 1948. Va estudiar el batxillerat a Tarragona i va realitzar els estudis de llicenciatura a la Universitat de València, des del 1965 al 1971. L'any 1971 es va

traslladar a Madrid, a l'Institut Gregorio Marañón del Consell Superior d'Investigacions Científiques on, sota la direcció de la doctora M. Luisa Salas, va realitzar els treballs de la seva tesi doctoral sobre les polimerases de cèl·lules normals i cèl·lules transformades per virus oncogènics. Cinc anys més tard, l'any 1976, va obtenir el grau de doctor. El mateix any 1976, Àngel Pellicer es va traslladar a l'Institut de Recerca del Càncer de la Universitat de Columbia de Nova York on, com a becari postdoctoral, va realitzar recerca sobre genètica biomolecular i, en particular, sobre la transferència gènica durant quatre anys. Els tres primers anys va gaudir d'una beca del Comitè Conjunt Hispanoamericà de Ciència i Tecnologia, i el quart any, d'una beca del Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Finalitzat el període de formació postdoctoral l'any 1980, Àngel Pellicer va ser contractat com a professor assistent del Departament de Patologia del Centre Mèdic de la Universitat de Nova York. L'any 1986 va ser contractat com a professor associat i l'any 1991 com a catedràtic del mateix Departament, càrrec que ocupa actualment. Des de la seva incorporació al Centre Mèdic de la Universitat de Nova York, Àngel Pellicer ha desenvolupat diversos temes de recerca de biologia molecular relacionats, fonamentalment, amb la regulació de la proliferació i diferenciació cel·lulars i amb els mecanismes moleculars de l'oncogènesi.

Com a fruit del seu treball, ha realitzat importants aportacions àmpliament reconegudes per la comunitat científica internacional. Fins a finals de 1994, Àngel Pellicer havia publicat vuitanta-dos articles a les més prestigioses revistes internacionals de l'especialitat, a sis d'elles com a primer autor i quaranta-nou articles com a cap de grup. Al mateix temps, Àngel Pellicer ha impartit docència en cursos per a estudiants graduats sobre biologia, oncologia vírica, oncologia molecular i genètica humana. Com a membres del seu equip de recerca s'han format tres becaris, nou estudiants graduats i quinze estudiants postdoctorals.

Àngel Pellicer és membre de diverses societats científiques, entre elles l'Associació Americana per a l'Avanç de la Ciència i l'Acadèmia Internacional d'Oncologia, i és editor associat de la prestigiosa revista *Cancer Research*.

Ha rebut diversos premis. Cal esmentar, entre els espanyols, el Premi Duran Reynals per a joves científics dedicats a la investigació del càncer, compartit amb Barbacid i Perucho l'any 1984, la Medalla de l'Orden Civil de Sanidad, l'any 1985, el Premio de Investigación

Marqués de Valdecilla, l'any 1987, i el Premio de Investigación de la Asociación Española contra el Cáncer, l'any 1988.

Des de l'any 1983 és membre del Consell Científic del Fons d'Investigacions Sanitàries de la Seguretat Social i des de l'any 1991 és membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de València.

El doctor Àngel Pellicer manté vinculacions estretes amb el món científic català, ens visita amb freqüència, quatre o cinc vegades cada any. Ha participat en diversos cursos, entre d'altres, els cursos organitzats per un altre membre corresponent de l'Institut, el doctor Joan Massagué, els anys 1991 i 1993 a la Universitat Menéndez Pelayo, a Barcelona, i en el curs que sobre la bioquímica clínica ha organitzat Eduard Salses aquest any al Palau de les Heures.

Ha fet nombroses conferències i seminaris en diferents departaments de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Universitat de Barcelona, als instituts del Consell Superior d'Investigacions Científiques i a centres hospitalaris com l'Hospital Clínic i Provincial de Barcelona.

Per acabar, vull destacar que en el laboratori d'Àngel Pellicer s'han format un doctor i dos graduats, ja doctors, que actualment realitzen el seu treball de recerca a Catalunya. Si en el moment oportú aquest Ple accepta la proposta que avui fa la Secció de Ciències Biològiques, seran membres corresponents de l'Institut els dos catalans que, treballant fora de Catalunya, més destaquen a escala internacional entre els investigadors d'aquest camp tan prometedor de les bases moleculars de l'oncogènesi: Joan Massagué i Àngel Pellicer.

SECCIÓ FILOLÒGICA

JOSEP MORAN I OCERINJAUREGUI

Presentat per Jordi Carbonell i de Ballester

La Secció Filològica presenta com a candidat a membre numerari a ocupar el lloc d'especialista en onomàstica el professor Josep Moran i Ocerinjauregui, nascut a Barcelona el 1944 i des del 1990 titular de gramàtica històrica i història de la llengua al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona. Hi havia obtingut el grau de doctor, també en filologia catalana, l'any 1988, amb la qualificació d'apte *cum laude*.

El professor Moran, col·laborador científic en les tasques de l'Institut del 1980 al 1983, des del 1981 exerceix la docència al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, que compartí, del 1981 al 1987, amb el professorat a l'Institut Catòlic d'Estudis Socials. Ha professat també cursos d'història de la llengua i d'onomàstica a la Universitat Catalana d'Estiu a Prada i, a Mallorca, en els cursos organitzats per la Càtedra Ramon Llull a la Porciúncula.

És membre de la Junta de Govern de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, i del Consell de Redacció de la revista d'aquesta societat, *Llengua i Literatura*, publicada per l'Institut.

A la Universitat barcelonina, en els seus cursos de gramàtica històrica i història de la llengua ha introduït ensenyaments d'onomàstica, ciència no inclosa, per ara, al pla d'estudis de filologia catalana per problemes econòmics. Davant l'absència individualitzada d'aquest ensenyament a la universitat, ha començat, des de l'Oficina d'Onomàstica, l'endegament de curssets d'especialització sobre el tema, com el que tingué lloc l'any passat en aquesta mateixa sala organitzat per la citada Oficina de la Secció Filològica, en col·laboració amb el Departament de Política Territorial i Obres Públiques i el Consorci per a la Normalització Lingüística, de la Generalitat de Catalunya.

La seva sòlida preparació històrica i lingüística l'ha dut a participar en gran nombre d'activitats onomàstiques, com la revisió dels mapes de la ciutat de Barcelona, de l'Institut Geogràfic Nacional, amb una amplíssima activitat de recerca de camp en la fixació de la toponímia dels vint-i-set municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona dins del conveni entre la Universitat i la Corporació Metropolitana de Barcelona i en la de les comarques del Baix Camp i del Tarragonès.

El maig de 1992 la Secció Filològica el nomenà coordinador extern de la seva Oficina d'Onomàstica, acabada de crear, atesa la seva preparació científica en aquesta matèria. Hi ha dut a terme una gran tasca, no solament en el terreny científic estricte, sinó també en el de la relació amb les institucions públiques catalanes, una comesa d'especial responsabilitat perquè crea contínuament un flux de relació entre la nostra Oficina i la societat catalana en general a un alt nivell de prestigi. Per exemple, en aquest moment dirigeix la revisió de la toponímia catalana per al Servei de Carreteres de la Conselleria de Política Territorial i Obres Públiques, duta a terme per l'Oficina d'Onomàstica sempre en estret contacte amb la Secció Filològica.

Ha dut a terme una recerca molt important en el camp de la gramàtica històrica i de la història de la llengua. En aquest terreny són remarcables els seus llibres *El Capbreu de Castellbisbal. Estudi filològic i lingüístic d'un text català antic*, 1984; *Documents d'història de la llengua catalana. Dels orígens a Pompeu Fabra*, 1986, en col·laboració amb el nostre col·lega de la Secció Filològica Joan Martí i Castell (com sabeu, ara és el rector de la Universitat Rovira Virgili), 450 pàgines de filologia rigorosa; l'edició de *Les homilies de Tortosa (final del segle XII i començament del segle XIII)*, estudi filològic i lingüístic de primer ordre. Així mateix ha publicat nombrosos articles, especialment sobre els primers temps de la llengua, dels orígens fins al segle XIII, i sobre el català del segle XVIII i XIX; el seu llibre *Treballs de lingüística històrica catalana* (1994), en recull una bona part i en fa, per la seva qualitat, una obra de consulta obligada. El domini de la

gramàtica històrica i la història de la llengua, essencial per al treball científic en el camp de l'onomàstica, tant en l'estudi dels noms de lloc com en els noms de persona, ha permès al doctor Moran de dur a terme en aquest camp una activitat científica que ha donat fruits espectaculars. D'una banda, ha publicat estudis sobre la toponímia antiga i moderna de la ciutat de Barcelona i del seu entorn i en especial sobre la del Baix Llobregat. N'ha esdevingut l'especialista per excel·lència. Tanmateix, no ha oblidat d'altres territoris del domini català, les Balears o la Catalunya occidental muntanyenca. El seu llibre *Estudis d'onomàstica catalana*, es troba ja en premsa a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

L'antroponímia ha estat, així mateix, objecte de la seriosa atenció de l'investigador. Ha participat en els inicis en l'equip català del projecte internacional PatRom (Patronymia Romanica) en el qual col·laboren l'Institut d'Estudis Catalans i la Universitat de Barcelona, sota la direcció del professor Antoni M. Badia i Margarit, president de la Secció Filològica.

Al costat d'alguns treballs monogràfics concrets, ha publicat en col·laboració amb Jordi Bolòs el monumental *Repertori d'antropònims catalans*, volum 1, el primer d'aquesta sèrie, que recull els noms de persona catalans anteriors a l'any 1000. És una obra elaborada en gran part sobre materials inèdits, que ha usat els serveis informàtics de l'Institut. Aquest voluminós i fonamental llibre inaugura, dins la col·lecció de «Repertoris de la Secció Filològica», l'ambiciós recull de tots els noms catalans de persona i forma part del citat projecte internacional.

Encara cal afegir-hi la no menyspreable aportació de recensions, sobretot a les publicacions de l'Institut: *Estudis Romànics*, *Llengua & Literatura* i *Arxiu de Textos Catalans Antics*, i la participació en congressos nacionals i internacionals, sovint intervenint en llur organització.

El prestigi científic sòlid, l'activitat de recerca i la curiositat incesant en els temes de l'especialització d'onomàstica escollida per la Secció, la col·laboració de tants anys en les tasques de l'Institut, que testimonia la seva adhesió a la nostra institució i, en especial, la seva intensa dedicació com a coordinador extern de l'Oficina d'Onomàstica de la Secció Filològica —tan oberta a tots els àmbits públics i privats de la societat catalana relacionats amb l'onomàstica— fan del professor Moran la persona més ben preparada de la seva generació, teòricament i pràcticament, per a ocupar l'espai que la Secció Filològica ha de cobrir en el terreny onomàstic. I, encara, el seu con-

tacte estret amb els grups de treball que en diverses comarques com els Pallars, el Pla de l'Estany, el Penedès, el Garraf, l'Alt i el Baix Camp, el Priorat, la Conca de Barberà, la Ribera d'Ebre o el Montsià, han de donar a l'Institut l'oportunitat de potenciar-hi la recerca toponímica i d'expandir el radi d'actuació de la nostra entitat.

Per aquestes raons, la Secció Filològica proposa al Ple de l'Institut d'Estudis Catalans que el professor Josep Moran sigui elegit membre numerari de la Secció Filològica.

SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS

SALVADOR GINER I DE SAN JULIÁN

Presentat per Carlota Solé i Puig

Salvador Giner és, segurament, la figura més pública de la sociologia catalana. Molt probablement molts dels presents han associat l'existència d'aquesta disciplina a Catalunya amb el nom de Salvador Giner.

Nascut a Barcelona l'any 1934, es llicencià en dret a la Universitat d'aquesta ciutat l'any 1957 i més tard, l'any següent, cursà estudis de postgrau a la Universitat de Colònia, Alemanya. Més endavant va fer el màster en sociologia a la Universitat de Chicago, on més tard es doctorà. També féu el doctorat en dret per la Universitat Autònoma de Barcelona, just a l'inici de l'existència d'aquesta segona universitat catalana.

Salvador Giner té un llarg currículum docent i d'investigació. Com a docent ha exercit la seva tasca a diverses universitats, com la mateixa Universitat de Barcelona, la de Puerto Rico, les universitats angleses de Reading, Lancaster i Brunel. Fou professor a Yale i més tard va ser professor visitant al King's College de Cambridge. Ha estat docent a Madrid, al Centre d'Investigacions Sociològiques, a la Universitat Internacional Menéndez Pelayo i, d'una forma molt constant, a la Universitat Catalana d'Estiu a Prada de Conflent. Últimament ha estat nomenat investigador principal del Consell Superior d'Investigacions Científiques i és professor associat de la Universitat Pompeu Fabra des de fa cinc anys

A part de la seva tasca docent i investigadora, de la qual parlaré seguidament, Salvador Giner ha estat i és membre de moltes societats acadèmiques i entitats professionals. Vull destacar que fou fundador de la Societat Catalana de Sociologia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, l'any 1979, societat de la qual fou el primer president des de l'any 1979 al 1981. Ha estat membre del Comitè Executiu de l'Associació Internacional de Sociologia, president de la Federació d'Associacions de Sociologia de l'Estat espanyol, ha presidit també el Comitè Organitzador del Congrés Mundial de Sociologia de l'any 1988. En fi, ha estat molt prolífic en aquestes tasques d'organització de congressos i de projecció de la nostra disciplina. Cal destacar entre aquestes tasques el ser membre de l'Anglo-catalan Society, fundada per Batista i Roca, segurament present en la memòria de tothom.

Igualment voldria assenyalar les activitats que fan referència a la tasca editorial en revistes científiques, com per exemple la de dirigir una col·lecció de llibres anomenada «Homus Sociologicus», de l'editorial Península, o bé la sèrie d'assaigs «España Mañana» i, sobretot, la de dirigir la secció de sociologia de la *Gran Enciclopèdia Catalana* des del seu primer volum, l'any 1970.

Autor prolífic, la seva facilitat de ploma i la gran curiositat intel·lectual l'han dut a tractar una gran diversitat de temes i aspectes de la realitat. Els seus interessos científics i acadèmics se centren en gran part en la història del pensament social i de la filosofia moral. Ha realitzat, a més, múltiples aportacions sobre les anomenades «societats avançades». Els seus treballs macrosociològics sobre Europa meridional han estat enfocats des de la perspectiva que en sociologia es coneix per neocorporatisme. El problema de la governabilitat en les democràcies liberals sempre l'ha preocupat enormement; així, les reflexions de Salvador Giner sobre el pluralisme socialista, la societat civil, l'anomenada «societat de masses» o la legitimació cultural en els orígens de la democràcia parlamentària han orientat, a més de difondre, la recerca posterior d'estudiosos de tots aquests temes.

El seu llibre *Sociologia*, publicat en català l'any 1967, obrí el camí a moltes joves generacions de sociòlegs des del moment de la seva aparició; va introduir molts temes sociològics en llengua catalana per primer cop en la història de la nostra disciplina. Continua essent un llibre influent actualment: de fet, és el text que molts joves utilitzen en l'ensenyament secundari abans d'entrar a la universitat i d'endinsar-se en diversos coneixements de ciències socials. Aquest llibre ha conegut innumbrables edicions i traduccions a diversos idiomes europeus, com el francès, l'anglès, l'italià i el suec. La seva obra, conjuntament amb M. S. Archer, sobre l'Europa contemporània els anys

setanta, analitza temes crucials per a la sociologia, com l'estratificació social basada en la unitat tridimensional de classe, estatus i poder, i les relacions entre estructures socials i pautes culturals.

Juntament amb Xavier Arbós, vint anys més tard, tracta el tema de la governabilitat i la democràcia en les societats modernes. Espanya, com a societat en procés de modernització, és objecte igualment del seu interès i estudi en línia de continuïtat amb la visió ja encetada en els estudis sobre Europa. Així, dirigeix un dels volums de l'obra *España: Sociedad y política* i compila els llibres *El corporatismo en España* i *Sociología en España*, conjuntament amb Manuel Pérez Yruela i Luis Moreno, respectivament.

Catalunya sempre ha estat present en el seu pensament. Ho ha reflectit en publicacions i en l'activitat docent, com a la mencionada Universitat Catalana d'Estiu de Prada. El treball publicat per la Universitat de Sheffield *The Social Structure of Catalonia* (amb tres edicions, fins ara) n'és una prova fidedigna. Altres contribucions de reflexió filosòfica i moral, com ara *Comunió, domini, innovació, El destí de la llibertat* o bé *L'interès comú* en deixen constància, com ara també els articles al *Diccionari de ciències socials*, a la revista *Ictineu*, etc.

El pensament original i molt personal de Salvador Giner queda reflectit ja en un dels seus primers llibres, el titulat *L'estructura social de la llibertat*, publicat l'any 1971. *La societat de masses*, un altre títol, aparegut cinc anys després en anglès i originàriament l'any 1961 en català, esdevé la primera reflexió de la sociologia catalana sobre un fenomen tan pregon i decisiu per a comprendre el món modern. En les mateixes coordenades caldria situar els seus escrits sobre *Assaigs civils* o *Ensayos civiles*, publicat en les dues llengües.

El constant interès de Salvador Giner pel pensament sociològic es manifesta tot al llarg de la seva obra, des del seu primer llibre *Historia del pensamiento social*, publicat l'any 1967, fins al *Progreso de la conciencia sociológica*, publicat l'any 1974. No només presenten ambdues obres un recompte cronològic de les diverses influències, escoles i pensadors socials més importants, sinó també una reflexió sobre el sentit i la direcció de la nostra disciplina en el món modern.

Els més de cent articles i capítols de llibres, publicats a Espanya i a l'estranger, completen el cos de l'obra eminentment teòrica de Salvador Giner. La diversitat d'interessos d'aquest sociòleg el duen a escriure sobre la ciència i la revolució, sobre el despotisme i la dominació de classes, sobre les estructures socials i les intencions huma-

nes, les migracions i els camperols, la societat civil i el socialisme, sobre la tecnocultura i l'esdevenidor de la religió, sobre la constitució moral de la societat contemporània i l'Estat del benestar. És a dir, temes molt diversos, molt generals, però també amb un nivell de concreció molt gran.

D'altra banda, la projecció pública de Salvador Giner esdevé fèrtil a través de diversos mitjans de comunicació: revistes de divulgació, diaris, programes radiofònics. Des de 1961 a les pàgines de *Serra d'Or* fins ara a les pàgines de *La Vanguardia* o *El País*, ha difós temes sociològics o d'interès general; ha publicat sobre temes d'actualitat o temes atemporals profunds; ha ajudat a reflexionar sobre esdeveniments més propers, per exemple els escrits sobre eleccions legislatives l'any 1982, sobre l'atur, la inflació, etc. Igualment cal remarcar l'esforç dedicat a impulsar tesis doctorals, tant a Anglaterra com a Espanya, de joves professors i professionals de la sociologia. També s'ha dedicat a l'impuls del treball de recerca a Anglaterra i Espanya de joves professors i professionals de la sociologia, com ara Gustau Barbat, Carlota Solé, Ramon Torrent, Lluís Flaquer, Scott Lash, Juan Salcedo, Eduardo Sevilla, Sebastià Sarasa, Jordi Guiu, Maite Montagut i altres.

No ha deixat de difondre el pensament de diversos pensadors i investigadors socials com Broué, Hollander, Collins, Mouzelis, Jerez, Castilla del Pino o Esteve. També s'ha ocupat de traduir de l'anglès o de l'alemany l'obra de Weber o d'Ebenstein a més d'entrevistar personatges cabdals de la cultura occidental com Ferrater Móra o Berlin.

Així doncs, per resumir, Salvador Giner home inquiet i viatger, ha desenvolupat la seva tasca docent a diverses universitats: les angleses de Reading, Lancaster, on va assolir la categoria de *reader*, Brunel o Cambridge, i les catalanes de Prada i Barcelona. Després de vint-i-dos anys d'estada a l'estranger torna a Espanya, l'any 1987, ocupa la Càtedra de Sociologia de Barcelona fins que més endavant es converteix en investigador principal del Consell Superior d'Investigacions Científiques. Ha publicat vint-i-un llibres, dels quals alguns amb doble versió catalana i castellana o bé catalana i anglesa; cent trenta-dos articles i capítols de llibres; noranta-cinc articles a diaris, revistes de divulgació, etc. En fi, Salvador Giner és la figura que més ha divulgat la disciplina de la sociologia en el nostre país, perquè ha estat capdavanter en la investigació i en la docència sociològiques i perquè ha projectat les seves idees en un ampli ventall de deixebles i de col·laboradors.

ENCARNA ROCA I TRIAS

Presentada per Josep M. Puig i Salellas

En nom de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, em plau presentar la candidatura de la doctora Encarna Roca i Trias. Encarna Roca nasqué a Barcelona l'any 1944. Es va llicencià en dret a la Universitat de Barcelona el 1966. Va fer el doctorat a la Universitat Autònoma de Barcelona 1972 i esdevingué catedràtica de dret civil a la Universitat de Barcelona el 1979. Actualment continua encara en aquesta càtedra, des de la qual ha dirigit sis tesis doctorals.

Encarna Roca és fonamentalment una especialista en el dret civil al nostre país. El seu segon nivell d'especialització és el dret de família, també en molts aspectes el dret de la persona, circumstància que l'ha portada, en el marc del dret constitucional, a entrar decididament en estudis que fan referència al dret de la persona i al dret de la família en l'àmbit de la Constitució espanyola.

Cal subratllar, en primer lloc, la importància de la tasca de la doctora Encarna Roca en la Càtedra Duran i Bas de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, particularment els anys setanta. La doctora Roca encara no era aleshores catedràtica. Es tractava d'un marc d'un gran interès, des d'un punt de vista general, en el qual coincidien juristes teòrics —com la mateixa doctora Roca— i juristes pràctics. S'hi produïa, per tant, un intercanvi d'idees que era altament positiu i, com a conseqüència d'aquelles reunions —que es produïen quizenalment—, van sorgir una sèrie de publicacions que van ser molt importants per a preparar la futura tasca legislativa del Parlament de Catalunya, un cop obtinguda la democràcia. L'any 1960 s'havia promulgat la compilació del dret civil de Catalunya i calia estudiar-la en profunditat a fi de fer la tasca de preparació que després podria ser útil per a les lleis que tots esperàvem que podríem dur a terme. He de posar de manifest la importància de l'actuació de la doctora Roca juntament amb un col·laborador que després esdevindria assidu, el doctor Puig Ferriol, actualment magistrat del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, com a impulsors de totes les tasques que es van realitzar en aquesta Càtedra, de les quals en subratllaria tres. D'una banda, l'estudi del dret civil català en la jurisprudència, un estudi que no s'havia fet de totes les sentències del Tribunal Suprem relatives a Catalunya, que té un total d'onze volums i es publicaren entre l'any 1973 i l'any 1981. Evidentment, els estudis no només són de la doctora Roca, encara que alguns sí que són exclusivament seus, però ella i el doctor Puig Ferriol en van ser els impulsors. En segon lloc, els estudis sobre la dona catalana l'any 1971. Catalunya va ser pionera en la supressió de la llicència marital; el

dret comú va tardar a rebre aquesta situació de la dona. En aquell moment la Càtedra Duran i Bas va entendre que era important dur a terme aquests estudis per a facilitar-ne la recepció, perquè hi havia certes reticències des del dret civil i la jursiprudència respecte a aquesta nova situació de la dona, que hom considerava de caràcter general i no només reduït a l'administració dels béns que aleshores se'n deia «parafernals», com algú pretenia. I, en tercer lloc, l'estudi sobre la legítima catalana, que es publicà l'any 1975. La naturalesa jurídica de la legítima és una qüestió que els juristes, que som tan amants de perdre el temps en coses inútils, hem discutit a bastament. Evidentment, els nostres juristes clàssics no se n'havien preocupat mai, perquè això no té el menor interès, però hi va haver una època en aquest país en què això va estar molt de moda. Al final, doncs, el nostre Codi de successions ha rebut la bona tesi de reduir la legítima a un simple dret de crèdit. El fet és que en un moment determinat aquesta va ser una qüestió polèmica, i la doctora Encarna Roca va fer la seva tesi doctoral precisament sobre la *Natura i contingut de la legítima en el dret civil de Catalunya*, amb la qual el dia 2 de maig de 1973 obtingué el segon premi Antoni M. Borrell i Solé i, com a conseqüència, l'any 1975 la tesi doctoral de la doctora Roca fou editada per l'Institut. Té altres premis d'aquesta fase de formació, d'introducció com a autora ja important, en el nostre dret civil. Citaré el Premi Duran i Bas, atorgat pel Col·legi d'Advocats de Barcelona l'any 1975.

Participà en una sèrie d'obres de caràcter col·lectiu. Jo en citaré només dues que em sembla que són particularment interessants. Una són els comentaris que va fer un equip dirigit pel professor Albaladejo al Codi civil i a les compilacions forals. Aquí la doctora Roca té un paper destacat en els volums 28, 29 i 30. També participà en els *Comentaris a l'Estatut d'autonomia de Catalunya*, una publicació en tres volums endegada per l'Institut d'Estudis Autònomic, sota la presidència del malaguanyat Josep M. Vilaseca i Marcet, juntament amb les facultats de dret de la Universitat de Barcelona i de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Però jo crec que l'aspecte més important de la tasca investigadora de la doctora Roca és, també en col·laboració amb Lluís Puig Ferriol, la publicació de dues obres que són fonamentals avui dia en l'estudi del nostre dret. Una és *Fonaments del dret civil de Catalunya*, una obra en sis volums que té una transcendència gran. Aquest país no ha tingut, en general, autors que hagin volgut dedicar-se a fer una obra compendiosa, si prescindim del fet que al segle passat Brocà publicà els seus *Comentaris*; en aquest segle ens trobem que tenim només un petit manual de dret català que va publicar el 1906 un notari reu-

senc: els estudis que fa Pelliforgues sota el títol de *Código civil de Cataluña*, l'any 1916, és una obra molt tributària del Codi civil en la seva sistematització. L'obra —aquesta sí, important— de Borrell i Soler, *Dret civil vigent a Catalunya*, que es publicà en una primera edició abans de la Guerra Civil i una segona després de la Guerra Civil, per tant, és dels anys quaranta. D'aleshores ençà no hi havia hagut cap obra de caràcter general. Això era particularment greu perquè, com vostès saben, el dret d'aquest país és compilat de l'any 1960 i totes aquestes obres feien referència a una situació diferent a l'actual, a una situació presidida pel dret romà i en canvi, la compilació havia establert un nou panorama. D'altra banda, vingué després l'autonomia i la possibilitat que el Parlament de Catalunya dictés ja normes amb rang de llei civil, perquè l'article 9.3 reconeix la competència exclusiva en la matèria. En aquest marc cal situar l'obra d'Encarna Roca i de Lluís Puig Ferriol, aquests *Fonaments del dret civil de Catalunya*, que és una obra cabdal i que ha facilitat enormement l'aplicació del dret català correcte per la jurisprudència, sobretot en un àmbit com el de la judicatura, en el qual la participació catalana és bastant descriptible. Aquesta obra merescué el Premi Miquel Casals l'any 1985, atorgat per la Fundació Congrés de Cultura Catalana. En un camp més reduït, però molt interessant també, Encarna Roca i Lluís Puig Ferriol han publicat *Les institucions de dret civil a Catalunya* en dos volums, que ha tingut un gran èxit i l'any 1993 ha assolit ja la seva quarta edició.

A part d'això, jo no els cansaré amb la nòmina dels articles, de les col·laboracions, les conferències, les participacions a congressos. Encarna Roca és una persona molt activa, d'un gran dinamisme, escriu bastant i és molt participativa.

Sí que voldria remarcar, però, una altra activitat de la doctora Roca, molt interessant també, referida a la promoció de l'estudi del dret civil. Són unes jornades que se celebren cada dos anys a Tossa, Jornades de Dret Català, que van començar com unes jornades de dret civil, han anat evolucionant i avui ja són unes jornades que afecten en general tot el dret de Catalunya, perquè avui en dia, naturalment, amb l'autonomia, tenim ja un dret públic català propi. La doctora Roca té un paper decisiu en l'organització de les jornades, encara que actualment, per la nova divisió universitària de Catalunya, aquestes jornades són ara a cura de la Universitat de Girona. De totes maneres, els diré que en aquestes jornades es van debatre temes importants que després van ser determinants a l'hora d'establir les lleis del Parlament de Catalunya que feien referència a la regulació del dret de família i, molt particularment, a la Llei de successió intestada, que després ha passat, com és natural, a l'actual Codi de successions.

Pel que fa a càrrecs i circumstàncies destacades en el món del dret, la doctora Roca va ser secretària de la Facultat de Dret. Durant l'època del rector Bricall, va ser vicerectora i secretària general de la Universitat de Barcelona. És membre de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya des de l'any 1980. És membre de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat de Catalunya, com si diguéssim el Consell d'Estat de Catalunya, des de l'any 1983, i és membre de la Comissió General de Codificació de l'Estat espanyol; naturalment, no tenim a Catalunya, en l'actual estructura del Departament de Justícia, un ens paral·lel, la qual cosa fa que la col·laboració en la creació legislativa sigui una col·laboració més personal, i cal dir que aquí també la doctora Roca ha tingut una participació molt important. Jo citaria especialment la seva participació en l'elaboració de la constitucionalització de la compilació, publicada pel Parlament l'any 1984; en segon terme, la seva participació en la redacció del que ja és avui el nostre Codi de successions, i durant l'època de l'anterior conseller —la qüestió actualment està en suspens—, havia tingut una participació molt destacada en la ponència que està treballant sobre el futur Codi de família. Ha participat en activitats en universitats estrangeres, concretament a Itàlia, i actualment és a Oxford en el Center for Social Legal Studies. D'altra banda, la doctora Roca és membre de redacció de tres revistes: *Revista Jurídica de Catalunya*, *Derecho civil y Constitución* i *Derecho y fenómeno humano*.

La doctora Roca és una persona d'una gran activitat, és prou coneguda en la nostra societat, i és una persona molt extravertida i molt interessant des d'un punt de vista jurídic. Seria una bona cosa per a l'Institut que ella pogués entrar a formar part de la Secció de Filosofia i Ciències Socials. Aquesta és la finalitat de la meua dissertació i m'agradaria que els hagués convençut.

JOSEP M. TERRICABRAS I NOGUERAS

Presentat per Eusebi Colomer i Pons (text llegit per Pere Lluís i Font)

M'ha estat encomanada la tasca honrosa de presentar a aquest Ple de l'Institut el candidat triat per la Secció de Filosofia i Ciències Socials per a ocupar una vacant, oberta pel meu pas a la condició d'emèrit, en l'àrea de filosofia. Ho faig de molt bon grat, no solament perquè ell és un gironí d'elecció, amb el qual mantinc des de fa força anys una bona relació de coneixença i d'amistat, sinó també i sobretot perquè considero —i així ho ha considerat també la nostra Secció—

que es donen en ell amb escriu les condicions requerides per a esdevenir el nostre col·lega.

Josep M. Terricabras i Nogueras nasqué el 1946 a Calella de la Costa. Després de fer el batxillerat, passà cinc anys al seminari de Girona, aleshores un oasi d'obertura d'esperit, de preocupacions intel·lectuals i socials i de catalanitat, on va rebre l'empremta profunda de l'enyorat Dr. Damià Estela i d'un llavors joveníssim Modest Prats. Allí vaig conèixer per primera vegada Terricabras. La imatge que em quedà d'ell és la d'un jove estudiant lletraferit i amb un secret amor per la filosofia. De fet, en aquells anys inicià la carrera de filosofia a la Universitat de Barcelona, on es llicencià el 1972. Poc després a la Universitat de Münster i sota la direcció del Prof. Hünemann iniciava una investigació sobre l'obra de Wittgenstein i guanyava una beca que li permeté de treballar amb la Prof. Anscombe en els manuscrits inèdits d'aquell pensador, conservats en el Trinity College de la Universitat de Cambridge. Com a resultat d'aquest treball, assolí el 1977 el títol de doctor en filosofia per la Universitat de Münster, amb una tesi doctoral titulada *Ludwig Wittgenstein. Kommentar und Interpretation*, publicada en alemany l'any següent.

Entretant, Terricabras havia tornat a casa i havia obtingut la càtedra de filosofia de l'Institut de Sant Feliu de Guíxols, on exercí amb entusiasme i dedicació durant vuit anys. El 1985 fou professor visitant de la Universitat de Berkeley, on treballà amb el professor L. Zedeh sobre l'anomenada «lògica dels conceptes vagues». Aquell mateix any començà a ensenyar com a professor de filosofia al Col·legi Universitari de Girona, que depenia aleshores de la UAB i que esdevindria després Universitat de Girona. Va ser-ne el primer professor titular de filosofia i actualment n'és catedràtic. Cal dir que és sobretot gràcies al seu esforç i a la seva tenacitat que la jove Universitat de Girona té estudis de filosofia.

L'activitat acadèmica i investigadora de Terricabras s'ha adreçat de bon començament vers el conreu de la filosofia contemporània i, més concretament, de la lògica, l'ètica, la filosofia política i la filosofia del llenguatge, a més del pensament de Wittgenstein, camp en el qual és un especialista reconegut internacionalment. De l'abast i el volum ja força considerables de la seva obra, en dona fe la mitja dotzena de llibres publicats fins ara, entre els quals caldria destacar, a part de la ja esmentada tesi sobre Wittgenstein, *Ètica i llibertat, Fer filosofia avui, Introducció a la lògica borrosa* (aquest, en col·laboració), i l'assaig, a punt de veure la llum, *La comunicació. Tòpics i mites de la filosofia actual*. Ha fet també la traducció catalana —impecable— del *Tractatus logico-philosophicus* i de les *Investigacions*

filosòfiques de Wittgenstein. Sense parlar de les altres moltes traduccions i de la cinquantena d'articles i de col·laboracions en obres col·lectives. Darrerament, s'ha encarregat de la revisió del monumental *Diccionario de filosofía* de Ferrater Móra, amb vista a la nova edició que acaba de sortir.

Hom ha caracteritzat el pensament de Terricabras com «una filosofia al servei de la realitat». Ho és, efectivament, però a través de la mediació necessària del llenguatge. La filosofia esdevé aleshores un mètode descriptiu dels usos del llenguatge i de les lògiques dels diversos llenguatges. Això el porta a distanciar-se tant de la metafísica tradicional com del positivisme, en el fons tan dogmàtic com aquella: «El metafísic té raó —escriu—, quan pensa que la ciència no té l'última paraula. No en té, però, quan pensa tenir-la ell. El positivista té raó, quan critica la manca de rigor usual en metafísica. No en té, però, quan li nega tota possibilitat de tenir-ne». En aquest sentit, la seva filosofia resulta menys pretenciosa que la metafísica tradicional i menys adoctrinada que la positivista. Però és que ella només és una administradora minuciosa i fidel dels jocs de llenguatge. Tanmateix, aquesta filosofia, aparentment teòrica i àdhuc innòcua, se sent compromesa amb un estil ètic de pensar i de viure, que no és un afegitó, sinó una conseqüència del seu mètode; una conseqüència, val a dir, no pas lògica i inevitable, però sí possible i adequada. És aquest estil ètic, propugnat per Terricabras, que el durà a esbossar una ètica que es pren seriosament la llibertat i la responsabilitat, i que mostra que no pot existir una moral que no sigui lliure ni pot ser humana una llibertat que no sigui responsable.

Un tret essencial de la personalitat de Terricabras és també la seva capacitat d'organitzador i d'animador cultural. Ell ha estat, per exemple, el promotor de les I i les II Jornades de Filosofia Catalana, tingudes a Girona el 1988 i el 1989, respectivament, i del Simposi Internacional sobre Wittgenstein, celebrat a la mateixa ciutat el 1989. I és que ell pensa que, si des de la universitat s'ha de fer una feina de gran qualitat científica, aquesta tasca només acaba tenint sentit si és completada per un treball de projecció social i cultural. Aquest punt de vista es troba també a l'arrel de l'endegament del Projecte Filosofia 6/18 i de la creació a Girona de la Càtedra Ferrater Móra de Pensament Contemporani. El Projecte Filosofia 6/18 és una adaptació per als mestres i infants del nostre país d'una idea de Lipman, un filòsof americà amb profundes arrels europees. Lipman ha escrit novel·les breus, en què els personatges dialoguen i discuteixen sobre temes de la vida quotidiana. Cada novel·la va acompanyada del llibre del mestre, que inclou exercicis i propostes perquè aquest provoqui la discussió a classe. No es pretén que els infants

aprenuin filosofia —això seria un disbarat—, sinó que aprenuin a reflexionar, a discutir, a pensar, a raonar, en definitiva, a filosofar. Per la seva banda, la Càtedra Ferrater Móra de Pensament Contemporani ha organitzat des de 1989 dos cursos anuals, pels quals han passat figures eminents del pensament mundial, no solament filosòfic, com el mateix Ferrater Móra, Paul Ricoeur, Williard V. Quine, Adam Schaff, Lluís Santaló, Miquel Batllori, Noam Chomski, Eric J. Hobsbawm o Ilya Prigogine. Es deu també a la seva gestió que la càtedra compti, a més a més, amb dos fons inestimables: el fons Wittgenstein, que conté els manuscrits del filòsof en microfilm, i la biblioteca Ferrater Móra, que reuneix els llibres, documents, correspondència i papers personals del filòsof.

Terricabras ha estat també professor invitat de diverses universitats, participa habitualment en els congressos de filosofia —nacionals, estatals i internacionals—, és un conferenciant molt sol·licitat i és membre de diverses societats científiques, des de la Societat Catalana de Filosofia fins a l'Acadèmia de Ciències de Nova York.

El que he dit fins ara, penso que pot donar una idea, no solament de la categoria intel·lectual de J. M. Terricabras, sinó també del seu grau d'arrelament al país i del seu compromís amb la cultura catalana.

Per acabar, voldria deixar testimoni de la seva qualitat humana, de la seva equanimitat, del seu esperit de col·laboració, de la seva finesa i del seu bon humor. Per tot això, crec que és un excel·lent candidat a membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans.

CONSELL PERMANENT

President:	EMILI GIRALT I RAVENTÓS
Vicepresident:	MANUEL CASTELLET I SOLANAS
Tresorer:	ANTONI SERRA I RAMONEDA
Secretari general:	JOAQUIM RAFEL I FONTANALS
Presidents de les seccions:	PERE DE PALOL I SALELLAS (Secció Històrico-Arqueològica)
	MERCÈ DURFORT I COLL (Secció de Ciències Biològiques)
	ENRIC CASASSAS I SIMÓ (Secció de Ciències i Tecnologia)
	ANTONI M. BADIA I MARGARIT (Secció Filològica)
	JOSEP M. MUNTANER I PASCUAL (Secció de Filosofia i Ciències Socials)

SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

CONSELL DE GOVERN

President: PERE DE PALOL I SALELLAS
Vicepresident: MANUEL MUNDÓ I MARCET
Secretari: ALBERT BALCELLS I GONZÁLEZ

MEMBRES

	<i>Data de nomenament</i>
JOAN AINAUD I DE LASARTE	11.04.1958; emèrit des del 25.04.1988
MANUEL ARDIT I LUCAS	18.12.1992
ALBERT BALCELLS I GONZÁLEZ	21.11.1986
XAVIER BARRAL I ALTET	18.12.1992
EULÀLIA DURAN I GRAU	07.05.1990
GREGORI ESTRADA I GAMISSANS	18.12.1992; emèrit des del 18.12.1993
M. TERESA FERRER I MALLOL	18.12.1992
JOSEP M. FONT I RIUS	26.06.1970; emèrit des del 25.04.1988
FRANCESC FONTBONA I DE VALLESCAR	18.12.1992
EMILI GIRALT I RAVENTÓS	19.12.1975
JOSEP GUITART I DURAN	07.05.1990
ALBERT GUILLEM HAUF I VALLS	01.02.1991
CONCEPCIÓ MIR I CURCÓ	18.12.1992
MANUEL MUNDÓ I MARCET	26.11.1971; (membre corresponent des del 25.02.1966 fins al 26.11.1971); emèrit des del 29.06.1993
PERE DE PALOL I SALELLAS	14.04.1978; emèrit des del 25.01.1993
ANTONI PLADEVALL I FONT	07.05.1990
MANUEL RIU I RIU	07.05.1990
MIQUEL TARRADELL I MATEU	14.04.1978; (membre corresponent des del 17.04.1961 fins al 14.04.78); emèrit des del 24.11.1990 († 02.01.1995)
JOAN VERNET I GINÉS	14.04.1978; emèrit des del 31.07.1993

MEMBRES CORRESPONENTS

AGUSTÍ ALTISENT I ALTISENT (Poblet)	19.12.1975
JOSEP AMENGUAL I BATLE (Lluc)	13.02.1987
CEBRIÀ BARAUT I OBIOLS (Montserrat)	15.03.1974
MIQUEL BATLLORI I MUNNÉ (Roma)	09.06.1951
THOMAS N. BISSON (Harvard)	13.02.1987
PIERRE BONASSIE (Tolosa)	13.02.1987
MARCEL DURLIAT (Tolosa)	20.03.1964
ENRIC LLOBREGAT I CONESA (Alacant)	13.02.1987
GABRIEL LLOMPART (Palma)	13.02.1987
ALEXANDRE OLIVAR I DAYDÍ (Montserrat)	06.07.1973
PERE PONSICH (Perpinyà)	06.07.1973
KENNETH M. SETTON (Princeton)	14.02.1958
ROBERT B. TATE (Nottingham)	25.02.1966
PIERRE VILAR (París)	17.04.1961
PHILIPPE WOLFF (Andorra)	20.03.1964

MEMBRES SUPERNUMERARIS

JOAQUIM MOLAS I BATLLORI	17.02.1978; supernumerari des del 13.03.1995
JORDI NADAL I OLLER	17.02.1978; supernumerari des del 07.06.1993

SECCIÓ DE CIÈNCIES BIOLÒGIQUES

CONSELL DE GOVERN

Presidenta:	MERCÈ DURFORT I COLL
Vicepresident:	MÀRIUS FOZ I SALA
Tresorer:	JOANDOMÈNEC ROS I ARAGONÈS
Secretari:	XAVIER BELLÉS I ROS

MEMBRES

	<i>Data de nomenament</i>
CARLES BAS I PEIRED	14.04.1978; emèrit des del 03.08.1992
XAVIER BELLÉS I ROS	23.10.1992
JAUME BERTRANPETIT I BUSQUETS	06.06.1994
ORIOI DE BOLÒS I CAPDEVILA	24.01.1964; emèrit des del 16.03.1994
JOSEP CARRERAS I BARNÉS	17.09.1990
CREU CASAS I SICART	17.02.1978; emèrita des del 25.04.1988
ORIOI CASASSAS I SIMÓ	11.01.1985; emèrit des del 01.09.1993
JOSEP M. DOMÈNECH I MATEU	11.01.1985
MERCÈ DURFORT I COLL	03.11.1989
JOSEP EGOZCUE I CUIXART	23.10.1992
RAMON FOLCH I GUILLÈN	17.03.1987
MÀRIUS FOZ I SALA	11.01.1985
JESUS A. GARCÍA SEVILLA	06.06.1994
FRANCESC GONZÁLEZ I SASTRE	06.06.1994
JOAQUIM GOSÁLBEZ I NOGUERA	23.10.1992
JORDI GRAS I RIERA	11.01.1985; emèrit des del 25.04.1988
RICARD GUERRERO I MORENO	06.06.1994
JOSEP LAPORTE I SALAS	17.02.1978; emèrit des del 18.03.1992
JORDI LLEONART I ALIBERAS	06.06.1994
XAVIER LLIMONA I PAGÉS	23.10.1992
RAMON MARGALEF I LÓPEZ	21.01.1972; emèrit des del 16.05.1989
RAMON PARÉS I FARRÀS	23.10.1992
ANTONI PREVOSTI I PELEGRÍN	17.02.1978; emèrit des del 15.02.1989
JOAN RODÉS I TEIXIDOR	11.01.1985
JOANDOMÈNEC ROS I ARAGONÈS	17.09.1990

JORDI SANS I SABRAFEN	06.06.1994
JOSEP VIGO I BONADA	17.03.1978

MEMBRES CORRESPONENTS

PERE ALBERCH I VIÉ (Madrid)	21.11.1994
JOSEP CUATRECASAS I ARUMÍ (Washington)	23.06.1954
GONZALO HALFFTER I SALAS (Mèxic)	06.06.1994
JOAN MASSAGUÉ I SOLÉ (Nova York)	06.06.1994
ANTONI ORIOL I ANGUERA (Mèxic)	25.03.1966
ÀNGEL PELLICER I GARRIDO (Nova York)	22.05.1995

SECCIÓ DE CIÈNCIES I TECNOLOGIA

CONSELL DE GOVERN

President:	ENRIC CASASSAS I SIMÓ
Vicepresident:	MANUEL RIBAS I PIERA
Tresorer:	JOSEP VAQUER I TIMONER
Secretari:	DAVID JOU I MIRABENT

MEMBRES

	<i>Data de nomenament</i>			
JOAQUIM AGULLÓ I BATLLE	23.10.1992			
SALVADOR ALEGRET I SANROMÀ	17.09.1990			
JOSEP AMAT I GIRBAU	17.09.1990			
HERIBERT BARRERA I COSTA	17.03.1978;	emèrit	des del	25.04.1988
EDUARD BONET I GUINÓ	07.07.1978			
JOAQUIM CASAL I FÀBREGA	03.11.1989			
ENRIC CASASSAS I SIMÓ	19.05.1972;	emèrit	des del	02.11.1990
MANUEL CASTELLET I SOLANAS	17.03.1978			
JOSEP CASTELLS I GUARDIOLA	14.04.1978;	emèrit	des del	27.05.1995
GABRIEL FERRATÉ I PASCUAL	17.12.1976			
MANUEL FONT I ALTABÀ	10.01.1986;	emèrit	des del	04.02.1992
ENRIC FREIXA I PEDRALS	25.03.1983;	emèrit	des del	25.04.1988
JOAN GIRBAU I BADÓ	17.09.1990			
DAVID JOU I MIRABENT	03.11.1989			
RAMON LAPIEDRA I CIVERA	27.06.1986			
JAUME PAGÈS I FITA	23.10.1992			
ENRIC RASI OLIVA	17.02.1978;	emèrit	des del	25.04.1988
SALVADOR REGUANT I SERRA	10.01.1986			
ORIOL RIBA I ARDERIU	29.11.1985;	emèrit	des del	29.08.1993
MANUEL RIBAS I PIERA	07.07.1978;	emèrit	des del	16.05.1995
PERE F. SANTANACH I PRAT	17.09.1990			
FRANCESC SERRA I MESTRES	17.09.1990			
CARLES SOLÀ I FERRANDO	23.10.1992			
JOSEP VAQUER I TIMONER	07.07.1978			

MEMBRES CORRESPONENTS

ALFRED GINER-SOROLLA (Estats Units d'Amèrica)	23.11.1992
ANTONI LLORET I ORRIOLS (París)	02.03.1992
ADÉLIO MACHADO (Portugal)	23.11.1992
NORBERTO PICCININI (Tori)	06.06.1994
LLUÍS ANTONI SANTALÓ I SORS (Buenos Aires)	21.12.1977
BORÍS PÀVLOVITX SOBOLEV (Moscou)	17.05.1992
JAUME TRUYOLS I SANTONJA (Oviedo)	02.03.1992
BORIS KONSTANTINOVITX VAINSHTEIN (Moscou)	17.05.1992
IURI NICOLÀIEVITX VERXININ (Moscou)	17.05.1992

MEMBRES SUPERNUMERARIS

JOAN MARGARIT I CONSARNAU	03.11.1989; supernumerari des del 07.06.1993
---------------------------	---

SECCIÓ FILOLÒGICA

CONSELL DE GOVERN

President:	ANTONI M. BADIA I MARGARIT
Vicepresident:	JOAN VENY I CLAR
Tresorer:	JOAN A. ARGENTE I GIRALT
Secretari:	JORDI CARBONELL I DE BALLESTER

MEMBRES

	<i>Data de nomenament</i>
M. ÀNGELS ANGLADA I D'ABADAL	21.05.1991
RAMON ARAMON I SERRA	01.05.1942; emèrit des del 25.04.1988
JOAN A. ARGENTE I GIRALT	03.11.1989
ANTONI M. BADIA I MARGARIT	15.11.1968; emèrit des del 30.05.1990
JOAN BASTARDAS I PARERA	19.05.1972; emèrit des del 04.02.1989
PERE BOHIGAS I BALAGUER	13.06.1942; emèrit des del 25.04.1988
M. TERESA CABRÉ I CASTELLVÍ	03.11.1989
JORDI CARBONELL I DE BALLESTER	19.05.1972; emèrit des del 25.04.1994
GERMÀ COLON I DOMÈNECH	07.06.1993 (membre corresponent des del 25.02.1966 fins al 07.06.1993)
JOAN COROMINES I VIGNEAUX	21.05.1950; emèrit des del 25.04.1988
ANTONI FERRANDO I FRANCÈS	22.03.1985
JOSEP GIFREU I PINSACH	22.11.1993
JOAQUIM MALLAFRÈ I GAVALDÀ	21.05.1991
ISIDOR MARÍ I MAYANS	03.11.1989
JOAN MARTÍ I CASTELL	23.10.1992
JOAN MIRALLES I MONSERRAT	14.06.1985
CARLES MIRALLES I SOLÀ	21.05.1991
AINA MOLL I MARQUÈS	22.11.1993
JOSEP MORAN I OCERINJAUREGUI	22.05.1995
VICENT PITARCH I ALMELA	14.06.1985
LLUÍS B. POLANCO I ROIG	27.11.1989
JOAQUIM RAFEL I FONTANALS	24.10.1984
JOSEP ROCA I PONS	03.11.1989; emèrit des del 03.11.1990

JORDI SANSANEDAS I VIVES	21.05.1991; emèrit des del 02.09.1994
JOSEP VALLVERDÚ I AIXALÀ	21.05.1991; emèrit des del 09.07.1993
JOAN VENY I CLAR	17.11.1978
PERE VERDAGUER I JUANOLA	07.06.1993

MEMBRES CORRESPONENTS

RAMON AMIGÓ I ANGLÈS (Reus)	06.06.1994
GIOVANNI M. BERTINI (Torí)	15.04.1966
MIQUEL DOLÇ I DOLÇ (Madrid)	17.03.1961 († 27.12.1994)
KÁLMÁN FALUBA (Budapest)	23.11.1992
JOSEPH GULSOY (Toronto)	06.06.1994
RITA LEJEUNE (Lieja)	29.04.1974
GIUSEPPE TAVANI (Roma)	23.11.1992
ARTHUR TERRY (Escòcia)	23.11.1992
VEIKKO VÄÄNÄNEN (Hèlsinki)	15.02.1974
ENRIC VALOR I VIVES (València)	24.10.1986
MARIÀ VILLANGÓMEZ I LLOBET (Eivissa)	21.05.1991

SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS

CONSELL DE GOVERN

President:	JOSEP M. MUNTANER I PASCUAL
Vicepresident:	JOAN VILÀ I VALENTÍ
Tresorer:	JOSEP GONZÁLEZ-AGÀPITO
Secretari:	PERE LLUÍS I FONT

MEMBRES

	<i>Data de nomenament</i>			
ENRIC ARGULLOL I MURGADAS	01.02.1991			
BARTOMEU BARCELÓ I PONS	01.02.1991			
JOAN BECAT I RAJAUT	15.11.1991			
JOSEP M. CASASÚS I GURI	07.05.1990			
EUSEBI COLOMER I POUS	15.11.1968;	emèrit	des del	14.05.1993
LLUÍS FIGA I FAURA	13.02.1987;	emèrit	des del	24.05.1988
LLUÍS FOLCH I CAMARASA	07.05.1990;	emèrit	des del	07.05.1991
CARLES A. GASÒLIBA I BÖHM	12.01.1979			
SALVADOR GINER I DE SAN JULIÁN	22.05.1995			
JOSEP GONZÁLEZ-AGÀPITO	15.11.1991			
ENRIC LLUCH I MARTÍN	07.05.1990			
PERE LLUÍS I FONT	07.05.1990			
ISIDRE MOLAS I BATLLORI	22.11.1993			
MIQUEL DE MORAGAS I SPÀ	07.05.1990			
JOAQUIM MUNS I ALBUIXECH	13.02.1987			
JOSEP M. MUNTANER I PASCUAL	12.01.1979			
JOSEP PERARNAU I ESPALT	07.05.1990			
JOSEP M. PUIG I SALELLAS	29.01.1988;	emèrit	des del	19.02.1994
ENCARNA ROCA I TRIAS	20.05.1995			
VICENÇ ROSSELLÓ I VERGER	01.02.1991			
ANTONI SERRA I RAMONEDA	13.02.1987			
CARLOTA SOLÉ I PUIG	07.05.1990			
JOSEP M. TERRICABRAS I NOGUERAS	22.05.1995			
JOAN TRIADÚ I FONT	12.01.1979;	emèrit	des del	30.07.1991
MARC-AURELI VILA I COMAPOSADA	29.01.1988;	emèrit	des del	29.01.1989

JOAN VILÀ I VALENTÍ 29.02.1990; emèrit des del 20.03.1995
JOSEP M. VILASECA I MARCET 01.02.1991; emèrit des del 01.02.1992
(† 14.04.1995)

MEMBRES CORRESPONENTS

ROBERT PRING-MILL 25.02.1966
(Oxford)

MEMBRES SUPERNUMERARIS

JORDI COTS I MONER 13.12.1987; supernumerari des del
14.03.1994
JOAN SARDÀ I DEXEUS 15.11.1968; supernumerari des del
23.11.1987

SOCIETATS FILIALS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC

President: JOAN F. CABESTANY I FORT
Vicepresidenta: M. TERESA MATAS I BLANXART
Tresorera: ÀNGELA MAJÓ I RAIS
Secretari: DAVID DALMASES I PONS

ASSOCIACIÓ CATALANA DE CIÈNCIES DE L'ALIMENTACIÓ

President: MERCE CENTRICH I SUREDA
Vicepresident: ABEL MARINÉ I FONT
Tresorer: JOSEP MESTRES I LAGARRIGA
Secretari: LLUÍS PEIRÓ I MIR

INSTITUCIÓ CATALANA D'ESTUDIS AGRARIS

President: JOAN PERE VILÀ I HORS
Vicepresident: JOSEP M. PUIGGRÓS I JOVÉ
Tresorer: JORDI ARIÑO I ARMENGOL
Secretari: JOSEP-RAMON BELSA I LLORT

INSTITUCIÓ CATALANA D'HISTÒRIA NATURAL

President: DAVID SERRAT I CONGOST
Vicepresident: JOSEP GERMAIN I OTZET
Tresorera: JORDINA BELMONTE I SOLER
Secretària: MONTSERRAT INGLÈS I URPINELL

SOCIETAT CATALANA D'ECONOMIA

President: JOSEP JANÉ I SOLÀ
Vicepresident: PERE PUIG I BASTARD
Tresorer: HUMBERT SANZ I GARCIA
Secretari: JOSEP C. VERGÉS

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS CLÀSSICS

President: MARC MAYER I OLIVÉ
Vicepresident: JAUME PÒRTULAS I AMBRÓS
Tresorer: JOSEP MARTÍNEZ GÁZQUEZ
Secretari: XAVIER RIU I CAMPS

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS

President: GASPAR FELIU I MONTFORT
Vicepresident: GENER GONZALVO I BOU
Tresorer: PERE MOLAS I RIBALTA
Secretari: MANUEL ROVIRA I SOLÀ

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS JURÍDICS

President: JOSEP M. MAS I SOLENCH
Vicepresident: AMADEU POU I SERRADELL
Tresorer: XAVIER GENOVERT I HUGUET
Secretari: JOSEP CRUANYES I TOR

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS LITÚRGICS

President: ALEXANDRE OLIVAR I DAYDI
Secretari: RAFAEL M. BOFILL I FRANÍS

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS NUMISMÀTICS

President: LEANDRE VILLARONGA I GARRIGA
Vicepresident: MIQUEL CRUSAFONT I SABATER
Tresorer: ANTONI TURRÓ
Secretària: ANNA M. BALAGUER I PRUNÉS

SOCIETAT CATALANA D'HISTÒRIA DE LA CIÈNCIA I LA TÈCNICA

President: ANTONI ROCA I ROSSELL
Vicepresident: JON ARRIZABALAGA I VALBUENA
Tresorer: JOSEP M. CAMARASA I CASTILLO
Secretari: FRANCESC X. BARCA I SALOM

SOCIETAT CATALANA D'ORDENACIÓ DEL TERRITORI

President: RICARD PIÉ I NINOT
Vicepresident: ORIOL NEL·LO COLOM
Tresorer: DANIEL SERRA DE LA FIGUERA
Secretari: ROBERT VERGÉS FERNÁNDEZ

SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA

President: RAMON BARTRONS I BACH
Vicepresident 1r: ENRIC I. CANELA I CAMPOS
Vicepresident 2n: JAUME BERTRANPETIT I BUSQUETS
Tresorera: RUTH FERRER I ROIG
Secretari General: JOAN SERRATOSA I SERDÀ
Vicesecretària: ROSER PAGAN I ESQUIUS

SOCIETAT CATALANA DE COMUNICACIÓ

President: JAUME GUILLAMET I LLOVERAS
Vicepresident: ANTONI MERCADER I CAPELLÀ
Tresorer: CARLES JOSÉ I SOLSONA
Secretari: MIQUEL RODRIGO I ALSINA

SOCIETAT CATALANA DE FILOSOFIA

President: JORDI SALES I CODERCH
Secretari: JORDI RAMÍREZ I ASENSIO

SOCIETAT CATALANA DE FÍSICA

President: ANTONI GIRÓ I ROCA
Vicepresident: RAMON VILASECA I ALAVEDRA
Tresorer: IGNASI JUVELLS I PRADES
Secretari: AGUSTÍ POCH I PARÉS

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

President: VICENÇ BIETE I FARRÉ
Vicepresidenta: ROSER MAJORAL I MOLINÉ
Tresorera: MONTSERRAT CUXART I TREMP
Secretari: ENRIC BERTRAN I GONZÁLEZ

SOCIETAT CATALANA DE LLENGUA I LITERATURA

President: JOAN MARTÍ I CASTELL
Vicepresident: AUGUST BOVER I FONT
Tresorera: ISABEL GRIFOLL I ÀVILA
Secretari: JOAN RAMON VENY-MESQUIDA

SOCIETAT CATALANA DE MATEMÀTIQUES

President: SEBASTIÀ XAMBÓ I DESCAMPS
Vicepresident: JOAQUIM ORTEGA I ARAMBURU
Tresorer: JOSEP PLA I CARRERA
Secretari: ANTONI GOMÀ I NASARRE

SOCIETAT CATALANA DE MUSICOLOGIA

President: ROMÀ ESCALAS I LLIMONA
Tresorer: ROGER ALIER I AIXALÀ
Secretari: JOSEP M. GREGORI

SOCIETAT CATALANA DE PEDAGOGIA

President: JORDI GALÍ I HERRERA
Vicepresidents: OTÍLIA DEFIS I PEIX
FRANCESC PEDRÓ I GARCIA
Tresorer: ALBERT SANGRÀ I MORER
Secretària: MARIA FARRAN I ROIG

SOCIETAT CATALANA DE QUÍMICA

Presidenta: PILAR GONZÁLEZ I DUARTE
Tresorer: JOAN SOLÀ I CASADEVALL
Secretari: JOAN SUADES I ORTUÑO

SOCIETAT CATALANA DE SOCIOLOGIA

President: RAIMON BONAL I FALGÀS
Tresorer: SEBASTIÀ SARASA I URDIOLA

SOCIETAT CATALANA DE TECNOLOGIA

President: ESTANISLAU TOMÀS I MORERA
Tresorer: JOSEP ARNALDOS I VIGUER
Secretari: MARC BARRACÓ I SERRA

REPRESENTANTS DE L'IEC EN ALTRES INSTITUCIONS

INSTITUCIONS D'ÀMBIT INTERNACIONAL

Associació Internacional de Ciències Històriques

EULÀLIA DURAN I GRAU

Centre d'Estudis Catalans de la Universitat de París-Sorbona (París IV)

Consell d'Administració

EMILI GIRALT I RAVENTÓS (membre nat)

Unió Acadèmica Internacional

RAMON ARAMON I SERRA (president d'honor)

JOSEP GUITART I DURAN (adjunt)

MANUEL MUNDÓ I MARCET (suplent)

INSTITUCIONS D'ÀMBIT ESTATAL

Biblioteca Nacional de Madrid

Reial Patronat

ALBERT GUILLEM HAUF I VALLS

Comité Español del Corpus Vasorum Antiquorum

PERE DE PALOL I SALELLAS

INSTITUCIONS D'ÀMBIT CATALÀ

Biblioteca de Catalunya

Consell Rector

EMILI GIRALT I RAVENTÓS (vicepresident segon)

Vocals

MANUEL MUNDÓ I MARCET

JOAN VILÀ I VALENTÍ

Comissió d'Adquisicions

Secció Històrico-Arqueològica

JOSEP GUITART I DURAN

MANUEL MUNDÓ I MARCET

Secció de Ciències Biològiques

JOSEP CARRERAS I BARNÉS

RICARD GUERRERO I MORENO

Secció de Ciències i Tecnologia

JOSEP AMAT I GIRBAU

DAVID JOU I MIRABENT

Secció Filològica

JOAN BASTARDAS I PARERA

JOAQUIM RAFEL I FONTANALS

Secció de Filosofia i Ciències Socials

LLUÍS FIGA I FAURA

JOAQUIM MUNS I ALBUIXECH

**Biblioteca General d'Història de l'Art
del Museu Nacional d'Art de Catalunya**

Comissió d'Adquisicions

ANTONI PLADEVALL I FONT

Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals (CREAF)

EMILI GIRALT I RAVENTÓS (membre nat)

ORIOL DE BOLÒS I CAPDEVILA

Centre de Supercomputació de Catalunya (CESCA)

JOSEP AMAT I GIRBAU

Centre de Terminologia per a la Llengua Catalana (TERM-CAT)

Comissió de Seguiment

ANTONI M. BADIA I MARGARIT

Consell Supervisor

MARIA BOZZO I DURAN

ENRIC HERNÁNDEZ-ROIG

CARLES MIRALLES I SOLÀ

**Comissió d'Assessorament i Seguiment
del Pla de la Recerca de Catalunya**

MANUEL CASTELLET I SOLANAS

**Comissió d'Urbanisme de Catalunya
del Departament de Política Territorial i Obres Públiques
de la Generalitat de Catalunya**

JOAN VILÀ I VALENTÍ

**Comissió de Delimitació Territorial
del Departament de Governació
de la Generalitat de Catalunya**

JOSEP M. MUNTANER I PASCUAL

**Comissió de Seguiment del Conveni entre la
Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans**

EMILI GIRALT I RAVENTÓS
MANUEL CASTELLET I SOLANAS
ANTONI SERRA I RAMONEDA
JOAQUIM RAFEL I FONTANALS

Consell Assessor de l'Àrea Protegida de les Illes Medes

MIQUEL ZABALA

Consell de Caça de Catalunya

JOAQUIM GOSÁLBES I NOGUERA

**Consell de Pesca Continental
del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca
de la Generalitat de Catalunya**

CARLES BAS I PEIRED

**Consell de Protecció de la Natura
del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca
de la Generalitat de Catalunya**

ORIOI DE BOLÒS I CAPDEVILA
RAMON FOLCH I GUILLÈN
RAMON MARGALEF I LÓPEZ
LLUÍS PALUZIÉ I MIR
ORIOI RIBA I ARDERIU

**Consell Escolar de Catalunya
del Departament d'Ensenyament
de la Generalitat de Catalunya**

LLUÍS FOLCH I CAMARASA

**Consell Social de la Llengua Catalana
de la Generalitat de Catalunya**

EMILI GIRALT I RAVENTÓS (vicepresident nat)
ANTONI M. BADIA I MARGARIT

Consell Social de la Universitat Autònoma de Barcelona

FRANCESC FONTBONA I DE VALLESCAR

Consell Social de la Universitat de Barcelona

JORDI CARBONELL I DE BALLESTER

Consell Social de la Universitat Politècnica de Catalunya

JOSEP M. MUNTANER I PASCUAL

Consell Social de la Universitat Pompeu Fabra

M. TERESA FERRER I MALLOL

Consell Social de la Universitat Rovira i Virgili

JOSEP GUITART I DURAN

Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV)

Consell Assessor

Vocals

JORDI CARBONELL I DE BALLESTER

JOSEP GIFREU I PINSACH

JOSEP M. MUNTANER I PASCUAL

Institució de les Lletres Catalanes

Consell Assessor

JOAQUIM MOLAS I BATLLORI

Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentàries (IRTA)

Consell Assessor

ENRIC CASASSAS I SIMÓ

Junta de Museus de Catalunya

PERE DE PALOL I SALELLAS

Junta de Protecció de la Zona Volcànica de la Garrotxa

ORIOI DE BOLÒS I CAPDEVILA

ORIOI RIBA I ARDERIU

Junta de Residus del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya

Consell Assessor

RAMON COY I YLL

**Laboratori General d'Assaigs i Investigacions
de la Generalitat de Catalunya**

Consell Assessor
FRANCESC GACIA I ESCAPA

Museu de Mineralogia Mollfuleda d'Arenys de Mar

Patronat
ORIOL RIBA I ARDERIU

Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici

Patronat
JOAQUIM GOSÁLBEZ I NOGUERA
JOANDOMÈNEC ROS I ARAGONÈS (suplent)

Parc Natural del Cadí-Moixeró

Junta Rectora
JOSEP VIGO I BONADA
XAVIER BELLÉS I ROS (suplent)

Patronat del Castell de Cardona

MANUEL MUNDÓ I MARCET

Patronat del Monestir de Poblet

EMILI GIRALT I RAVENTÓS (membre nat)

Patronat Siurana

MARC-AURELI VILA I COMAPOSADA

**Servei de Cultura Tradicional del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya**

JOAN VILÀ I VALENTÍ

Seu Vella de Lleida

Patronat

JOAN F. CABESTANY I FORT

Universitat Catalana d'Estiu

Patronat

EMILI GIRALT I RAVENTÓS (membre nat)

Patronats de fundacions

Fundació Ferran Sunyer i Balaguer

Membres nats

EMILI GIRALT I RAVENTÓS

JOAQUIM RAFEL I FONTANALS

ENRIC CASASSAS I SIMÓ

JOSEP VAQUER I TIMONER

Fundació Llorenç Villalonga de Binissalem

JOAQUIM MOLAS I BATLLORI

Fundació Mercè Rodoreda

Membres nats

EMILI GIRALT I RAVENTÓS

MANUEL CASTELLET I SOLANAS

ANTONI SERRA I RAMONEDA

JOAQUIM RAFEL I FONTANALS

PERE DE PALOL I SALELLAS

ENRIC CASASSAS I SIMÓ

ANTONI M. BADIA I MARGARIT
JOSEP M. PUIG I SALELLAS
JOSEP CARRERAS I BARNÉS

Membres electius

JOAQUIM MOLAS I BATLLORI
JORDI SANSANEDAS I VIVES
JOAN TRIADÚ I FONT

Fundació Noguera

JOSEP M. VILASECA I MARCET († 14.04.1995)

Fundació Pau Casals

EMILI GIRALT I RAVENTÓS

Caixes d'estalvis

Caixa d'Estalvis de Sabadell

Consellers

MANUEL CASTELLET I SOLANAS (titular)
JOAQUIM RAFEL I FONTANALS (suplent)

Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona

Conseller general

ENRIC CASASSAS I SIMÓ

REPRESENTANTS DE L'IEC EN JURATS DE PREMIS

PREMIS D'ÀMBIT ESTATAL

Premios Nacionales 1994
(convocats pel Ministeri de Cultura)

Premio Nacional de las Letras Españolas

CARLES MIRALLES I SOLÀ

Premio Nacional de Literatura (poesia)

MARIA PARÉS

Premio Nacional de Literatura (narrativa)

CARME ARNAU I FAIDELLA

Premio Nacional de Literatura (assaig)

MARTA PESSARRODONA I ARTIGUES

Premio Nacional de Literatura Infantil y Juvenil

LÍDIA PONS I GRIERA

Premio Nacional de Traducción

EUSTAQUI BARJAU

Premio Nacional de Teatro

JOAN A. BENACH

PREMIS D'ÀMBIT CATALÀ

Premi de la Fundació Catalana per a la Recerca

EMILI GIRALT I RAVENTÓS

Premis CIRIT per fomentar l'esperit científic del jovent

MERCÈ DURFORT I COLL

PERSONAL TÈCNIC I ADMINISTRATIU

GABINET DE PRESIDÈNCIA

SECRETARIA DEL CONSELL PERMANENT

M. ROSA FRANQUESA I BONET

M. TERESA BALAGUÉ I SORT

PILAR LIESA I CAMINAL

NEUS PORTET I SERDÀ

SECRETARIA DE SECCIONS

M. LLUÏSA CASTELLÓN I MOLINA

(Secció Filològica)

ANNA PUJOLRÀS I PORT

*(Secció de Ciències Biològiques
i Secció de Ciències i Tecnologia)*

NÚRIA TENA I AUBIOL

(Secció Històrico-Arqueològica)

ROSER VERNET I ANGUERA

(secretària-redactora de la Secció Filològica)

SERVEI DE CORRECCIÓ

JOSEP M. MESTRES I SERRA

MARIA BERMÚDEZ I ESQUERRA

NÚRIA CASTELLS I QUINTANA

MARTA HERRERO I OCÓN

LLUÍS LÓPEZ I FRUCTUOSO

REMEI MARGALEF I PELEJÀ

PURA SERENA I BARRUBÉS

SERVEI DE DOCUMENTACIÓ, CATALOGACIÓ I ARXIU

ROSA SOLER I MÒDENA
NÚRIA ARAMON I STEIN
EULÀLIA MIRET I RASPALL

SERVEI DE PREMSA

EULÀLIA CARRILLO I TORRAS

GERÈNCIA

ADMINISTRACIÓ GENERAL

MERCÈ BORONAT I BLANCH

ELISENDA VILA I LLORENS

ESTER VIÑUALES I GRANEL

MARTA VIÑUALES I GRANEL

SERVEIS GENERALS

CARME AGUILAR I DELGADO

F. XAVIER FERRÉ I MARISCOT

NÚRIA FUSTER I POSTIGO

RAMÓN MARTÍNEZ I GIL

PUBLICACIONS

MANUEL PASCUAL I RODRÍGUEZ

JOSEP M. BOIXAREU I CORTINA

JAUME NOGUEROLES I SEGURA

CENTRE D'ESTUDIS I DESENVOLUPAMENTS INFORMÀTICS

CRISTINA BUSTO I MENÉNDEZ

PERE COMPAÑÓ I FIBLA

ENCARNA ECHEVARRÍA I ROZAS

JORDI RIBAS I BISBAL

CENTRES

DICCIONARI DEL CATALÀ CONTEMPORANI

JOAN SOLER I BOU

CRISTINA BOFILL I CARALT

ANTONI CASALS I GUÀRDIA

JOSEP M. DOMÈNECH I GIBERT

AGUSTÍ ESPALLARGAS I MAJÓ

LAIA FIDALGO I ORTAS

PERE MONTALAT I BUSCATÓ

(01.09.94-14.11.94 i 01.07.95-30.09.95)

SERGI MORENO I CAÑELLAS

GEMMA PAUMÉ I XURIGUERA

LLUÍS PÉREZ-CARRASCO I BALLESTEROS

TERESA M. SADURNÍ I VILLARONGA

LLUÍS M. SOL I SALVADÓ

AURORA VALL I CASAS

CENTRE DE RECERCA MATEMÀTICA

MARIA JULIÀ I OBRADOR

CONSOL ROCA I GUILLÉN

ART ROMÀNIC CATALÀ

M. TERESA MATAS I BLANXART

OFICINES LEXICOGRÀFIQUES

MARIA BOZZO I DURAN

CAROLINA SANTAMARIA I JORDÀ

NÚRIA CAROD I SEGARRA

ISABEL CLAPÉS I LLUÍS

ÀNGELS EGEA I PUIGVENTÓS

IMMACULADA FRADERA I CASTILLO

MARTA JUNCADELLA I FORTUNY
PERE MONTALAT I BUSCATÓ
(15.11.94-30.06.95)
RUT VIDAL I OLTRA

LABORATORIS

JOSEP VILA I CODINA

OFICINA D'ONOMÀSTICA

JOAN ANTONI RABELLA I RIBAS

PROGRAMES

Atles Lingüístic del Domini Català (ALDC)

NÚRIA JOLIS I MASJUAN

Fons Documental del País Valencià

ANNA ALONSO I GUILERA

Programa de Fonètica ESPRIT-ACCOR

M. DOLORS PALLARÈS I RAMON

SOCIETATS FILIALS

CARME AGUILAR I DELGADO
(AAR, SCFIL)

M. DOLORS BRUGUERA I BELLMUNT
(SCFIS, SCQ)

ESTHER CABRITO I GORGUES
(SCB)

MONTSERRAT CAMPS I GARCIA
(ACCA, ICEA, SCE)

FÀTIMA DUARTE I ORTEGA
(SCHCT, SCP, SCS, SCT)

MARIA LLOMBART I HUESCA
(SCC, SCEH, SCG, SCLL, SCOT)

ISABEL MUNUJOS I SALA
(ICHN)
NEUS PORTET I SERDÀ
(SCMAT)

UNIVERSITAT CATALANA D'ESTIU

M. ROSA BALLESTER I VALLÈS
M. DOLORS BRUGUERA I BELLMUNT

